

Hoc quinto tomo continentur Politica

Scilicet;

1. Politicorum libri 6.
2. de una Religione liber unus.
3. Monita et Exempla politica. libr. 2.
4. leges Regiæ et Xvirales.
5. dissertatiuncula apud Albertum et Isabellam
6. Commentarius in Plinij Panegyricum.

C.

IVSTI LIPSI
POLITICORVM
SIVE
CIVILIS DOCTRINAE
LIBRI SEX.

Qui ad Principatum maximè spectant.

Additæ NOTÆ auctiores, tum & DE VNA RELIGIONE liber.

Omnia postremò Auctor recensuit.

ANTVERPIAE,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
cIↃ. IↃC. X.
Cum Priuilegijs Cæsareo & duorum Regum.

TYPOGRAPHE,

QVISQVIS ES,

ROGAMVS,

Ne absque nostro arbitrio aut iussu hæc recudas.

Minuta quædam hîc seruauimus, in Punctis, Interuallis, Notulis, Verborum discriminibus, haud facilè per te seruanda: sed quæ neglegi tamen aut inuerti sine noxâ Operis non possunt.

IMPERATOR, REGES, PRINCIPES,

Mplvm & illuſtre veſtrum munus eſt, quod ſuſtinetis. Quid maius inter homines, quàm vnum præeſſe pluribus; leges & iuſſa ponere; maria, terras, pacem, bella moderari? Diuinitas quædam videtur hæc dignitas: & eſt profectò, ſi ſalutariter atque ex vſu publico adminiſtretur. Sed hoc quàm arduum ſit, cùm ratio nos docet; tum exempla. Illam ſi inſpicimus; quantæ molis ab vno capite tot capita coërceri, & vniuerſam illam multitudinem, inquietam, diſcordem, turbidam, leniter redigi ſub commune quoddam Obedientiæ iugum? Si hæc; quàm pauci ab omni æuo reperti, qui laudabiliter hoc munere functi & defuncti? Nimirum maius quiddam eſt quàm imperiti ſuſpicen-

tur, curſum rectum in vndoſo illo mari tenere, & in ſummâ Fortunâ non abripi licentiæ ventis. Quàm multis virtutibus opus eſt, quibus velut anchoris hæc nauis firmetur? quàm variâ Prudentiâ, quo velut clauo gubernetur? Vt veriſſimè dixerim, difficile eſſe homini in hominem imperium: nec vnius mente vmquam dirigendum. Ideò meritò laudãdi Sapientes, quibus olim & nunc hæc cura, vt ſalutarium monitorum face prælucerent imperanti. Quâ enim in re meliùs mereantur de genere humano? In moribus aut ſcientiis aliquid præcepiſſe, laudem & vſum habet: & non magis in regno & adminiſtratione ciuili? cùm illic vnum aliquem ciuem meliorẽ doctiorémve facias; hîc, in vno omnes. Nam ita profectò eſt: arctâ quadam cathenâ deuincti ſumus, qui imperamur, cum imperante. & vt in corpore mens ſana aut inſana eſſe non poteſt, niſi vt pariter vigeant aut langueant eius functiones: non item in hac ſocietate, Princeps. Ad virtutem ille præit? ſequimur. ad vitia? inclinamus. Benè beatéque agit? floremus. improſperè? labimur aut ruimus cum illo. Atque vt à ſole in ſubiecto hoc orbe lux aut tenebræ: ſic à Principe apud ſubditos

praua

praua pleraque aut recta. Cæſar ille non animosè magis quàm verè dixit:

-Procerum motus hæc cuncta ſequuntur. Lucan. v.

Humanum paucis viuit genus.

Ergo eximia hæc ratio de republicâ benè merendi, de Principe benè mereri: id eſt, ducere eum & dirigere ad metam illam Publici boni. Nam hic, ne erretis ô Principes, veſter finis. Præeſtis hominibus, ſed hominũ cauſsâ: nec domini modò & arbitri rerum, ſed tutores & adminiſtri eſtis. Mali improbique illi, qui in imperio non niſi imperium cogitant; ſuperbi, deſides; & qui ſe non ciuibus datos arbitrãtur, ſed ſibi ciues. Nam ſicut ſidera illa ſplendorem habent, ſed vt vſibus mortalium deſeruiant: ſic vos dignitatem, ſed cum munere officioque deuinctam. Collata eſt in ſinum veſtrum à Deo hominibusq. Reſpublica: ſed nempe in ſinum, & vt foueatur. O verè iuſtum & legitimum illum Principem, qui in ſummo faſtigio, non magnus magis quàm bonus audire deſiderat: & duas res diuerſiſſimas, Potentiam ac Modeſtiam, miſcet! Quem prodeuntem, certatim velut beneficum & ſalutare quoddam numen aſpiciunt: inter amorem timoremque medij: & alternis

 iudi-

iudiciis ambigentes, Dominum ſalutent an Patrem. Hæc illa ſunt, Principes, præclara, tuta: ad quæ veteres & ego vos vocamus. audite. nec ideò conſilia noſtra aſpernemini, quia eſtis ſupra iuſſa. Nam vt illud in Principatu beatiſſimum eſt, non cogi: ita miſerrimum, non ſuaderi. Sunt apud vos fateor, qui conſilij ſui copiam aſſiduè faciant: ſed vtinam conſilij fidi ſemper & recti! Alphonſus olim, eximius ille regum, interrogatus, Qui eſſent optimi conſiliarij? Mortui, reſpondit. libros ſcilicet & hæc talia monimenta intelligens, qui nihil blandientes, nihil celantes, puram merámque propinant veritatem. Ea vt ſenſibus veſtris inſideat; & quæ optima ſunt aut per me cognoſcatis; aut mecum recognoſcatis; te qui Æterna Veritas es, ex imis ſenſibus precor. Valete

IMPERATOR,

REGES,

PRINCIPES,

& ſalubriter diu regnate.

Si delectamini sedibus & sceptris ô reges populi, diligite Sapientiam, vt in perpetuum regnetis. Sapient. cap. VI.

Si vis tibi omnia subiicere, te subiice Rationi. Multos reges, si Ratio te rexerit. ab illâ disces, quid & quemadmodum aggredi debeas. Sen. Epist, XXXVII.

Τῆς πολιτικῆς ἄνθρωπος ἀρετῆς οὐ κτᾶται τελειοτέραν: *Virtute Politicâ præstantiorem nullam homo assequitur.* Plutar. Caton. Maior.

DE

DE CONSILIO ET FORMA NOSTRI OPERIS.

Finis huius scripti.

Visqvis es *Lector, paullùm in vestibulo hoc siste. Non diu te morabor, nec ambitiosè addam muneri meo pompam: saltem Consilium instituti operis nosce, & eius Formam. Quod nunc tibi damus,* Politica *esse vides. in quibus hoc nobis consilium, vt quemadmodum in Constantiâ ciues formauimus ad patiendum & parendum; ita hîc eos qui imperant, ad regendũ. Quod fecisse ante me alios nihil abnuo: & eximiè fecisse. in primis illos veteres: inter quos Plato præcellũt & Aristoteles: sed hic magis,*

Prisci quoque in hac materie:

Quo minor est, quisquis maximus est hominum.

Sed nõ tam presse,

Sed hi tamen de Repub. vniuersâ & cõmuniter scripserunt: ego velut partem aliquam magni huius agri colendam mihi sumpsi, Principatvm. *Quod ipsum etsi inter veteres suauissimus scriptorum Xenophon fecit: tamen parum profectò, si verum amas, distinctè aut plenè. & addo, quòd in priscis aut barbaris illis ritibus, haud vsquequaque conuenienter ad hoc æuum. Nam qui nuper aut herè id tentarunt, non me tenent aut terrẽt. in quos, si verè loquendũ est, Cleobuli illud vetus conueniat:* Ἀμυστία τὸ πλέον μέρος, λόγων τε πλῆθος: *Laërt. in Cleob.* Inscitia in plerisque, & sermonum multitudo. *Nisi quòd vnius tamen Machiauelli ingenium non contemno,*

Nec tã nobis aptè.

Nouitij plerique futiles.

Machiauellus argutus:

temno, acre, subtile, igneum: & qui vtinam Principem suum rectà duxisset ad templum illud Virtutis & Honoris! sed nimis sæpè deflexit, & dum commodi illas semitas intentè sequitur, aberrauit à regiâ hac viâ. Cum veniâ igitur nos quoque hæc scribimus: præsertim alio quodam & nouo planè modo. Nam inopinatum quoddam stili genus instituimus: in quo verè possim dicere, omnia nostra esse, & nihil. Cùm enim inuentio tota & ordo à nobis sint, verba tamen & sententias variè conquisiuimus à scriptoribus priscis. idq; maximè ab Historicis: hoc est, vt ego censeo, à fonte ipso Prudentiæ Ciuilis. Nec huc ambitio nos aut nouitatis ventus impulit (ingenuè id testor:) sed tuus fructus. Quid vtilius potui, quàm tot sententias in vnum conducere; pulchras, acres, &, ita me salus amet, ad salutem natas generis humani? Nam quòd ego eadem dicerem: ecquando mihi eadem vis aut fides? Vt in vno aliquo telo aut gladio multùm interest, à quâ manu veniat: sic in sententiâ, vt penetret, valdè facit robustæ alicuius & receptæ auctoritatis pondus. At qui ea veteribus adest. Nec verò nudas aut sparsas sententias dedimus; ne diffluerent, & esset, quod dicitur, Arena sine calce: *sed eas aut inter se haud indecenter vinximus, aut interdum velut cæmento quodam commisimus nostrorum verborũ. Ad summam, vt Phrygiones è varÿ coloris filo vnum aliquod aulæum formant: sic nos è mille aliquot particulis vniforme hoc & cohærens corpus. Quod ipsum figuris etiam & vario sermonis ductu ornare ausus sum: vt non colorẽ solùm haberet, sed quasi spiritum*

Sed sæpè prauus.

Forma noua nostri operis.

Concinnata ab aliis;

Maximè ab Historicis.

Vsum hoc habet:

Et fidem.

Centonem quemdam fecimus.

Sueton. Calig.

Figuras verborum sententiarumq; miscuimus.

Scripti huius moles & molestia.

& vitam. Hoc totum quàm arduum, in arduâ istâ materie, mihi fuerit, frustrà dixerim apud non expertum. Siquis volet, per tentamentum & iocum pauca aliquot Capita cōcinnet in Populi aut Optimatium statu: nam eos non libaui. ἰδὲ Ῥόδος, ἰδὲ πήδημα: Ecce Rhodus, ecce saltus. *Atque eo maior mihi molestia, quòd per hæc aliena vestigia sic iuerim, tamquam in liberrimo ingenij cursu. Definiui, diuisi, excepi: & nihil omisi, quod faceret ad formam faciemq̨ perfectæ artis. Rationes imò dictorum etiam addidi: non ignarus, plerosque hominum, vt Catonem illum, affici. qui iam tum puer ita præceptori suo credebat, vt tamen identidem posceret & caussam. Atque hæc omnia, pro rerū quidem magnitudine, breuiter præstiti. Nec enim ad disputationes aut amœnitates me diffudi; sed pressis habenis currum hunc, vt sic dicam, continui intra orbitas Vsus & Actionis. Ea mihi in oculis. ideòque nec ad tenuium rerum monitiunculas abij, contentus Communia quædam præcepta dedisse, & velut decreta. Nam* legem breuem esse oportet, *ait Romanus noster Sapiens,* quę iubeat, non disputet. *atque hoc seruaui. Quid autem opus aliter? Vt is qui iaculari alium docet, satis habet manum oculosq̨ eius dirigere ad certos quosdam scopos: ille deinde arte eâ vtitur in quocumque loco aut interuallo: sic animus, qui semel principia ista firmiter hauserit, facilè ad alia transferet, nec monitorem in singulis requiret. Semen quamuis exiguum in bono solo sparsum facilè comprehendit & se explicat: breue item monitum in bonâ mente. Hæc forma nostri operis.*

Politica nos in artem redegimus.

Breuitati studuimus.

Et vsui, nō pompæ.

Communia nostra dogmata.

Senec. in Epist. xcv.

Trahenda ad res singulas.

quæ

quæ vt aspecta statim placeat, haud voueo: magis,
Apud Stobæum in Ethic. Eclo. *vt inspecta.* Πλάτων τὰ πολλὰ ὧν τινες συγγράφουσι, τοῖς ἀδονικοῖς κήποις εἴκαζεν, οἳ τὴν ἀρχὴν ἐφήμερον ἔχοντες, ῥαδίως μαραίνονται): Plato pleraque scriptorum cum Adoniis hortis comparabat, qui subitò & die vno nati, celerrimè pereunt: *spero haud id eueniet huic nostro. quod laboriosè satum, vires magis à tempore capiet, &, poëta verbis,* Quæ citò placent, non diu placent. Ne mihi hoc esto.

Horat. 1. Carm. Crescet occulto, velut arbor, æuo.

Sed iam addo

MONITA *quædam, siue* CAVTIONES.

NAM futurum vt in varia iudicia siue voces hic labor noster incurrat, valdè temporum & morum ignarus sim, nisi sciam. Omnes hodie in Politicâ istâ re aliquid sapiunt aut vident: atque etiam ij, qui nihil vident. Occurrendum igitur breuiter his talibus est, siquid quærent aut carpent: & tu simul, Lector, instruendus, vt magis ex tuo meoque vsu me legas. Ac primum, nisi fallor, Calumniæ telum erit in Obscuritatem huius scripti. Tenebrosum est, inquient, nec omnia in eo liquent. Credo. sed quæ mea hîc culpa? scriptorum illa est, à quibus hausi: quorum, nescio quomodo, vt quisque prudentissimus, ita astrictissimus est & pauci sermonis. Ego quid facerem? ponere illa talia, lex mei operis iussit; mutare aut addere, religio non permisit. Tamen huic rei subsidia hæc cape. *Curiosi hodie in alienis scriptis, aut carptores. Obscuritas mihi obiicitur. Quæ faciant ei pellenda.*

I. Vt sępiùs legas. Nam quod gladiatoribus imperari solet, vtiliter ego hîc tibi, *Repete.* *Repetitio.*

II. Vt discrimina verborum, quæ mea, quæ aliena sint, *Discretio.*

 (nam

(nam litterarum figurâ disparauimus) seriò obserues. Ad fidem cuiusque Sententiæ hoc faciet, tum etiam ad intellectum.

Distinctio. III. Vt distinctiones multo magis: id est, in fine cuiusque clausulæ cola posita, semicola, puncta, aut bipuncta. Nam pro his, sententia tibi tota terminanda est scilicet, aut sustentanda: videbisque vniuersam orationem per membra sua & periodos curiosè à nobis sic discretam. Nec enim finis semper sententiæ in fine clausulæ: sed pendet ea sæpè ac hæret.

Notulæ. IV. Vt Notulas vbique adeas, quæ ad oram. Quas necti inter se reperies; &, magno tuo commodo, semper in iis Breuiculum materiæ totius. imò & astringi sæpè ab iis aliquid aut explicari. Quæso, obserua. atque etiam hoc, vt Capitum summas præfixas non neglegas, eidem huic fini.

Modesta benignitas. V. Denique, vt nequid in legendo asperum te præbeas aut morosum. Hoc aut illud non capis? ne damna aut abiice. sed quod olim Socrates, cùm obscurum Heracleti librum legisset, tu dicito: Ἃ μὲν συνῆκα, γενναῖα· οἶμαι δὲ, καὶ ἃ μὴ συνῆκα: *Quæ intellexi, proba sunt; credo, & quæ non intellexi.* Laërt. in Socrate.

Fides nostra sugillatur. Calumnia altera futura videtur, aut potiùs iam fuit, in meam Fidem. Non rectè, inquiunt, nec ex scriptorũ mente *Sed ab ignaris huius scriptionis.* quædam citas. Quàm risi, cùm hoc audiui! Nam reuerà culpant insciti homines, quod elegantior aliquis mihi det in laudem. Quî aliter potui, aut debui, in hoc scripto? Nónne enim *Centonum mos & ius.* Centonem quemdam concinno (tale omnino nostrum opus) in quo liberi semper & laudati à sententiâ isti flexus? Consulant poëtas, qui olim & nunc sic luserunt. Id vnum modò spectandum est, nequid in sentẽtiam improbam aut falsam flectatur. quod neque isti dicunt, nec verè vmquam in me dicetur. Etsi profectò leuicula hæc tota ca- *Nos vix vsurpamus.* lumnia, imò vana. Nam nos amœnitatis isto genere, in re scilicet seriâ, nimisquàm raro vsi sumus: &, de industriâ, locum ei non dedimus, nisi fortè in connexionibus, aut ad

vtilem

vtilem aliquam ſententiam explendam. Nam tunc, cùm nihil ab aliis directè ſic dictum præ manu: quidni leuiter aliquid nec indecorè torquerem? Licuit ſemper in hoc genere, & licebit. Nam illud omnino non excuſo, quòd Auctorum verba non rigidè ſemper, & vt ab iis poſita, repono: ſed in Caſu aut Tempore, pro orationis meę conformatione, pauxillū inflecto. Conſtare aliter non potuit hic textus. *Et quatenus.*

At tertia Calumnia in ipſam Rem erit: idque variè. cùm hoc illi, hoc alteri diſplicebit: quoniam Solonis veriſſimo verbo, *In re carpimur.*

Ἔργμασιν ἐν μεγάλοις πᾶσιν ἁδεῖν χαλεπόν:

Omnibus, in magnis, difficile eſt placeas.

Apud Plutarch. in Solone.

Huic adhuc incertæ quid opponam? preces. Tria hæc rogo, quicumque me leget. *Noſtra hic rogatio.*

I. Vt nemo temerè me arbitretur aut iudicet, niſi ſermonis Latij benè peritus. Nam qui leuiter tantùm, (iam antè denuncio) potiſſimam non capiet ſcripti huius partem. *Ne linguæ ignari iudicent.*

II. Vt nemo, niſi qui rerum etiam peritus. Non tu aliquis è plebe: non tu etiam liberalior mea iuuentus. Nam etſi capere hæc poteſtis, non poteſtis iudicare. *Ne rerum ciuilium ignari:*

III. Vt etiam qui vtriuſque peritus, cunctanter tamen pronunciet & lentè. Hoc aut illud offendit? ſuſtine paulliſper nigrum calculum, & ad NOTAS meas diuerte. Nam eas duplici hoc fine ad finem adieci: vt & ambigua quædam definirem, & obſcuriora illuſtrarem. Quòd ſi ne ibi quidem tibi ſatisfacitur; tamen vt in ludo pilæ, alterius eſt commodè mittere, alterius etiam, ſiquid erratum eſt, quàm belliſſimè excipere & arte corrigere: ſic æqui Lectoris putabis, flectere quædam in benigniorem partem. *Ne quiſquam properè.* *Notas adeunto.* *Commodè ipſi interpretantor.*

Iam quarta & vltima Calumnia, non in Rem dirigitur, ſed in Opinionem: imò & eſt ab Opinione. cùm homines ſcilicet malè acuti & callidi, ſenſiſſe aut ſcripſiſſe me volēt, quæ per ſomnium non ſenſi, non ſcripſi. Periculoſum, ita *Suſpicionibus premimur.* *Malum id huius ſæculi.*

 me

me deus amet, genus: ſed nimis per hæc diſſidia ciuilia crebrum. Referunt pleraque omnia ad vnum hoc æuum: & quæ nos communiter diximus, ſic volunt accipi quaſi in Titium aut Seium dicta. Imò vates etiam agunt, non lectores: nec ſumunt à nobis ſenſum, ſed adferunt, & mentem aliquam adfingunt ex ſuâ mente. O angues, ô viperæ! Fugio vos, fugio: & tamen vix effugio. nam quid hîc remedij? niſi fortè à votis: quæ ab imo pectore concipio. Abite à me Ophiogenes, abite Pſylli, nati venena tantùm exſugere librorum. Vos contrà adeſte mites & candidi, qui parati non impellere lapſantem, ſed benignâ potiùs aliquâ interpretatione leuare. Nam ego me labi & errare, non poſſe ſolùm fateor, ſed debere. Nónne homo ſum? nónne æger ſum? vt nihil mirum, ſi in tam diutino iſto languore (per eum hæc ſcripſimus) memoria etiam & iudicium langueant alibi aut vacillent. Sed valebit hoc mihi, ſpero, ad veniam, imò & ad gratiam. quoniam

Nos detestamur.

Iuuari volumus:

Et debemus in hoc morbo.

Vt eſſe Phœbi dulcius lumen ſolet
Jam iam cadentis: Senec. Troad.

ſic noſtra debent abeuntium ſcripta.

ORDO

ORDO ET INDEX LIBRORVM SINGILLATIM ET CAPITVM.

LIBER PRIMVS

DICENDA *proponit. Duces duos siue directores dat ad Vitam ciuilem, Virtutem cum Prudentiâ. Vtriusque naturam, & quæ adnexa, explicat: & vniuersa operi substernit fundamenta. Seriem Capitum hanc habet.*

I. SCOPVS & materies mei scripti. Vita ciuilis definita. Virtus communiter laudata. II. Pietas Virtutis prima pars. definita ea, & diuisa in Sensum ac Cultum. Hîc de Sensu dictum. III. De altero Pietatis Membro, Cultu. Is definitus, & duplex factus. Pluria ad Religionem monita. IV. Fatum, appendix Pietatis. Quid illud, & à quo sit? quam vim habeat, & quem vsum? V. Etiam Conscientia, Pietatis lacinia. Definio eam, diuido. tormentum eius, si mala, ostendo: quietem, si pura. VI. Alterum Virtutis membrum, Probitas. Quid eam hîc appellem? Breuia & vniuersalia ad hanc præcepta. VII Ad Prudentiam transitum, qui Rectorum alter. Necessitas eius ostensa. Definitio posita, & exposita. Partes eius, & vtilitas. IIX. Quid gignat Prudentiam? Vsum esse, & Memoriam. Quid ea vtraque? Vis & firmitudo illius prælata: sed raritas & difficultas item ostensa. IX. Memoriæ rerum, siue historiæ, fructus. Facilem hanc, ad Prudentiam, viam: etiam ad Probitatem. X. Appendix de Doctrinâ, quæ vtrique rectori vtilis. Quis legitimus vsus eius, finis, modus.

LIBER SECVNDVS

DISTINCTE *ad rem venit. Imperia partitur, Principatum præfert, & definit. Virtutes ei adtribuit, & seorsim præcipuas ponit. Seriem Capitum hanc habet.*

I. DE Imperio vniuersè dictum. eius necessitas in Societate ostensa, & fructus. II. Diuisio Imperij. Principatus, prima & optima eius pars. id variis argumentis ostensum. III. Principatus definitio. per partes declaratio. & primùm, vtrius sexus ille sit? IV. Quomodo capiendus Principatus? duos legitimos modos esse, Electionem & Successionem. & de vtrâque aliquid dissertum. V. Initia Principatuum plerumque laudabilia: sed id non satis. Perseuerandum esse. VI. Quis finis, quò actiones omnes Princeps dirigat? Bonum publicum id esse, & seponenda priuata. VII. De viâ rectâ quam Princeps ingrediatur: & primùm de Virtute. ostensum hanc ei, suâ caussâ, necessariam. IIX. Subditorum etiam caussâ Principi virtutem inducndam, & ipsis instillandam. sine quâ probus aut diuturnus nullus

nullus cœtus. IX. Subditos probos fieri maximè à Principis exemplo, cuius incredibilis vis in vtramuis partem. X. Distinctiùs de Virtutibus Principis dictum, & primùm de Iustitiâ, quàm ea necessaria: etiam in ipso Principe. XI. Iustitiam administrandam Subditis esse. æquabiliter: temperanter: & sine cumulo legum. remoto etiam litium studio. XII. Clementia definita. Principi commendata. quæ amabilem eum, quæ firmum, quæ illustrem facit. XIII. Clementia vberiùs commendata, sed cum temperie. Abire eam à Iustitiâ leniter. nec tamen soluere vim Imperij, sed vincire lento nodo. XIV. De fide adiunctum, quæ Iustitiæ origo aut suboles. Ea commendata, vt columen humani generis. Gloriosam hanc Principi esse. vtilem. Spreti ab Etruriâ doctores noui. XV. De Modestiâ præscriptum, quæ Clementiæ assidet. Instillata Principi, & in Sensu & in Actione. XVI. Ex occasione, de Maiestate adnexa lacinia. quid ea, & quî, & quatenus paranda? XVII. Minores aliquot virtútes positæ, quæ Principem deceant: sed sparsim, & breuiter.

LIBER TERTIVS

De *Prudentiâ distinctè agit. Alienam primò Principi commendat: Cōsiliarios & administros seriò format. Seriem capitū hanc habet.*

I. PRVDENTIAM Principi pernecessariam. sine eâ vim & opes inutilia. miscenda esse. sed primam illam in gubernatione præpollere. II. Sed duplicem Prudentiam esse: A se, & ab aliis. illam optari, hanc contingere. Rarum, imò ἀδύνατον esse, vt Princeps à se vno satis sapiat. III. Itaque adiutores ei capiendum: idque iudicio. Eos duplices esse, Consiliarios & Ministros. Qui, & quàm vtiles illi? IV. Definiti distinctiùs Consiliarij. & prima eorum munera explicata, Probitas & Peritia rerum. denique ostensi illi, indice famâ. V. Explicatum tertium munus, vt salubriter consulant. id inclusum quinque monitorum quasi lineis. VI. Quæ vitanda Consiliariis: & primùm quæ impedimenta & velut vada bonæ Mentis? Ea quattuor notata. VII. Quæ turbamenta, & velut Scopuli bonæ Mentis? Tres ostensi. IIX. Ipse Princeps quî se gerat in audiendis consiliis. Dogmata huic rei. IX. Spernenda occulta Consilia, & ab aulæ seruis. X. Dictum de Ministris. & nota triplex, ad quam legi eos oporteat. XI. Administris ipsis præcepta tradita, eorum tutelæ. Primùm Minoribus, inde Maioribus. Ancipitem omnem potentiam esse in Aulâ.

LIBER QVARTVS

PRVDENTIAM *Propriam ingerit, diuidit: & de duplici Togatâ disserit, quæ circa res Diuinas versatur, & quæ circa Humanas. Pleraque omnia quæ firmando aut infirmando Regno sunt, noua, nec adhuc vsitatâ methodo proponit. Seriem Capitum hāc habet.*

I. PROPRIAM Prudentiam, id est eam quam inesse Principi volumus, præceptis difficilè alligari. Latè fusam esse, Instabilem, & Obtectam. Itaque aliquid de eâ, non plenè, à nobis præcipi. II. Diuisa Prudentia Propria in Togatam, & Militarem. Illa rursus, in Humanam & Diuinam. De hac ostensum, curam Principi esse. Vnam religionem retinendam ei, & defen-

fendendam. III. De vnâ religione ampliùs quæsitum. Nunquámne dissidium ferri possit? saltem in tempus. idq; quadamtenus videri. IV. An puniendi singuli, & quieti? itemque an extrahendi & perquirendi? Neutrum (si intentè quidem fiat) ex vsu videri. Doctore magis his opus, quàm tortore. V. Transitum ad Prudentiam in Humanis. Huic duo Fontes reclusi, Ingenium Populi & Regni. De priore dictum: & per indicem exposita Natura vulgi. VI. Fons alter reclusus, Ingenium regum & regni. Duo hîc considerata, quæ Communiter conueniunt, & quæ Distinctè. VII. Præcepta nunc ex hisce fontibus petita, & primùm vniuersè posita, quæ firment Regnum aut violent: mox distinctè de Vi dictum. Opus Regi Custodes, Milites, Arces, aut potiùs Colonias. IIX. De Virtute duplici, seruatrice Regnorũ. Beniuolentia populi commendata, & ostensa triplex ad eam via. IX. Auctoritas commendata valdè. Tria ostensa, quæ ad eam ducunt. in quibus quia Imperij præcipua vis est, accuratè & enucleatè de his dissertum. X. Ad ea transitum quæ Vertendo regno faciunt: in quibus prima, Vis est. Ea duplex ostensa: Insidiæ & Proditio. Vtraque quomodo cauenda, aut punienda, ostensum. XI. De Vitio duplici, euersore regnorum. Primùm de Odio: cuius pestis subiecta oculis. Fugienda quæ eò ducunt: imò & imago eorum. qualis est in Suppliciis, Tributis, Censurâ. In his singulis quomodo se gerat Princeps, dictum. XII. Definitus & vituperatus Contemptus. Ostensa quæ illũ gignunt; à rege, si sapiet, fugienda. XIII. Quæsitum an Prudentia mixta locum apud Principem habeat? id est, ea in quâ fraudes. Dictum, & doctum, aliquem habere. XIV. Quomodo, & quatenus fraudes admittendæ. Triplex earum genus factum, & distinctè aliæ in Regnum receptę, aliæ exclusæ.

LIBER QVINTVS

De *Militari Prudentiâ agit. eam in Bello duplici elucere ostendit: & primùm ac potissimùm, in Externo. Quæ Militum, quæ Ducum munia; quæ Consilia in bello vsui sint, docet. Seriem Capitum hanc habet.*

I. Transitio ad Militarem Prudentiam, cum excusatiunculâ aliquâ mei, quòd de eâ disseram nõ miles. II. Prudentiæ hæc pars commendata Principi: quæ necessaria ad tutelam salutemque regni. III. Materies & ordo dicendorum. Bellum externum definitum, & remota ab eo suscipiendo Iniustitia. IV. Ordine & partitè posita, quæ ad Iustum bellum requiruntur: & maximè, quibus id caussis capiendum. V. Temeritas remota à bellorum initiis: & summatim, quæ in susceptione omni cogitanda sint. VI. Ad Gerendum bellum tria requisita. Primò Apparatus triplex, Pecuniæ, Commeatuum, Armorum. VII. Milites terrestri quidem Bello necessarij, duplices: Equites, peditesque. quæsitum breuiter, vtrorum maior vsus. II. Vtrosque bonos esse debere: alioqui pro nihilo omnis copia. Fieri bonos dupliciter, Dilectu & Disciplinâ. Ea neglegi hodie, & super hac re iusta veraque querela. IX. De Dilectu cœptum dici. sed primò quæsitum, Exteri an Domestici præferendi? nos istos cẽsemus, cum caussâ. X. Obiecta & reiecta ea, quæ contra Domesticum militem dicuntur. Hunc Regum esse, illum Tyrannorum. XI. Qui legendi in milites? Duo genera facienda:

 Ordina-

Ordinarios & Subſidiarios. atque vtrique ſeorſim deſcripti. XII. Verè cum Dilectu vtrique capiendi: & notæ quinque ordine poſitæ, germanæ in milite virtutis. XIII. De Diſciplinâ verâ & ſeuerâ dictum. Ea laudata. partes eius (idque docendi cauſsâ) quattuor factæ. Singulæ explicatæ. XIV. Tranſitum ad Duces. Eos neceſſarios, non ſolùm vtiles. Duplices eſſe. Semper in iis Peritiam magis quàm Virtutem ſpectari. & vnum in vno bello eſſe debere. XV. Boni Ducis τεκμήρια ſiue Notæ. quinque eas videri: quas ordine explicamus. XVI. Conſilia neceſſaria bello eſſe. Eorum ſpecimen ſiue guſtus; itemque monita, quæ vſui Ante pugnam, & In pugnâ. XVII. De callidis Conſiliis ſiue Strategematis: An vti iis ius & fas? Noſtrâ ſententiâ, non vtilia ea ſolùm, ſed glorioſa. XII. Quid poſt Pugnam faciendum videatur: & in Victoriâ, ſiue Clade, quomodo Princeps ſalubriter & decorè ſe gerat. XIX. Ad Pacem ex animo adhortatio. Ac primùm illuc inclinamus eos, qui Victi: ſed ad Tutam & Bonam. XX. Victores ad Pacem prouocati, argumento triplici: quia id Decôrum, Vtile, Tutum. atque adeò ad pacem mitem: ſed cum excluſione fraudis. Pro eâ auctor ipſe Pacis inuocatus.

LIBER SEXTVS.

CIVILE *bellum tangit & deteſtatur. cauſſas eius, & in eas remedia, ſatis diffuſè explicat. Finiri id ſuadet & vouet. Seriem Capitum hanc habet.*

I. AD Ciuile bellum ventum. & eius miſeriæ breuiter oculis ſubiectæ. II. De cauſſis Ciuilium bellorum. Eæ factæ duplices, Longinquæ & Propinquæ. Priùs de Prioribus dictum. III. De cauſſis Propinquis belli Ciuilis. Eæ tres. Factio prima eſt: eius pernicies in omni ſtatu. & ſintne diſſidia vmquam vſui? IV Cauſſa altera è Propinquis, Seditio. eius Origo, Progreſſus, Remedia, diſtinctè explicata. V. De Tyrannide. quid ea ſit, & eius ingenium? mala ſubiecta oculis: quæſitumque, tollenda ea an toleranda? VI. Quæſtiuncula per occaſionem inſerta, An miſceat ſe bellis Ciuilibus vir bonus? vtrimque ea agitata: & cum diſcrimine aliquo perſonarum definita. VII. De Finiendo Ciuili bello. & Operis mei finis.

AVCTO-

AVCTORVM SYLLABVS.

AVCTORES *vno aspectu, si lubet, vide, è quorum scriptis hoc Opus. Inter eos eminet* CORN. TACITVS *extra ordinem dicendus: quia plus vnus ille nobis contulit, quàm ceteri omnes. Caussa in Prudentiâ viri est, & quia creberrimus sententiis: atque etiam, quia familiaris nobis, & offerebat se non vocatus. Ceteri in classe duplici. Quorumdam verbis frequentiùs & libentiùs vtimur: vti sunt isti*

E LATINIS: E GRAECIS:

C. Sallustius
T. Liuius
Annæus Seneca
M. Cicero
Q. Curtius
C. Plinius Iunior
Fl. Vegetius, *sed in materie militari.*

Aristoteles
Thucydides
Plato
Xenophon.

Aliorum rariùs: vti sunt isti

E LATINIS

Acta Apostolorum
Adagia
Æmylius Probus
Afranius
Agellius
Ambrosius
Ammianus Marcellinus
Apuleius
Attius
Augustinus
Ausonius
Bernardus
Boëtius
Cæcilius
Cęlius ad Ciceronem
Cæsar
Capitolinus
Cassiodorus
Cato Censorius
Claudianus
Columella
Corn. Nepos
Cyprianus
Ecclesiasticus
Ecclesiastica Historia
Egesippus
Festus Pompeius
Florus
Frontinus
D. Gregorius
Guil. Neubrigensis
Horatius
Ieremias
Isidorus
Iustinus
Iuuenalis
Lactantius
Lampridius
Lucanus
Lucretius
Manilius
Martialis
Origenes
Ouidius
Pacuuius
D. Paulus
Persius
Petronius
Plautus
Plinius senior
Porcius Latro
Propertius
Prouerbia Salomonis
Publius Mimus
Quinctilianus

Seneca Tragicus
Silius Italicus
Statius
Suetonius
Terentius
Tibullus
Titinnius
Valerius Flaccus
Valerius Maximus
Varro
Velleius
Virgilius
Vlpianus
Vopiſcus
Vulcatius.

E GRAECIS

Adagia Græcorum
Aeſchylus
Appianus
Archilochus
Ariſtophanes
Baſilius
Callimachus
Democritus
Demoſthenes
Dio Caßius
Diogenes Laërtius
Diodorus Siculus
Diphilus
Epicharmus
Euripides
Euſtathius
Gregor. Nazianzenus
Herodotus
Heſiodus
Homerus
Iamblichus
Iſocrates
Lucianus
Menander
Mercurius Triſmegiſtus
Philo Iudæus
Pindarus
Plutarchus
Polybius
Serenus
Sophocles
Stobæus
Syneſius
Theocritus
Theognis.

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI PRIMI

CAPVT I.

Scopus & materies mei scripti. Vita Ciuilis definita. Virtus communiter laudata.

ITAE Ciuilis iter quî rectè ineas, rectè pergas, præcipere mihi est animus: nec id meis, sed veterum monitis, imò & verbis. Tu mihi dux magne Deus: & manum hanc mentemque dirige, vt salutaria videam, diiudicem, promam. Vitam Ciuilem definio, QVAM IN HOMINVM SOCIETATE MIXTI DEGIMVS, AD MVTVA COMMODA SIVE VSVM. *Quid Vita Ciuilis.* Huic duos Rectores tribuo, Prudentiam & Virtutem. *Duo ei necessaria, Prudentia & Virtus.* illam ex plurium mente: sed & hanc ex meâ. quia ciuem verè bonum nullum arbitror, nisi & virum. Sine Virtute, Calliditas ea sit & malitia, & quidlibet potiùs quàm Prudentia. cuius clauus etsi propriè Vitam Ciuilem dirigit, non tamen sine vsu & auxilio illius magnetis. Igitur de Virtute iure præmittam, quæ

Tacit. IV. Histor. *Proprium hominis bonum.* *Virtus solius hominis.*

Sallust. Catil. Cetera humana pereunt, & *diuitiarum & formæ gloria, fluxa atque fragilis est: Virtus clara æternaque habetur.* *Ea non interit.*

Sen. Epist. XCIX. *Hoc vnum contingit immortale mortali.*

Sallust. Catil. Itaque iure, *quæ homines arant, nauigant, ædificant, Virtuti omnia párent.* *Ceteris omnibus præeminet:*

 Nam

Bona omnia continet. Nam ea *omnia in se habet, omnia assunt bona, quem penes est Virtus.* Plaut. Amph.

Familiaris natura. Nec aliena à nobis, vltrò se ingerit, & *in omnium animos lumen suum immittit. etiam qui non sequuntur eam, vident.* Senec. lib. IV. De Benef.

Exposita. Obuia eadem & facilis, *in medio posita neminem dedignatur, qui modò se dignum illâ iudicauerit.* Idē Consol. ad Polyb.

Asylum in turbis. Confugiamus igitur ad hanc, vt in asylum. quia sola ea quieta, tuta, & *in suâ potestate est. omnia, præter eam, subiecta fortunæ dominanti.* Cornific. ad Heren.

Aduersus virtutem autem *hoc possunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduersus solem nebula potest.* Seneca Epist. CXIII

CAPVT II.

Pietas Virtutis prima pars. definita ea, & diuisa in Sensum ac Cultum. Hîc de Sensu dictum.

Virtutis diuisio. *Quid Pietas.* *Eius duo membra. Sensus & Cultus.* HANC in duos velut ramos diuido, Pietatem & Probitatem. Illa est, RECTVS DE DEO SENSVS, RECTVS IN DEVM CVLTVS. Duobus enim his Pietas constat; sine altero, mutila aut manca. Nosse ante omnia summum illud numen (quatenus homini datum) oportet: & cognitum, piè pureque venerari. Vtrique rei vera lux à sacris litteris: sed & in profanis sparsas quasdam scintillas video: quas colligam. De Sensu, istas.

Sensus, totius pietatis initium. Illum necessarium: quia *de Deo optimè existimare, pietatis est exordium.* Augustin. lib. I. De lib. arb.

Deus vnus Constet igitur tibi, *Vnum esse regnatorem omnium deum.* Tacit. V. Histor.

Æternus. Ita appello *Summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum.* Ibid.

Descriptio eius. Quem in parte descripserim (infinitum enim illud quis definiet?) MENTEM *solutam quamdam, & liberam, segregatam ab omni concretione mortali, omnia sentientem & mouentem, ipsamque præditam motu sempiterno.* Cicero I. Tuscul.

Nec

Cyprian. in Symb. — Nec plura addã: quia *de deo etiã vera dicere periculosum est:* — *Periculosum, rimari.*

August. lib. II. de Ord. — Qui *meliùs scitur, nesciendo.*

Ord. — Effectus tamen eius & affectus (si ita appellare fas) licet ingeram, amori tuo & admirationi. Ille maximus est: — *Potentia diuina.*

Ouid. VIII Metam. — *—— immensa est, finemque potentia cæli*
Non habet, & quidquid superi voluêre, peractum est.

Ille iustissimus. & Θεὸς οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ' ὡς οἷόν τε δικαιότατος: *Deus nusquam & numquam iniurius, sed quantum potest iustissimus.* — *Iustitia.* — Plato in Theæteto.

Ouid. XIII Metam. — *Aspiciunt oculis superi mortalia iustis.*

Seneca Epist. LXXXIV. — Ille arbiter & inspector operum, consiliorum, mentium. *Nihil deo clausum est: interest animis nostris & cogitationibus mediis interuenit.* — *Arbitriũ, & vbique præsentia.*

Plaut. Capt. — *Est profectò deus, qui quæ nos gerimus, auditque & videt.*

Boët. de Consol. — *Quem, quia respicit omnia solus,*
Verum possis dicere Solem.

Sallust. ad Cæsar. — Nec inspector solùm, sed iudex idem & vindex. *Namque mihi pro vero constat, omnium mortalium vitam diuino numine inuisi; neque bonum neque malum facinus cuiusquam pro nihilo haberi, sed ex naturâ diuersa præmia bonos malosque sequi.* — *Curatio, & præmij aut pœnæ distributio.*

Hic qui gubernat omnia: — *Gubernatio.*

Horat. III. Odar. — *Qui terram inertem, qui mare temperat*
Ventosum, & vrbes, regnaque tristia.

Ouid. I. de Arte. — *Nec* enim *secura quies illum, similisque sopori,*
Detinet:

Cicero in Somnio. — Sed ille est, *qui viget, qui sentit, qui meminit, qui regit & moderatur.*

Hæc talia non fas solùm, sed necesse tibi scire: quia reuerà — *Ignorantia horũ, caussa scelerũ.*

Silius IV. — *—— primæ scelerum caussæ mortalibus ægris*
Naturam nescire deûm.

Sed

Credenda tamen plura, quàm scienda. Sed scire temperanter. quoniam & hoc verum, *Sanctius ac reuerentius esse, de actis deorum credere quàm scire.* Tacit. in Germ.

CAPVT III.

De altero Pietatis membro, Cultu. Is definitus, & duplex factus. Pluria ad Religionem monita.

Quid Cultus. DE Cultu insequor. qui non aliud, quàm COGNITI NVMINIS VENERATIO, CERTIS LEGIBVS CERIMONIISQVE DEVINCTA. Coli enim postulat, & huic fini homo natus: *Is duplex.* idque cultu duplici, Interno, Externo. *Internus.* Ille est, qui *in animo & ex animo, Deo vero preces concipit, laudes, grates.* *Externus.* Iste, qui *hæc eadem, per ritus & gestus, expromit.* Totum istud, nec malè, Religionem vulgò appellamus: de quâ sana quædam à non sanis hæc habe.

Imperiosa religio. Magnum eius in animos imperium. *Religione* enim *vita constat.* Plin. lib. XIV. Nat. Hist.

Omnibus cara. *Omnes religione mouentur, & deos patrios quos à maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter & retinendos arbitrantur.* Cicero v. in Verr.

Peruicaciter insidet. Itaque qualiscumque ea hausta, ægrè educitur. quoniam *sua cuique optima videtur, vt quæ non ratione, sed affectu diiudicetur à singulis.* Philo Iud. ad Caium.

Optima ea habenda omnibus: Hæc publicè & priuatim habenda. *Omnia* enim *prospera eueniunt colentibus deos, aduersa spernentibus.* Liu. lib. v.

Et in omni sorte. Idque in vtrâque fortunâ. & videndum, *ne ritus sacrorum inter aduersa culti, per prospera obliterentur.* Tacit. XI. Annal.

Sed citra superstitionem. Sed habenda cum modo: ne fiat illud, *Gens superstitioni obnoxia, religionibus aduersa.* Idem. v. Histor.

Ad quam inclinamus, aut trahimur. In quam naturę vitio nos proni: & trahunt etiam ij, *quibus quæstui sunt capti superstitione animi.* Liu. lib. IV.

Telum hoc ad regendũ. Nec impediunt potentes. quoniam, vt iudicant, *nulla res multitudinem efficaciùs regit, quàm superstitio.* Curt. lib. IV.

Cicero I. de Finib.

At tu fuge. nam *superstitione qui est imbutus, quietus esse numquam potest.*

Sed tormentum iis qui habent.

Varr. apud Augustin. De ciuit. lib. VI.

Discrimen hoc habe: *Deos à religioso vereri, à superstitioso timeri.*

Timor eius nota.

Placeat ille versus, sed saniter intellectus:

Apud Agel. lib. IV. cap. IX.

Religentem oportet esse, religiosum nefas.

Spernenda nobis.

Cicer. de Nat deor. II.

In Cultu ipso, ad interna semper præuertere; & cense, *Cultum deorum esse optimum, eumdemque castissimum atque sanctissimum, vt eos semper purâ, integrâ, incorruptâ & mente & voce venereris.*

Intrò reuocanda religio.

Seneca.

Aureum tibi dictum imprimo: *Optimus animus, pulcherrimus dei cultus est.*

Et animus excolẽdus.

Cicero de Diu. lib. II.

Nec sic, vt externa tamen spreueris, nisi si impia. Nam & in his, *religioni parendum est, nec patrius mos contumaciter repudiandus.*

Sine Ritualium tamen abiectu.

Lactant. lib. V. cap. IX.

In verbis etiam aut quęstiunculis ne nimium mihi pruri. ad facta abi: quia *Christianorum omnis religio, sine scelere & sine maculâ viuere.*

Nõ in subtilitate religio.

Apud Ruffin. Eccl. Hist. lib. II cap. VI.

Moysen illum Ægyptium audi: qui *de fide cuiusque magis oculis quàm auribus credit.*

Sed in factis.

Lib. de Repub. in hac ipsa re.

Sed abstineo, & Platonem insusurrantem audio: ἐπεί γε οἱ λόγοι χαλεποί: *difficiles, & cum discrimine, hi sermones.* Quod oraculum, in hoc quidem æuo.

Capitalis hic sermo.

CAPVT IV.

Fatum, appendix Pietatis. Quid illud, & à quo sit? quam vim habeat, & quem vsum?*

**Fati vocẽ hîc & alibi veterũ more pono, sed non mente. Nil nisi prouidentiam diuinam, idque pio & Christiano sensu intelligere me, semel testor.*

PIETATEM seui. pango nunc duos surculos, qui sub arbore hac, imò ex eâ nati: Fatum, & Conscientiam. Quorum illud, ex Sensu; hæc, ex Cultu, originem clarè ducunt. Si enim gubernat & dirigit deus; prouidet etiam & decernit. idque æternus ipse, ab æterno in æternum. Hoc autem est Fatum:

Fati origo ex Sensu.

Quid sit. *Cuius lege immobilis rerum humanarum ordo seritur.* Liu. lib. XXV.

Nec id aliud (vt non nemo etiam è priscis sensit) quàm SANCTIO ET * VELVT VOX DIVINAE MENTIS.

* Aug. vide lib. v. de Ciu. ca. IX.

—— graue & immutabile sanctis
Pondus adest verbis, & vocem fata sequuntur. Stat. I. Theb.

Quis auctor eius? Nam quòd alij *Fatum quidem congruere rebus putant, sed è vagis stellis, alij apud principia & nexus naturalium caussarum:* Tacit. IV. Annal.

Nempe ipse Deus. Delirant. nos à caussâ principe id petimus: id est, deo. *ex quo suspensa sunt omnia, à quo sunt omnes caussæ caussarum.* Senec. II. Quæst. Nat.

—— Condita pergunt
Ordine cuncta suo, rerúmque à principe cursu
Fixa manent. Val. Flac. I. Argon.

Vis eius in humana. Mihi quidem sedet (pio illo sensu) *ab omni æternitate fataliter omnia destinata.* Cic. II. de Diuin.

Et *eludant licet, quibus fortè ac temerè humana negotia volui agíque persuasum est: equidem æternâ constitutione crediderim, nexúque caussarum latentium & multo antè destinatarum, suum quæque ordinem immutabili lege percurrere.* Curt. lib. V.

Cui constitutioni humana omnia subiecta.
Fata regunt orbem: certâ stant omnia lege. Manil. IV.

Etiam actiones, & quæ circa eas: tēpora dico, & modos.

—— manet hæc ab origine mundi
Fixa dies bello. populíque in prælia nati. Stat. III. Theb.

Quin ipsi homines, tamen in * parte. Πάντες οἱ ἄνθρωποι εἱμαρμένῃ ὑπόκειντ), καὶ γενέσει, καὶ μεταβολῇ: *Omnes mortales fato subiiciuntur, & initio, & mutatione.* Mercur. Trisin. cap. XII. Pœmand.

* Voluntas enim eximia.

Cui Prudentia omnis impar. Adeò vt nullis consiliis vel auxiliis id vitemus, aut mutemus. *Nec consilio prudenti, nec remedio sagaci, diuinæ prouidentiæ fatalis dispositio subuerti vel reformari potest.* Apul. Metam. IX.

——Tantúmne aliquis sibi posse videtur
Fata quoque vt superet? Ouid. IX. Metam.

Nec

Tacit. I. Histor.

Nec si prædicitur quidem. Nam *quæ fato manent, quamuis significata non vitantur.*

Nec vitatur vllis monitis:

Herodot. IX.

Græcus ille rectè: Ξεῖνε, ὅ, τι δεῖ γενέσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀμήχανον ἀποτρέψαι ἀνθρώπῳ. οὐδὲ γὰρ πιστὰ λέγουσι ἐθέλει πείθεσθαι οὐδείς: *O hospes, quod diuinitus contingere debet, homo à se nullâ arte cispellet. ac ne verisimilia quidem dicentibus fidem habebit.*

Non si monstra eum moneant aut prodigia:

Aut prodigiis.

Silius lib. V.

Heu vani monitus, frustráque morantia Parcas
Prodigia! heu fatis superi certasse minores!

Valer. Max. lib. I. cap. VI.

Inuictæ enim *leges necessitatis, pectus etiam ab amentiâ remotum, prodigia iustâ æstimatione perpendere non patientur.*

Velleius lib. II.

Mentē scilicet tūc hominibus adimit supera illa Mens: quę *cuiuscūque fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.*

Ideò, quia mentē deus adimit, aut obnubilat.

Ammianus Mar. lib. XIV.

Videmus ipsi cottidie, *manum iniicientibus fatis, hebetari sensus hominum & obtundi.*

Adeò, vt caussa eius à nobis videatur.

Velleius II

Ita *efficitur, quod est miserrimum, vt quod accidit, etiam meritò accidisse videatur; &* * *casus in culpam transeat.*

* Vulgi iudicio.

Liu. IIX.

Adnecto amplius. *Fugiendo in media sæpè fata ruitur.*

Sen Trag. Oedip.

— *Multi ad fatum*
Venêre suum, dum fata timent.

Inuenit & inuenitur, qui fugit.

Lucan, VII

— *Multos in summa pericula misit*
Venturi timor ipse mali.

Quid ergo? inquies. nihil agam, & permittam omnia fatis? Stulte. imò viam inibis quę ad fata ducit: & hoc quoque ex Fato. Felicia illa vis? allabora. *Non enim* * *votis neque suppliciis muliebribus auxilia deorum parantur. vigilando, agendo, prosperè omnia cedunt.*

Remi tamē mouendi in hac cymbâ, deo ad clauū sedente.

Sallust. Catil.

* Solis quidem.

Liu. VII.

Nec expecta, *nihil agenti in sinum de cælo deuolaturam Victoriam* aut Fortunam *esse.*

Ignauos ille spernit.

Græcor. Adag.

Θεοὶ τἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦσι: *dij bona laboribus vendunt.*

Tacit. IV. Histor.

Et hac mente verum, *Deos fortioribus adesse.*

Fortes iuuat.

Liu. VI.

Simile in tristibus. *Dij prohibebunt hæc, inquies. sed nūquam*

propter

propter te de cælo deſcendent: tibi dent mentem oportet, vt prohibeas.

Quis à Fati notitiâ fructus. Nec plura de grandi hoc profundo: quod tentandum ſemper homini, numquam explorandum. Tibi quis hîc fructus? iſte, vt verè pius ſis, & fata ſequare; id eſt deum.

Præcipuus, patientia. *Quid* enim *eſt viri boni? præbere ſe fato.* Senec. De Prouid.

Φέρειν τε χρὴ τά τε δαιμόνια ἀναγκαίως, τά τε ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀνδρείως: *Ferre quæ diuinitus immittuntur, neceſſariò oportet: quæ ab hoſtibus, viriliter.* Thucyd. lib. II. in orat. Peric.

Optimum eſt pati quod emendare non poſſis: & deum, quo auctore cuncta eueniunt, ſine murmure comitari. Malus miles eſt, qui Imperatorem ſuum gemens ſequitur. Seneca Epiſt. CVIII.

CAPVT V.

Etiam Conſcientia, Pietatis lacinia. Definio eam, diuido. tormentum eius, ſi mala, oſtendo: quietem, ſi pura.

Conſcientia à Religione oritur. IAM & Conſcientia, vt dixi, Pietatis ſoboles eſt: & origo ei palàm à radice Cultus. Vbi enim ille floret & viget: hæc pariter. vbi areſcit & languet: etiam iſta. Quin vbi *Et vix eſt, vbi nõ illa.* nulla religio aut diuinus metus; exiguum in animo huius germen, & à malâ terrâ velut oppreſſum. *Definitio eius.* Eſt autem Conſcientia, RELIQVA IN HOMINE RECTAE RATIONIS SCINTILLA, BONORVM MALORVMQVE FACINORVM *Diuiſio.* IVDEX ET INDEX. Igitur & bipartita ea, Approbatio ſcilicet, & Opprobratio: illa in benè, hæc in ſecùs factis. Sed iſtius vis (vt vita & vitia ſunt) creberrima; ideoque ferè obtinuit, vt hæc pars veniat in generis ſui nomen. Nam *Altera definitio arctior.* Conſcientiam vulgò appellamus, VIOLATI NVMINIS AVT PERPERAM CVLTI TRISTEM COGITATIONEM ET MORSVM. Qui ſenſus infixus homini; & viuit quamdiu ille, non vi extinguendus, non fraude.

Altè hæc infixa. *Conſcientiam à diis immortalibus accepimus, quæ diuelli à nobis non poteſt.* Cicer. pro Cluent.

Vtilis homini in peccata. Vtiliter autem ea data, vt *corrector adfectuum & animæ pædagogus.* Origenes.

Fla-

Tacit. XIV. Annal. Flagrum post peccatum: quia *perfecto demum scelere, magnitudo eius intelligitur:*

Seneca Epistola XCVIII. Frenum ante peccatum: *quia infixa nobis eius rei auersatio est, quam natura damnauit.*

Cicer. pro Milone. Et *magna* sanè *vis eius est in vtramque partem; vt neque timeant ij qui nihil admiserunt, & pœnam semper ante oculos versari putent qui peccauerunt.* *Acris & violenta:*

Bias apud Stob. Itaque *bona* illa, *semper metu vacua est:* *Bona quidem in solatium:*

Isidor. Soliloq. lib. II Imò in gaudio. *& vis numquam tristis esse? benè viue.*

Seneca Epist. XIV. *Mala* autem *etiam in solitudine anxia & solicita est.* *Mala in tormentũ.*

Epicur. apud Sen. Epi. XCIIX *Potest* enim *nocenti contingere vt lateat; latendi fides non potest.*

Et quî celes?

Iuuenal. *Nocte dieque tuum gestas in pectore testem.*

Sallust. ad Cæs. Qui non fallit, non fallitur. & ex oraculo hoc est: *Suus cuique animus ex conscientiâ spem præbet.* *Testis ea non fallax:*

Sen. Epist. XLIII. *O te miserum, si contemnis hunc testem!*

Imò & Tortorem. Vrit enim, cædit, lancinat: eò grauiùs, quia sine morte. Græcorum Adagium verum: *ἡ συνείδησις τὴν ψυχὴν πλήττει: conscientia animum verberat.* *Carnifex assiduus:*

Sallust. Catil. Et quidem assiduo illo & surdo verbere. *Namque animus impurus, diis hominibusque infestus, neque vigiliis neque quietibus sedari potest. Ita conscientia mentem excitam vastat.* *Indefessus:*

Plin. lib. III. Ep. Sic tamen hodie viuitur, vt *multi famam, conscientiam pauci vereantur.* *Quã temnũt tamen quidam.*

Cicero ad Attic. lib. XIII. Aliter vir bonus. cui fixum *in omni vitâ transuersum vnguem à rectâ conscientiâ non discedere.* *Nũquam vir bonus.*

Aug. XXI. De ciuit. Etiam tibi: qui hoc imbibe, *Tranquillitate conscientiæ nihil excogitari beatius posse.*

CAPVT VI.

Alterum Virtutis membrum, Probitas. Quid eam hîc appellem? Breuia & vniuersalia ad eam præcepta.

RAMVS Virtutis mihi alter supereſt, Probitas: quem tamen leui dolabrâ expolio, quia in hoc ciuili ædificio propriè non ei locus. Ad morale pertinet. nec Probitatem aliud hîc intellego, quàm RECTAM IN MORIBVS ET ACTIONE OMNI VITAM, EX HONESTI NORMA. Mihi tamen non omittenda, vt neceſſitatem videas: & quia Pietati adnexa ea, aut veriùs innexa. Sine moribus Pietas, quidquid vultu, voce, calore pręferas, vana eſt, imò nulla. Vt poma, in Iudęâ, non poma naſcũtur, quę contacta in fumum abeunt & vaporem: talis verboſa illa Pietas, ſine vitali hoc operum ſucco. Iure ergo mores ama, quiſquis amas illam: & factis magis, quàm ſpecie; ſeriò, nec ad pompam.

Quid Probitas? *Pietatis ea comes.* *Si modò vera ſit.*

Eſſe quàm videri, probus malis. Salluſt. in Catil.

Et cum laudato illo Catone, *numquam rectè feceris, vt feciſſe videaris.* Velleius lib. II.

Interna probitas, ſola proba.

Conſcientia virtuti ſatis amplum theatrum eſt. Cicero.

Non tu mihi *inter claros magis, quàm inter bonos.* Tacit. IV. Hiſtor.

Non inter eos, quos *ambitio falſos fieri ſubegit, magisque vultum quàm ingenium bonum habere.* Salluſt. Catil.

Et ſpernendi fuci.

Opes quid curas? *Fortunam velut tunicam, magis concinnam proba, quàm longam.* Apul. in Apolog. I.

Opes non nimis amandæ.

Quid cultum aut corpus? *Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt.* Sen. Epiſt.

Nõ corpus.

Tu à te laudem tibi ſume; internâ veraque virtute, *non ſpecie inanium validus.* Tacit. Annal. XV.

Eſto mihi *cultu modicus, ſermone facilis.* In Agric.

Ore probo, animo verecundo. Salluſt. in Frag.

Pudor induendus.

Opum

Tacit. IV. Histor. — *Opum contemptor, recti peruicax, constans aduersum metus.* — *Cum Constantia.*

Sallust. Iugurth. — Vnius animi cultor: qui *dux atq; imperator vitæ mortaliũ.* — *Animus solus colendus:*

Indidem. — *Rector humani generis, agit atque habet cuncta, neque ipse habetur.* — *Qui magnus,*

Indidem. — *Præclara* enim *facies, magnæ diuitiæ, ad hoc vis corporis, & alia huiusmodi omnia breui dilabuntur:* — *Qui æternus.*

Indidem. — *At ingenij præclara facinora, sicuti anima, immortalia sunt.*

CAPVT VII.

Ad Prudentiam transitum, qui Rectorum alter. Necessitas eius ostensa. Definitio posita, & exposita. Partes eius & vtilitas.

VIAE tuæ Ducem vnum habes, Virtutem: adiungo nunc alterum, quem Prudentiam dixi. Is non tuus solùm, sed si inspicis, Virtutis ipsius rector. certè director. Sine prudentiâ enim quæ potest esse virtus? — *Prudentia virtutem ipsam ducit.*

In Menone. — Plato verè ait, Ἡ φρόνησις μόνον ἡγεῖται τοῦ ὀρθῶς πράττειν: *Prudentia sola præit & ducit ad rectè faciendum.* — *Quæ sine eâ, haud recta.*

Arist. VI. Ethic. cap. V. — Et Sophus alter: οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως, ἄνευ φρονήσεως: *fieri non potest vt quisquam verè probus sine Prudentiâ audiat.*

Caussa hæc. quòd Virtus omnis in Electione & Modo est: non hæc sine Prudentiâ: ergo nec Virtus. Atque vt Architectis opus nullum rectè processerit, sine libellâ & lineâ: non item nobis, sine normâ hac directrice. Quam definio, INTELLECTVM ET DILECTVM RERVM, QVAE PVBLICE PRIVATIMQVE FVGIENDAE AVT APPETENDAE. — *Quid Prudentia?*

Arist. & Iamblich. — Intellectum dixi. quia hæc est quæ videt omnia: ideoq; ὄμμα τῆς ψυχῆς, *oculus animæ,* iure dicta. — *Sagacitas eius.*

Tacit. IV. Annal. — Dilectum addidi. quia eadem, quę seligit: & recto iudicio, *honesta ab deterioribus, vtilia ab noxiis discernit.* — *Discretio.*

Aristot. IV. Ethic. cap. V. — Priuatim etiam & Publicè, inserui. quoniam species eius velut duplex, Domestica & Ciuilis: quarum illa sibi, hæc aliis prodest. Φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, οἳ τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις. — *Duplex ea, Priuata, et quæ foras spectat.*

θρώποις δύνανται θεωρεῖν: *Prudentes censemus, qui ea, quæ sibi, quæque hominibus conducunt, possunt dispicere.*

Φρόνιμόν γε φήσομεν, ἀποχρῶντα ξύμβουλον καὶ αὐτὸν αὑτῷ καὶ τῇ πόλει: *Prudentem dicemus, sibi & reipublicæ consulere potentem ac validum.* Plato Alcib. II.

Ars & norma totius vitæ. Itaque vsus eius multiplex. & rectè ille, qui dixit *Artem viuendi esse Prudentiam, vt medicinam valetudinis.* Cicero v. de Finib.

Munia eius. Hæc enim est, quæ *præsentia ordinat, futura prouidet, præterita recordatur.* Auctor lib. de IV. Virt.

Vis eius. Hæc quæ *fallere non vult, & falli non potest.* Idem.

Cui omnia subiecta:

Ἅπαντα δοῦλα τοῦ φρονεῖν καθίσταται: Menander
Famulatur omne, quidquid est, Prudentiæ.

Etiam ipsa Fortuna. nec vanè dictum,

Sapiens pol ipse fingit fortunam sibi. Plautus Trin.

Igitur iure Tragicus,

Πολλῷ τὸ φρονεῖν εὐδαιμονίας Sophoc. Antig.
Πρῶτον ὑπάρχει.
Longè prudentia felicitatis
Primas tenet.

At contrà, Imprudentia infelix. quæ *pleraque, & se, præcipitat.* Sallust. ad Cæs.

CAPVT VIII.

Quid gignat Prudentiam? Vsum esse, & Memoriam. Quid ea vtraque? Vis & firmitudo illius prælata: sed raritas & difficultas item ostensa.

Duo Prudentiam faciunt. Vsus, & PRVDENTIAE autem parentes duo, Vsus & Memoria rerum. Nam quod Poëta vetus in Sapientiam scripsit,

Vsus me genuit, mater peperit memoria: Afranius.

abnuo: & verius est in istam. Vsum intellego, NOTITIAM HVMANARVM RERVM EX VISV VEL TRACTATV. *Memoria.* Memoriam, NOTITIAM SIMILEM EX AVDITV VEL LECTV. *Vsus certissimus doctor.* Vsus haud paullò firmior: & ideò iure pater.

Per

Per sua enim, non per aliena pericula discit: per propinqua exempla, non remota. quin plerisque euentibus ipse adest, interest, præest. Itaque verè scriptum,

Plin. lib. XXVI. *Vsus efficacissimus rerum omnium magister.* *Longè supra alios magistros.*

Idem lib. XVII. *Et experimentis optimè creditur.*

Cicero de Orat. I. Imò ampliùs: *Vsus omnium magistrorum præcepta superat.*

Quem qui multum habet, glorietur iure.

Homer. Odyss. Σ. --νοέω καὶ οἶδα ἕκαστα *Is bona malaque nouit.*

Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρηα.

--noui & scio singillatim

Quæ bona, quæ mala sunt.

Hic ad omnem artem vtilis siue necessarius: *Artes omnes genuit.*

Manil. I. *Per varios vsus artem experientia fecit,*

Exemplo monstrante viam.

Aristot. Ethic. X. cap. vlt. Sed ad hanc ciuilem imprimis. καὶ τοῖς ἐφιεμένοις περὶ πολιτικῆς εἰδέναι, προσδεῖν ἔοικεν ἐμπειρίας: *& quisquis in re Ciuili intelligens haberi volet, opus ei experientiâ.* *Ciuilem perficit.*

Cicero II. de Orat. In quo tamen hoc mali, quòd præceptis non traditur: sed *ætas eum denique affert.* *Incommodus tamen, quia serus.*

Nam vt poëta ait,

Ouid. VI. Metamor. —— *seris venit vsus ab annis.* *Et extimæ ætatis proprius.*

Hinc *Prudentia senum* in vulgi verbo:

Hinc illud sapientis,

Solon. Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

Assiduè addiscens, ad senium propero.

CAPVT IX.

Memoriæ rerum, siue Historiæ, fructus. Facilem hanc ad Prudentiam viam: etiam ad probitatem.

AT Memoria, parens altera est. quam Vsui non appono solùm, sed in parte præpono. Magis enim ob- *Memoriæ dotes.*

Facilitas. uia hæc & facilis: diffusa latiùs, & quæ plura ad Prudentiam & in plures confert. In quosuis enim ea, & quouis tempore, cadit: cumque iter illud per propria pericula, longum, nec sine periculis sit: hæc via tutior, ideoque tritior; Crebritas. & haud paullò

Plures aliorum euentis docentur. Tacit. IV. Annal.

Ea vitiit in libris historicis. Id est, Historiâ. quæ non aliud, quàm anima & *vita Memoriæ.* Cic. II. de Orat.

Exempla enim *omnia iacerent in tenebris, nisi litterarum lumen accederet.* Idem pro Archiâ.

Per eam, virtutibus & vitiis suus honos. Hæc est illa φυλακὴ τῆς τῶν ἀξιολόγων ἀρετῆς, μάρτυς τῆς τῶν φαύλων κακίας, εὐεργέτις τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους: *custos illustrium virorum virtutis, testis malorum sceleris, benefica in omne humanũ genus.* Diodor. Sicul. I. Biblioth.

Vitam instruit priuatam. Hæc *lux veritatis, magistra vitæ.* Cic. II. de Orat.

Verè magistra. In hac enim tibi fas, ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ, κοσμεῖν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς τῶν ἄλλων ἀρετὰς τὸν βίον: *tamquam in speculo, ornare & componere vitam tuam ad alienas virtutes.* Plut. in Timoleonte.

In quâ *hoc præcipuè salubre ac frugiferum, omnis te exẽpli documenta in illustri posita intueri: vt inde tibi tuæque reip. quod imitere, capias; inde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vites.* Liu. I.

Publicam dirigit. Eadem ad Ciuilem hanc partem vtilissima: nec temerè Polybius, ἀληθινωτάτην παιδείαν καὶ γυμνασίαν πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις, τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας μάθησιν dixit: *verissimam disciplinam exercitationemque ad res Ciuiles Historiam esse.* Lib. I.

Ad consilia prævit. Et ad consilia. χρήσιμοι πρὸς τὰς πολιτικὰς συμβουλάς, αἱ τῶν περὶ τὰς πράξεις γραφόντων ἱστορίαι: *vtiles ad publicas deliberationes, rerum gestarum historiæ.* Aristot. I. Rhet. ca. V.

Quo aspectu Imperator Alexander, cõsiliis togæ & militiæ *litteratos adhibebat, & maximè eos qui historiam norant.* Lamprid. in Alexan.

Consiliarij mortui boni, liberi, sine fuco. Et rex alius, *optimos consiliarios Mortuos* aiebat, intelligens hos ipsos Historiæ libros. Alphonsus Siciliæ.

CAPVT

CAPVT X.

Appendix de Doctrinâ, quæ vtrique Rectori vtilis. Quis legitimus vsus eius, finis, modus.

VTRVMQVE Rectorem dedi, & abeo ab his præloquiis: nisi quòd de Doctrinâ etiam breuiter attexo. id est, ipsis adiutoribus tuis do adiutorem. Nam hæc est, quæ non ad Prudentiam solùm facit validè (clarum id quidem) sed & Virtutem. *Doctrina Prudẽtiam promouet.*

Quinct. lib. XII. cap. II. Quæ *etsi quosdam impetus à naturâ sumit, tamen perficienda doctrinâ est.* *Virtutem ornat, aut perficit:*

Seneca Epist. XCI. *Nõ* enim plenè satis *cõtingit ea, nisi animo instituto & edocto.*

Idem ep. LXXXIX. Eo tamen sensu; *non quia Virtutem dare possit, sed quia animum ad accipiendam illam præparat.* *Et propriè animos ei purgat ac præparat.*

Cicero I. de Finib. Auidè igitur hæc haurienda, sed ad vsum. *Non* enim *paranda nobis solùm, sed fruenda Sapientia est.* *Vsus eius, verè vsus.*

Ego cum Poëtâ

Pacuuius. *Odi homines ignauâ operâ, philosophâ sententiâ.* *Nec enim in verbis nudis, sed bonis factis.*

In Iugurt. Et cum Sallustiano Mario, *parum mihi placeant eæ litteræ, quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt.*

Tacit. XV. Annal. Imò nocuerunt. quia multi vitia sua tegunt & inumbrant hoc velo, *animo perfidiosi & subdoli, auaritiam ac libidinem occultantes.* *Abutuntur qui non tales.*

Indidem. *Specie bonarum artium falsi, & amicitiæ fallaces.*

Indidem. Sed ij ferè ex eo genere, *qui doctrinâ ore tenus exerciti, animum bonis artibus non induerunt.* *Quod genus ferè tincti eâ nõ imbuti.*

IV. Hist. Tu contrâ. habeto eam non ad pompam aut speciem, *nec vt nomine magnifico segne otium veles, sed quò firmior aduersum fortuita rempublicam capessas.* *Finis eius verus: &*

Seneca Epist. LXXXIX. Et habeto etiam cum modo. quia *plus scire velle quàm satis sit, intemperantiæ genus est.* *In eâ modus.*

Non enim sapit, qui nimis sapit.

Ὁ χρήσιμ' εἰδώς, οὐχ ὁ πόλλ' εἰδώς, σοφός: — Aeschylus.

Qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.

Atque adeò verissimè dictum: *Plus sapit interdum vulgus, quia tantum quantum opus est, sapit.* — Lactant. lib. II Instit.

Quin frænanda immodica discendi cupiditas.

Imitare igitur Agricolã: qui *studio scientiæ flagrantem animum coërcuit, tenuitq́; , quod est difficillimũ, ex Sapientiâ modum.* — Tacit. in Agric.

Vitium hodie & in senibus crebrum.

Nam nos plerique hodie, *ut omnium rerum, sic litterarum intemperantiâ quoque laboramus: nec vitæ, sed scholæ discimus.* Quo veriloquio claudo & consigno hunc librum. — Seneca Epist. CVII.

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI SECVNDI

CAPVT I.

De imperio vniuersè dictum. eius necessitas in Societate ostensa, & fructus.

VIAE huius Rectores ostendi tibi: sed communiter, & ostendi tantùm. ipsam mihi, sodes, ingredere: ego quî sequare atq́; adsequare eos, dicam: nec id per stadia solùm singula, sed pænè passus. Vita Ciuilis in Societate est: Societas in duabus rebus, Commercio & Imperio. Illud * alterius argumenti est, hoc mei. quod definio, CERTVM ORDINEM IN IVBENDO ET PARENDO. Cuius tanta vis siue necessitas potiùs, vt hoc vnum fulcrum sit rerum humanarum.

*Nempe Moralis aut Oeconomici.

Definitio Imperij.

Vis eius.

Sine imperio enim *nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec homi-* — Cicer. III. de Legib.

hominum vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest.

Aristot. I. Polit. cap. III. Et quod sequitur, magna eius vtilitas. Τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι, οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων: *Regere enim & regi, non solùm inter ea quæ necessaria, sed & vtilia.* *Vtilitas.*

Seneca I. de Clem. *Istud* sanè *est vinculum, per quod respublica cohæret: ille spiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt: nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperij subtrahatur.* *Vinculum rerum.*

Liu. lib. VI. Denique hæc Circæa illa virga, quâ tactę ferę hominesque mitescunt. quæ *è ferocibus vniuersis, singulos, suo quemque metu, obedientes facit.* *Regimen hominum.*

At contrà, ruunt omnia, vbi non hoc firmamentum: diffluunt, vbi non hoc coagulum. & nimis pro vate, ille vates: *Contrà, Inobedientia Confusionum parens.*

Sophocles.

Ἀναρχίας γὰρ μεῖζον οὐκ ἔστι κακόν.
Αὕτη πόλεις ὄλλυσιν, ἥδ᾽ ἀναστάτους
Οἴκους τίθησιν, ἥδε σὺν μάχῃ δορὸς
Τροπὰς καταρρήγνυσι, τῶν δ᾽ ὀρθουμένων
Σώζει τὰ πολλὰ σώμαθ᾽ ἡ πειθαρχία.

Confusione tætrius nullum est malum.
Hæc perdit vrbes, ista perdit & domos
Vastasque reddit; Martis in certamine
Hæc terga vertit. ritè sed pârentium
Res seruat atque vitam Obedientia.

CAPVT II.

Diuisio Imperij. Principatus, prima & optima eius pars. id variis argumentis ostensum.

IMPERIVM hoc autem triplex: Principatus, Optimatum, & Populi status. *Tres Imperij formæ.*

Tacit. lib. III. *Nam cunctas nationes & vrbes* (ait meus scriptor) *Populus, aut Primores, aut Singuli regunt.*

Et quidquid scrutêre: nec cœtum aliquem socialem sine vllâ harum formarum reperies, nec in eo aliam pręter istas.

Miscentur inter se, fateor, & remittuntur aut intenduntur: sed sic, vt propendeat & præponderet semper aliqua pars, à quâ iure ei nomen.

Difficile, nec certum de iis iudicium.

Optimus tamen Principatus videtur.

Sed quæ ex his optima? diu hoc in lite. quam soluit & non soluit idem ille noster. *Dilecta*, inquit, *ex his & constituta reipub. forma faciliùs laudari quàm euenire: aut si euênit, haud diuturna esse potest.* Ego si non veriùs, clariùs rem aperio, & præfero palàm Principatum. Mouent me ista: Ibidem.

Qui vetustissimus.

Quòd ille vetustissimus: πρώτη καὶ θειοτάτη ἡ βασίλεια: *primus & diuinissimus Principatus.* Aristot. in Polit.

Et certũ est *omnes antiquas gentes regibus primùm paruisse.* Cicer. III. de Legib.

Idque *in terris nomen imperij primum fuit.* Sallust. in Catil.

Vt verissimè præfatus sit ille, *Principio rerum, gentium nationumque imperium penes reges erat.* Iustin. lib. I.

Idem ex naturâ maximè.

Addo, quòd ad naturam aptissimus. Docent animantes ceteræ, in quibus imago hæc imperij: docent plerique hominum. & orbem peragra; *pauci libertatem, pars magna iustos dominos volunt.* sed & habent. Sallust. Epist. Mithridatis.

Ex ratione, & vsu.

Idem secundùm rationem maximè. *Vnum* enim *imperij corpus, vnius animo regendum videtur:* sicuti ab vno gubernatore, vna nauis. Tacit. I. Annal.

Nam plurium imperium, ad plures trudit.

Plures, quid mihi adfers? turbas. non aliter, quàm εἰ θέλωσι δύο ἥλιοι γενέσθαι, κίνδυνος, πάντα συμφλεχθέντα διαφθαρῆναι: *si duo Soles velint esse, periculum ne incendio omnia perdantur.* Serinus.

Discordiã gignit.

Arduum enim *semper eôdẽ loci potentiam & concordiam esse.* Tacit. IV. Annal.

Contrà, pacem Principatus.

Itaque *pacis interest, omnem potestatem ad vnum conferri.* I. Histor.

Legimus, imò ipsi vidimus, *discordantis* sæpè *patriæ non aliud remedium fuisse, quàm si ab vno regeretur.* I. Annal.

Proque & veterum auctoritas.

Nec dissentiunt à me prudentes. Ille clamat: Ὁ βασιλεὺς, ὡς θεὸς ἐξ ἀνθρώπων: *Rex, deus quispiam humanus est.* Plato Polit.

Alius, Ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες: *Ex Ioue sunt reges.* Callimachus.

Et

Homer. Et tertius inculcat —— διοτρεφέας βασιλῆας: *à Ioue educatos reges.*

Liu. lib. XXVI. Quinetiam nonnemo: *Regnum res inter deos hominesque pulcherrima.*

Vt iure concludam & optem cum Homero:

Iliad. β. —— εἷς κοίρανος ἔστω

Εἷς βασιλεύς.

—— herus vnicus esto,

Vnicus & Princeps.

Nam plures rationes scio; nec affero, in hoc angusto circo alienorum verborum, cui me inclusi.

CAPVT III.

Principatus definitio. per partes declaratio. & primùm, vtrius sexus ille sit?

NEC tamen Principatum omnem confusè extollo, sed verum & legitimum. quem definio, VNIVS IMPERIVM, MORIBVS AVT LEGIBVS DELATVM, SVSCEPTVM GESTVMQVE PARENTIVM BONO. in quâ formulâ, nisi fallor, non vim solùm omnem boni Principatus inclusi; sed & ad illum viam. Diducam, & explicabo. Posui primò, VNIVS IMPERIVM. virine, an fæminæ? Vtriusque. sed illius maximè: quia iubet sic natura. *Quid Principatus? Virorum id munus.*

Aristot. I. Polit. cap. VIII. Τό τε γὰρ ἄρρεν, φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον: *Nam quidquid masculum, naturâ magis factum ad imperandum, fæmineo.* *Vix feminarum:*

Etiam ratio. Nam palàm est quòd ille conditor nostri deus, fæminis quidem *Quæ imbecilla.*

Seneca Octau. *—— pectus instruxit dolis,*

Sed vim negauit.

Propert. lib. II. Eleg. Nec constantiam dedit: *Quæ incõstantes.*

—— nulla diu fæmina pondus habet.

Tacit. XV. Annal. Ne prudentiam quidem plenè. & *plerumque muliebre consilium deterius.* *Quæ non ad sapiẽtes.*

Atqui

Sæpè vitiosa,

Atqui hæc imperij vera inſtrumenta. Sed adde & vitia. quia *non imbecillis tantùm & impar laboribus hic ſexus, ſed ſi licentia adſit, ſæuus, ambitioſus.* III. Annal.

Et lubrica.

Quid etiam ſi ſæpè lubricus? quàm in lubrico tunc reſpublica. *Nec* enim *fæmina, amiſſâ pudicitiâ, alia abnuerit.* IV. Annal.

Nec honeſtum viris id iugum:

Denique indecorum, & ſeruum nimis hoc ſeruitium. Doctor meus de barbarâ quapiam gente. *Fęmina dominatur. in tantum non modò à libertate, ſed à ſeruitute degenerant.* De morib. Germ.

Atq; his cauſſis videatur fæminis *ſufficere obſequij gloria.* Plinius Paneg.

In alteram tamen partem ratio.

Ecce tamen & tela non imbellia pro imbelli ſexu. Pro iis hæc ratio. quòd *Nulli præcluſa eſt virtus. omnes admittit.* Seneca Epiſt.

A communione virtutis.

Nec ſenſum, nec ſexum eligit. Idem.

Ab exemplis

Et reuerâ, nónne eximię aliquot reginarum lectæ nobis, auditæ, viſę? quæ fortes, cautæ, caſtæ, *virilibus curis, fæminarum vitia exuerant.* Tacit VI. Annal.

A ritu gentium.

Pro iiſdem, conſenſu aliquot gentes. Britanni illi veteres non regno ſolùm præfecêre, ſed bello. *Solitum* quippe *Britannis, fæminarum ductu bellare.* In Agr.

Germani viris ipſis ante-tulerunt: & *ineſſe iis ſanctum aliquid ac prouidum putarunt.* De morib. Germ.

Itaq; *nec conſilia earũ aſpernabantur, nec reſponſa negligebant.* Ibidem.

Imò *pleraſque earum* (rides an ringeris?) *fatidicas, & augeſcente ſuperſtitione, arbitrabantur deas.* IV. Hiſt.

Capaces igitur ſceptri: vt hi quidem cenſent. atque etiam ego, niſi lex aut mos patrius aliter iubent.

CAPVT IV.

Quomodo capiẽdus Principatus? duos legitimos modos eſſe, Electionem & Succeſſionem. & de vtraque aliquid diſſertum.

NAM hæc ante omnia ſeruo. ideò addo, MORIBVS AVT LEGIBVS DELATVM: non temerè initium

&

& velut caput regiæ huius vię muniens, quia multi calcare eam volunt pede non recto. *Locũ Principum plures adfectant.*

Sallust. Iugurth. *Natura mortalium auida imperij est, ait ille:*

Tacit. II. Histor. Et alter: *Vetus ac pridem insita mortalibus potentiæ cupido:* *Et id naturæ vitio.*

xv. Annal. Eaque *cunctis affectibus flagrantior.*

Itaque Principatum multi appetunt, nec boni ipsi, nec bono fine. quos repressit tamen mos siue lex gentium repagulo duplici, Electionis & Successionis. Hanc appello, CVM GENTILIS IS HONOS EST, ET PRINCEPS E PRINCIPE NASCITVR. Illam, CVM SPRETO NATALIVM IVRE, SVFFRAGIIS DESIGNATVR. Electio, antiquior. tamen Successio receptior, & aspectu aliquo melior: quia verum est *Frænum eis duplex: Successio. Et Electio. Illa, vt videtur, melior.*

Tacit. II. Histor. *Minore discrimine sumi Principem, quàm quæri.*

I. Hist. Turbis etiam hoc obstaculum. cùm alioqui *magnis* aut nouis *conatibus opportuni sint transitus rerum.* *Pacatior:*

III. Ann. Nam clarum est, *prauas aliorum spes cohiberi, si successor non in incerto.* *Securior.*

I. Annal. Princeps ipse per hanc viam securior, & *pluribus* velut *munimentis insistit.* *Ex Principum ipsorum vsu.*

IV. Hist. Oraculum est, *Non classes, non legiones, perinde firma imperij munimenta, quàm numerum liberorum.*

Plin. Paneg. Tamen aliis ratio magis placet alia. & aiunt, *Imperaturum omnibus, eligi debere ex omnibus.* *Pro Electione & sua ratio:*

Tacit. I. Histor. Vel ideò, quòd plerumque *Optimum quemque Electio inuenit.* *Quia digniores reperit:*

Ibidem. *Nam nasci & generari à principibus, fortuitum, nec vltrà æstimatur: cooptandi iudicium integrum, & si eligere velis, consensu monstratur.*

Ibidem. Minùs etiam seruilis hæc species. & *loco libertatis erit, si eligi incipimus.* *Quia & ipsa dignior.*

Ceterùm extra has, obliquæ viæ, nec faustæ. Sed vtra harum rectior, non rectæ viæ aliæ: nec *quisquam imperium flagitio quæsitum bonis artibus exercuit.* Eodem libro.

Imò nec diu exercuit. quia *nulla quæsita scelere potentia diuturna est.* Curt. lib. IV.

CAPVT V.

Initia Principatuum plerumque laudabilia: sed id non satis. perseuerandum esse.

SED addidi etiam, SVSCEPTVM GESTVMQVE. nec geminaui temerè; quia sunt qui suscipiant rectè, non gerant & finiant. ego autem palmam hanc in metâ, non in carceribus figo. Fit malo vitio, an fato humani generis, vt

Principia Principum ferè bona: at non finis. *Initia magistratuum* aut Principum *ferè meliora sint, sed finis inclinet.* Tacit. XV. Annal.

Poëta non nesciuit:

——— *mitissima sors est*
Regnorum, sub rege nouo. Lucan. lib. VIII.

Ideò grati, noui reges. Imò nec ipsum vulgus. qui *accipiunt regem lætantes, vt fermè ad noua imperia.* Tacit. II. Annal.

Sed non in longum. Spei suæ quàm sæpè falsi! Nam plerique regnantium, *suóne an seruitij ingenio, dum adipiscuntur dominationes multa caritate sunt; & maiore odio, postquam adepti.* XII. Ann.

Caussa, quia fucus decidit. Fit ideò, quia plurimùm simulatę eæ virtutes: cùm sciant omnes, *Nouũ imperium inchoantibus, vtilẽ esse Clementiæ famã.* IV. Hist.

Aut certè mutantur in regno. Aut certè non altè insitæ. ideoque peccare paullatim *indulgentiâ fortunæ, & prauis magistris, discunt audentque.* II. Hist. XII. Ann.

Siue etiam Regni ipsius natura hoc fert, vt *diuturnitate in superbiam mutent.* Sallust. Catil.

Suo sæpè malo. quia At malè. *Imperium* enim *iis artibus facillimè retinetur, quibus initio partum est.* Ibidem.

Et fortuna cũ iis mutatur. Quòd si se mutant: videant, ne *Fortuna* quoque *cum moribus immutetur.*

CAPVT

CAPVT VI.

Quis finis, quò actiones omnes Princeps dirigat? Bonum publicum id esse, & seponenda priuata.

DENIQVE in extremo posui PARENTIVM BONO: in iis verbis Finem ipsum veri Principatus complexus, & candidam illam metam, ad quam currat Regius hic athleta. quæ non aliud, quàm subditorum commodum, securitas, salus.

Cicero v. de Rep. — Nam *moderatori reipub. beata ciuium vita proposita est.* — *Beatitas ciuium, Principi proposita:*

Ibidem. — Vt ea *opibus firma, copiis locuples, gloriâ ampla, virtute honesta sit.*

Xenoph. in Memorab. Socrat. lib. III. — Te spectas? erras. καὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς αἱρεῖται, οὐχ ἵνα ἑαυτοῦ καλῶς ἐπιμελῆται, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ ἑλόμενοι δι' αὐτὸν εὖ πράττωσι: *nam rex eligitur, non vt sese molliter curet, sed vt per ipsum, ij qui elegerunt, benè beatéque agant.* — *Et ideò eligitur:*

Arist. VIII. Polit. ca. X. — Hac vnâ in re maximè abit ille à Tyranno. quòd ὁ μὲν τύραννος τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον σκοπεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς, τὸ τῶν ἀρχομένων: *Tyrannus suum ipsius commodum spectat & quærit, at rex subditorum.* — *Tyranno autem, sua.*

Qui verè est Homericus ille ποιμὴν λαῶν: *pastor populorum.* — *Vt pastori cura gregis est.*

Seneca de Clemen. — Scias igitur quisquis hoc nomine, *ciuium non seruitutem tibi traditam, sed tutelam.*

Indidem. — *Nec rempublicam tuam esse, sed te reipublicæ.* — *Non igitur dominium, finis.*

Vatem audi:

Claud. ad Honor. — *Tu ciuem patremque geras; tu consule cunctis,*
Non tibi: nec tua te moueant, sed publica damna. — *Ideò curet, foueat,*

Tacit. IV. Histor. — Malus ille, qui *ex magnâ Fortunâ licentiam tantùm vsurpat:* — *Non negligat, vt fluxi illi & soluti.*

Ibidem. — Qui *non ad curas intentus, sed stupris & adulteriis Principem agit.*

Sallust. — At verus bonusque noster intendit, vigilat: & scit, *Maximo imperio maximam curam inesse.* — *Onus enim hoc, non solùm munus est.*

Omnium somnos illius vigilantia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio. Seneca Conf. ad Polyb.

Ideò *remissum aliquando animum habebit, numquā solutum.* Ibidem.

Vigilans autē Princeps, firmus.

Hoc subditorum bono fiet, hoc eius. quia *illius* demum *Principis magnitudo stabilis fundataque est, quem omnes tam supra se esse quàm pro se sciunt.* Ibidem.

Capvt VII.

De viâ rectâ quam Princeps ingrediatur: & primùm de Virtute. ostensum hanc ei, suâ caussâ, necessariam.

Ad Finem Boni publici duo conducunt: Virtus & Prudentia.

Illa, Principi conuenit, ex decoro.

VERVM ecce Principem definiui: formabo tibi nunc eumdem, & quî perueniat ad salutarem illam metam velut manuducam. Inclusa sanè hæc via in ipso boni publici fine, fateor: (nemo enim sic geret, qui non ipse bonus: nec id solùm, sed & prudens:) verùm inclusa occultè. ego educam, aperiam, & totum hoc imperandi iter tenuiore quodam, vt sic dicam, sabulo sternam salubrium præceptorum. Duo sunt quæ legitimum & numeris suis absolutum Principem faciunt: Prudentia & Virtus. illa vt in Actionibus eius eluceat, hæc in Vitâ. De Virtute præmittam: quæ prorsus & Regi assumenda, & per eum his qui regnantur. Regi: quia ita decorum est, vt probitate emineat, qui dignitate. Cyrum lubens audio: qui

Οὐκ ᾤετο προσήκειν μηδενὶ ἀρχῆς, ὅστις μὴ βελτίων τῶν ἀρχομένων: *non censebat conuenire cuiquam imperium, qui non melior esset iis quibus imperaret.* Xenophon Pæd. IIX.

Vulgò ita iudicamus; & vbi suffragiorum res, plerumque ὁ βασιλεὺς καθίσταται ἐκ τῶν ἐπιεικῶν καθ᾽ ὑπεροχὴν τῆς ἀρετῆς ἢ πράξεων τῶν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς: *rex constituitur ex idoneis aptisque ob eminentiam virtutis, aut actionum quæ à virtute.* Aristot. V. Polit. ca. X.

Meo sanè & poëtæ puncto,

Qui rectè faciet, non qui dominatur, erit rex. Auson. in Monos.

Sed

Senec. 1. De Clem. Sed & fama eius hoc postulat: quæ parùm pura, si non vita. *Omnia* enim *facta dictaque Principis rumor excipit:* *Ex famâ:*

Indidem. *Nec magis ei, quàm Soli, latere contingit.*

Indidem. Vt iure *cauere debeat qualem famam habeat: qui qualemcumque meruerit, magnam habiturus est.*

Tacit. 1. Histor. Eò magis, quòd *inuisum semel Principem seu benè seu malè facta premunt.*

Etiam regni firmitas sic poscit. quia *Ex vtili.*

Senec. Thyest.
—— vbi non est pudor
Nec cura iuris, sanctitas, pietas, fides,
Instabile regnum est.

Tacit. 1. Histor. *Sit ante oculos Nero,* & qui alij tyrannorum: *quos sua immanitas, sua luxuria, ceruicibus publicis depulêre.*

Ad exitium natæ voces,

Seneca Thyest.
—— sanctitas, pietas, fides,
Priuata bona sunt. quà iuuat, reges eant.

Et vsu disces.

Capvt viii.

Subditorum etiam caussâ Principi virtutem induendam, & ipsis instillandam. sine quâ probus aut diuturnus nullus cœtus.

Iam & Principi cura altera, vt cùm ipse bonus, subditi etiam tales. Vbi virtus abest, quæ societas non dicam laudabilis, sed firma? Quod de opido poëta, de statu omni dixeris: *Infirmus reip. status sine virtute.*

Plaut. Persâ. *Si incolæ benè morati sunt, pulchrè munitum arbitror.*

Sin aliter: profectò

Ibidem. *—— centuplex murus rebus seruandis parum est.*

Polyb. lib. VI. Audi Prudentiæ alumnum: *Ille reipub. status optabilis & firmus est, in quo & priuatim sanctè innoxieque viuitur, & publicè Iustitia ac Clementia vigent.* *Cum eâ firmus & felix.*

Plato Alcib. 1. Audi & Sapientiæ: Εἰ μέλλεις τὰ τῆς πόλεως πράξειν ὀρθῶς καὶ κα-

λῶς, ἀρετῆς σοι μεταδοτέον τοῖς πολίταις: *Si remp. rectè laudabiliterque instituis gerere, virtus tibi cum ciuibus communicanda est.*

Praua quorumdam opinio. Hos, inquam, potiùs, quàm illos malè callidos. qui *eò munitiores reges censent, quò illi quibus imperitant nequiores fuêre.* Salluſt. ad Cæſ.

Eiusq; ratio. *Quòd patientiores seruitutis arbitrantur, quos non deceat nisi esse seruos.* Plinius Paneg.

Sed hæc subuersa. Sed profectò hac ipsâ in re errant. Nam *pessimus quisque asperrimè rectorem patitur.* Salluſt. ad Cæſ.

Quò quis melior, hoc iugi patientior. Contrà boni, mites & obnoxij, *metuentes magis, quàm metuendi.* Idem in Iugurth.

Et ab ore veritatis illud est,

——— *Facile imperium in bonos.* Plaut. Milit.

Iure igitur dabis operam, *cùm ipse bonus atque strenuus sis, vti quàm optimis imperites.* Salluſt. ad Cæſ.

CAPVT IX.

Subditos probos fieri maximè à Principis exemplo. cuius incredibilis vis in vtramuis partem.

HOc duplici viâ assequêre, Legum & Exempli. De illâ, mox tangam: de hac nunc habe.

Subditi ad Principem se formãt. *Quales in repub. principes sunt, tales reliquos solere esse ciues.* Cicero in Epist.

——— *componitur orbis*
Regis ad exemplum. Claud. v. Conſ. Honor.

Eius caussa. Nec caussa occulta. quoniam ad alta illa versæ plerumque mentes & oculi: *nec tam imperio nobis opus, quàm exẽplo.* Plinius Paneg.

Duci natura mauult, quàm cogi. Quod vrget efficaciùs, quàm ipsę leges. *Obsequium* enim *in Principem & æmulãdi amor validiora, quàm pœna ex legibus.* Tacit. III. Annal.

Facta Principũ, iussa. Quamquam illud ipsum tacita quędam lex est. quoniam *hæc conditio principum, vt quidquid faciant, præcipere videantur.* Quinct. Declam. IV.

Et eo bono, plerique boni. Vis tuos bonos? ipse esto. *Rectè facere Princeps ciues suos, faciendo, docet.* Velleius lib. II.

Rex

Seneca Thyest. *Rex velit honesta, nemo non eadem volet.*

Cicer. III. de Legib. • Solutos & malos? te ſolue. Nam *Vitia non ſolùm ipſi Principes concipiunt, ſed etiam in ciuitatem infundunt: plusque exemplo, quàm peccato nocent.* *Malo, mali.*

Tacit. III. Annal. Et benè noſter: *Vnius inuidiá* (addo ego, *& culpá*) *ab omnibus peccatur.*

CAPVT X.

Diſtinctiùs de Virtutibus Principis dictum. & primùm de Juſtitiá, quàm ea neceſſaria: etiam in ipſo Principe.

ERGO Virtus Principi decôra & vtilis. omníſne? ita cenſeo. ſic tamen vt ſpecies eius quaſdam magis neceſſarias fatear, quę eminent & propriè regnum ſibi poſtulant in Regno. Hæ mihi duorum generum: & ſunt quædam vt minuta ſidera, quędam vt magna. Inter magna luminaria habeo, Iuſtitiam & Clementiam. è quibus illam veluti Solem facio: qui niſi Imperiorum omne corpus illuceat, tenebræ in iis, tempeſtas, nimbi. *Duplices virtutes Principis: Maiores, Minores.*

Cic. II. Offic. *Tanta enim huius vis eſt, vt nec ij quidem qui ſcelere ac maleficio paſcuntur, poſſint ſine vllá particulá Iuſtitiæ viuere.* *Iuſtitia, inter maiores.*

Quam in hac meâ re definio, VIRTVTEM IVS ET AEQVVM IN SE INQVE ALIIS FIRMITER SERVANTEM. In ſe, dixi: quia Principem ipſum huic alligo: quem legibus placet ſubiici, etſi (quorumdam ſenſu) *Eius deſcriptio. Principi in ſe exercenda.*

Plinius Paneg. *Principi eas nemo ſcripſit.*

Plato in Polit. Nam ἄνομος ſanè μοναρχία, χαλεπὴ, καὶ βαρυτάτη ξυνοικῆσαι: *illex Principatus moleſtus, & cui haud facilè ſubſis.* *Iſq; legi'us illigandus:*

Spart. in Anton. Carac. Turpe illud, *Licet, ſi libet.* *Ne quiduis ei liceat.*

Hoc pulchrius:

Seneca Troad. *Minimum decet libêre, cui nimium licet.*

Cic. Orat. pro Rabir. Et meminerit Princeps, *non ſolùm quantum ſibi commiſſum, ſed etiam quatenus permiſſum ſit.*

Poëtę

Quæ obstrictio imperium non minuit.

Poëtæ illud falſum & improbum:

Sceptrorum vis tota perit, ſi pendere iuſta
Incipit. [Lucan. lib. VIII.]

Imò firmat:

Oratoris hoc verius: *Jus & æquitas, vincula ciuitatum.* [Cicer. Paradox.]

Et facit verè Regnum.

Item illud diuini viri: *Remotâ Juſtitiâ, quid ſunt regna, niſi magna latrocinia?* [Auguſt. IV. De ciuit.]

Voci contraria & improba

A barbaro iſtud barbarum: *In ſummâ fortunâ id æquius, quod validius.* [Tacit. XV. Annal.]

Oppoſita meliores:

Contrà, à rege illud regium: *Cùm omnia poſſimus, ſola credimus licere nobis laudanda.* [Theodahad. apud Caſſiod. Var. lib. X.]

Poëta etiam ſapienter:

Οὐ τοὺς κρατοῦντας χρὴ κρατεῖν, ἃ μὴ χρεών: [Euripid.]
Non fas potentes poſſe, fieri quod nefas.

Malitioſo item dogmati,

Denique nec Euphemi illius ſermo εὔφημος. Ἀνδρὶ τυράννῳ, ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ, οὐδὲν ἄλογον ὅ, τι ξυμφέρον: *Viro aut vrbi principi nihil iniuſtum quod fructuoſum.* [In Thucydid. lib. VI.]

Dogma ſimplicius ac verius.

Apage. ab ore aureo aurum illud purius: Ἐγὼ δὲ οὐδὲν νομίζω γε ἀνδρὶ, ἄλλως τε καὶ ἄρχοντι, κάλλιον εἶναι κτῆμα οὐδὲ λαμπρότερον ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης. *Ego verò nullas opes viro, ac præſertim Principi, pulchriores honeſtioresque cenſeo, quàm Virtutem & Juſtitiam.* [Xenoph. de Cyri Exped. lib. VII.]

Gloria Iuſtitiæ adſeclas

Et fructum Regi quid ingerunt? gloriam potiùs. *Fundamentum* autem *perpetuæ commendationis & famæ Juſtitia eſt: ſine quâ nihil poteſt eſſe laudabile.* [Cicer. II. de Offic.]

Et penè diuinitas.

Præclarè Principum princeps: *Pietate & Juſtitiâ, Principes dij fiunt.* [Auguſtus apud Senec. in Ludo.]

CAPVT XI.

Iuſtitiam adminiſtrandam Subditis eſſe. æquabiliter: temperanter: & ſine cumulo legum. remoto etiam litium ſtudio.

Ius reddere, primum Principis munus.

EAM igitur in ſe Princeps ſeruet: nec id ſolùm, ſed, vt addidi, IN ALIIS. quia Diuam hanc aſſerere, vnà cum regni munere ei munus. Originem ſceptri ſi repetis,

Fruen-

Cicer. II. de Offic. *Fruendæ iustitiæ caussâ* reperies *olim benè moratos reges constitutos.* *Hac caussâ creatus maximè:*

Ibidem. Quid enim aliud quàm contra vim & manuariam illam legem inuenti & inuecti isti? vt essent, qui *summos cum infimis pari iure retinerent.*

Aristot. V. Polit. cap. X. Benè Sapientiæ filius: Βούλεται ὁ βασιλεὺς εἶναι φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν κεκτημένοι τὰς οὐσίας μηθὲν ἄδικον πάσχωσιν· ὁ δὲ δῆμος, μὴ ὑβρίζηται μηθέν: *Rex debet & vult esse custos, vt nec opulenti iniustum aliquid patiantur, nec plebs contumeliam accipiat.* *vt suum cuique detur, seruetur.*

Benè & Musarum filius:

Hesiod. Theog.
Τοὔνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκα λαοῖς
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι:
Hac vnâ, reges olim, sunt fine, creati:
Dicere ius populis, iniustaque tollere facta.

Senec. De Clem. I. Ius ergo noster dicat, reddat: & id habeat *supra omnem iniuriam positum.* *Ius sit æquum:*

Tacit. XIII Annal. *Nihil in penatibus eius venale* sit, *aut ambitioni peruium.* *Sine pretij aut gratiæ aspectu:*

I. Hist. Caussas reosque audiat. quia *inauditi atque indefensi, tamquam innocentes pereunt.*

Aristot. Rhet. I. cap. III. Leges ne violet. ἐν γὰρ τοῖς νόμοις ἐστὶν ἡ σωτηρία τῆς πόλεως: *nam in legibus salus ciuitatis sita:* *Ex legum præscripto;*

Colum. lib. I. Interdum tamen temperet. quia haud frustrà *Summum ius, antiqui summam putarunt crucem.*

Tacit. IV. Annal. Nouas parcè ferat. nam & illud verum, *Corruptissimâ republicâ, plurimæ leges.* *Nouæ aut multæ leges fugiendæ:*

Ibidem. Hoc æuum si vides; fateare, *vt anteà flagitiis, sic nunc legibus laborari.*

Annal. XI. Inde litigandi ars & studium: *vt quemadmodum vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam aduocatis ferat.* *Et fori hæc litigia.*

Ibidem. Inde *publicæ mercis nihil tam venale, quàm aduocatorum perfidia.*

Quod inter caussas (mihi quidem) corrupti huius aeui:

Et cur dissimulem? pestis Europæ *caninum* hoc *studium.* quod haud temerè quispiam *concessum latrocinium* dixit. Co'um. lib. I.

Catonis prisci voto meum adsonet, *Forum muricibus sterni.* Plutarch.

Ideò nouo & diuerso Iustiniano opus.

Et medeatur noster Princeps: videatque *ne legibus fundata ciuitas, legibus euertatur.* Plinius Paneg.

Sine caussidicis satis felices olim fuêre, futuræque sunt vrbes. Colum. lib. I.

CAPVT XII.

Clementia definita. Principi commendata. quæ amabilem eum, quæ firmum, quæ illustrem facit.

Clementiæ munera.

PRAEFERO nunc Principi lumen alterum, Clementiam: id est, vt ego appello, Imperiorum Lunam. Mitis & mollis ea Diua: quę lenit, quæ temperat, noxios eripit, lapsos erigit; & seruatum it eosipsos qui se perdũt. Nec describerim eam aliter, quàm VIRTVTEM ANIMI A POENA AVT VINDICTA AD LENITATEM CVM IVDICIO INCLINANTIS. Hæc homini omnium virtutum conuenientissima, quia humanissima. sed

Eius descriptio.

Conueniẽtissima Principi:

Nullum tamen ex omnibus magis, quàm Regem aut Principem decet: Senec. I. de Clemen.

Qui largiter exercere potest:

Quia *plus habet apud illos quod seruet, ac maiore in materiá apparet.* Ibidem.

Et debet. quia gratiam ei parat:

Quia etiam omnia conciliat, quæ sceptro digna. Amorem in primis:

Qui vult amari, languidâ regnet manu. Seneca Tragic.

Tutelam:

Securitatem, quæ ex amore.

Non enim *sic excubiæ, nec circumstantia tela,*
Quàm tutatur amor. Claud. ad Honor.

Et cetera vi aut fraude perrumpas: *hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum est, munimento non egere.* Plinius Paneg.

In regno firmitatẽ.

Etiam firmitatem. Nam *firmissimum id imperium, quo obedientes gaudent.* Liu. lib. VIII.

Contrà

Contrà autem,

Seneca. *Inuisa nemo imperia retinuit diu.*

Sallust. ad Cæs. Euentibus omnis æui crede. *qui benignitate ac clementiâ imperium temperauêre, his candida & læta omnia fuisse: etiam hostes æquiores quàm aliis ciues.* *Nec crudi aut immites vmquã diuturni.*

Cicero pro Ligar. Adde, quòd æterna gloria ab hac viâ: *nec vllâ re propiùs homines ad deum accedunt, quàm salute hominibus dandâ.* *Sed & gloriã parat: Imò velut diuinitatẽ.*

Poëta, versibus aureis:

Seneca Octau. *Pulchrum eminere est inter illustres viros:*
Consulere patriæ, parcere afflictis, ferâ
Cæde abstinere, tempus atque iræ dare,
Orbi quietem, sæculo pacem suo.
Hæc summa virtus, petitur hac cælum viâ. *Audiat, recondat, Princeps.*

Tacit. XI. Annal. Vsurpet igitur meus Princeps: & *amorem apud populares, metum apud hostes quærat.*

XII. Ann. *Nec dominationem, & seruos; sed rectorem, & ciues cogitet: Clementiamque & iustitiam capessat.* *Rex esto, nõ Dominus.*

Ita Homeri illud conueniet:

Odyss. C. & alibi. ——— Πατὴρ δ᾽ ὥς ἤπιος ἦεν.
——— *mitis erat patris instar.* *Item pater.*

Ita Biantis illud eueniet: τοὺς ὑπηκόους φοβεῖσθαι μὴ αὐτὸν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ αὐτοῦ: *timere subditos non illum, sed pro illo.* *Vt illi timeant, non illum.*

CAPVT XIII.

Clementia vberiùs commendata, sed cum temperie. Abire eam à Iustitiâ leniter. nec tamen soluere eam vim Imperij, sed vincire lento nodo.

SED vsurpet (non temerè à me positum) CVM IVDICIO. quia absque illo, mollities hæc & lentitudo sit, & flagitium, adeò non virtus. Secedit paullùm, fateor, ab acri illo Iustitię Sole hęc Luna: sed secedit, non discedit, diuersa potiùs quàm aduersa. Iustitia ipsa nihil indignetur, haud vsquequaque adhærere sibi Principem nostrum pede presso: quoniã sine peste & pernicie id non potest generis humani. *Flectit à iusto clementia: Sed bono nostro.*

Idq; ob assiduas & innumeras culpas:

Flagitia enim & facinora sine modo sunt: Tacit. III. Annal.

Πεφύκασί τε ἅπαντες, ait ille, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἁμαρτάνειν, καὶ οὐκ ἔστι νόμος ὅστις ἀπείρξει τούτου: *nati omnes peccare & labi sunt, quà priuatim, quà publicè, neque lex est quæ satis validè vetet aut capiat modum.* Thuc. lib. III.

Quæ dissimulanda: aut omnes & omnia, perdenda.

Ita necessarium est, sæpè dissimulet, & *malit videri inuenisse bonos quàm fecisse.* Tacit. in Agric.

Crebra punitio vilescit.

An rigidè semper puniat? non ex publico id vsu. quia *seueritas amittit assiduitate auctoritatem:* Sen. I. De Clem.

Imò irritat peccata.

Et nescio quo obnitendi vitio, *videbis ea sæpè committi, quæ sæpè vindicantur.* Ibidem.

Rebelliones excitat.

Sed nec ex ipsius priuato. quoniam *vt arbores quædam recisæ pullulant: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo.* Ibidem.

Temperatus enim timor est, qui cohibet: assiduus & acer in vindictam excitat. Ibidem.

Nec timor coërcet.

Verissimè dixerim: Sæuitia *plus timoris quàm potẽtiæ addit.* Salluſt. Iugurth.

Metus autem & terror infirma vincula caritatis. quæ vbi remoueris, qui timere desierint, odisse incipient: Tacit. Agric.

Et *repertis auctoribus, tollent animos.* VI. Annal.

Infame hoc etiam Principi.

Et tamen fac proficere. quæ hîc gloria? *Principi non minùs turpia multa supplicia, quàm medico funera.* Sen. I. De Clem.

Et Iustitia omnino tẽperanda:

Melior ergo via altera. & veri *benignique Principis est, ad Clementiæ commodum, transilire interdum terminos Æquitatis, quando sola est Misericordia, cui omnes virtutes cedere honorabiliter non recusant.* Cassiod. XI. Var.

In leuiter errante, aut seriò pœnitente.

Clementis Iustitiæ exemplum, siue præceptum hoc habeat. *Omnia scire, non omnia resequi; paruis peccatis veniam, magnis seueritatem commodare: nec pœnâ semper, sed sæpiùs pœnitentiâ contentus esse.* Tacit. Agric.

—— ignoscere pulchrum Claudian.
Iam misero. pœnæque genus, vidisse precantem.

Cleon

Thuc. lib. III.

Cleon quid mihi obgannit? Tria esse ἀξυμφορώτατα τῇ ἀρχῇ, οἶκτον, καὶ ἡδονὴν λόγων, καὶ ἐπιείκειαν, *nocentissima Imperio, Miserationem, Blandiloquentiam, & Lenitatem.* Nõ resoluit imperium benignitas.

Mentitur. nam & Clementiæ sui nerui, & Imò efficaciùs iubet quædam & patrat.

Claud. Paneg. Mallij.

——— peragit tranquilla potestas
Quod violenta nequit: mandataque fortiùs vrget
Imperiosa quies.

Plin. lib. VIII. Ep.

Malè sanè *terrore veneratio acquiritur. longéque valentior amor ad obtinendum quod velis, quàm timor.*

Sallust. ad Cæs.

Crispi gemmâ hæc consigno. *Equidem ego cuncta imperia crudelia, magis acerba quàm diuturna arbitror: neque quemquam à multis metuendum esse, quin ad eum ex multis formido recidat. Eam vitam, bellum æternum & anceps gerere. quoniam neque aduersus, neque ab tergo aut lateribus tutus sis, semper in metu aut periculo agites.* O non nisi è cælo verba! Hauri, Princeps, hauri.

CAPVT XIV.

De Fide adiunctum, quæ Iustitiæ origo aut suboles. Ea commendata, vt columen humani generis. Gloriosam hanc Principi esse. vtilem. Spreti ab Etruriâ doctores noui.

HABES duo lumina. de quorum fulgore & quasi repercussu, ecce tibi duo altera accensa, Fidem & Modestiam. E quibus illa Iustitiæ ita vicina est, vt alteram ab alterâ oriri verè dixeris, nec refert vtram. Nam &

Cicero I. Offic.

Fides Iustitiæ fundamentum est.

Et hæc in animo non subsidet, nisi in quo illius honos & amor. Eam describere breuiter possum, EFFECTVM, QVOD IN NOBIS SIT, DICTI AVT PROMISSI. Virtus, quæ iure omnino cara sit Principi, cui sua aut publica res cara. Nam hæc Fidei descriptio.

Seneca Epistolâ LXXXIX.

Sanctissimum humani pectoris bonum est. Commendatio.

Silius ad Fidem.

Ante Iouem generata, decus diuûmque hominumque,
Quâ sine non tellus pacem, non æquora norunt:
Iustitiæ consors, tacitumque in pectore numen.

Honos ei Romæ.

Quam nec immeritò *in Capitolio vicinam Iouis optimi maximi* Romani *esse voluerunt.* Cato Censorius.

Vt enim ille tutor humani generis, sic ista: *nec vlla res vehementiùs remp. continet, quàm Fides.* Cicer. III. Offic.

Seruanda firmiter in repub.

Itaque eam *magnoperè censemus conseruandam:* Auctor ad Heren. lib. III.

Honos ita exigit:

Fama suadet: quoniam

——— Καλόν τι γλῶσσ', ὅτῳ πίστις παρῇ: Euripid.

——— *res pulchra, lingua cui fiet Fides.*

Et vtilitas.

Fructus suadet. Καὶ ἀκύρων γιγνομένων τῶν συνθηκῶν, ἀνῄρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων: *& infirmatis violatisque pactis, tollitur inter homines commerciorum vsus.* Aristot. Rhetor. ad Theod. I. cap. XV.

Planè igitur *perfidiosum & nefarium est, fidem frangere, quæ continet vitam.* Cicero pro Q. Roscio Com.

Nec audiendi vulpiones, qui suffodiunt.

Et vbi isti doctores noui?

Οἷσιν οὔτε βωμός, οὔτε πίστις, οὔθ' ὅρκος μένει: Aristoph. Acharn.

Queîs nec ara, nec fides, nec vlla firma pactio est.

Qui aures Principum venenant; & suadent, *Vt omnia recta & honesta neglegant, dummodò potentiam consequantur.* Cicero III. de Offic.

Qui intermortuum illud recoquunt,

——— *ius regnandi gratiâ* Ex Eurip.

Violandum est. aliis rebus pietatem colas.

Frangenda ea nullâ vi.

Heu vani, falsi! Nam *Fides nullâ necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio.* Seneca Epistolâ LXXXIX.

——— *Fulgentibus ostro* Silius lib. XIII.

Hæc potior regnis.

Nullâ fraude.

Fraudes & captiunculas miscent? scio. & *perfidos numquam caussa deficiet, cur pacto non stent:* Liu. lib. IX.

*Semper*que *aliquam fraudi speciem iuris imponent.* Ibidem.

Sed audiant generosum Brasidã. Ἀπάτῃ δ' εὐπρεπεῖ αἴσχιον τοῖς τε ἐν ἀξιώματι πλεονεκτῆσαι, ἢ βίᾳ ἐμφανεῖ: *Iis qui in dignitate sunt, turpius, fraude honestâ circumuenire aut lædere, quàm vi apertâ.* Thucyd. lib. IV.

Nam

Cic. III. Offic. Nam quod nonnulli sibi *sumunt, nullam esse fidem quæ infideli data sit:* *Etiam infido seruanda.*

Ibidem. Errant, & *quærunt latebram periurio.*

Ambr. II. de Offic. Nam *Fides etiam perfidis præstanda est:*

Etiam inter arma. & *Etiã hosti.*

Silius lib. XIV.

—— optimus ille
Militiæ, cui postremum est primumque tueri
Inter bella fidem.

Apagite igitur istos, ô mei reges:

Idem lib. II.

—— neu rumpite fœdera pacis,
Nec regnis postferte fidem.

Aristot. Rhet. ad Alexand. cap. XVIII. Hoc cogitate. οὐκ ἐπιορκεῖν, φοβουμένους τήν τε παρὰ τῶν θεῶν τιμωρίαν, καὶ τὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις αἰσχύνην: *non peierare, timentes & diuinam vltionem, & humanam infamiam.* *Periuris deus hominesque infesti.*

Nam profectò

Tibul.

—— etsi quis primò periuria celat:
Sera tamen tacitis pœna venit pedibus.

CAPVT XV.

De Modestiâ præscriptum, quæ Clementiæ assidet. Instillata Principi, & in Sensu & in Actione.

ET Fides quidem Iustitiæ, vt sic dicam, παρήλιος est: de Clementiæ autem lumine, Modestię lumen refulget. quæ concolor illi valdè, & lenis mitisque animi assidua comes. Definio, RATIONE TEMPERATVM, NEC ACTIONE EXSVLTANTEM, DE SE SVISQVE SENSVM. *Quid Modestia?* Quæ virtus cùm aliis inculcanda (quid enim homines sumus? aut quamdiu sumus?) tum Principi maximè: quem

Bernard. in Epist. *In alto positum non alta sapere, difficile est,* *Rara ea in aulis, & apud magnos.*

Seneca II. De Irâ. *Quidquid* enim *leue & inane in animo est, secundâ se aurâ sustollit.*

Sallust. Iugurth. Hinc plerumque in magnis ille *contemptor animus, & superbia, commune nobilitatis malum.*

Sed

Esse tamen debet. Sed noster temperet, sciatque *Modestiæ famam neque summis mortalium aspernandam, & à diis æstimari.* Tacit. xv. Annal.

Nā supra, non extra homines Princeps. Cur autem insolescat? *Non minùs hominem se, quàm hominibus præesse cogitet.* Plin. Paneg.

Et regnum, & omnia regni vana; Sceptrum, aut opes, faciunt animos? Miser & vane. *Cuncta mortalium incerta: quantoque plus adeptus sis, tanto te magis in lubrico* censeas. Tacit. I. Annal.

Incerta, *Caduca hæc & fragilia, puerilibusque consentanea crepundiis, quæ vires atque opes humanæ vocantur.* Valer. lib. VI. cap. vlt.

Ruinæ præcipiti obnoxia. *An ignoras magnas arbores diu crescere, vnâ horâ exstirpari?* Curtius lib. VII.

Vidi cruentos carcere includi duces,
Et impotentis terga plebeiâ manu
Scindi Tyranni. Seneca Herc. Fur.

Scilicet *nihil tam firmum est, cui periculum non sit etiam ab inualido.* Curtius lib. VII.

Leo ipse *aliquando minimarum auium pabulum fit, & ferrum rubigo consumit.* Ibidem.

Etiam in externis Modestia amplectenda. Sensum ergo modificetur & temperet: imò & ACTIONEM. *Persona* enim *Principis non solùm animis, sed etiam oculis seruire debet ciuium.* Cic. Philip. VIII.

In sermone; Sermo ei grauis. *Nam quemadmodum sapienti viro incessus modestior conuenit: ita oratio pressa, non audax.* Seneca Epist.

Nam futiles, inutiles. Etiam paucus. Apage linguaces istos: quibus (plerumque ita euenit) *loquentiæ multum, sapientiæ parum.* Sallust. Catil.

Quorum omnis vis virtusque in linguâ sita est. Idem ad Cæs.

Sanè vetus illud nondum me fefellit: *Canem timidum latrare vehementiùs, quàm mordere. altissima quæque flumina minimo sono labi.* Curtius lib. VII.

In veste: At in Cultu, ne exuberet. Virum magnum ad regem Magnum audiat: πολὺ κάλλιον ϗ βασιλικώτερον, τὴν ψυχὴν ἔχειν εὐγνωμονοῦσαν, ἢ τὴν ἕξιν τοῦ σώματος ὁρᾶν εὐειματοῦσαν: *multò pulchrius* Aristot. Præf. ad Alexand.

magis-

magisque regium, animum præferre cultum & compositum, quàm corporis vestem.

Marius apud Sallustium. Benè Romanus Imperator: *Munditias mulieribus, viris laborem conuenire.*

Xenoph. in Hier. Et cultu quid opus? Ἔμοιγε δοκεῖ καὶ ἐκ θεῶν τιμή τις καὶ χάρις συμπαρέπεσθαι ἀνδρὶ ἄρχοντι: *Mihi à deo & à cælo videtur Venus quæpiam & Gratia comitari ac subsequi virum principem.*

Nec aliter de externâ omni specie censeo. & hoc de Modestiâ, ab Scythiâ præcepto non Scythico concludo. *Fortunam tuam,* ô Princeps, *pressis manibus tene. lubrica est, nec inuita teneri potest. Impone felicitati tuæ frænos, faciliùs illam reges.* *Et aliâ circumfusâ specie.* Curt. lib. VII.

CAPVT XVI.

Ex occasione de Maiestate adnexa lacinia. quid ea, & quî, & quatenus paranda?

SED Modestiam tamen ita commendo Principi, vt non spernam ab eo Maiestatem. Hæc est REVERENDA QVAEDAM AMPLITVDO, OB MERITVM VIRTVTIS, AVT RERVM AFFINIVM. Græcis ea Σεμνότης dicta: nobis, in priuato Auctoritas, in Principe Maiestas. Acre ea telum ad imperium: quoniam & in pace *Descriptio Maiestatis.*

Cicero Topic. *Ad fidem faciendam Auctoritas quæritur.* *Quæ vtibilis regnanti.*

Idem pro leg. Man. Et *multum in bellis quoque administrandis, atque imperio militari valet.*

Idem Topic. Nec magis eam à Principe remoueo, quàm Virtutem ipsam: quæ plerumque illam gignit. Quamquam & *concursio rerum externarum affert Auctoritatem.* *Propriè à Virtute orta: sed & ab externis.*

Tacit. Agric. Vt morum in primis grauitas. si tamen ita temperes, vt *tristitiam & arrogantiam exuas:* *A Grauitate.*

Ibidem. *Nec tibi, quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem, aut seueritas amorem deminuat.*

II. Annal. Qualis laudatus ille Germanicus: qui *visu & auditu iuxtà*

venerabilis, cùm magnitudinem & grauitatem summæ fortunæ retineret, inuidiam & arrogantiam effugerat. I I. Annal.

A corpore, aut verbis. Faciunt & quædam à naturâ. vt siquis *corpore ingens, verbis magnificus.* XV. Annal.

A temperato recessu. Aut ab arte. vt recessus & seiunctio: quia viles plerumque, qui nimiùm ciuiles Et effatum Liuianum verum est: *Continuus aspectus minùs verendos magnos homines ipsâ satietate facit.* Liuius lib. XXXV.

Et *maiestati maior ex longinquo reuerentia:* Tacit. I. Annal.

Hominibusque *omne ignotum* semper *pro magnifico est.* Sed modus in his talibus esto: qui sal & anima virtutum. In Agric.

CAPVT XVII.

Minores aliquot virtutes positæ, quæ Principem deceant: sed sparsim, & breuiter.

VENIO nunc ad minora, quæ dixi, lumina: id est, virtutes haud æquè illustres aut necessarias regibus, tamen vtiles. quas, velut stellas, spargam & defigam (fas ita loqui) in supremi Capitis huius cælo. Audi Princeps.

Liberalitas decora Principi. BENEFICVS esto. *Liberalitate* enim *nihil est naturæ hominis accommodatius:* Cicero I. Offic.

Et Regum in primis. quos *armis, quàm munificentiâ vinci, minùs flagitiosum est.* Sallust. Iugurth.

Cum dilectu tamen, & modo. Sed cum iudicio esto. *Subitæ* enim *largitionis comes, pænitentia.* Plinius lib. VII. Epist.

Etiam cum modo. ne *si ærarium ambitione exhauseris, per scelera supplendum sit.* Tacit. II. Annal.

Nimis hauriendo Fontem ipsum exhauris. nec malè vir sanctus: *Liberalitate liberalitas perit.* Hieron.

Falluntur autem *quibus luxuria specie liberalitatis imponit. perdere multi sciunt, donare nesciunt.* Tacit. I. Hist.

CASTVS

XI. Annal. CASTVS esto. *Animo* enim *per libidinem corrupto nihil honestum inest.* *In coniugem amor.*

XII. Ann. Coniugi deditus: nec tamen cum Claudiano illo stipite, *coniugum imperiis obnoxius.* *At non obsequium.*

Aristot. II. Politic. cap. VII. Turpe viro, imò ipsi imperio. Καίτοι τί διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι; *Quid verò interest, vtrùm fœminæ gubernent, an qui gubernant, gubernentur à fœminis?*

Tacitus Agric. IRAM fuge. eaque aut nulla tibi, aut aperta esto. Principi viro *honestius puta offendere, quàm odisse.* *Iram vitet: aut aperiat.*

Ibidem. Mali illi *obscuri, eoque irreuocabiles.*

Ibidem. Qui reponunt odia, *quodque sæuæ cogitationis indicium est, secreto suo satiantur.*

Senec. I. de Clemen. CONVICIA sperne. *Magnam fortunam magnus animus decet,* & talium contemptor. *In conuicia ne inquirat.*

Ibidem. Cuius est *proprium, placidum esse tranquillumque, & iniurias atque offensiones supernè despicere.*

Tacit. IV. Annal. Vniuersè autem verum est: *Conuicia, si irascare, agnita videntur: spreta exolescunt.*

Ibidem. FAMAM tamen ne contemne: & cogita *Ceteris mortalium in eo stare consilia, quid sibi conducere arbitrentur: Principum diuersam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.* *Famam curet.*

Ibidem. Laus tibi & posteritas in oculis: censeasque *cetera Principibus statim adesse: vnum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam. Nam contemtu famæ, contemni virtutes.*

DOCTRINAM nonnihil ad hunc finem promoue: quæ *Doctrinam amet.*

XI. Annal. languet. quoniam *sublatis studiorũ pretiis, etiã studia pereunt.*

Plin. Panegyr. Ea *spiritum & sanguinem sub te recipiant.*

I. Annal. Ita *temporibus tuis dicendis, non deerunt decôra ingenia.*

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI TERTII

CAPVT I.

Prudentiam Principi per-necessariam. sine eâ vim & opes inutilia. miscenda esse. sed primam illam in gubernatione præpollere.

PERTEXVI regiam hanc Virtutum vestem: Prudentiæ telam ordior. quam vt felici pectine percurram & percutiam, te vera Minerua nostra inuoco, ô æterni patris æterna proles.
Prudentia in gubernãdo vsus. Prudentiæ ad omnes res humanas vsus: sed ad imperium maximè. quod sine eâ non solùm infirmum sit, sed ausim dicere nullum. Quis nauim mihi dirigat, sine ferro quod affricuit Siderites? sic nemo rempub. sine mente quam afflauit illa Diua.
Potẽtia sine eâ, cæca, præceps. Vim solam cogites? frustrà. Qualis poëtarum ille Cyclops, amisso oculo: talis Princeps, cui abest lumen hoc frontis.

Vis consilî expers mole ruit suâ. Horat. III. Od.

Nec est diuturna possessio, in quam gladio inducimur. Curt. lib. VIII.

At contrà,

Vim temperatam dî quoque prouehunt
In maius: Horat. III. Od.

Mixta vtraque efficacissima. Temperatam dico, prudentiæ hac mixturâ. Ῥώμη γὰρ μετὰ φρονήσεως, ait mellitus orator, ὠφέλησεν. ἄνευ δὲ ταύτης, πλείω τοὺς ἔχοντας ἔβλαψε: *Nam vis prudentiæ adiuncta, vsui est: sine eâ, abit magis in noxam.* Isocrat. ad Demonic.

Nec

Nec malè poëta:

Valer. Flac. IV. Argon. —— *non solis viribus æquum*
Credere. sæpè acri potior prudentia dextrâ.

Et certè in gubernatione palàm potior: quia sola lene illud frænum est, quo voluntarij rediguntur in obedientiæ gyrum. Ecce, ne animalia quidem cetera domueris sine tractatione quadam & arte: tu speres hominem? quo *nullum animal morosius est, nullum maiori arte tractandum.* *Imperium alioqui in homines durum:* Senec. I. De Clem.

Naturâ nos feroces, indomiti, æqui impatientes, nedum seruitutis. καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπ' οὐδένας μᾶλλον συνίστανται, ἢ ἐπὶ τούτους, οὓς ἂν αἴσθωνται ἄρχειν αὐτῶν ἐπιχειροῦντας: *& homines in nullos magis insurgunt, quàm in eos quos imperium in se adsectare sentiscunt.* *Qui naturâ refractarij.* Xenoph. I. Pæd.

Ibidem. Et rem vidit, qui scripsit: πάντων τῶν ἄλλων ζώων ῥᾷον, ἢ ἀνθρώπων ἄρχειν: *omnibus animalibus facilius, quàm hominibus imperitare.*

Arist. III. Politic. Illam igitur adhibe, & hoc adhibe: Ἡ φρόνησις, ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη: *Prudentia, imperantis propria & vnica virtus.* *Ideò prudētiâ opus:*

Tacit. XIII Annal. Sanè omnium temporum euentus docebit, & docuit, *plura in summâ fortunâ auspiciis & consiliis, quàm telis & manibus geri.* *Cuius vis supra vim.*

Oraculum non insolens effatus est ille vates:

Euripid. Σοφὸν γὰρ ἓν βούλευμα τὰς πολλὰς χέρας
Νικᾷ,
Mens vna sapiens, plurium vincit manus.

Liu. XI. Qui addo: *Multa, quæ naturâ impedita sunt, consilio expediri.*

CAPVT II.

Sed duplicem prudentiam esse: A se, & Ab aliis. illam optari, hanc contingere. Rarum, imò ἀδύνατον *esse, vt Princeps à se vno satis sapiat.*

IVRE hanc ergo Principi nostro inesse volo, & multò magis adesse. Nam Sapientum duplex genus poëta vetus apposité facit. *Duplex sapientia.*

Propria: Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ· Hesiod.
Mutuatitia. Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται. Oper. I.
Laudatissimus est, ipsus qui cuncta videbit:
Sed laudandus & is, qui páret recta monenti.

Et nostra Suada: *Sapientissimum esse dicunt eum, cui quod opus sit, ipsi veniat in mentem: proximè accedere illum, qui alterius benè inuentis obtemperet.* Cicero pro Cluent.

Cumque iis, vel ab iis potiùs, historicorum vberrimus: *Sæpè audiui eum primum esse virum, qui ipse consulat quod in rem sit: secundum eum, qui benè monenti obediat: qui nec ipse consulere, nec alteri parêre scit, eum extremi esse ingenij.* Liu. XXII.

Prior, nimis rara in purpurâ. Et quamquam inter primos Principem esse voueam: tamen ad secundos magis admoueam. Primùm, quia nescio quomodo (verè hoc, sed verecundè dicam) siue ætate, siue institutione, siue naturâ etiam, his ab aulâ *prima illa animi ingeniique negata sors est.* Indidem.

Altera igitur assumenda. Deinde vt eam habeant, tamen cùm *omnis ratio & institutio vitæ, adiumenta hominum desideret:* Cicer. I. Offic.

Magna enim moles imperij. Tum hæc Gubernatoria maximè. in quâ certum est, *Principem suâ scientiâ non posse cuncta complecti.* Tacit. III. Annal.

Nec vnius mentem esse tantæ molis capacem. I. Annal.

Itaque esto mihi
Σοφὸς τύραννος τῶν σοφῶν συνουσίᾳ: Euripid. opinor.
Princeps sapiens, sapientium commercio.

Et *adsumat in partem curarum* alios, Tacit I. Annal.

Nec Atlas sine Hercule sustineat. Certus *magna negotia magnis adiutoribus egere:* Velleius lib II.

Grauissimosque Principis labores, quîs orbem terræ capessit, egêre adminiculis. Tacit. XII. Annal.

Exempla docent. Æuum omne videat, *rarò eminentes viros non magnis adiutoribus ad gubernandam fortunam suam vsos* reperiet. Velleius II.

Ὀλίγα γὰρ εἷς ἂν ἴδοι, καὶ εἷς ἀκούσειε: *Pauca enim aliqua vnus videat, vnus audiat.* Xenoph. VIII. Pæd.

At

Ibid. At esse debent πολλοὶ βασιλέως ὀφθαλμοὶ, καὶ πολλὰ ὦτα: *multi Regis oculi, & multæ aures.*

Liu.XLIV. Thales mihi, si volet, rex esto. tamen *si de suâ vnius sententiâ omnia geret, superbũ hunc iudicabo magis quàm sapientẽ.*

CAPVT III.

Itaque Adiutores ei capiendum: idque iudicio. Eos duplices esse, Consiliarios & Ministros. Qui, & quàm vtiles illi?

ADIVTORIBVS enim certè opus: & hoc regiæ prudentię caput censeam, adsumere prudentes. Verè Atticus orator monuit. *Principi amicis opus.*

Plinius Paneg. *Præcipuum Principis opus esse, amicos parare.*

Ibid. *Nullum* enim *maius boni imperij instrumentum, quàm boni amici.* *Qui, verè eorum thesaurus.*

Micipsę apud Sall. Iugurth. Regibus rex hoc crede. Illi Africano: *Non exercitus neque thesauri, præsidia regni sunt, verùm amici.*

Cyro, apud Xenoph. lib.VIII. Huic Medo: Οὐ τόδε τὸ χρυσοῦν σκῆπτρον τὸ τὴν βασιλείαν διασῶζόν ἐστιν, ἀλλ' οἱ πολλοὶ φίλοι σκῆπτρον βασιλεῦσιν ἀληθέστατον καὶ ἀσφαλέστατον: *Non aureum istud sceptrum est quod regnum custodit, sed copia amicorum ea regibus sceptrum verissimum tutissimumque.* *Et sceptri fulcrum.*

Sed quî parabis? Iudicij hîc res est. quod si Principi nostro rectum à naturâ vel ab vsu, ô salutarem illum & bono publico natum! Tamen ego dirigam, & adminiculabor in parte. *Iudicio eligendi.*

Adiutores mihi duorũ generum, Consiliarij & administri. Illi, qui linguâ & mente in primis iuuant: Hi, qui manu & factis. Dignissimi illi, & à magno Philosopho scriptum: *Bipartiti.* *Consiliarij eminent.*

Aristot. Rhet. ad Alexand. Τὸ βουλεύεσθαι, τῶν περὶ τῶν ἀνθρώπων, θειότατόν ἐστι: *Consiliari, eorum quæ inter homines, diuinissimum est.*

Veteri verbo vsurpatum:

Apud Platon. Ἱερὸν ἀληθῶς ἐστιν ἡ συμβουλία:

Quiddam sacrum profectò consultatio est.

Sallust. ad Cæs. Iidem maximè necessarij. Nónne consilio stant regna, vrbes, domus? *Ego ita comperi, omnia regna, ciuitates, nationes, vsque* *Phœbi dictio.*

vsque eò prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt. vbicumque gratia, timor, voluptas, ea corrupêre, pòst paullò imminutæ opes, deinde ademptum imperium, postremò seruitus imposita est.

Itaque de his iure primò dicam.

CAPVT IV.

Definiti distinctiùs Consiliarij. & prima eorum munera explicata, Probitas, & Peritia rerum. denique ostensi illi, indice famâ.

Consiliarij. APPELLO Consiliarios, QVI FIDI, RERVM HOMINVMQVE PERITI, SALVTARIA SVGGERVNT, PACE SIVE BELLO.

Fidi, siue vitâ probi. Dixi FIDOS, id est probos. *Optimum* enim *quemque fidelissimum puto.* Plinius Paneg.

Iidem prudentes vniuersè: Addidi RERVM HOMINVMQVE PERITOS, id est prudentes. τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ' ἔργον εἶναι φαμὲν, τὸ εὖ βουλεύεσθαι: *prudentis enim hoc proprium maximè munus arbitramur, rectè consulere.* Aristot. VI. Ethic. Nicom. cap. VII.

Et distinctè, rerum patriæ. Tales censeo, morum *animorumque prouinciæ gnaros.* Tacitus Agric.

Non enim exteros temerè, non aduenas. qui veriloquium hoc imbibi: *Ad consilium de rep. dandum, caput esse, nosse rempublicam.* Cicer. II. de Orat.

Aetate grandes. Item Senes. *quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientiâ validum sit.* Salluft. Catil.

Adolescentum quidem animi plerumque parùm prouidi: iique *molles & ætate fluxi, dolis haud difficulter capiuntur.* Ibid.

Nec errat verbum vetus: *Consilia senum, hastas iuuenũ esse.* Plutarch.

Sortis vtriusque gnari. Tertiò, fortunâ variâ exercitos. Reuerâ enim nocumenta, documenta: & appositè de se Mithridates. *Mihi fortuna, multis rebus ereptis, vsum dedit benè suadendi.* Salluft. in Fragm.

Cum modo acuti. Quartò, quod satis sit, acutos. Nam qui nimis, fugio: & arcanum illud dogma ingero: Οἱ φαυλότεροι τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς ξυνε- Thucydid. lib. III.

ξυνετωτέρων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἄμεινον οἰκοῦσι τὰς πόλεις : Hebetiores, quàm acutiores, vt plurimùm, meliùs remp. administrant.

Caussa. quia subtilia illa & ignea ingenia in assiduo mo-
Curtius IV. tu, *nouandis quàm gerendis rebus aptiora.*

Tacit. Agric. At hos tales Princeps quî reperiet? *Non studiis priuatis, nec ex commendatione aut precibus* paucorum: *Legendi sine ambitu.*

Plin. Paneg. Sed aut ipse noscet, si potest: aut tanget ad lapidem illum Lydium communis Famæ. *Singuli* enim *decipere & decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.* *Testimonio plurium.*

Idem ibidem. Nec malè ille olim ad Principem: *Tales nos crede, qualis fama cuiusque est.*

CAPVT V.

Explicatum tertium munus, vt salubriter consulant. id inclusum quinque monitorum quasi lineis.

FECI etiam SALVTARIA SVGGERENTES. meritò. Nónne hic finis & velut portus quo velificentur consultores? veri & probi quidem. Peruenient autem, si per lineas has dirigant, quas signabo. Pietatem primùm iis ingero, & vt

Cypr. in Epist. *Consiliorum gubernaculum, Lex diuina sit.* *Pij sunto.*

Plinius Paneg. Vniuersè enim verum est, *Nihil ritè nihilque prouidenter homines, sine deorum immortalium ope, consilio, honore auspicari.*

Tacit. I. Histor. Libertatem secundò. vt fortiter, non obnoxiè, sententias dicant: néve *cum fortunâ potiùs Principis loquantur, quàm cum ipso.* *Liberi sunto.*

Plin. lib. III. Ep. IX Nam Libertas sicut & *Fides, in præsentiâ quibus resistit, offendit; deinde illis ipsis suspicitur laudaturque.*

Tacit. XI. Annal. Improbi illi, qui *veri copiam non faciunt; sed suspensa, & quò ducantur inclinatura, respondent.*

III. Hist. Qui ambigui, & *ita compositi, vt ex euentu rerum aduersa abnuant, vel prospera agnoscant.*

Constantes & firmi sunto. Tertiò, Constantiam. Nam illaudati, qui *ex alienâ libidine huc illuc fluctuantes agitantur : interdum alia, deinde alia decernunt. vti eorum qui dominantur simultas atque arrogantia fert, ita bonum malúmve publicum existimant.* Sallust. ad Cæs.

Sed cum temperie. At non Rigorem etiam: *nec inconstantis putem sententiam, tamquam aliquod nauigium, è reip. tempestate moderari.* Cicero pro Balbo.

Nam verè prudens & *sapiens, non semper it vno gradu, sed vnâ viâ :* Seneca.

Nec se in aliquibus mutat, sed potiùs aptat : & vt verbo dicam, non cursum eumdem tenet, sed portum. Idem.

Modesti & placidi sunto. Quartò, Modestiam. & placent illi, qui *specie obsequij regunt; ad omniaq; quæ agenda sunt, quietâ cum industriâ adsunt.* Tacit. III. Hist.

Arte enim & flexu quodam opus sæpè : & obliquâ viâ eundum, quò non licet rectâ. Talis Cornelianus Piso: *nullius seruilis sententiæ sponte auctor, & quoties necessitas ingrueret, prudenter moderans.* VI. Annal.

Talis Lepidus: qui *pleraque ab sæuis adulationibus aliorum in melius deflexit. nec tamen temperamenti egebat, cùm æquabili auctoritate & gratiâ apud Principem viguerit.* IV. Annal.

Denique, ore presso. Quintò, Silentium. quia *Taciturnitas optimum atque tutissimum rerum administrandarum vinculum:* Valer. II. cap. II.

Nec rès magnæ sustineri possunt ab eo, cui tacere graue est. Curt IV.

Arcani ergo ipsi, nec tamen arcanorum (salubriter moneo) scrutatores. quia *abditos Principis sensus, & si quid occultius parat, exquirere illicitum, anceps; nec ideò assequare.* Tacit. VI. Ann.

CAPVT VI.

Quæ vitanda Consiliariis : & primùm quæ impedimenta & velut vada bonæ Mentis? Ea quattuor notata.

HÆc loca illa plana, per quæ tutò explicentur consiliorum vela. Sed vada etiam sunt & scopuli : quos notabo. quia ludibriũ profectò ventis debet, quisquis non cauet.

cauet. Inter vada mihi Contumacia eſt: ad quam non ſemel obhæſit ſuaſoria iſta ratis. Nam quidam naturâ ita pugnaces, vt *Contumacia, conſilij remora.*

Tacit. I. Hiſtor. *Tantùm ſententiis aliorum contradicant.*

Indidem. Qui, *conſilij quamuis egregij, quod non ipſi afferunt, inimici:*

Indidem. *Et aduerſus peritos peruicaces.*

Lucret. Bis ſtulti. ſiue quòd omnes *ſapere* volunt *ex ſuo ore:* *Ne priuatim quidem vtilis.*

Tacit. XIV. Annal. Siue quòd, *ſiquid auctoritatis in ipſis eſt, crebris contradictionibus deſtruunt.*

I. Hiſtor. Diſcordia item inter conſuaſores. *Stimulat* enim non rarò *priuati odij pertinacia in publicum exitium.* *Sicut & diſſidium.*

Salluſt. Catil. Tertiò, Affectus. à quibus ſanè, *omnes qui de rebus dubiis conſultant, vacuos eſſe decet.* *Item in hanc illamue partem affectio.*

Ibidem. Nam *haud facilè animus verum peruidet, vbi illi officiunt.*

Cicero I. Offic. In primis vbi Ira. *cum quâ nihil rectè, nihil conſideratè fieri poteſt.*

Stat. ——— *malè cuncta miniſtrat*
Impetus.

Liuius lib. XXII. Quartò, Auaritia, ſiue rei ſuæ ſtudium. Ex adyto Patauino hæc ſors data: *Priuatæ res ſemper offecêre, officientque publicis conſiliis.* *Denique lucri ſtudium.*

Tacit. I. Hiſtor. Quid mirum? *Peſſimum veri affectus* & iudicij *venenum, ſua cuique vtilitas.* *Quod corrumpit omnia:*

Salluſt. Catil. *Auaritia eſt,* quæ *omnia venalia habere edocet:* *Et perrumpit.*

Ibid. Quæ *Fidem & Probitatem euertit* : duo boni conſilij inſtrumenta.

Ariſtot. III. Polit. cap. III. Cui plerique hominũ obnoxij: ſed Mercurij proles maximè. nec de nihilo lex Thebanis, quæ vetuit τὸν δέκα ἐτῶν μὴ ἀπεχημένον τῆς ἀγορᾶς, μὴ μετέχειν ἀρχῆς: *eum qui decem ipſos annos à commerciis non abſtinuiſſet, non admoueri ad gubernationem.* *Inſi tum maximè mercatoribus.*

CAPVT VII.

Quæ turbamenta, & velut Scopuli bonæ Mentis? Tres ostensi.

Confidentia noxia.

AT inter Scopulos, quibus illidi & frangi hæc nauis solet, prima mihi Fiducia occurrit:

Quæ profectò *cum sapientiâ non commiscetur.* Cicero pro Leg. Man.

Cui pectus est, impetu hoc demitte.

Phœbæa vox est: *Consilia calida & audacia, primâ specie læta sunt; tractatu dura, euentu tristia.* Liuius lib. XXXV.

Nec te fallet. Nam plerumque feroculi isti, μετ' ἀσφαλείας μὲν δοξάζουσι, μὴ δέους δὲ ἐν τῷ ἔργῳ ἐλλείπουσι: *cum supinâ fiduciâ sententiam dicunt, in reipsâ trepidantes deficiunt.* Thucyd. lib. I.

Cauti in consiliis, in facto audaces.

At ego cautum Mimum audio:

Animus vereri qui scit, scit tutò aggredi: Publius.

Et mihi cum Græco scriptore, ἀνὴρ οὕτως ἂν εἴη ἄριστος, εἰ βουλευόμενος μὲν ὀῤῥωδέοι πᾶν ἐπιλεγόμενος πείσεσθαι χρῆμα· ἐν δὲ τῷ ἔργῳ θρασὺς εἴη: *vir eâ ratione fiet optimus, si in deliberando quidem cunctetur & pratimeat quidquid pote contingere: in agendo autem confidat.* Herod. lib. VII.

Cupiditas refrænanda.

Scopulus alter, Cupiditas. Ἐπιθυμίᾳ μὲν γὰρ ἐλάχιστα κατορθοῦνται, προνοίᾳ δὲ πλεῖστα: *Nam cupiditate pauca rectè conſiunt, circumspectione plurima.* Thuc. VI.

Celeritas repudiãda.

Cui adiuncta Celeritas, infamis naufragiis in hoc mari. Nam qui cupit, festinat: qui festinat, euertit. *Omnia non properanti clara certaque sunt, festinatio improuida est & cæca.* Liuius lib. XXII.

Prudentiæ vera pestis.

Itaque verè dictum: *Nihil magni discriminis consiliis tam inimicum, quàm Celeritas:* Idem lib. XXXI.

Itemque: Δύο μὲν ἐναντιώτατα τῇ εὐβουλίᾳ, τάχος τε καὶ ὀργή: *Duo aduersissima rectæ Menti, Celeritas & Ira.* Thuc. lib. III.

Cui tarditas amica.

Lentos ego amo, lentos: & qui cum nostro Comico

Quidquid est incoctum, non expromunt, benè coctû duunt. Plaut. Mil.

Et rarò celeres felices:

Nam quòd nonnulli *in consultando temerarij, in exsequendo viri sunt:* Velleius lib. II.

Subiti

Tacit. IV. Hist. *Subiti consiliis, sed euentu felices:*

Cur mouear? scio à casu esse, cui non fido: magis rationi, & huic dicto: Celeres istos *celerem pœnitentiam, sed eamdem seram atque inutilem sequi.* — Liuius lib. XXXI.

Tacit I. Histor. Vidimus, videmus, videbimus. semperque verum, *Scelera impetu, bona consilia morá valescere.* — *Nisi in scelere.*

Demosth. Exord. XXII. Quæ iis propria, sicut Celeritas Actioni. Nam δεῖ μὲν βουλεύεσθαι ἐφ᾽ ἡσυχίας, ποιεῖν δὲ τὰ δόξαντα μετὰ σπουδῆς: *Consulere quidem oportet lentè, consulta exsequi festinanter.* — *Actionibus tamen ea grata.*

Aristot. VI. Ethic. cap. IX. Addo à grauissimo viro pondus: Πράττειν μὲν δεῖ ταχὺ τὰ βουλευθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως: *Celeriter deliberata peragenda sunt, deliberandum autem tardè.*

CAPVT VIII.

Ipse Princeps quî se gerat in audiendis consiliis. Dogmata huic rei.

CONSILIARIOS formaui: res monet, vt etiam ipsum consulentem. Frustrà enim illi idonei, si non iste: & perierit omnis salubrium consiliorum liquor, nisi aptum velut vas sit in quod instillet. Princeps igitur, in capiendis consiliis, hæc seruet. — *Princeps aptet se ad consilia.*

Cæs. lib. V. Comin. Maturè deliberet. *Timet, atque eum deficere omnia videntur, qui in ipso negotio consilium capere cogitur.* — *Tempestiuè consulat.*

Seneca Epist. Gladiatorum hoc est non Principum, *In arenâ consilium.*

Cicero Philip. *Magna in rep. momenta sunt temporum: & multum interest, idem illud vtrùm antè an pòst decernatur, suscipiatur, agatur.*

Tacit. in Germ. Peccatur hîc in Plurium statu. vbi *illud ex libertate vitium, quòd non simul, nec iussi conueniunt.* — *Quod rarum in Polyarchiâ.*

Ibidem. *Sed & alter & tertius dies cũctatione coëuntium absumitur.*

III. Hist. Caueat Princeps etiam illud: *ne inutili cunctatione, agendi tempora deliberando consumat.* — *Ne lentè nimis consulat.*

Illic. Néve *dies rerum, verbis terat.*

Eligat & iudicet. Audiat cum iudicio. Turpis Claudianus ille frutex, *cui* XII. Ann.
non amor, non odium, nisi indita & iussa.

Qui à suis
Ducitur, vt neruis alienis mobile lignum. Horat.

Non pertendat. Tamen sine Pertinaciâ. quia illud Marci Principis diui- Capitol. in M. Antonino Philosoph.
num: *Æquius est, vt ego tot taliumque amicorum consilium se-*
quar, quàm tot talesque amici meam vnius voluntatem.

Non aperiat. Sententiam suam celet: ex hoc præcepto. *Fieri quid de-* Vegetius lib. III.
beat, cum multis tracta: quid facturus sis, cum paucissimis, vel
potiùs ipse tecum.

Sanè anima consilij, secretum: & *nulla sunt meliora consi-* Ibidem.
lia, quàm quæ ignorauerit aduersarius antequàm fierent.

Liberos amet. Libertatem admittat, nec amet Aulæ *verba* illa *byssina.* Plutarch. Apophth.

Adulantes oderit. *Regum opes sæpiùs assentatio, quàm hostis euertit.* Curtius lib. VIII.

Qui noxij. At mihi salus illius desperata est, *cuius aures ita formatæ* Tacit. III. Hist.
sunt, vt aspera quæ vtilia, & nihil nisi iucundum & læsurum ac-
cipiant.

Miser est Imperator, apud quem vera reticentur. Capitol. in Gord. iun.

Non præmia consiliis: Sine discrimine audiat. & nec bona quidem consilia
præmiis afficiat (arcanum dogma suggero:) ne quis spe adi-
piscendi à vero deflectat, & παρὰ γνώμην τι καὶ πρὸς χάριν λέγοι: Thucydid. lib. III.
præter animi mentem aliquid, & ad gratiam loquatur.

Non pœnas statuat. Sed nec mala suppliciis. *Defuturi* enim *sunt qui suadeant,* Curtius lib. III.
si malè suasisse periculum sit.

Et sanè *non melioris fidei habendi, qui prudentiùs suaserint.* Ibidem.

Successus enim à fortunâ, siue deo. Id est, Feliciùs. Nam profectò *sæpè praua magis quàm bo-* Sallust. ad Cæs.
na consilia prosperè eueniunt. quia plerasque res Fortuna ex libi-
dine suâ agitat.

Imò
Centum doctûm hominum consilia sola hæc deuincit dea. Plaut. Pseud.

Cum

Cum quâ (extremum id moneo) ne pugnet. & ardua illa atque implexa *conſilia, quibus impar eſt, fato permittat.* *Et quidam ſupra nos.*

Tacit. vi. Annal.

CAPVT IX.

Spernenda occulta Conſilia, & ab Aulæ ſeruis.

ADDO breuem, ſed magnæ rei notam. vti ſpernat genus illud Domeſtici conſilij, quod per prauam prudentiam nonnemo ſibi ſumit. Id ferè conſtat ex Aulæ quibuſdam mancipiis: *Aulici conſiliarij improbi.*

Tacit. III. Annal. Quibus *omnia Principum, honeſta atque inhoneſta, laudare mos eſt.* *Qui placita loquuntur.*

Cic. ad Q. Frat. ep. 1. lib. 1. *Qui in aures eorum fictè & ſimulatè, quæſtus ſui cauſſâ, inſuſurrant.* *Rem ſuam quærunt.*

Ibidem. Ah caue, caue. & quiſquis priuatim tibi ſeruus, *is de iis rebus quæ ad officium imperij tui atque ad aliquam partem reip. pertinent, nequid attingat.*

Ibidem. Quantumuis ille idoneus, tamen *ſpecies ipſa gratioſi liberti aut ſerui, dignitatem habere nullam poteſt.* *Principem dehoneſtãt.*

Vopiſc. in Aureliano. Minùs, fructum. & clamat tibi ipſa Veritas: Hi ſunt cubiculares illi conſiliarij, à quibus *bonus, cautus, optimus venditur Imperator.* *Imò & vẽdunt.*

CAPVT X.

Dictum de Adminiſtris. & nota triplex, ad quam legi eos oporteat.

IAMQVE plenè abſolui de Conſiliariis: tranſeo ad genus alterum Adiutorum, Adminiſtros. Eos dico, QVI PVBLICE AVT PRIVATIM PRINCIPI EXHIBENT IN FVNCTIONE ALIQVA SVI VSVM. Publicè: vt ſunt Præfecti, Præſides, Quæſtores, Iudices, & vno verbo ij omnes qui tangunt imperij aut reip. partem. Priuatim: vt ſunt ij ferè, qui ad Aulæ ſaltem vſum aut ſplendorem adhibentur: quos ſuo proprioque verbo dicimus, Palatinos. De his minus eſt. illos qui in publico verſantur, eligi ſuadeam cum curâ: & in primis à triplici hac notâ. *Adminiſtri Principis.* *In publico.* *In Aulã.*

Eligendi à Genere.

Vt genus in iis honestum. Benè enim Philosophorum columen: Εἰκὸς βελτίους εἶναι, τοὺς ἐκ βελτιόνων: *Par est meliores esse, eos qui ex melioribus.* *Aristot. v. Politic.*

Viles spernendi.

Et sanè vilis ille, qui viles tantùm sibi admouet: *præcipuumque indicium non magni Principis, magni liberti.* *Plin. Panegyr.*

Nisi insigni aliquâ virtute.

Excipio, si eximia in talium aliquo virtus. Tunc enim libens fatear, *Optimum quemque, esse nobilissimum.* *Velleius lib. II.*

Et *in cuiuscumque animo virtus insit, ei plurimum esse tribuendum.* *Ibidem.*

Probi eligendi.

Nam nota mihi altera, Vita est: quam super omnia specto. Légi enim: *Meliorem esse remp. & propè tutiorem, in quâ Princeps malus sit, eâ, in quâ mali Principis ministri.* *Apud Lampridium in Alexand.*

Moribus ergo probi sint: valeatque illud,

——— emitur solâ virtute potestas. *Claudian.*

Non infames.

Malis famosisque *nihil crediderit, nullam existimationis suæ partem commiserit.* *Cic. ad Q. Frat. ep. 1.*

Non ancipites.

Imò nec ambiguis. Nónne melius *officiis & administrationibus non peccaturos præficere, quàm damnare cùm peccarint?* *Tacit. in Agric.*

Princeps peccat, quidquid illi.

Ego censeo. nam in Principem

—— culpa cunctorum redit. *Seneca Med.*

Qui non vetat peccare cùm possit, iubet.

Illi incumbit *in hac custodiâ imperij, vt non se vnum modò, sed omnes ministros ciuibus & reip. præstet.* *Cic. ad Q. Frat.*

Apti ab ingenio, eligendi.

At nota tertia, Ingenium est. quod quia varium in nobis, καὶ ὁ μὲν πρὸς πολιτείαν, ὁ δὲ πρὸς πόλεμον εὐφυέστερος: *ille ad ciuilia, hic ad bellica, naturâ aptior:* *Plutarch. Politic. Præcept.*

Quisque pro inclinatione.

Primum illud est, vt possit ἕκαστον ἑκάστῃ χρείᾳ, καὶ τὸ οἰκεῖον, προσαρμόττειν: *quęque, cuique functioni, pro indole suâ, admouere.* *Ibidem.*

Mæcenas enim aptè quædam obiuerit, quę non Agrippa. & rectè poëta: *Propert. lib. III.*

Omnia non pariter rerum sunt omnibus apta.

Alte-

Alterum, vt ingenia inspiciat. id est, recta eligat, nec tamen erecta. Scilicet, *vt pares negotiis, neque supra sint.* *Non nimis alti.*

Tacit. VI. Annal.

I. Annal. Tiberiana cautio non de nihilo. qui *nec eminentes virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat. Ab optimis, periculum sibi: à pessimis, dedecus publicum metuebat.*

III. Ann. Medij ergo optimi, quibus olim & nunc tutissimò *secreta Principum innixa.* *Medij congrui.*

Eodem lib. Quò mihi *Labeo* aliquis *incorruptâ libertate*?

Eodem. *Capitonis obsequium dominantibus magis probatur.*

IV. Annal. Ista suadeo: an persuadeo? ægrè. Nescio quomodo Aulica hæc comitia affectus dirigit: & *fato quodã ac sorte nascendi, vt cetera, ita Principum inclinatio in hos, offensio in illos est.* *Tamen rarò recta hic electio.*

CAPVT XI.

Administris ipsis præcepta tradita, eorum tutelæ. Primùm Minoribus, inde Maioribus. Ancipitem omnem potentiam esse in Aulâ.

NEc de Administris, plura differo: quædam, ad ipsos. O boni, lubrica vestra vita & via est, qui in Aulâ versamini: in quâ, vt verè vir sanctus dixit,

Augustin. VIII. Confess. cap. VI. *Per pericula, peruenitur ad grandius periculum.* *Periculi plena Aula.*

Itaque acri circumspectione & custodiâ vobis opus contra lapsum. Ego fulcio his præceptis. Vos qui Minores in Palatio,

Tacit. I. Annal. Obsequiosi este. Nam *quanto quis* apud Principem *obsequio promptior, honoribus & opibus extolletur.* *Obsequiũ Administros decet.*

Constantini Imp. dictum. Vtibiles. ne sitis dicto veteri, *Tineæ & sorices Palatij.* *Sui vsus.*

Audaculi. Nam profectò *Audacia.*

Seneca Trag. Hippol. *Malus est minister regij imperij pudor.*

Plinius Paneg. At vos qui Maiores, cauete ne vobis tales. & *vestrâ vos, non Principis fortunâ metiamini.* *Modestia.*

Quieta actio.

Quod agitis, sine iactantiâ agite. placent illi, qui *actu otiosis simillimi.* Velleius II.

Qualis ille Piso: *quo nemo aut validiùs otium dilexit, aut faciliùs suffecit negotio: magisque quæ agenda sunt egit, sine vllâ ostentatione agendi.* Eod. lib.

Virtutum dissimulatio.

Inuidia sic vitabitur. cui amoliendæ, nonnemo delapsus est ad *vitiorum etiam imitamenta.* Tacitus XVI. Ann.

Mæcenates illi hoc spectarunt,

——— *quîs mens circumflua luxu*
Nouerat intactum vitio seruare vigorem. Claud. de Probini & Ol. consul.

O virum verè ad Aulam!

Et callidus Crispi nepos. *qui diuersus à veterum instituto, per cultum & munditias luxu propior. Suberat tamen vigor animi ingentibus negotiis par, eò acrior, quò somnum & inertiam magis ostentabat.* Tacit III. Annal.

Accepto omnia Principi referant.

Qui sapis, capis. etiam istud: vt nihil tibi adscribas, nec *ad famam tuam gestis exsultes, sed ad auctorem & ducem, vt minister, fortunam referas.* Tacit. in Agric.

Luna inquam esto, & gloriæ tuæ omne lumen refunde illi Soli. *Hæc est conditio regum, vt casus tantùm aduersos hominibus tribuant, secundos fortunæ suæ.* Aemilius Prob. in Datame.

Sibi labores capiāt, gloriam illi.

Benè Agrippa. Δυοῖν παρῄνει τὸν ἄνδρα τὸν σωθησόμενον, τὸν μὲν δυσχερείας αὐτὸν τῶν πραγμάτων ἀπαλλάττειν, τὸν δὲ δὴ καθόρθωσιν σφῶν ἐκείνοις φυλάσσειν: *Duorum admonebat virum* in Aulâ *saluum futurum: Vnius, vt difficultatem rerum ipse amoliretur: alterius, vt gloriam impositæ summæ manus illis relinqueret.* Dio lib. XLIX.

Patientes sunto.

In vniuersum autem, in Aulâ perennare vultis? duo hęc adsumite. Patientiam: veterani illius exemplo. qui interrogatus, *Quomodo rarissimam rem in aulâ consecutus esset, Senectutem? Iniurias* inquit *ferendo, & gratias agendo.* Senec. II. De irâ.

Extremè cauti.

Item Cautelam. quia multi vobis laquei, &

Fraus sublimi regnat in aulâ. Seneca Hippol.

Illîc

Sallust. ad Cæs. Illîc ad *reprehendenda aliena dicta & facta, ardet omnibus animus. vix satis apertum os, aut lingua prompta videtur.* *Fraudium enim sedes, aula.*

Tacit. I. Hist. Illîc insidiatores & hostes: qui *secretis criminationibus infament ignarum, & quo incautior decipiare, palàm laudatum.*

Sen. Præf. lib. IV. Quæst. Nat. Cur te fallam? *cùm omnia caueris, per ornamenta ferieris.*

Imò vt nemo te euertat, cades sponte. quia *Nihil rerum mortalium tam instabile & fluxum est, quàm potentia non suâ vi nixa.* Tac. XIII. Annal. *Potentia ex lubrica.*

II. Ann. Vide mihi illos Emeritos: *speciem magis in amicitiâ Principis, quàm vim retinent.*

Sallust. Iugurth. Siue id vitio *regum* fiat, quorum *voluntates vt vehementes, sic mobiles, sæpè sibi ipsæ aduersæ.* *Reges mutabiles.*

Tacit III. Annal. Siue *fato potentiæ raro sempiternæ. & satias capit aut illos cùm omnia tribuerunt, aut hos cùm iam nihil reliquum est quod cupiant.* *Fatum incertum.*

Plutarch. in Arat. Et ô benè si non Aratæa aliqua vox erumpat. Ταῦτ' ἐστιν, ὦ Κεφάλων, ἐπίχειρα τῆς τυραννικῆς φιλίας: *Hæc sunt, ô Cephalo, præmia regiæ amicitiæ.* *Inopinatū.*

Ista eueniunt: numquam mihi. & *Nos procul à Ioue & fulmine.*

Senec. Thyest.
Stet quicumque volet potens
Aulæ culmine lubrico,
Me dulcis saturet quies.
Obscuro positus loco,
Leni perfruar otio.

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI QVARTI

Capvt I.

Propriam Prudentiam, id est eam quam inesse Principi volumus, præceptis difficilè alligari. Latè fusam esse, Instabilem, & Obtectam. Itaque aliquid de eâ, non plenè à nobis præcipi.

ALIENAE Prudentiæ semitam decurri: aperitur mihi campus Propriæ, sed verè campus. in quo certam viam aut limitem quis comprehendet? Diffusa nimis res est, Confusa, Obscura. Diffusa primùm. quid enim latiùs se, quàm res humanæ, pandit? quarum omnium Prudentia est, imò & singularum. Philosophum audi:

Prudentiæ materies, omnes res humanæ.

Τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ γνώριμα γίνεται δι' ἐμπειρίας: Rerum *singularum Prudentia est, quæ notæ homini per Vsum fiunt.* Aristot. VI. Ethic. cap. VIII.

Ἕκαστα, singulariter inspecta.

Atqui res singulæ, infinitę sunt: quas adeò non scientiâ, vt nec numero complectare.

Præcepta enim *finita esse debent, & certa:* Seneca Epistolâ XCV.

Siqua finiri non possunt, extra Sapientiam sunt. Ibidem.

Iam Confusa eadem. quia reuerâ instabile totum & fluctuans est, quod Prudentiam vocamus. Quid enim aliud ea, quàm electio rerum quæ aliter atque aliter sese habent? Quòd si illæ incertę: etiam ipsa eò magis, quòd non rebus solùm deuincta, sed iis quæ rebus adstant. Tempora, loca, homi-

Circa res incertas versatur:

Ipsa quoque mobilis.

homines adſpicit: & pro minimâ eorum mutatione ipſa ſe mutat, adeoq; non vbique vna, vt nec in vnâ re vna. Scientiæ autem alia natura eſt: &

Ariſtot. VI. Ethic. cap. III. Πάντες ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιστάμεθα, μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν: *Omnes cenſemus, quod ſcimus, natum non eſſe Variare.*

Sanè incertum aliquid, nemo redegerit in certa hæc & ſtricta præceptorum vincla. Denique obſcura eadem. quia res euentusque omnes humani in altâ nocte. *Tenebroſa eſt, ob cauſſas ignotas.*

Plin. Paneg. Nam *occultat eorum ſemina deus, & plerumque bonorum malorumque cauſſæ ſub diuersâ ſpecie latent.*

Quis in rebus etiam obuiis non ſuſpicatur potiùs de cauſſis, quàm cognoſcit? Sine cauſſis autem Scientia non eſt, nec traditio vlla firma. Addo, quòd in publicâ & Ciuili hac gubernatione, etſi in terrenis rebus, pleræque tamen cauſſæ ab alto ſunt, nec reperiendæ in hac terrâ. *Aut homini nec noſcendas.*

Lucret. lib. V. *Vſq; adeò* (vt ille exclamat) *res humanas vis abdita quædã*
Obterit, & pulchros faſces ſæuasque ſecures
Proculcare ac ludibrio ſibi habere videtur.

Itaque (verum fateamur) ego & alij hìc caligamus: nec eſt quiſquam qui ad plenum præcepta Prudentiæ non dicam tradiderit, ſed tentârit. Quid ergo? quieſco, & ſileo? res & ordo vetant: & faciam potiùs quod in Syrtium aliquo æquore deprehenſus. & quoniam clauſum directumque iter tenere non poſſum, confusè viam aliquam ſignabo, velut aſtris. O tu me adiuua, qui ſuper aſtra.

CAPVT II.

Diuiſa Prudentia Propria in Togatam, & Militarem. Illa rurſus, in Humanam & Diuinam. De hac oſtenſum, curam Principi eſſe. Vnam Religionem retinendam ei, & defendendam.

PRVDENTIA omnis, quam in Principe quæro, duplex eſt: Togata & Militaris. Illam intellego, QVAE IN COTTIDIANA HAC GVBERNATIONE, TRANQVILLISQVE REBVS, INTERVENIT. Iſtam, QVAE *Togata Prudentia.*

Militaris. IN BELLO, REBVSQVE TVRBATIS. Illius materies iterùm duplex; Res Diuinæ, Res Humanæ. In rebus Diuinis versari eam dico, QVAE SACRA RELIGIONEMQVE TANGIT ET DIRIGIT, QVATENVS TAMEN PRINCIPIS EA CVRA. Iustè & conuenienter sic limito. quia non Principi liberum in sacra ius. absit. sed inspectio quædam, idque tuendi magis quàm cognoscendi caussâ.

In Diuinis Prudentia.

Religio, caput in repub.

Sanè in omni republicâ Πρῶτον, ἡ περὶ θεῖον ἐπιμέλεια: *Primum est, curatio rerum diuinarum.* Aristot. VII. Polit. cap. VIII.

Curanda Principi:

Ad quem autem ea potiùs, quàm ad Principem pertinet? Δεῖ γὰρ τὸ ἄριστον ὑπὸ τοῦ ἀρίστω τιμᾶσθαι, καὶ τὸ ἀγεμονοῦν ὑπὸ τοῦ ἀγεμονοῦντος: *Decet enim quod optimum est, ab optimo coli; & quod imperat, ab imperante.* Diogenes Stoic. apud Stob.

Decori caussâ.

Tutelæ caussâ.

Nec decet solùm, sed expedit. Tutelæ tuæ primùm: quia verissimè Cyrus ἐλογίζετο, ὡς εἰ πάντες οἱ κοινῶνες θεοσεβεῖς εἶεν, ἧττον ἂν αὐτοὺς ἐθέλειν περί τε ἀλλήλους ἀνόσιόν τι ποιεῖν, καὶ περὶ ἑαυτόν: *ratiocinabatur, si omnes Familiares* (imò & Subditi) *dei metuentes essent, minùs eos aut inter se aliquid illicitum patraturos, aut in ipsum.* Xenoph. Pæd. lib. VIII.

Augmenti caussâ.

Ad augmentum etiam Imperij. Scito enim τοὺς θεοὺς εὐνουστέρους εἶναι τοῖς μᾶλλον αὐτοὺς τιμῶσι: *deos proniores esse in eos, qui maximè illos colunt.* Aristot. Rhet. ad Alexand.

Ausus gloriari Tullius: Romanos, non *calliditate aut robore, sed pietate ac religione omnes gentes nationesque superauisse.* Orat. de Arusp. responſ.

Status Publici caussâ.

Iam verò publicè, quî salui simus nisi illâ saluâ? *Religio, & timor dei solus est, qui custodit hominum inter se societatem.* Lactantius De irâ cap. XII.

Tolle hoc vinculum: *vita hominum stultitiâ, scelere, immanitate complebitur.* Eod. lib. cap. VIII.

Non ea miscenda.

Idemque, si confundis. Nec enim audiendi Ægyptij illi reges, qui *variam & miscellam religionem induxerunt, stabiliendo*, vt putarunt, *sceptro*: Καὶ ὅπως μηδέποτε ὁμονοῆσαι δύνωνται οἱ κατ' Αἴγυπτον: *& ne vnquam conspirare inter se Ægyptij omnes possent.* Diodor Sicul. lib. II.

O fa-

O fatui! Vnionis auctor illa vna: & à confusâ eâ, semper turbę. Musarum ille pater quanto meliùs! cuius hoc ad Augustum monitum exstat. Τὸ μὲν θεῖον πάντη πάντως αὐτός τε σέβου κατὰ τὰ πάτρια, καὶ τοὺς ἄλλους τιμᾶν ἀνάγκαζε: *Diuinum illud numen, omni modo, omni tempore, ipse cole iuxta leges patrias: & alij vt colant, effice.* — *Vna, optima.* — Mæcen. apud Dionem Cassium, lib. LII.

Addit: Τοὺς δὲ ξενίζοντάς τι περὶ αὐτὸ καὶ μίσει καὶ κόλαζε, μὴ μόνον τῶν θεῶν ἕνεκα, ὧν καταφρονήσας οὐδ' ἄλλου ἄν τινος προτιμήσειεν, ἀλλ' ὅτι καινά τινα δαιμόνια οἱ τοιοῦτοι ἀντεισφέροντες πολλοὺς ἀναπείθουσιν ἀλλοτριονομεῖν: κἀκ τούτου, καὶ συνωμοσίαι, καὶ συστάσεις, ἑταιρεῖαί τε γίγνονται, ἅπερ ἥκιστα μοναρχίᾳ συμφέρει: *Eos verò qui in diuinis aliquid innouant, odio habe & coërce. non deorum solùm caussâ (quos tamen qui contemnit, nec aliud sanè quidquam magni fecerit) sed quia noua quædam numina hi tales introducentes, multos impellunt ad mutationem rerum. Vnde coniurationes, seditiones, conciliabula existunt, res profectò minimè conducibiles Principatui.* — Ibidem. — *Puniendi, qui variāt.*

O verba, ab impio & ad impium, nimis pia! Hæc vera prudentia: & Principi qui sapit, *religio & veneratio nulla alia, nisi vnius Dei tenenda est.* — Lactant. I. Instit. cap. XX.

Et tenenda ex ritu veteri. *Maiorum instituta tueri, sacris cærimoniisque retinendis, sapientis est.* — Cicero II. de Diuinat. — *Mos probus & vetus seruandus.*

Καὶ τὰ πάτρια ἔθη παρὰ πᾶσι παραβαίνειν ἄδικόν ἐστι: *& patrios ritus migrare aut violare, vbique gentium nefarium habetur.* — Aristot. Rhet. ad Alexand.

Puni igitur, siquis turbat. *Iure ille à diis proximus habetur, per quem deorum maiestas vindicatur.* — Iustinus lib. VIII. — *Vindicandus:*

Seriò, seriò, hoc imbibe: *Nihil esse in rebus humanis religione præstantius, eamque summâ vi oportere defendi.* — Lactantius lib. V. Institut. cap. XX. — *Omni vi defendendus.*

CAPVT III.

De vnâ religione ampliùs quæsitum. Numquámne dissidium ferri possit? saltem in tempus. idque quadamtenus videri.

ERGO firmiter hæc nostra sententia est, Vnam religionem in vno regno seruari. Quęri tamen duo possunt: Sempérne puniendi qui dissentiunt, & An omnes? Quâ de re

re vt differam, non Curiositas me impellit, sed publica Vtilitas, & præsens hic Europæ status, quem nego me sine lacrimis intueri. O melior mundi pars, quas dissidiorum faces religio tibi accendit! Colliduntur inter se Christianæ reipub. capita, & milleni aliquot homines perierunt ac pereunt per speciem Pietatis. Quis hîc silebit? non ego. & quamuis cum Platone sciam διαβολα τὰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς πολλούς: *calumniis hæc obnoxia in vulgus:*

Calamitas Europæ à dissidio Religionum.

Calūnniantur, siquis mederi vult:

In Euthyphr.

Nec quidquam tam probè aut prouidè hîc dici, *quod non vellicare malignitas possit:*

Seneca Epist.

Tamen subibo hoc discrimen, & pro virili aquam infundam in Sacrum hūc ignem. Hoc excusatiùs, quòd consilia, nō decreta adfero; nec assero aliquid, sed pono. Tu qui legis, scito à piâ puraque mente hæc esse: & si ipsa aliter, subiici à me iis quorum propriè cognitio hæc & censura.

At nos conabimur.

Obnoxii tamen Prudentiorum iudiciis.

Vt rem intellegas, duo genera eorum facio qui in Religione peccant: qui Publicè, & qui Priuatim. Publicè peccare dico, QVI ET IPSI MALE DE DEO RECEPTISQVE SACRIS SENTIVNT, ET ALIOS AD SENTIENDVM PER TVRBAS IMPELLVNT. Priuatim, QVI PARITER MALE SENTIVNT, SED SIBI. De primis primò quæritur, an talibus esse debeat impunè? nego. *Puniantur à te, ne tu pro illis puniaris.*

Peccantes in religionē duplices:

Turbones.

Et Errones

Turbones, semper puniendi.

Cypr. de vtil. Pœnitentiæ.

Maximè si turbant. *Melius enim est, vt pereat vnus, quàm vt pereat vnitas.*

August.

Violatarum religionum aliubi atque aliubi diuersa pœna est, sed vbique aliqua.

Seneca De Benef. III. cap. VI.

Clementiæ non hîc locus. *Vre, seca, vt membrorum potiùs aliquod, quàm totum corpus intereat.*

Cicero Philip. IIX.

Nam *quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam.*

L. IIII. Cod. Iustin. De Hæret.

Atque hoc firmum certumque esto, quamdiu turbatores coërceri possunt sine maiore turbâ. Quid autem, si aliter?

Vnicâ exceptione, nisi metus à turbis.

Tacit. III. Ann. ter, & quid si ea tempora sint, vt *subita coërcitio plus damni in rempub. ferat?*

Seneca Epist. Nam ea interueniunt: vel nostrum hoc vide. quo fatalis ista est ingeniorum scabies, vt *omnes disputare malint, quàm viuere.* *Aeui nostri infelix curiositas.*

Plato in Apol. Aculeones vbique & Curiones, qui περιεργάζονται ζητοῦντες τά τε ὑπὸ γῆν, καὶ τὰ ἐπουράνια: *satagunt inquirentes, & quæ subter terram sunt, & quæ super cælum.*

Tacit. III. Annal. Horum quanta multitudo? *Vt rei agi possint, acie vincendi sunt.*

Cic. ad At. XII. Ep. I. Hîc igitur iustè ambigo, An non fas tempora paulisper Principi inspicere, *quibus parêre omnes Politici præcipiunt.* *Tolerandi interdum, vt melius tollas.*

Tacit. III. Annal. Et an non *potius sit, omittere adulta & præualida vitia, quàm illud assequi vt palàm fiat quibus flagitiis impares simus.*

Seneca Consol. ad Helu. Omittere dico in tempus. *Nam in morbis quoque nihil est magis periculosum, quàm immatura medicina:* *Calidi nocent.*

Liuius XXII. Et scio *medicos, plus interdum quiete, quàm mouendo atque agendo, proficere.*

Ex medicorũ scito. Sanè *istos ab atrâ bile, Dies plerumque sanat & Quies.* *Tempus multa sanat.*

Plinius Paneg. Arma, arma clamant alij. Sed nónne re vidimus, *arma armis irritari.*

Sen. I. de Clemen. *Naturâ contumax est humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens.*

Tacit. XII. Annal. Tu iterùm iterumque vide, an non conniuere interdum melius, quàm *intempestiuis remediis delicta accendere.* *Et diæta melior chirurgiâ.*

CAPVT IV.

An puniendi singuli, & quieti? itemque an extrahendi & perquirendi? Neutrum (si intentè quidem fiat) ex vsu videri. Doctore primùm his opus, non tortore.

SECVNDA Quæstio est, de his qui in Religione peccant priuatim. Ecce labes errorum in meâ mente, sed neminem maculo: quiesco domi, & sileo. Hícne talis etiam pu- *Errones simplices non statim puniendi.*

niendus? De quietis temporibus, non diſputo: de turbidis, ambigo. & interdum illa valeant,

Tacere liceat, nulla libertas minor
A rege petitur.

Seneca Oedip.

Nemo rex *perinde animis imperare poteſt, ac linguis.* Curt. VII.

Mentium rex, Deus eſt. Auguſtin. in Ioan.

Hac viâ vix emendes.

Sanè nimio aut intempeſtiuo terrore quid efficitur? vt *vultu, qui maximè ſeruit, aſſentiantur:* Curt. VIII.

Corde minimè. *Quis enim imponat mihi neceſſitatem vel credendi quod nolim, vel quod velim non credendi?* Lactant. V. cap XIV.

Simulatores efficit.

Fictiones eâ res inducit. & fortaſſe *Purpuræ tuæ cultores aliquot efficies, non Dei.* Ex Themiſtii dicto apud Socrat. Eccleſ. Hiſt. III. ca. XXI.

Docendi potius.

Vide ne, in ſtatu ſimili, tutior via altera docendi ac ducendi. *Fides ſuadenda eſt, non imperanda.* Bernar. in Cant.

Ingenia noſtra, vt nobiles & generoſi equi, meliùs facili fræno reguntur. Seneca I. De Clem.

Et *errantem per agros ignorantiâ viæ, melius eſt ad rectum iter admouere, quàm expellere.* Idem I. De Irâ.

Ita profectò eſt. Tolluntur hæc talia quæ ſenſibus inſident, *docendo magis quàm iubendo, monendo quàm minando.* Auguſt. Epiſtolâ LXV.

In fidibus ſiquid diſcrepat, non abrumpis ſtatim, ſed paulatim reducis ad concentum: in Fide cur non idem fit? & *peccata ſic compeſcis, vt ſint quos peccaſſe pæniteat?* Idem ad African. Procos.

Pœnitẽtes, bis boni.

Atque hi tales ſæpè meliores. *Multo firmior eſt Fides quam reponit pœnitentia.* Lactant. in hac tali re, lib V. cap. XXII.

Etſi Pœna etiam ſæpè repoſuit. & *lentis tepidiſq; animis quod cohortatio quieta non ſuaſit, minax ſubitò terror extorſit.* Proſper II. De Vocat. Gent. cap. XXXIII.

Sed quid Tempora, quid etiam Pietas poſcat, Princeps videto: idque de piorum ſententiâ. Tu ô benigne & miſerator Deus (nam voto & ſuſpirio locum hunc claudo) diuiſa

In Act. Apost. cap. IV. uisa hæc iunge; & effice, vt *multitudinis credentium sit cor vnum, & anima vna.*

CAPVT V.

Transitum ad Prudentiam in Humanis. huic duo fontes reclusi, Ingenium Populi & Regni. De priore dictum: & per indicem exposita Natura vulgi.

PRVDENTIA in Humanis rebus me vocat: de quâ liberiùs iam & libentiùs dicam. Hanc intellego, PERITIAM IN EXTERNIS TRANQVILLE ET FIRMITER GVBERNANDI. Duos illi fontes tribuo, Naturam populi & Naturam regni. Sanè cùm omnia dispexeris, nihil reperies peritè ad gubernandum olim aut nunc monitum, cui non hinc scaturigo. Itaque ante omnia ad eos te ducam: & tum denique riuulos aliquot ex iis deducam vtilium monitorum. Quisquis callidus peritusque regendi esse vis, *Duplex caput Prudentiæ gubernatoriæ.*

Tacit. Ann. III. *Noscenda* tibi *natura vulgi est, & quibus modis temperanter habeatur.* *Prius, Natura populi.*

Vulgi, meo iudicio, triplicis, Tui, Finitimi, Vniuersi. Tui. quid enim magis necessariū quàm vt eum nôris cui præes? *Qui triplex noscēdus. Tuus:*

Martial. *Principis est virtus maxima, nosse suos.*

Finitimi. iure: quia res tibi sæpè cum eo & fœdera. Variant autem ingenia, & *sunt tam ciuitatum quàm singulorum hominum mores: gentesque aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam timidæ: in vinum, in Venerem proniores aliæ sunt.* *Vicinus:* Liu. XLV.

Vniuersi etiam. quoniam motus quidam affectusque sunt, quos communiter reperias in omni hominum gente. Quos nisi nosti, quî ad eos te componas? Scriptum olim: *Omnis.*

Arist. III. Politic. Οὐκ ἔστιν εὖ ἄρξειν τὸν μὴ ἀρχθέντα: *Non est vt rectè imperet, cui non imperatum.*

Seneca II. De Irâ. Siue, vt vertit noster Sophus: *Nemo benè imperat, nisi qui antè paruerit imperio.*

Rectè. non quia omnes reges voluerint esse è subditis: (minimè. multi in purpurâ nati, & à successione ferè regna) sed hoc indicātes, ingenia & inclinationes subditorum

A notitiâ affectuum, rectum imperium.

imperanti noscenda, sic tamquam ipse inter eos. Audi senem illum Principem: *Vtilissimus idem ac breuissimus rerum bonarum malarumque delectus, cogitare quid sub alio Principe aut nolueris aut volueris.* Galbam apud Tacit. I. Histor.

Audi regium suasorem: Ἂν ὅσα ἂν ἕτερόν τινα ἄρξαντά σου ποιεῖν ἐθελήσῃς, ταῦτα αὐτὸς αὐτεπάγγελτος πράσῃς, οὔτε τι ἁμαρτήσῃ, καὶ πάντα κατορθώσεις, κἀκ τούτου καὶ ἥδιστα καὶ ἀκινδυνώτατα βιώσῃ: *Si omnia quæ alium quemuis in te imperantem facere velles, ea ipse tuâ sponte feceris: nec peccabis quidpiam, & omnia ritè diriges, & vitam ex eo iucundissimam simul & tutissimam viues.* Mæcen. apud Dionem lib. III.

Vnde ij noscendi?

Tu igitur hæc disce. vnde? à Percunctatione, ab Vsu, à Libris. à Me etiam nonnihil, qui præcipuos popularium Affectuum depingam hîc tibi vt in tabellâ. Vulgus omne

Breuis eorũ index.

INSTABILE. *Vulgo nihil incertius.* Cicero pro Muræn.

In multitudine est varietas, & crebra tamquam tempestatum, sic sententiarum commutatio. Idem pro Domo.

Pronum in affectus.

AFFECTVS ponit, aut sumit. *Vt est mos vulgo, mutabili subitis, & tam prono in misericordiam, quàm immodicum sæuitiâ fuerat.* Tacit. I. Histor.

Nec quidquam facilius, quàm in quemlibet affectum mutare populum. Quinct. II. Decla.

Sine iudicio.

IVDICII EXPERS. *Plebi non iudicium, non veritas.* Tacitus I. Histor.

Non delectu aut sapientiâ ducitur ad iudicandum, sed impetu & quâdam etiam temeritate. Cicero pro Planc.

Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia. Ibidem.

Ex opinione multa, ex veritate pauca iudicat. Idem pro Rosc.o.

Vulgus vacuum curis, & sine falsi veríque discrimine solitas adulationes edoctum. Tacit. II. Histor.

Adhæret turbæ:

AD PLVRES inclinat. *Multitudo vulgi, more magis quàm iudicio, pòst alius alium quasi prudentiorem sequuntur.* Sallust. ad Cæs.

Pecorum ritu, antecedentium gregem. Seneca De vitâ beat.

NATV-

Tacit. II. Histor. NATVRA INVIDVM. *Ægris oculis alienam felicitatem intuetur.* Inuidet.

Liuius lib. XLII. *Prauo studio, quo etiam in certaminibus ludicris vtitur, deteriori atque infirmiori fauet.*

Tacit. II. Histor. SVSPICAX. *Municipale vulgus pronum ad suspiciones.* Suspicatur.

I. Ann. *Mos vulgo, quamuis falsis reum subdere.*

I. Histor. CREDVLVM. *Facilis ciuitas ad credenda accipiendáque omnia noua:* Omnia credit.

Ibidem. *Præsertim cùm tristia sunt.*

III. Ann. *Quoquomodo audita pro compertis habent.*

Eod. lib. RES AVGET. *Cuncta, vt mos famæ, in maius credita.* A se auget.

Lucan. I.
——— Sic quisque pauendo
Dat vires famæ: nulloque auctore malorum,
Quæ finxêre, timent.

Silius IV. *——— traduntque metus, nec poscitur auctor.*

Ibidem.
Adstruit auditis, docilis per inania rerum
Pascere rumorem vulgi pauor.

Tacit. I. Histor. *Vagus primùm & incertus rumor. mox, vt in magnis mendaciis, interfuisse se quidam & vidisse adfirmant: credulâ famâ inter gaudentes & incuriosos.*

III. Hist. COMPRIMI NESCIT. *Prohibiti per ciuitatem sermones, eóque plures; ac si liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgauerant.* Vetita loquitur.

II. Hist. *Vagis per vrbem militibus, qui sermones populi coërcerent. id præcipuum alimentum famæ erat.*

I. Hist. *Publica exspectatio magni secreti impatiens: & malè coërcitam famam supprimentes augebant.*

Eod. lib. TVRBIDVM. *Vulgus cuiusque motus noui cupidum.* Pendet in turbas.

Salluſt. Iugurth. *Ingenio mobili, seditiosum atque discordiosum, cupidum nouarum rerum, quieti & otio aduersum.*

Vtique si quis concitat.

Præsertim SI DVX SIT. *Vt mare, quod suâ naturâ tranquillum est, ventorum vi agitatur: sic populus suâ sponte placatus, hominum seditiosorum vocibus, vt violentissimis tempestatibus, attollitur.* Cicero pro Cluent.

Nam *vulgus sine rectore, præceps, pauidus, secors.* Tacit. IV. Histor.

Vereq; dictum, *Nibil ausuram plebem principibus amotis.* I. Ann.

Calidos amat.

FAVET FERVIDIS. & plebe iudice, τὸ σῶφρον τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα· καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνετὸν, ἐπὶ πᾶν ἀργόν. τὸ δὲ ἐμπλήκτως ὀξὺ, ἀνδρὸς μοίρᾳ προσετέθη. *quidquid modestum, ignauiæ speciem habet: quod circumspectum & prouidum, segnitiæ. quidquid autem abruptum & præceps, id verò forte & virile censetur.* Thuc. lib. III.

Ideò *vincit in eâ plerumq; pars maioris animi quàm consilij.* Liu. VII.

Et grati *stolidi, ac vecordi facundiâ.* Tacit. IV. Histor.

Rei publicæ negligens:

NEGLEGIT REM PVBLICAM. *Magnitudine nimiâ, communium curarum expers populus.* I. Histor.

Suæ diligens.

Priuata cuique stimulatio, & vile decus publicum. Ibidem.

Intenta mala, quasi fulmen, optant dumtaxat se quisque ne attingant. Salluſt. Orat. Philip.

Forte verbis:

VERBIS FEROX. *Procacia plebis ingenia.* Tacit. II. Histor.

Nec vltrà.

Sed *nibil vltra verba ausurum.* III. Hist.

Impigræ linguæ, ignaui animi. Salluſt. Orat. Marcii.

Semper immodicum.

METV AVT SPE NIMIVM. *Hæc est natura multitudinis. aut seruit humiliter, aut superbè dominatur. Libertatem, quæ media est, nec spernere modicè, nec habere sciunt.* Liuius XXIII.

Nibil in vulgo modicum. terrêre, ni paueant: vbi pertimuerint, impunè contemni. Tacit. I. Annal.

Vulgus *audaciâ turbidum, nisi vim metuat.* VI. Ann.

Plura sunt, quæ tu à te addes.

CAPVT

CAPVT VI.

Fons alter reclusus, Ingenium regum & regni. Duo hîc considerata, quæ Communiter conueniunt, & quæ Distinctè.

EGo ad Naturam regni propero: è quâ pauca hæc tibi delibo. Communiter eam nosce, & Distinctè. In Communi notitiâ hæc sunt. *Alterum caput Prudentiæ, Naturæ regni.*

Tacit. I. Annal. Regnum omne fluctuans & INSTABILE. *Arduum enim & subiectum Fortunæ cuncta regendi onus.* *Id instabile.*

Seneca Oedip.
Vt alta ventos semper excipiunt iuga,
Imperia sic excelsa Fortunæ obiacent.

Sen. Epist. XCII. *Nihil inausum est Fortunæ. aduersus Imperia idem habet iuris, quod aduersus imperantes.* *Subitò sæpè deiectum:*

Ibidem. Itaque sæpè occultis caussis labitur. & *quæ, domesticis steterant bellis, quæ externis regna, nullo impellente ruunt.*

Liuius lib. XXXVII. Et totum ferè labitur, cùm cœpit. Verè ille scripsit, *Regum maiestatem difficiliùs à summo fastigio ad medium detrahi, quàm à mediis ad ima præcipitari.* *Et totum, cùm aliqua pars.*

Seneca De Benef. VI. cap. XXXIII. *Non enim his gradibus, quibus ad summa peruentum est, retrò itur: sæpè inter fortunam maximam & vltimam nihil interest.* *In summo aut in imo est.*

Tacit. II. Histor. *Imperium cupientibus* (aut *habentibus*) *nihil medium inter præcipitia aut summa.*

Nec Fortunæ solùm obiectum, etiam ODIIS. *Odiosum plerumque.*

Seneca Theb.
Simul ista mundi conditor posuit Deus,
Odium atque Regnum.

Caussa sæpè in Impotentiâ regum. Nam *Idq; ob regum mores.*

Idem Agamemn.
Id esse regni maximum pignus putant,
Si quidquid aliis non licet, solis licet. *Qui licentiosi.*

Idem Hippol.
Quod non potest, vult posse, qui nimium potest.

Et in peruicaci eorum Superbiâ. *Pertinaces & superbi.*

--*durus*

—— durus & veri insolens
Ad recta flecti regius non vult tumor. Ibidem.

Flecti non minùs existimant turpe, quàm vinci. Senec De Benef. VI. cap. XXX.

Etiã quia nos parère difficiles.

Sed caussa etiam altera in Naturâ nostrâ. quia *nemo alteri imperium volens concedit: & quamuis bonus atque clemens sit qui plus potest, tamen quia malo esse licet, formidatur.* Sallust. ad Cæs.

Insidiis exponuntur.

Ideoque regnum obnoxium INSIDIIS.

Multi iniqui atque infideles regno, pauci sunt boni. Attius.

Ideò meticulosi reges

Nec immeritò reges semper in TIMORE. *Ingenia regum prona ad formidinem.* Sallust. Iugurth.

Sæpè nimis: &

—— dubia pro certis solent
Timere reges. Seneca Oedip.

Suspicaces & æmuli:

Iidem AEMVLI, & *suâpte naturâ potentiæ anxij.* Tacit. IV. Annal.

Nec regna socium ferre, nec tædæ sciunt. Seneca. Agam.

In ipsos filios.

Adeò, vt *displiceant regnantibus* etiam *ciuilia filiorũ ingenia.* Tacit. II. Annal.

Et *suspectus semper inuisusque dominantibus, quisquis proximus destinatur.* I. Histor.

Regni vires noscenda:

Hæc taliaque Communiter scies. iam illud Distinctè, Quantum tuum regnum sit, & quale. Potentia, inquam, tua, seriò tibi noscenda est.

Metiri sua regna decet, viresque fateri. Lucan. VIII.

Multi dum se tam magnos, quàm audiunt, credunt, attraxêre superuacua & in discrimen rerum omnium peruentura bella. Seneca De Benef. VI. cap. XXX.

Et eius cõstitutio siue forma.

Etiam regni Qualitas. cuiusmodi illud sit, Vetus, Nouum; Hereditate, an Suffragio traditum & tradendum; Legibus, an Vi quæsitum. & quidquid tale. Pro his enim variè attemperandum sceptrum, & laxandæ aut adducendæ imperij illæ habenæ.

CAPVT

CAPVT VII.

Præcepta nunc ex hisce fontibus petita. & primùm vniuersè posita, quæ firment Regnum aut violent: mox distinctè de Vi dictum. Opus regi Custodes, Milites, Arces aut potiùs Colonias.

BENE habet. duplicem Arcton meam signaui, ad quam flectendi mihi idemtidem oculi: nunc audacter vela do, & vndosum mare ingredior Præceptorum. Ea hoc ordine disponam, vt quæ Iuuant firmantque regnum, præmittam: subiungam, quæ Lædunt & perdunt. Duo igitur sunt, quæ tranquillum id aut firmum efficiant, VIS & VIRTVS: duo item, quæ turbidum aut caducum, VIS & VITIVM. Singula hæc, vt meus captus est, subtiliter videamus & partitè. Vim in Iuuante parte primùm pono, & intellego PRAESIDIVM QVOD PRINCEPS VTILITER ADHIBET AD SE TVENDVM AVT REGNVM. Id ferè duplex, Milites, & Munimenta. Milites iterùm duplices, Custodes & Ordinarij. CVSTODES, regis ipsius tutela propria: qui scilicet *Duo firmando Regno: Duo euertendo. Vis definita: Diuisa. Custodes regij.*

Sen. 1. de Clemen. *Somnum eius nocturnis excubiis muniant, latera obiecti circumfusique defendant, incurrentibus periculis se opponant.*

Tacit. 1. Annal. *Miles in forum, miles in curiam comitabatur*, scribit de suo Principe Tacitus.

Nam probus vetusq; ille mos: & quãquam in nullo metu, decorè tamen eos Princeps, & *vel ornamenti caussâ habeat.* Seneca 1. De Clem.

Sed esse & ORDINARIOS milites volo: manum scilicet aliquam grandiorem (pro viribus & modo regni) ad subita casuum aut bellorum. & qui, *si auxilium res poscat, haud procul accieantur.* *Ordinarij & perpetui milites.* Tacit. IV. Annal.

Ibidem. Nam scimus, *voluntarium* sæpè *militem deesse. ac si suppeditet, non eâdem virtute ac modestiâ agere: quia plerumque inopes ac vagi* (vt hodie quidem mos est) *sponte militiam sumunt.*

Dio lib. XLII. Grande momentum in hoc pręcepto: & C. Cęsar solitus dicere, Δύο τὲ εἶναι τὰ τὰς δυναστείας παρασκευάζοντα καὶ φυλάσσοντα καὶ

ἐπαύξοντα, στρατιώτας καὶ χρήματα: *Duo esse, quæ Principatus comparent, seruent, augeant, Milites & Pecuniam.*

Atque alius ab eâdem mente (etsi paullò improbius) ad suos liberos: Ὁμονοεῖτε, τοὺς στρατιώτας πλουτίζετε, τῶν ἄλλων πάντων καταφρονεῖτε: *Inter vos consentite, milites ditate, reliquos omnes spernite.* Seuerus Imp. apud Dionem in vitâ eius.

At munimenta possis vsurpare duplicia, Arces aut Colonias. Illas vulgus & hodiernus mos tibi ingerit: ego istas, & mos vetus. Sanè ARCES non tam firmæ compedes, quàm censentur: ad exiguum motum validæ; fragiles (ipsi vidimus) ad communem & magnum. In finibus tamen & contra hostem, haud valdè eas spernam: in mediterreis & contra ciues, valdè. Populo alicui diffidis? premere eum vis? COLONIAS tibi suggero, verè *sedes seruitutis.* Tacit. Agric.

Arces quatenus Vtiles.

Prælata iis Coloniæ:

Hoc solidum, hoc firmum munimentum est: in quo non locus solùm talis, sed homines ipsi sint. Coloniæ enim ferè constant externis (quibus, cum indigenis haud facilis conspiratio:) nec vsurpandæ temerè nisi in externos. Nam *non assuetæ frænis seruitutis tumidæ gentium inflatæque ceruices, facilè aliàs ab imposito iugo resiliunt.* Flor. IV. cap. vlt.

Sed saltem in exteros.

Siue etiam in feroces & recèns subiectos. Quidquid enim dicunt, *quos viceris caue amicos tibi esse credas.* Curt. VII.

Aut recèns domitos.

CAPVT VIII.

De Virtute duplici, seruatrice Regnorum. Beniuolentia populi commendata, & ostensa triplex ad eam via.

VIS ergo opportunè etiam ab optimo Principe adhibenda, ex scito veteri:

Quædam vi tractanda, quò ceteris quies sit: Tacit. I. Annal.

Sed magis Virtus. in quâ mihi quidem præcipuum Principatus robur est & pondus. Eam, paullò aliter quàm vulgus, hîc appello LAVDABILEM VTILEMQVE IMPERIO AFFECTVM, DE REGE, VEL IN REGEM. Studiosè sic discrimino. Nam cùm duplex eiusmodi Virtus sit, Beniuo-

Quid hîc virtus.

niuolentia & Auctoritas: naſci quidem vtraque à rege & per regem debet, ſed ſedem tamen ſuam & domicilium in animis Populi habet: atque illa, in regem Affectus eſt; hæc Opinio de rege. Ex definitionibus facilè rem mentemque meam capies. Nam BENIVOLENTIA, quam hîc quæro & ſuadeo, eſt SVBDITORVM IN REGEM EIVSQVE STATVM PROMPTA INCLINATIO ET AMOR. *Beniuolentia definita.*

Quæ nimis vtilis, imò neceſſaria, ad res gerendas. Plato verè dixit: Διὰ τοῦ ἀρέσκειν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὸ πράττειν ἐστί: *Ab eo quòd placeas hominibus, actionum efficacia eſt.* *Vtilitas eius.*

Epiſt. IV. ad Dionem

Para igitur: idque viâ triplici, Lenitatis, Beneficentiæ, Indulgentiæ. LENITATEM promes in Teipſo primùm, verbis factiſque benignus, *comitate & alloquiis officia prouocans.* *Quomodo paranda? Lenitate in te, & circa te:*

Tacit. V. Hiſtor.

Plin. Paneg. Quid ni *ita cum ciuibus tuis, quaſi parens cum liberis, viuas?*

Tacit. V. Hiſtor. Cum illâ tamen exceptione, vt *incorrupto ducis honore.*

Plinius Paneg. Temperie opus eſt: *nec aut reuerentiam terrore, aut amorem humilitate captabis.*

Cic. Oratore ad Brutum. Raræ hoc ſed magnæ laudis, cùm *virtutes ſpecie diſpares prudentiâ iunguntur.*

Sed promes etiam in Imperio: vt tranquillum id ac lene ſit, *nec alia eius facies, quàm ſereni cæli ac nitentis.* *Lenitate in omni imperio.*

Seneca I. De Irâ.

Tacit. I. Hiſt. Hoc ex ingenio hominum eſt: qui *nec totam ſeruitutem pati poſſunt, nec totam libertatem:*

Idem Agric. *Domiti vt pareant, non vt ſeruiant.*

Seneca I. De Clem. Hoc ex vſu ipſius imperij: quia reuerà *remiſſiùs imperanti meliùs paretur.* *Hinc Quies:*

Lib. XXII. Sed & fideliùs paretur. *Nullus terror*, ait Liuius, *cùm omnia bello arderent, fide ſocios demouit: videlicet quia iuſto moderatoque regebantur imperio.* *Hinc Fides:*

Apud Dionem lib. LIII. Cæſaris effatum eſt: Ἡ ἐξουσία μετριάσασα πάντα τὰ κτηθέντα τηρεῖ: *Potentia mediocriter exercita, omnia quæſita conſeruat.* *Hinc ſtabilitas.*

Contrà, Ὁ ἀναίδην ἐς πάντα ἁπλῶς τῇ δυνάμει καταχρώμενος, οὔτε εὔνοιαν ἀληθῆ οὔτ' ἀσφάλειαν ἀκριβῆ εὑρίσκει: *Qui impudenter & passim in omnibus potentiâ abutitur, is neque veram beniuolentiam neque firmam securitatem inuenit.* Ibidem.

Beneficentiâ item paratur. Iam & BENEFICENTIAM adiunges. Nam *liberalitate qui vtuntur, Beniuolentiam sibi conciliant, & quod aptissimum est ad quietè viuendum* (siue & *regendum,*) *caritatem.* Cicer. II. De Finib.

Quæ semper vsui: Vis scire quanta eius vis? *Meliùs beneficiis imperium custoditur, quàm armis.* Seneca De Breu. Vitæ.

Sanè vulgo, ex veteri verbo, *Omnium dulcissimum est, accipere.* Idem De Benef.

Donabis igitur, vel Augusti exemplo: qui *Militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otij pellexit.* Tacit. I. Annal.

Maximè in nouo statu. Idque effusiùs in nouo imperio. Sic enim tibi firmabis, & *nouis ex rebus aucti, tuta & præsentia, quàm vetera & periculosa malent.* Ibidem.

Quibus tamen conferas, vide: Sed cum Iudicio: nec placeant mihi illi *Reges,* qui *multa opertis oculis donant.* Senec. IV. De Benef. cap. XXXVII

Tu largiere *bellorum sociis, periculorum consortibus:* Plinius Paneg.

Siue etiam *de te benè ac fortiter, sed in togâ, meritis:* Ibid.

Aut iis denique qui mereri possunt. *illis* scilicet *præmia, his exempla.* Ibid.

Et quantū, vide. Sed cum Modo etiam. Nam *simplicitas ac liberalitas, nisi modus adsit, in exitium vertuntur.* Tacit. III. Histor.

Alioqui tua & te perdis. Si omnibus, si passim: quis finis? *Singuli numquam exsatiabuntur, respublica deficiet.* II. Annal.

Itaque *alienis bonis manus afferre cogêris:* Cicero II. de Offic.

Quod exitiabile. *nec* vmquam *tanta studia assequêris eorum quibus dederis, quanta odia eorum quibus ademeris.* Ibidem.

Caue igitur. atque adeò *nihil largiatur Princeps, dum nihil auferat.* Plin. Panegyr.

Tertiò

Tertiò INDVLGENTIAM suasi: hac mente, vt quatenus sine corruptelâ morum potest, populum Laxè habeas & Iucundè. Laxè, vt in Victu: ne *plebes acri annonâ fatigetur.* *Denique indulgentiá paratur.* Tacit. IV. Annal.

Iv. Hist. Nam *vulgo vna ex republicâ annonæ cura.* *In viliore Annonâ:*

Iuuenal. Sat. 10.

—— duas tantùm res anxius optat,
Panem & Circenses.

Cicero II. De Offic. *Omnes* autem *qui remp. gubernant, consulere debent, vt earum rerum copia sit, quæ sunt necessariæ.*

Iucundè etiam: puta in ludis & eiusmodi receptis voluptatibus. Nam vulgo, sicut *pueris, omne ludicrum in pretio est.* *In ludicris.* Seneca Epist. CXVI.

Tacit. XIV. Annal. Idemq; *cupiens voluptatum, & si trahat eò Princeps, lætum.*

Ibidem. Itaque vides, *nec maiores abhorruisse spectaculorum oblectamentis.* *Quæ seriñ etiam vsum præbent.*

Vsus enim aliquis in istâ re: cùm ita ferociores populi, eoque *bello faciles, quieti & otio per voluptates assuescunt.* Idem in Agric.

Ibidem. Idque *apud Imperitos Humanitas vocatur, cùm pars seruitutis sit.* *Frangũt & molliunt.*

Tacit. IV. Histor. Verissimum est, *Voluptatibus Romanos plus aduersus subiectos, quàm armis valuisse.*

Nec id nesciuit ille histrio, qui increpanti Augusto quòd eius caussâ in plebe essent tumultus: Συμφέρει σοι, Καῖσαρ, inquit, περὶ ἡμᾶς τὸν δῆμον διατρίβεσθαι: *Expedit tibi, ô Cæsar, populum circa nos distineri.* *A generosis curis auocant.* Pylades apud Dionē lib. LIV.

Tacitus in Agric. Acutè. Nam profectò *virtus ac ferocia subditorum, ingrata imperantibus.*

Annal. XIV. Sed modum tene: & vide vt hæc *lætitiæ potiùs, quàm lasciuiæ dentur.* *Tamen lasciuia & luxus vitanda.*

Ibid. Facilè enim ista irrumpet. *nec pudicitia aut modestia, nec quidquam probi moris vltrà reseruabitur.*

Ita Tui & Tu peribitis. Quid enim salui, amissis moribus?

CAPVT IX.

Auctoritas commendata valdè. Tria ostensa, quæ ad eam ducunt. in quibus quia Imperij præcipua vis est, accuratè & enucleatè de his dissertum.

AVCTORITAS inter Iuuantes virtus altera est. quam *suprà quoque libaui: sed hoc tantùm. nunc vberiùs, & pleno magis ore dicenda est. Definio iterùm: Auctoritas est IMPRESSA SVBDITIS, SIVE ET EXTERIS, OPINIO REVERENS DE REGE EIVSQVE STATV. Constat ex Admiratione & Metu: cuius vtriusque temperies siue mixtio facit hanc Virtutem. Quam parari apud quasdam nationes proniùs aio:

* Lib. II. cap. XVI.

Quid Auctoritas?

Vnde nata?

Est enim *ingenita quibusdam gentibus erga reges suos veneratio.* Curtius III.

Quibus rebus paranda?

Apud alias ægriùs: sed tamen apud omnes triplici hoc, quem dicam, modo siue viâ. Formâ imperij, Potentiâ imperij, Moribus imperantis. Per singula te ducam, & figam in iis pedem non distinctè solùm, sed lentè & impressè. quis carpet? ego fulcrum hoc regnorum scio, &

Tutela ea regnorum.

Maiestatem imperij, salutis esse tutelam. Idem lib. VIII.

Hæc illa velut edita arx est, quâ Princeps se vindicat à rebellione & contemptu. Scande & occupa deo auspice, me duce. Prima viarum est

FORMA IMPERII. in quâ tria ad Auctoritatem requiro: vt Seuera sit, vt Constans, vt Adstricta. SEVERA primùm, quia perpes illa & assidua Lenitas Contemptum inducit, id est Principatus ipsam pestem. In hac colluuie morum & hominum *habendus metus, aut faciendus est.* Sallust. Orat. Lepid.

Hanc creat Seuera gubernatio.

Quæ ex vsu Principis, Et subditorum.

Ampliùs, quia inducit *maximam illecebram peccandi impunitatis spem.* Cicero pro Mil.

Quis eum metuat, *apud quem conditum, imò constrictum ferrum est?* Sen. I. de Clemen.

Qui

Cicer. I. in Catil. Qui per segnitiem potiùs quàm clementiam, *patiatur hebescere aciem suæ auctoritatis?*

Aristot. x. Ethic. cap. ult. Ne feceris, & nosce vulgus. Οὐ γὰρ πεφύκασιν αἰδοῖ πειθαρχεῖν, ἀλλὰ φόβῳ· οὐδ᾽ ἀπέχεσθαι τῶν φαύλων διὰ τὸ αἰσχρὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας: *Non enim ita natum est, vt Pudori obsequatur, sed vt Metui: nec vt abstineat à prauis ob turpitudinem, sed ob supplicia & pœnam.* *Nam vulgus metu coërcendũ.*

Cic. ad Brut. Epist. II. Adhibe hæc igitur in tempore. *Salutaris Seueritas vincit inanem speciem Clementiæ.*

Stob. de Regno. Cotys rex Thracum, increpanti seueritatem eius & aienti, Μανία τοῦτ᾽ ἐστι, καὶ οὐ βασιλεία: bellè respondit, Ἀλλ᾽ ἡ ἐμὴ μανία τοὺς ἀρχομένους σώφρονας ποιεῖ: *Furor hic est, non Regnum. At meus hic Furor subditos sanos reddit.*

Cicero II. De Offic. Ita, ita. *Adhibenda est reip. caußâ Seueritas, sine quâ administrari ciuitas nulla potest.*

Var. in Frag. *Scimus digitum præcîdi oportere, si ob eam rem gangræna non sit ad brachium ventura.* *Et noxia recidenda.*

Senec. I. De Clem. Tamen tempestiuè, & cum intermissione. Nam *ciuitatis mores magis corrigit parcitas animaduersionum.* *Sed per interualla:*

Cic. pro Cluent. Illud laudabile, quoties potes, efficere *vt pœna ad paucos, metus ad omnes perueniat:*

Idem III. in Verr. Et *vnius improbi supplicio multorum improbitatem coërcere.*

Quòd si crebra tamen nimis aut peruicacia vitia: tum sanè illud valeat, *Nisi mala herba nimium succreuerit.*

Publius. *Crudelem medicum intemperans æger facit.*

Tacit. III. Annal. *Ne corporis quidem morbos veteres & diu auctos, nisi per dura & aspera coërceas. Corruptus simul & corruptor, æger & flagrans animus, haud leuioribus remediis restinguendus est, quàm libidinibus ardescit.* *Falce tunc recidenda est.*

Secundò, CONSTANTEM volui imperij Formam: quod interpretor, vno & veteri tenore fluentem. Quid *Constantia Auctoritati facit:*

mihi

mihi mutas? Alcibiadem audi verè censentem: Τῶν ἀνθρώπων ἀσφαλέστατα τούτους οἰκεῖν, οἳ ἂν τοῖς παροῦσιν ἤθεσι καὶ νόμοις, ἢν καὶ χείρω ᾖ, ἥκιστα διαφόρως πολιτεύουσι: *Eos hominum tutissimè agere, qui præsentibus moribus legibusque, etiamsi deteriores sint, minimùm variantes, rempub. administrant.* Apud Thucyd. lib. VI.

Obseruatio legum & morum.

Ipsum Augustum: qui sic olim ad Senatum: Τοὺς κειμένους νόμους ἰσχυρῶς φυλάττετε, καὶ μηδένα αὐτῶν μεταβάλλετε. τὰ γὰρ ἐν ταὐτῷ μένοντα, κἂν χείρω ᾖ, συμφορώτερα τῶν ἀεὶ καινοτομουμένων, κἂν βελτίω εἶναι δοκῇ, ἐστίν: *Positas semel leges constanter seruate, nec vllam earum immutate. Nam quæ in suo statu, eademque manent, etsi deteriora sint, tamen vtiliora sunt reip. his quæ per innouationem vel meliora inducuntur.* Apud Dionem LIII.

Contemnuntur leges, latæ, relatæ.

Et inopinati dogmatis caussa duplex. Quòd nec leges ipsæ vim & vitam satis habeant, vertendæ statim aut euertendæ. *Non* enim *conualescit planta, quæ sæpiùs transfertur.* Seneca Epist.

Et vnà earum lator.

Et quòd Princeps vilescit, qui sic vacillat: fœdaque inconstantiâ, *quæ iusserat, vetat; quæ vetuerat, iubet.* Tacit. III. Histor.

Acriculi in rep. mali.

Sperne ergo circa te nouatores: qui *vt aliquid sui videantur afferre, etiam recta commutant.* Quinct. lib. III. Institut.

Veteres, & vetera, optimi.

Et scito, *super omnibus negotiis meliùs atque rectiùs olim prouisum: & quæ conuertuntur, in deterius mutari.* Tacit XV. Annal.

Ideò in *minimis quoque rebus, omnia antiquæ consuetudinis momenta seruanda.* Val. Max. lib. II.

Interdum tamen innouandum.

Sed numquam, inquies, mutem? numquam: nisi aut summa Vtilitas expresserit, aut summa Necessitas. Nam, fateor, *nocet* interdum *priscus rigor, & nimia seueritas, cui iam pares non sumus.* Tacit. I. Hist.

Sed non violentè:

Sed tunc quoque fiat leniter: & vt *quàm minimo sonitu orbis ille in rep. conuertatur.* Cic. ad Att. lib. II. epist. IX.

Et pauxillatim.

Itemque Lentè: vt per gradus, nec omnia simul. Augusti exemplo: qui sub initia imperij οὐ πάντα εὐθὺς, ὥσπερ ὑπετέθειτο, ἔπραξε, φοβηθεὶς μὴ καὶ σφαλῇ τι, ἀθρόως μεταρρυθμίσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐθελήσας· ἀλλὰ τὰ μὲν παραχρῆμα μετεκόσμησε, τὰ δὲ ὕστερον: *non omnia* Dio LIII.

nia statim, vti decretum erat, exsecutus est: veritus ne parùm succederet; si simul homines transferre & inuertere vellet: sed quædam ex tempore dispoſuit, quædam reiecit in tempus.

Tacitus I. Annal. Atque hoc est, quod de eodem noster: *Insurgere paulatim, munia legum & magistratuum in se trahere.* Ait Paulatim: & tu in re simili serua.

Tertiò, ADSTRICTAM Imperij Formam posui. id est, vt non solùm A te præcipua vis & honos, sed etiam Apud te sint. A te quidem, vt maxima rerum aut agas ipse, aut firmes: *neu vim Principatus resoluas, cuncta ad Senatū reuocando.* *Adstrictio imperij, pro Auctoritate.* I. Annal. *Princeps vnus res manu teneat.*

Non quia consilia spernam (valdè suasi, & suadeo:) sed quia innotescere omnibus velim, te esse à quo pendeant omnes. Esto mihi *solus arbiter rerum, iure ac nomine regio.* *Eum omnes spectent: & omnia ab eo exspectent.* II. Ann.

Liu. IX. *Reges domini rerum temporumque, trahunt consiliis cuncta, non sequuntur.*

Tacit. I. Annal. Aliquid hîc laxas? totum amittis. *Ea est imperandi ratio, vt non aliter constet, quàm si vni reddatur.*

Sed Apud te etiam plerusque honos maneat, certè magnus. Doctorum ille doctor: Κοινὴ φυλακὴ πάσης μοναρχίας, τὸ μηδένα ποιεῖν ἕνα μέγαν: *Communis custodia Principatus, neminem vnum magnum facere.* *Honores nimios ne dato.* Aristot. V. Polit. cap. XI.

Tacit. in Agric. Semper *periculosum priuati hominis nomen supra* (imò & *iuxta*) *Principis attolli.*

Quid si tamen factum? corriges. sed sic, vt non detrahas eū, sed deducas. Δεῖ γὰρ ἐκ περιαγωγῆς, vt ille loquitur, τοῦτο δρᾶν, καὶ μὴ πᾶσαν ἀθρόον ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν: *Oportet circumductione quâdam & per ambages id facere, nec totam potestatem simul tollere.* *Datos auferto: sed vellicatim.* Aristot. V. Polit. cap. XI.

Nec verò magnos solùm honores dari abnuo, sed & (vtique in Militiâ aut Præfecturâ) longos. Vetus monitum: *Nihil tam vtile, quàm breuem potestatem esse, quæ magna sit.* *Non longos item dato.* Latro apud Senec. VII. Controu. vlt.

Liuius IV. *Libertatis* (siue *Principatus*) *magna custodia est, si magna imperia diuturna esse non sinas.*

N Caussa

Nam homines insolescunt.

Caussa. quoniam αἱ μακρότεραι καὶ πολυχρονιώτεραι ἀρχαὶ ἐπαίρουσί πως πολλούς, καὶ ἐς νεωτεροποιΐαν ἐξάγουσι: *Longiora & diuturniora imperia, multos attollunt, & ad res nouandas impellunt.* Dio LII.

Potentia certissima ad auctoritatem ratio.

VIAM primam vides: alteram tibi POTENTIAE ingredior, quæ est illa ipsa directa & regia ad solidam auctoritatem via. Cetera omnia adsint, hæc absit: quid iuuabunt? Scito *parùm tutam maiestatem sine viribus esse.* Liuius XI.

Quid eam appellem?

Potentiam autem hîc intellego, ad *Sua conseruanda, & Aliena obtinenda, idonearum rerum facultatem.* Cicero II. de Iuuen.

Qui parari censeam.

Quam quinque hæc instrumenta tibi dabunt: Opes, Arma, Consilia, Fœdera, Fortuna: si tamen appositè vtâris, & vt præcipiam. Attende, attende. Primo loco Opes pono. & de vi atque vsu earum quis ambigit? Δεῖ δὴ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δεόντων: *Opus sunt Opes, & sine iis nihil fiet quod opus.* Demosth. Olynth. I.

I. Pecuniâ.

Illa nerui, caput, pedes.

Experiens callidusque vir clamabat olim: Νεῦρα τῆς ἡγεμονείας τὰ χρήματα εἶναι: *Neruos imperij pecuniam esse.* Mucian. apud Dion. in Vespas.

Animorum domina:

Nam socios aut milites habere vis? Illa dabit. Πάντα ὤνια τοῦ πλούτου: *Omnia venalia nummis.* Aristot. Rhet. II. cap. XVI.

Locorum domina.

Hostes aut vrbes perdere? hæc faciet. *Nihil tam munitum, quod non expugnari pecuniâ possit.* Cicero II. in Verr.

Omnia castella hæc machina deiiciet, *in quæ modò asellus onustus auro possit ascendere.* Cicero I. ad Att. Epist. XII.

Ad summam,

——— diuina humanaque pulcris
Diuitiis parent. Horat. II. Sermon.

Argenteus gladius omnia penetrat.

Non credis? saltem oraculo:

Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου, καὶ πάντα νικήσεις.
Hastis pugna argentatis, atque omnia vinces. Philippo Macedoni id datum.

II. Arma opus ad potentiam.

Instrumentum secundum, Arma. Nam illud certum, *Non ignauia magna imperia contineri, sed virorum armorumque faciendum certamen.* Tacit XV. Annal.

Impro-

Ibidem. Improbè dictum videatur, sed in tempore vtiliter: *Sua retinere, priuatæ domus; de alienis certare, regiam laudem esse.* *Reges inuadunt.*

De morib. German. Fateor optabilius *magnitudinem suam iustitiá tueri:*

Ibidem. Sed optabilius. quî enim semper possis? *Inter impotentes & validos falsò quiescas. vbi manu agitur, modestia & probitas nomina superioris sunt.* *Et sæpè debent, aut ipsi inuaduntur,*

E Velleio lib. II. Nec vmquam deerunt, *nisi siluâ hac* humani generis *excisâ, raptores alienæ libertatis lupi.* *Ab exteris:*

Liu. XXX. Addo, si non hoc sit, quòd *nulla magna ciuitas diu quiescere potest. si foris hostem non habet, domi inueniet.* *A suis:*

Arce, arce internam illam pestem: & alios potiùs turba, quàm vt te perdas. *Agendo audendoque res humana creuit, non his segnibus consiliis, quæ timidi cauta vocant.* Idem XXII *Cõprimant ergo bella bello.*

Quamquam Consilia profectò & ego misceo: nec vlla stabilis potentia sine istis. *Arma*, inquit ille, *consilio temperanda sunt.* Tacit. I. Ann. *III. Consilia vsui ad potentiam.*

Quod tibi ita præeo. Arma inferre vis? Primùm vide vt Prouidè. *Haud temerè bellum mouendum:*

Publius. *Animus vereri qui scit, scit tutò aggredi.*

Seneca I. De irâ. Odi istos properos, qui *dum inferre pericula volunt, non cauent.*

Tacit. XI. Annal. Et scio *cautis quàm acrioribus cõsiliis Potẽtiam tutiùs haberi.*

Curt. VII. Vide etiam vt cum Modo. *ne dum ad culmen venire contendis, vnà cum ipsis ramis, quos comprehendisti, decidas.* *Nec nimis diu habendum.*

Val. IV. cap. I. *Ea demum potentia tuta est, quæ viribus suis modum imponit.*

Plut. in Pyrrho. Pyrrhus mihi es? *& nouá siti ad alia aliaque properas?* *Explendus animus.*

Curt. IV. Noli. *Facilius est quædam vincere, quàm tenere.* Et

Publius. *Fortunam citiùs reperias, quàm retineas.*

Florus lib. IV. cap. vlt. Tu firma antè-parta. *Difficilius est prouincias obtinere, quàm facere. viribus parantur, iure retinentur.* *Et in quæsitis aut relictis quiescendum:*

Et quid festines? *Non durat, nec ad vltimum exit, nisi lenta felicitas.* Seneca Consol. ad Marc.

Præsertim minutis Principibus. Regibus ego ita suadeo: at regulis, ista. Quies vobis tutior, nec de Obtinendo laborate, sed Tenendo. Scitote, *testudinem, vbi collecta in suum tegmen est, tutam ad omnes ictus esse: vbi exserit partes aliquas, quodcumque nudauit, obnoxium atque infirmum habere:* Liuius XXXIV. *Qui periculose semper se mouent:*

Sic vos, apud vos, tutos esse. *simul auiditate plura complectendi hinc exceditis, nuda vobis omnia quæ extrà sunt, & exposita ad omnes ictus esse.* Ibidem.

Volũt quod nec teneãt. Stulti qui *concupiscunt, quod non capiunt.* Curtius VII.

Vobis melius, *consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere.* Tac. II. Annal.

IV. Fœdera vsui ad Potentiam. Itemque via hæc Fœderum: quæ ipsa, vt dixi, ad Potentiam valent. Socios legi suadeam, *qui non mediocri valeant potentiâ, & in proximo habitent.* Aristot. Rhet. ad Alexand. cap. vlt.

Ineunda cum proximis & validis, Id est, qui vtibiles esse & viribus & loci opportunitate possint. Nam infirmis aut miseris quid te iungas?

Vix cum afflictis:

——— quærunt, Lucan. VIII.
Cum quâ gente cadant.

Tu, si sapis,
——— fatis accede deisque, Ibid.
Et cole felices.

In caducum parietem ne inclina. Ex Hadriani dicterio.

Ne ipse affligare. *Suã quisque fortunã in consilio habeat, cùm de alienâ deliberat.* Curt. IV.

Nisi quopiam periclitante, etiam tu: Nisi tamen quispiã talis, *cuius ruina te quoque tractura sit.* Ex Tac. de Morib. Germ.

Tunc vel astu iuua. Tum enim sanè aut iunge te, aut iuua: sed quid si occultè? Vetus illa calliditas, *societatem alterius palàm induere, ad alterum per occulta & fida magis inclinare.* XII. Ann.

Periculosum, potẽti inpotentem iungi: Magnus nodus cùm dissentiunt inter se vicini duo potentes: *qui nec vincere, nec vinci, sine periculo tuo possunt.* Sallust. Ep. Mithrid.

Quid

Liuius XXXII. Quid facies? non enim effugias, quin alterum *aut socium habeas, aut hostem.* *Et tamen panè necessarium.*

Ibidem. Nam quòd nonnemo *tamquam mediam & tutissimam consilij viam, vt quiescas abstineasque armis, ostendit: ea verò non media, sed nulla est.* *Adiaforia, hîc nulla.*

Ibidem. *Quid* enim *aliud, quàm nusquam gratiâ stabili, velut qui euentum exspectaueris vt Fortunæ applicares consilia tua, præda victoris eris?*

Vidimus, & videbimus (ita nunc Europæ status) eos,
Sallust. Ep. Mithr. *quos ignauia aut praua calliditas, vt alienis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissimas pœnas soluisse.*

Sueton. Cum Cæsare igitur *Iacienda* tunc *alea:* & alterutri se adiungendum. *Iunge te igitur, cum deo.*

Sed in caussâ palàm dispari, meliori: in ambiguâ, fortiori. nisi alia Opportunitas aut Vtilitas vincat. Nam profectò eas hîc specto. Alta & animosa quid cogites? Tuta
Tacit. IV. Histor. potiùs: & cum Gallis, *Valentini animum probes, consilium Auspicis sequare.*

At Fortunam vltimum instrumentum ad Potentiam feci: cur non primum? Debebam, si vim eius intuerer. *V. Fortuna vsui ad Potentiam:*
Curt. VIII. Nam *quis neget eximiam quoque gloriam* & potentiam, *sæpiùs Fortunæ quàm virtutis esse beneficium?* *Et quidem supra alia.*

Cicero pro Leg. Man. Sunt enim quidam hoc astro; vt iis *ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas benè gerendas, diuinitus adiuncta Fortuna videatur.* *Quæ mirificè quosdam fouet.*

Sallust. ad Cæs. Homines ad Pompeianum illud elogium, *maiore fortunâ quàm sapientiâ.*

Terent. Adelph. Quibus *dormientibus dij omnia conficiunt.* *Omnia sine labore suggerit.*

Inter Adagia è Plut. *Reti vrbes capiunt:*

Liuius VII. Et *in sinum iis de cælo Victoria deuolat.*

Quos poëta quoque depinxit:

Qui nec volentes peccant.

Πολλοί τοι χρῶνται δειλαῖς φρεσὶ, δαίμονι δ' ἐσθλῷ.
Οἷς τὸ κακὸν δοκέον γίγνεται εἰς ἀγαθόν. Theog.

Multis mens læua est, sed eisdem numina dextra.
Queis malè quod cœptum est, vertit & in melius.

Sicut contrà, aliis *destinata salubriter, omni ratione potentior Fortuna discussit.* Curtius III.

Gaudeant ergo qui illam habent. Nam vel ab hac solâ Auctoritas.

Tales vulgò magni:

——— vt quisque fortunâ vtitur, Plaut. Pseud.
Ita præcellet, atque exinde sapere eum omnes dicimus.

Nescio an ìit longum.

Sed gaudeant moderatè, quia mera & nuda felicitas fragilis: nec *quidquam potest esse diuturnum, cui non subsit ratio.* Curt. IV.

Nam illa se mutat:

Licet pullis istis suis *adspirare Fortuna videatur, tamen ad vltimum temeritati non sufficit.* Ibid.

Et quos diu *prosecuta est, repentè velut fatigata destituit.* Velleius II.

Et lædit, quibuscum lusit.

Destituit? imò abiicit. *solet*que *quos plurimis beneficiis ornauit, ad duriorem casum reseruare.* Cæs. III. Ciuil.

Tu caue, caue, & poëtæ monito
Fortunam reuerenter habe. Auson.

Mores, via vltim. ad Auctoritatem.

TERTIA via se nunc pandit, MORVM. quos duplices in Imperante hîc considero, Internos & Externos. Illos, qui in animo: vt virtutes. istos, qui in corpore: vt certos habitus, aut gestus. Quod ad Virtutes: omnes eæ conciliandæ Auctoritati sunt, imò & *species virtutum similes*: sed duæ eminent, Pietas & Prouidentia. Nam illa sanè vulgo venerabilis, facitque *Principes instar deorum esse.* Tacit. XV. Annal. Tacit. II. Annal.

Facit valdè prælata Pietas.

Et mouet opinionem, vt *nihil sine diuinâ ope aggredi videantur.* Curt. III.

Stagirites ideò monuit: Δεῖ (τὸν ἄρχοντα) τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀεὶ σπουδάζοντα διαφερόντως: *Oportet Principem res diuinas videri curare seriò & ante omnes.* Aristot. V. Polit. cap. XI.

Addit-

Additque caussas. Ἧττόν τε γὰρ, inquit, φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα καὶ φροντίζειν τῶν θεῶν. καὶ ἐπιβουλεύουσιν ἧττον, ὡς συμμάχους ἔχοντι καὶ τοὺς θεούς: *Nam & minùs iniustum aliquid sperant ab eo Principe pati, quem religiosum deorumque verentem existimant: & minùs ei insidiantur, vt tutores & adiutores habenti etiam Deos.* *Obedientiā conciliat: Insidias tollit.*

Val. II. cap. X. Iam Prouidentia quoque *animis hominum illabitur, admirationis prætextâ velata*: si nihil aut suscipis, aut agis, nisi lentè & circumspectè. *Facit & Prouidētia.*

Liuius lib. V. Id est, feliciter. Plerumque enim *omnia summâ ratione gesta etiam Fortuna sequitur.* *Quæ rarò labitur:*

Cæs. VII. Ergo & Auctoritas: nam Contemptus à lapsu. *Res aduersæ Auctoritatem imperatorum imminuunt.* *Ideoq; æstimatur.*

Quin ipsa talis indoles, per se potens est ad Amplitudinem obtinendam. siquis tardus in actionibus & *cunctator naturâ, & cui cauta consilia cum ratione quàm felicia ex casu placeant.* (Tacit. II. Histor.)

II. Ann. Inter Externos Mores pono gestum: vt sis *compositus ore:* *Faciunt nonnihil externa.*

Aristot. V. Polit. cap. XI. Graui & ad seueritatem flexo, non tamen ad minas. καὶ φαίνεσθαι μὴ χαλεπὸν, ἀλλὰ σεμνὸν, ὥστε μὴ φοβεῖσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἀλλὰ μᾶλλον αἰδεῖσθαι: *& apparêre non acerbum, sed augustum. vt qui obuij fiunt, non metuant te, sed magis vereantur.*

Etiam habitatio habet & adfert aliquid dignitatis, si ea in loco splendido & illustri. Me auctore, elige vrbem aliquam principem, *vnde in omnia regimen.* (Tacitus III. Ann.) *Atq; adeò ipsum domicilium.*

Hanc cole.

Claudian.

> —— *medium non deserit vmquam*
> *Cæli Phœbus iter, radiis tamen omnia lustrat.*

Sueton. Tib. cap. X. Et secede tamen interdum, vt *vitato assiduitatis fastidio, Auctoritatem absentiâ tueâre.*

Lib. II. Alia quæ huic rei faciunt, pete è proprio Capite, suprà.

Pindar. An ego quæ dixi repetam,* ἅτε μαψυλάκας, Διὸς Κόρινθος?

*Sicut nugator aut blactero, Iouis Corinthus.

CAPVT

CAPVT X.

Ad ea transitum quæ Vertendo regno faciunt: in quibus prima, Vis est. Ea duplex ostensa: Insidiæ & Proditio. Vtraque quomodo cauenda aut punienda, ostensum.

QVAE Iuuant aut firmant regnum, dixi: ad Noxia veniendum est. In quibus prima Vis mihi occurrit, hoc sensu: vt sit MOLITIO OCCVLTA VNIVS PLVRIVMVE, IN REGEM AVT REGNVM. Occultam dixi, quia non de omni Vi propositum hîc mihi dicere (est enim Aperta quędam, vt Factio, Seditio, Bellum: quas iure differo, & refero ad Prudentiam Militarem:) sed saltem de illâ Clancularia, quæ propriè opposita Vi nostræ Iuuanti. Hác duplicem facio: Insidias, & Proditionem. è quibus illę scilicet Custodibus aduersæ sunt; ista Munimentis. Nam ego ita discrimino, vti insidias propriè in caput regis esse velim: Proditionem in loca eius, copias, arces. Vtrumque pestilens & metuendum malum: sed metuendum magis, quàm cauendum. Quî possis? latet: nec prodit se, nisi cùm perdit. Enimuerò *Arma aperta palàm vites: fraus & dolus occulta, eóque ineuitabilia.* Tacit. II. Histor.

Vis definita meæ menti. *Diuisa.* *Periculum ab eâ: Vix reprimendum.*

Hostem aduersum, ait ille, *homini strenuo opprimere haud difficile est: occulta pericula neque facere, neque vitare, bonis in promptu est.* Sallust. ad Cæs.

Nam de INSIDIIS vt primò dicam: scimus *patêre vel vnius insidiis regem. nihil nefas esse Auaritiæ.* Curt. IV.

Princeps vni alicui expositus.

Scimus *fluxam militum fidem, & periculum ex singulis.* Tacit. II. Histor.

Quid proderunt cohortes alæque, si vnus altérve, præsenti facinore paratum ex diuerso præmium petant? Ibidem.

Profectò *regum exitus si reputauerimus, plures à suis quàm ab hostibus interemptos reperiemus.* Curt. IX.

Quid miremur? *Quisquis vitam suam contempsit, tuæ dominus est.* Sen. Epist. IV.

Et patrat, qui desperat.

Contempsit omnes ille, qui mortem priùs. Seneca Trag. Her. Oet.

Diffi-

Difficile igitur auxilium, siue consilium: tamen aliquod. & id capies ab his quattuor, Indagatione, Punitione, Innocentiâ, Fato. Ab illâ primùm: quoniam omnino vtile habere te* κατασκόπους quosdam siue * ὠτακουστὰς etiam. καὶ τὸ μὴ λανθάνειν πειρᾶσθαι, ὅσα τυγχάνει τις λέγων ἢ πράττων τῶν ἀρχομένων: *& conari ne te lateat, quid quisque subditorum faciat aut dicat.*

Aristot. V. Politic. cap. XI.

Remedia tamen quattuor.

*Speculatores.

*Auricularios *vt vertunt Gloss. prisca.*

Subditorum, inquam, maximè Illustriorum. Nam in omnes quę acies inquirat? Hoc cùm ad alia vtile, tum contra Insidias valebit firmiter. quoniam raró, nisi malè locuti, malè faciunt: & *Linguæ temeritas, peruenit ad gladios.*

Inquisitio in sermones.

Curt. VI.

Obserua. reperies plerosque insidiantium, aut ipsos alibi criminatos Regem esse, aut *sermonibus vituperantium criminantiumque faciles aures præbuisse.*

Idē VIII.

Lingua mentem prodit.

Itaque sagaci hac viâ, non parum *latus à domesticis hostibus munies.*

Idem VI.

Rem enim factam habes, si detectam. Quod quò magis fiat, cur non *Indici præmia* palàm *decernas, pecuniam & impunitatem?*

Sallust. Catil.

Indicinæ præmia ponenda:

Idque lege latâ, & sæpiùs renouatâ? Ego è re Principum censeam: & scio *Cruciatu aut Præmio cuncta peruia esse.*

Tac. XV. Annal.

Publicâ lege vel edicto.

Nam cùm secum quicumque *animus Præmia reputat, simulque immensa pecunia & potentia animo obuersantur: cedet fas & salus* aliorum.

Ibidem.

Eorum spes omnia reuelat.

Et, mihi crede, *carissima suorum pignora prodent.*

Ibidem.

Sed in delationibus his vide, vt aures omnibus præbeas, non etiam fidem. Nam multi, spe aut odio, vana deferent. ideoque, ex Mæcenatis monito, οὐ χρὴ πᾶσιν τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοιούτων πιστεύειν, ἀλλ' ἀκριβῶς αὐτὰ διασκοπεῖν: *non oportet omnibus quæ ab his talibus dicentur, fidem adhibere, sed acriter ea examinare & discutere.*

Cautè tamen credendum:

Dio LII.

Et per Deum, *quis innocens esse poterit, si accusasse sufficiet?* Imò, quia res te tuumq; caput spectat, eò magis viden-

Ammian. Marcell. XVIII.

Ne innoxij circumueniantur.

dum nequid hîc properè agere videaris, aut in tuâ caussâ, tuâ caussâ. Alioqui *crebro vulgi rumore laceraberis, tamquam viros insontes ob inuidiam aut metum extinxeris.*

Ne locum calumniis & odiis aperias.

Tacit. XV. Annal.

Nam χαλεπώτατα οἱ πολλοὶ πείθονται, ὅτι τις ἄοπλος ὢν, ἐπιβουλεύει τῷ ὁπλισμένῳ: *ægerrimè vulgus credit, quòd quispiam inermis insidias armato struat & militibus cincto.*

Dio LII.

Et pænè *non creditur nisi perpetratum facinus.*

Liuius XL.

Vt non immeritò ille exclamauerit, *Conditionem Principum miserrimam, quibus de coniuratione compertâ non creditur, nisi occisis.*

Sueton. Domit. cap. XXI.

Conuicti puniendi.

Cautè igitur age & lentè. Quid si comperis? puni, (secundum enim hoc Auxilium est) & grauiter puni. Nam *insidiatori aut latroni quæ potest afferri iniusta nex?*

Cic. pro Mil.

Ille est, per quem *libertas & anima omnium in dubio:*

Sallust. Catil.

Ille, qui in vno capite sæpè omnes perdit, & *magni fortunam populi in ruinas agit.*

Sen. I. de Clemen.

Hîc mihi quisquã, mansuetudinem & misericordiam nominat?

Sallust. Catil.

Tua cautio, ô Princeps, *nostra cautio est:*

Cic. pro Marcello.

Nec tua propriè, sed reip. hæc vindicta. *Ne sanguinem nostrum largiare; & dum paucis sceleratis parcis, bonos omnes perditum eas.*

Sallust. Catil.

Nec tamen properè.

Sed tamen ita animaduerte, vt mora interdum interueniat vltioni. Quid enim si importuno tempore insidię detectæ? Dissimulabis. gnarus, *solum sæpè insidiarum remedium esse, si non intelligantur.*

Tacit XIV. Annal.

Quid etiam si à magnis conceptæ, & quos tutò statim haud punias? Premes: & *securitati consules, antequam vindictæ.*

XI. Annal.

Res enim *monet, cauere ab illis magis, quàm quid in illos statuas, consultare.*

Sallust. Catil.

Nec item semper.

Et quamquam ad Vindictam te incito; tamen à Veniâ haud semper excludo. Pone illustrem aliquem deprensum

in

in hoc ſcelere, cui tu & patria deuincti: quid facies? Profe-
Senec. I. De Clem. ctò *pœnam, ſi tutò poteris, donabis: ſin minùs, temperabis.*

Audi à muliere non muliebre conſilium. Liuia ſuo Au-
Ibidem. guſto: *Deprehenſus eſt. iam nocere tibi non poteſt, prodeſſe famæ tuæ poteſt.*

Ibidem. *Nihil glorioſius eſt Principe impunè læſo.*

Famæ tantùm? imò & ſaluti. Incredibile eſt, quantum *Clementia hic ſæpè vtilis.*
inſignita hęc aliqua clementia, alios arceat à ſimili conatu,
Ibid. vel pœnitentiâ, vel pudore. Oraculum puta: *Clementia non tantùm honeſtiores, ſed tutiores præſtat: ornamentumque imperiorum eſt ſimul, & certiſſima ſalus.*

Ibid. Nam profectò *[*] *parentes liberiq; eorum qui interfecti ſunt, & propinqui & amici, in locum ſingulorum ſuccedunt.* *Hoc valet in Illuſtribus maximè familiis.

Atqui ita fit inſidiantium nexus quidam & cathena. quî eam rumpes? Clementiâ iſtâ, vt dixi: & maximè tertio noſtro Auxilio, Innocentiâ. id eſt, ne crebrâ aliorum læſione,
Plin. lib. VIII. Ep. vlt. cauſſam ipſe præbeas tui lædendi. *Malè vim ſuam poteſtas aliorum contumeliis experitur.* *Cauſſa inſidiis tollenda.*

Idem Panegyr. Et *diſcimus experimento, fidiſſimam eſſe cuſtodiam Principis, ipſius Innocentiam.*

Iam quartum tibi ſcutum ſuggero, Fatum. Miſer, quid *Reliqua fatis permittenda.*
te torques? Si illud volet,

Iuuenal. Satyr IV. *Præbenda eſt gladio pulchra hæc & candida ceruix.*

Ad dictum vetus alluſum. Cùm omnia feceris, nec *percuſſorem tuum tolles, nec ſucceſſorem.*

Actor. cap. XVII. Si nolet: es ſaluus. Deus, deus, ἐν ᾧ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν: *in quo viuimus, & mouemur, & ſumus,* *In Dei nos manu.*

Prou. Salom. c. III. Ille *erit in latere tuo, & cuſtodiet pedem tuum ne capiaris.* *Qui reges ſeruat maximè.*

Theocrit. —— Διὶ κεϱνίωνι μέλη

Αἰδοίου βασιλῆος.

—— *Ioui cura eſt venerandi*
Principis.

 Huic

Votũ meum pro Principe. Huic fide.ego vota pro te suscipio, sed hac lege: *Ago cum Deo, vti sospitem te incolumemque præstet, si tu ceteros:* Plin. Panegyr.

Si rempublicam benè, & ex vtilitate omnium reges. Ibidem.

Si contrà; ille quoque à custodiá tui corporis oculos dimoueat, teque relinquat votis quæ non palàm suscipiuntur. Ibid.

Proditionis noxa. Peregi de Insidiis. *nunc occultum & insidiosum malum* PRODITIO *latebris suis extrahenda est:* Val. IX. cap. VI.

Tantum incommodi humano generi afferens, quantum salutis bona Fides. Ibid.

Periculosum quoque istud, cùm scilicet plerumque *intra mœnia atque in sinu vrbis sunt hostes.* Sallust. Catil.

Qui proni ad eam? Auari. In quod inclinant auari maximè. qui *famæ, fidei, postremò omnibus rebus commodum suum anteferunt.* Idem Iugurth.

Palàm honesti, *animo perfidiosi ac subdoli, Auaritiam ac libidinem occultantes.* Tacit. XVI. Annal.

Leues. Item *Temporaria* ista *ingenia:* Curt. IV.

Id est, homines leues, instabiles, & *ex ancipiti mutatione temporum pendentes.* Ibidem.

Tamquam cùm Fortunâ fidem stare oporteat. Liuius XXIV.

Occulti. Denique dissimulatores & occulti. qui ad illud Homeri, Odyss. β.

Ἐσθλ' ἀγορεύοντες, κακὰ δὲ φρεσὶ βυσσοδόμευον·

Pulchra loquentes, iidem in pectore praua struebant.

Adeò vt *non antè intelligas proditorem, quàm proditus sis.* Latro apud Senec. Controu. VII. li. VII.

Imò fidem præferunt vel maximè, vt faciliùs fallant. Obserua. *Fraus in paruis fidem sibi præstruit, vt cùm operæ pretium sit, cum mercede magnâ fallat.* Liuius XXVIII.

Simulatio sæpè detegit. Quâ ipsâ notâ haud vanè eos noscas. Nam insitum homini, *quanto magis falsa sunt quæ fiunt, tanto plura facere.* Tacit. I. Hist.

Malum, & malos istos, vides. quî vitabis? duplici illâ viâ maximè quam suprà præiui, Indagationis & Pœnæ. In illâ nihil

nihil muto: in hac aliquid. quia placet numquam eam differri. & *impia proditio celeri pœnâ vindicanda est.* Puniendi celeriter: Val. IX. cap. VI.

Dio LII. Quid hîc trepides? omnia patent. Καὶ οὐδὲ καὶ δικάζεσθαι τοὺς τοιούτους τινὰ προσήκειν, ἀλλ' ἐν πολεμίου μοίρᾳ κολάζεσθαι. *imò nec in iudicium tales adducere oporteat, sed hostium loco ilicet punire.*

Et vindicanda semper. Me iudice, veniæ non hîc locus: Puniendi & semper.
Sall. Catil. & siquis vtatur, *næ ista mansuetudo & misericordia illi in miseriam vertat.*

In patriam improbi, cui & quando vmquam boni? ne Quia inemendabiles:
Cicero ad Brut. epist. XV. spera. Abscindendi sunt *neque tam vlciscendi caussâ, quàm vt & in præsens sceleratos ciues timore ab impugnandâ patriâ deterreas; & in posterum documentum statuas, nequis talem amentiam velit imitari.* Et in exemplum.

Pœna autem grauis vsurpanda. Platonem si audis, qua- Puniendi item grauiter.
Lib. IX. De Leg. lis in Sacrilegos. Δικασταὶ, inquit, τούτοις ἔστωσαν, οἵπερ ἱεροσύλοις: *Iudices istis dantor, qui sacrilegis solent.*

Meritò. Patria nónne proximo à diis gradu est? atqui ea Quia impium hoc facinus:
Sallust. Catil. *horum nefario consilio in maxima pericula venit.*

Cicero IV. in Catil. Itaque *nulla esse potest in tanti sceleris immanitate puniendâ crudelitas.*

Sceleris, quod exsecrantur ipsi hostes: nec bonũ iis, qui- Vix gratũ iis quibus gratificantur:
Tacit. I. Annal. bus bono. *Proditores, etiam iis quos anteponunt, inuisi sunt.*

Curt. V. Præmia interdum capiunt, fateor. sed *non hercules quò tanto honore digni habeantur, sed vt aliorum solicitentur animi.*

Rem inquam amant, non reum. & commodè Augu- Non certè ipsi.
Plutarch. Apophth. stus, Ἐγὼ προδοσίαν φιλῶ, προδότας δ' οὐκ ἐπαινῶ: *Ego proditionem amo, proditores non approbo.*

Stobæus Serm. LII. Commodiùs etiam ante eum Philippus, *Amare se proditûros, non proditores.*

CAPVT XI.

De vitio duplici, euersore regnorum. Primùm de Odio. cuius pestis subiecta oculis. Fugienda quæ eò ducunt: imò & imago eorum. qualis est in Suppliciis, Tributis, Censurâ. In his singulis quomodo se gerat Princeps, dictum.

PERNICIEM igitur à Vi præsentem, nec infrequentem, vides: quæ,

Vt ait poëta ille noster, summas frangit infirmatque opes. Cicero pro Rabir. Post.

Sed frequentiorem eam scito, etsi tardiorem, à VITIO: quod definio PRAVVM NOXIVMQVE IMPERIO AFFECTVM, DE REGE VEL IN REGEM. Tale duplex, oppositum scilicet totidem Iuuantibus virtutibus, Odium & Contemptus: illud in regem affectus, hic opinio de rege. Nam Odium est SVBDITORVM IN REGEM EIVSQVE STATVM MALEVOLENTIA PERTINAX ET OFFENSA. Non enim hîc intellego commune & *ciuile illud odium, quo omnes improbos odimus*: Sed Affectum acriorem, cui ex Metu origo, cum cupidine vlciscendi. Nam metuunt potentes, ob iniurias aut damna sub exemplo inferenda: dolent & vlcisci cupiunt, ob illata. Ita è mixtione pessimâ, proles pessima nata Odium: quod semel *insitum animis hominum & inustum,*

Vitij definitio. *Odij definitio.* *Vnde id nascatur?* *Quanta ab eo pernicies.* Idem pro Mil. Idem De Arusp.

Incredibile est *quantum valeat ad pestem.* Idem II. De Offic.

Nam à Metu aliquid quî sit firmum? *malus ille diuturnitatis est magister.* Idem Phil. II.

Nulla vis imperij tanta est, quæ premente metu possit esse diuturna. Idem II. de Offic.

Caussa apud poëtam veterem:

Quem metuunt, oderunt: quem quisque odit, perisse expetit. Ibidem.

Scilicet per gradus quosdam, *exsecrantur, insidiantur, opprimunt.* Seneca I. De Clem.

Paullatim perdit.

Quídni

Ex dicto Caligulæ. Quídni faciant? *multæ illis manus sunt, tibi vna ceruix.* *Et penè certò perdit.*

Cicero De Aruſp. reſp. *Captatur occaſio, & qui non tantum opibus valent, neſcio quam tamen fortunam ac tempus exſpectant.*

Idem ad Lentul. lib. I. ep. IX. Denique *incluſum illud odium omne repentè appáret.*

Seneca I. De Clem. Ah neſcis *quanta rabies oriatur, vbi ſupra modum odia creuerunt.*

Cicer. II. de Offic. Cinge te, ſtipa, muni: ſenties *multorum odiis nullas opes poſſe reſiſtere.*

Senec. I. De Clem. *Tam multis* enim *periculis petêris, quàm multis ipſe periculum es.* *Aſſiduis periculis expoſitum.*

Ibidem. *Nec illaſ ipſas manus, quibus te commiſiſti, ſecurus aſpicies.*

Fuge hoc ergo, aut Regnum te fugit, imò Vita. Quomodo autem? ſi ea fugies, quibus id paratur. Primùm Vitia: deinde & Vitiorum opinionem. Vitia quidem tria, aduerſa prioribus illis ad Beniuolentiam inſtrumentis: Sæuitiam, Auaritiam, Rigorem. Nam hæc mala ac noxia eſſe imperio, quis tam imprudens qui neſciat, tam impudens qui neget? Itaque fugienda hæc moneo, non doceo: magis inſiſtam in Opinione, à quâ maius tibi diſcrimen. *Scimus* enim *homines, vt metuant aut oderint, non minùs opinione & famâ, quàm certâ aliquâ ratione moueri.* Opinio autem vitiorum ab illis, quæ agnata & aſſita iam dictis Vitiis; vti ſunt Supplicia, Tributa, Cenſura. Quæ per ſe laudabilia, imò neceſſaria omni regno, ſpeciem tamen & vultum illaudabilem ſumunt, niſi peritè & callidè adminiſtres. Ecce Supplicia quantulum à Sæuitiâ abeunt? ſanguis enim vbertim effunditur. Tributa ab Auaritiâ? pecunia auidè congeritur. Cenſura à Rigore? frænum & modus inuitis imponitur. Et profectò ea ipſa ſint, niſi finis diſcriminet: qui palàm ad ſalutem. In his igitur vt cautè & prouidè ambules, valdè tibi prouidendum. Primùm in SVPPLICIIS. & vide ne ſecurè Iuſtitiæ illam ſecurim diſtringas: ſed ſit apud te *Parſimonia etiam viliſſimi ſanguinis.*

[Margin notes: *Ideò fugiendum.* — *Naſcitur à vitiis:* — *Aut opinione vitiorum.* — Cic pro Leg. Man. — *Cui ſedes in Suppliciis:* — *Tributis:* — *Cenſurâ.* — *Supplicia ab odio munienda:* — Seneca I. De Clem.]

1. Tardè

Tarditate. I. Tardè inquam ad ea venire. *Propè* enim *est vt libenter damnet, qui citò.* Ibidem.

Decretum hoc tibi maneat: *Melius sanare vitiosas partes, quàm exsecare.* Cic. II. ad Att. ep. I.

Boni Publici velo. II. Etiam numquam venies, nisi *quoties id fieri publica vtilitas suadebit.* Senec. I. De Clem.

Te aut tua cogites? peccas. *Omnis* enim *animaduersio debet, non ad eius qui punit aliquem, sed ad reipub. vtilitatem referri.* Cicero II. De Offic.

Aut si interdum & tua res agitur (in Principatu id euenit:) dissimula: & vultum eum indue *tamquam inuitus & magno cum tormento ad castigandum venias.* Seneca I. De Clem.

Nec tam vt ipsi pereant, quàm vt alios pereundo deterreant. Seneca I. De Irâ.

Exclusione Ira. III. Ad exemplum scilicet omnia referenda, non ad vltionem. Itaque *Ira maximè prohibenda est in puniendo.* Cicero II. de Offic.

Numquis enim *membra sua odit, tunc cùm abscindit?* Seneca I. De Irâ.

Addo, quòd *iratus ad pœnam qui accedit, numquam mediocritatem illam tenebit, quæ est inter Nimium & Parum.* Cicer. II. de Offic.

Gaudij. IV. Sed & Gaudio abstinendum vel magis, omniq; eius notâ. *Ferina ista rabies est, sanguine ac vulneribus gaudere.* Sen. I. de Clemen.

Et acutè poëta:

Qui fruitur pœnâ, ferus est: legumque videtur
Vindictam præstare sibi. Claud. Co S. I. Mallii.

Itaque hoc assequêris, vt *quamquam aduersus sontes & extrema exempla meritos, Miseratio tamen oriatur; tamquam non vtilitate publicâ, sed in Sæuitiam vnius absumantur.* Tacit. XV. Annal.

Obseruatione morum. V. Videndum vt pœnæ sint è moribus receptoque ritu. Δεῖ τὰς κολάσεις πατρικῶς ποιεῖν: *Oportet supplicia more patrio sumi.* Aristot. V. Polit. cap. XI.

Lædit, quidquid in his nouum aut nimium: crudelesque meritò, *qui puniendi caussam habent, modum non habent.* Senec. II. De Clem.

VI. Etiam

Cicero II. DeOffic. VI. Etiam hoc, vt Æquabiles. & *ne iisdem de caussis, alij ple-ctantur, alij ne appellentur quidem.* *Æqualitate pœna.*

Aut isti duriùs, alij mitiùs puniantur. quod improbum: nisi fortè in Nobilibus. Nam *video & à medicis, quamquam in aduersâ valetudine nihil serui à liberis differant, molliùs tamen liberos clementiusque tractari.* Plinius lib. VIII. Epist. vlt.

VII. Denique postremò, vt Supplicia ipse numquam exigas, atque adeò vix spectes. Nam & *Nero subtraxit oculos, iussitque scelera, non spectauit.* Tacit. Agric. *Sui subductione.*

Xenoph. in Hieron. Placet viri magni scitum: Α'νδρὶ ἄρχοντι, τὸ μὲν ἀνάγκης δεόμενον, ἄλλοις προστακτέον εἶναι κολάζειν· τὸ δὲ τὰ ἆθλα ἀποδιδόναι, δι' ἑαυτοῦ ποιητέον: *Viro Principi, vbi pœnarum aut coërctionis res est, aliis id delegandum: vbi præmiorum aut munerum, ipsi obeundum.*

Habes quæ cottidiana vulgataque Supplicia satis mitigent. quid in raris aut nouis? Puta enim multos aliquos & grandes peccauisse, quos citra inuidiam grandem haud tollas. Hîc primùm illud suadeam: non carptim aut per interualla, sed omnes tolli *vno velut ictu.* Tacit. Agric. *Nodus in multitudine puniendorum.*

Seneca I. De Clem. Specie hoc acerbius, re mitius. Nam repetita illa & *frequens vindicta paucorum odium reprimit, omnium irrîtat.* *Tollendi simul.*

Incîde semel, quidquid incidendum est: & tum malagmata adhibe hæc bina. Prius, in alios Beneficia: quasi *illis demotis, auctam lenitatem tuam testificando.* Tacit. XIV. Annal. *Molliendũ odium beneficiis.*

XIII. Ann. Alterum, Deriuationem: *puniendo rerum atrociũ ministros.* *Et supplicio ministrorum.*

I. Histor. Vtique si & ipsi in aliquâ noxâ, quod sæpè. Olim, & *seueris quoque Ducibus, vsurpatum.*

Qui fuso sanguine, fusi sanguinis eluerunt inuidiam: & viles quosdam, *velut piaculares publici odij victimas,* dederũt. Plinius Paneg.

Curt. X. Vulgus hominum eâ ratione placati; imò *læti, recidisse iram in iræ ministros, nec vllam potentiam scelere quæsitam cuiquam esse diuturnam.*

P VENIO

In Tributis asperitas, & odium. VENIO ad TRIBVTA lenienda: quo nomine censeo omne genus exactionum. Aspera in vulgi auribus vox, res in animis: nec alia crebrior odiorum seges. *Nullum* enim *vitium tetrius Auaritiâ, præsertim in Principibus & reip. gubernatoribus.* Cicero II. De Offic.

Quàm turpis ille Homeri

Nam vulgus pecuniæ retinentissimum.

Δημοβόρος βασιλεύς? Iliad. α.

Popliuorus Princeps?

Populo quidem iudice; cui pecuniam eripere, idem quod vitam.

Τ᾽ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς: Comicus vetus.

Pecunia, anima & sanguis est mortalibus:

Ait non falsus vates. & videmus audimusque cottidie, quàm multi Principum *pecuniis acerbè conquirendis, plus inuidiæ sibi quàm virium addant.* Tacit. III. Hist.

Itaque intentè & cum curâ hanc quoque partem habe: & insitum illi Odium, quà potest, deterge aut molli. Quod feliciter facturum te spondeo quinque his fomentis. Primùm illo Necessitatis. Id plagæ huic animorum statim applica: & *da operam vt omnes intellegant, si salui esse velint, Necessitati esse parendum.* Cicero II. De Offic.

Fomenta huic rei quinque.

Primum Necessitatis.

Sine Tributis nullus status. Quæ enim respublica aut regnum sine Tributis? *Nec quies gentium sine armis, nec arma sine stipendiis, nec stipendia sine tributis haberi queunt.* Tacit. IV. Histor.

Hæc *ornamenta pacis sunt, & subsidia belli.* Cicero pro Leg. Man.

Quæ seruanda: *Dissolutionem* itaque *imperij doce, si fructus quibus respublica sustinetur, deminuantur.* Tacit. XIII. Annal.

Vel augenda: Imò nisi interdum & Augeantur. Semper enim videndum *vt ratio quæstuum, & necessitas erogationum, inter se congruant.* Ibidem.

Non videt hoc vulgus, scio: τὰς μὲν προσόδους (τοῦ ἄρχοντος) Dio LII. ἑτοίμως ἐξετάζοντας, τὰ δ᾽ ἀναλώματα οὐκ ἔθ᾽ ὁμοίως ἐκλογιζόμενον:

reditus

reditus quidem & prouentus Principis acribus oculis intuens, conniuens ad erogationes & sumptus.

Plinius Paneg. Sed tu ingere: & vtiliter interdum *calculum cum Imperio pone.* *Sed populus docendus.*

Plaut. Bacch. Quid ambigis? *numquam* hîc *lusciniolæ defuerit sua cantio.*

Tac. XII. Annal. Semperque in Principe, *cupido auri immensa, obtentum habebit, quasi subsidium regno paretur.*

Si tu hæres; ecce qui transferant, & te contra se iuuent. Plinius Paneg. Miror & rideo: *Principes suâ sponte auidi & rapaces, & qui magistris non egerent, plura tamen semper à nobis contra nos didicerunt.*

Ibidem. *Numquam iis defuerunt, qui, fronte graui & supercilio tristi, vtilitatibus Fisci contumaciter adessent.*

Quod si populus tamen renuet, tum ego ad Themistoclem te mitto: cuius factum vide. *Suadendus.* Is ad Andrios super Pecuniâ legatus, Plutarch. Themist. δύο ἐλθεῖν ἔφη θεοὺς κομίζων, πειθὼ καὶ βίαν: *duobus diis comitatum venire se dixit, Suadâ & Violentiâ.*

Vide, imò & imitare. ac priorem illam Diuam semper adhibe. nónne impetrare melius, quàm imperare? alteram, cùm opus. *Vix cogendus.* Tacit. XIV. Annal. Etsi quando opus? *Suasio ab eo qui iubere potest, vim necessitatis affert.*

Sed vide (Fomentum hoc secundum) vt Moderatio seruetur: *Modestè habenda Tributa.* IV. Annal. ne Grandia nimis ea sint, sed *modica, pro* copiâ scilicet aut *angustiâ rerum.*

Plaut. Bacch. Apage istos, qui *rem auferunt cum puluisculo.* *Ne magna sint.*

Plin. Paneg. Quibus ærarium est *Spoliarium ciuium, cruentarumque prædarum receptaculum.*

Sueton. Tib. Tu cum Tiberio, *tondere pecus* malis *quàm deglubere.* *Vt delibentur opes tantùm.*

Plutarch. Alexander olim rectè: Καὶ κηπωρὸν, inquit, μισῶ τὸν ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα. *Hortulanum odi, qui ab radice olera exscindit.*

Et ego sanè Principem, qui *pennas ita incidit, vt nequeant renasci.* Ex Cic. IV ad Att. Epist. II.

Carpe, carpe. Nisi facis, iure insurgent & clamabunt, *Sibi quoque duos deos adesse,* Πενίαν καὶ Ἀπορίαν: *Paupertatem & Impotentiam.* Plutarch. Themist.

Denique *pacem* fortasse *exuent, tuâ magis auaritiâ, quàm obsequij impatientiâ.* Tacit. IV. Annal.

Profectò *qui nimis emungit, elicit sanguinem.* Prouerb. Salom. cap. XXX.

Ne Sordida: Vide etiam ne Sordida. Indignum rege, *lucrum ex omni occasione odorari.* Ammian. XXII.

Et quod vetus verbum ait, κἂν ἀπὸ νεκροῦ φέρειν: *vel à mortuo auferre.* Aristot. Rhet. II.

Morboniam mihi Flauius cum *vectigali suo vrinario* abeat. E Sueton. Vesp.

Nec è delationibus capta. Multo magis damno *Delationes, & locupletissimum quemque in prædam corripi.* Tacit. II. Histor.

Nec nimis etiam ex meo sensu (asperè quidem exercita) lex Maiestatis, sępè *singulare & vnicum crimen eorum, qui crimine vacant.* Plinius Paneg.

Ne Frequentia: Denique ad Moderationem pertinet, ne Crebra: & ne identidem *Prouinciæ nouis oneribus turbentur.* Tacit. IV. Annal.

Nouiq; semper inuenti. Non *exquires subinde nouos sinus, & varia prædandi vocabula:* IV. Hist.

Centesimas, quadragesimas, quinquagesimas: XIII. Ann.

Columnaria, hostiaria: Cæs. III. Bell. Ciuil.

Et *quæ alia exactionibus illicitis nomina* Grypi isti *inuenerũt.* Tac. XIII. Annal.

Coërcendi administri Tributorũ. Tu vetera serua. & ea quoque (Fomentum tertium Coërctio) *vt sine Auaritiâ & crudelitate* Ministrorum *tolerentur,* vide. IV. Annal.

Vtramque hanc arceo. Auaritiam, quæ Fraude grassatur: Crudelitatem, quæ Vi. Sed ab illâ (Fraude, inquam) pericu-

periculum tibi grande, & pænè certum. Adeò Ministrorum omne hoc genus (bonorũ pace dixerim) *Lauerniones:* *Qui plurimum improbi:* Festus.

Lucian. Ἁρπακτικώτεροι τῶν γαλῶν: *Felibus rapaciores.* *Et Harpaces.*

Archiloch. Quibus studium παντ' ἀνδρ' ἀποσκολύπτειν: *omnem hominem natum decoriare.*

Lamprid. Commod. *Prædam in sinum suum conferre:*

Cæs. III. De bello Ciuil. Lucellum in lucro tuo facere: *& præter imperatas pecunias, priuato compendio suo seruire.*

Vno verbo,

Plaut. Aul. *Homines cum senis manibus, genere Geryonaceo:*
Quos si Argus seruet, qui oculeus totus fuit,
Is numquam seruet.

Et tamen seruandi frænandique sunt, aut te perdent.
Varro in Frag. *Actæonem,* inquam, *suum comedent isti canes.*

Tacit. IV. Annal. Quomodo poteris? cautione duplici. Primùm, vt *res tuas non nisi spectatissimo cuique mandes.* *Duplex ab iis cautela. Electio:*

Deinde, si fallent, amoueas: nec id sine pœnâ. Quâ illâ? Talionis. *Ereptum alienas pecunias iuerunt? perdant has quas habent.* *Amotio:* Plinius Paneg.

E Sueton. Vespas. cap. XVI. Spongiæ faciendi sunt: *& exprimendi, postquam affatim biberunt.*

Si vlla res, hæc eos comprimet: etsi vereor, vt nec ista. Cur te fallam? *Succedent Mucianus & Marcellus, & magis alij homines quàm alij mores.* *Neutra satis firma.* Tacit. II. Histor.

VI. Ann. Legibus fraudes reprime: *miras per artes rursus orientur.*

Plin. Paneg. *Mille pœnarum indagine include:* erumpent.

Varro Fragm. Adeò splendens hoc *aurum præstringit oculos.*

Et altè impressum omnibus,

Sophoc. apud Athen. XII. ——— μηδὲν εἶναι σὺν κέρδει κακόν.
——— *nihil esse cum lucro malum.*

Violentia in exigendo vitanda. Iam à Crudelitate quoque & à Vi cauendum; *ne tot per annos sine querelâ tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam vertant.* Tac. XIII. Annal.

* Nam Tribuo, Diuido. Modestè iube exigi, & vt verè *Tributa: id est, per partes. Valdè hoc (tenuiores præsertim) subleuat, cùm possunt κατ' ὀλίγον ἐν ταῖς τάξεσιν ὅσα ὀφείλουσιν εἰσφέρειν: *paullatim & per partes, quæcumque ex præscripto modo debent, inferre.* Dio LII.

Non rescula auferenda. Absint, quantum potest, illa extrema: ne *boues ipsos, mox agros, postremò corpora seruitio* aut pœnæ *tradant.* Tac. IV. Annal.

Securi sint ab alio raptu: In primis vt vno certoque Tributo defungantur: & in reliquum, *sit libera nec solicita rei suæ cuique custodia.* Cicero II. De Offic.

Præsertim à Milite. Non prædo, non miles diuexet. Quamuis enim grauia, tamen *iniuncta imperij munera impigrè obibunt, si Vis & Iniuriæ absint.* Tacit. in Agric.

Has ægrè tolerant. Ibidem.

Hinc ira & questus. & postquam non subuenitur (interdum sanè euenit) *remedium ex bello.* IV. Ann.

Parcè, & ex vsu, dispensanda Tributa: At quartum Fomentum, Dispensatio. Eam restrictam vtilemque esse suadeo, & qualis in familiâ boni patris. Exiguam in publicum impensam quis grauabitur, ἂν ὁρῶσί σε σωφρόνως τε διαιτώμενον, καὶ μηδὲν μάτην ἀναλίσκοντα? *si videant te continenter sobrieque viuentem, ac nihil vanè effundentem?* Dio LII.

Tamquam aliena pecunia. Scient enim verè in publicum tribui: teque esse dumtaxat φύλακα καὶ ταμίαν, ὡς κοινῶν, ἀλλὰ μὴ ὡς ἰδίων: *Custodem & Dispensatorem, vt communium bonorum, non vt tuorum.* Aristot. V. Polit. cap. XI.

Non vbi voles: Ita debes. non *priuatim largiri, quod auidiùs de rep. sumas:* Tacit. II. Histor.

Et explere *biantes in magnâ fortunâ amicorum cupiditates.* I. Hist.

Non per delicias aut sumptus, *pecuniæ illudere:* II. Hist.

Vt *quas honestè habere* & vti *licet, per turpitudinem abuti properes.* Sallust. Catil.

Sed vbi debes. Absit. Alexander Romanus tibi præeat: qui *aurum & argen-* Lamprid. Alexand.

argentum rarò cuiquam nisi militi diuisit: Nefas esse dicens, vt Dispensator publicus, in delectationes suas suorúmve conuerteret, id quod Prouinciales dedissent.

O virum, ô Principem! imitare. Non illos tyranniones: *Turpes hic prodigi:* Sueton. Ner. cap. xx. qui *diuitiarum & pecuniæ non alium fructum putant, quàm Profusionem.*

Stobæus Serm. xv. Quos Crates rectè olim assimilauit ταῖς ἐπὶ τῶν κρημνῶν συκαῖς, ἀφ' ὧν ἄνθρωπος μηδὲν λαμβάνει, κόρακες δὲ καὶ ἰκτῖνες: *iis ficubus quæ in altis præruptisque nascuntur; è quibus homo fructum non accipit, Corui tantùm & Milui.*

Ibidem. Id est, Ἑταῖραι καὶ Κόλακες: *Scorta & Adulatores.*

Plin. Paneg. His talibus *cùm omnia rapiant, & rapta retineant; vt si nihil rapuissent, nihil retinuissent, omnia desunt.* *Statimq; exhausti.*

Tacit. I. Histor. At noster ille Princeps qui *suæ pecuniæ parcus, publicæ auarus:*

Tacitus II. Histor. Qui eam non abiicit in scurras, mimos, & id genus *amicitiarum dehonestamenta:* *Laudabiles parci.*

Plinius Paneg. Semper abundat. & *tantas vires habet Frugalitas, vt tot impendiis, tot erogationibus, vel sola sufficiat.* *Et semper in multo are.*

Mæcen. apud Dion. LII. Πλοῦτος γὰρ ἀκριβὴς (aiebat olim magnus amicus ad Augustum) οὐχ οὕτως ἐκ τοῦ πολλὰ λαμβάνειν, ὡς ἐκ τοῦ μὴ πολλὰ ἀναλίσκειν ἀθροίζεται: *Magnæ opes, non tam multa capiendo, quàm haud multa perdendo, quæruntur.*

Quintum vltimumque Fomentum, Æqualitas. hoc est, vt iusta & vniformis contributio sit, nec per bonam malámve gratiam hunc subleues, illum premas. *Aequiter onera imponenda.*

Plinius Paneg. *Vt Sol & dies omnibus in commune nascitur:* *Sine odij & gratiæ aspectu.*

Cicero II. De offic. Sic debet Princeps. & incommoda aut *commoda ciuium non diuellere, atque omnes eádem æquitate continere.*

Vix credas, vbi inæqualitas, quantum angantur. insitâ humano ingenio inuidiâ, vt *pari dolore aliena commoda, ac suas iniurias metiantur.* *Odiosa quorūdam subleuatio aut exemptio.* Tacit. I. Histor.

Huic

Census ad hac vtilis. Huic autem Æqualitati ratio vnica, *Census: res saluberrima magno futuro imperio.* Liuius I.

Flagitiosè adhuc neglectus. Quem nesciri aut neglegi hodie, non mirer? iure. cùm tam prompti obuiique exempli sit, (nam quæ mediocriter bona respub. olim sine illo?) & simul tam manifesti vsus. Plato verè: τετιμῆσθαι μὲν ἕκαστον τὴν οὐσίαν, ἕνεκα πολλῶν χρειῶν: *Quemque opes suas in censum deferre, ad multa vtile.* Lib. XII. De Leg.

Conducit ad plenam reip. notitiam. Sanè ad multa. Nam hac vnâ re fit, *vt omnia patrimonij, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referantur.* Flor. I. cap. VI.

Ad viros militares sciendos: Atque ita *quantum* vrbes gentesque singulæ *numero militum, quantum pecuniâ valeant, monumenta exstent.* Liuius I.

Ad tributa pariter imponenda. Denique ad nostram hanc rem, vt æquiter *ex censu quotannis Tributa conferantur.* Cicero II. in Verr.

Itaque, si sapis in tuam publicamq; rem, reuoca. & lecti *Censores, populi æuitates, suboles, familias, pecuniasque censento.* III. De Legib.

Quibus *potestas omnis æstimationis summæque faciendæ permittatur.* II. in Verr.

Legendi Censores à Populo: Sed à quo lecti? si me audis, vt odium suspicionesque muneri detrahantur per se aspero, designet *ipse populus; vt cui maximam fidem rerum suarum habet, maximâ curâ deligat.* Ibidem.

In opida bini. Quàm multi legendi? *Sunto bini aut terni in singulis ciuitatibus.* Ibidem.

Iterandus Census. Census ipse quoties instituendus? Variant. καὶ ἐν τισι μὲν πόλεσι τιμῶνται κατ' ἐνιαυτὸν, ἐν δὲ ταῖς μείζοσι διὰ τριετηρίδος ἢ πενταετηρίδος: *& in quibusdam ciuitatibus vertente anno censentur, in aliis maioribus non nisi tertio aut quinto quoque anno.* Aristot. V. Polit. cap. VIII.

Nostro iudicio quotannis. Ego in annos, tutius meliusque censeam: ob migrationes, mortes, opum augmenta aut imminutiones.

De Censurâ: SED à Censu ad CENSVRAM transeo, vicino flexu. Ea enim tertia odiorum materies. de quâ tamen mitigãdâ frustrà disseram, nisi priùs de vsurpandâ. Nam (heu æui dedecus!)

Cic. v. De Rep. cus!) rem moribus & vitæ vtilissimam *adeò obliuione obsoletam videmus, vt non modò non colatur, sed etiam ignoretur.* *Quæ ignota nunc aut spreta.*

Definitione igitur priùs aperienda est. & appello Censuram, ANIMADVERSIONEM IN MORES AVT LVXVS EOS, QVI LEGIBVS NON ARCENTVR. Proprium enim hoc eius munus, ἐπανορθοῦν ὅσα μήτε τινὸς τιμωρίας ἄξιά ἐστι, καὶ παρορώμενα, πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν αἰτία γίνεται: *corrigere ea, quæ pœnâ digna nondum sunt, neglecta tamen aut insuper habita, multorum magnorumque malorum caussam præbeant.* *Quid mihi sit?* Dio LII. *Sine eâ fluit resp.*

Tacitus III. Ann. Imò paullatim, *omissa, funditus rempublicam trahant.* *Aut perit.*

Val. II. cap. IX. *Quid* enim *prodest foris esse strenuum, si domi malè viuitur?*

Ibidem. Profectò nisi singulis quoque hominibus *officium ac verecundia sua constiterit, partarum rerum æquatus cælo cumulus sedem stabilem non habebit.*

Cicero in Pison. Hæc itaque instituenda est, *magistra pudoris & modestiæ:* *Firmanda hoc vinclo.*

Pro Cluēt. Et eligendus vnus altérve *Præfectus moribus, magister veteris disciplinæ.*

Vt metus aliquis etiam præter leges sit; & sciant omnes Tacit. II. Annal. *siquid in Moribus labat, non defuturum corrigendi auctorem.*

Nam duo hæc distinctè Censuræ subiicio, Mores & Luxum. Mores intellego, Lasciuias, Libidines, Ebrietates, Iurgia, Periuria, & quidquid tale Probitas ac Modestia damnant. Igitur noster Censor omnem ætatem, & omnem sexum castigabit. *Prauas artes malasque libidines ab iuuentute prohibebit:* *Eius materies, Mores:* Sallust. Ad Cæs. *Castigandi in iuuenibus.*

Ibidem. A senibus, eas *voluptates quas eorum ætas sine dedecore non attingat:* *In senibus:*

Ibid. Ab vniuersâ plebe otium: *vt habeat negotia sua, quibus à malo publico detineatur.* *In plebe ignauia.*

Ibid. Denique dabit operam, vt omnes *Probitati atque Industriæ, non Sumptibus neque Diuitiis studeant.*

Materies altera, Luxus.

Nam hæc quoque cohibenda; id est Luxus. qui alioqui *in immensum prorumpat, ad cuncta quîs pecunia prodigitur.* Tacitus III. Ann.

Cui origo ab opulentiâ.

Eum ego in quattuor his pono: Pecuniâ, Domo, Conuiuiis, Veste. In primâ maximè: quæ nutrix imò mater huius, & plurium malorum.

—— turpi fregerunt sæcula luxu
Diuitiæ molles. Iuuenal. Sat. VI.

Itaque meus Censor ante omnia, *Pecuniæ, quæ maxima pernicies est, vsum ac decus demet.* Sallust. ad Cæs.

Minui opes, è re Principum:

Quid renuis Princeps? è re tuâ est: ὥστε μηδένα ἐγγίγνεσθαι πολὺ ὑπερέχοντα δυνάμει, μήτε φίλων, μήτε χρημάτων: *neminem existere qui nimis excellat, siue amicorum copiâ, siue opum.* Aristot. V. Polit. cap. VII.

Auri vis atque opes Principibus infensæ. Tacit. XI. Annal.

Et regni.

Imò, Principatui infensæ. atque *ij demum penates* (oraculi vocem audi) *ea ciuitas, id regnum, æterno in gradu facilè steterit, vbi minimum virium Veneris Pecuniæque cupido sibi vindicauerit.* Valer. IV. cap. III.

Per has nimias perduntur.

Sæpè iam audiui, qui reges, quæ ciuitates, per opulentiam magna imperia amiserint, quæ per virtutem inopes ceperant. Sallust. ad Cæs.

Conducit & Subditis.

Sed è re Subditorum multo magis. Nam *vbi diuitiarum cupido inuasit, neque disciplina, neque bonæ artes satis pollent:* Ibidem.

Omnia bona vilia sunt: fides, probitas, pudor, pudicitia. Ibidem.

Nam vbi diuitiæ, vitia.

Virtuti aut deo numquam carus, cui carę opes. *Nec quisquam extollere se, aut diuina mortalis attingere potest, nisi omissis Pecuniæ & corporis gaudiis.* Ibidem.

Itaque meritò Censor, *Pecuniæ studium tollet, aut quoad res feret, minuet.* Ibidem.

Auaritia coërcenda:

Alligabit *Auaritiam belluam ferā, immanem, intolerandam:* Ibid.

Et fænus:

Et illud *vrbibus vetus, fænebre malum,* Tacit. VI. Ann.

Ne ex *libidine potentium agitetur.* Ibidem.

Vtque

Cicero II. DeOffic. Vtque *res familiaris iis* modò *rebus quæratur, à quibus abest turpitudo.* *Et sordidi quæstus.*

Salluſt. ad Cæſ. Deniq; profuſiones vetabit, *& finem Sumptuum ſtatuet.*

Ibidem. In Domo. ne ſuperbè nimis ſtruant, aut inſtruant: *& ſignis, aulæis, aliiſque operibus exornent.* *Sumptus circa ædificia.*

Ibidem. Ah ſtulti, qui *omnia potiùs viſenda quàm ſemet efficiunt!*

Tacit. II. Annal. Et in eâdem, *modum poſcet argento, ſupellectili, familiæ.*

Plin. Paneg. In Conuiuiis. damnabit *exquiſita ingenia cœnarum:* *Circa conuiuia.*

Salluſt. Catil. Et iſtos helluones, quibus *mos veſcendi cauſſâ, terrâ mariq́ue omnia exquirere.*

Tac. III. Annal. Et vno verbo, videbit ne *luxus menſæ profuſis ſumptibus exerceantur.*

Ibid. In Veſte. ne *promiſcua viris & fæminis:* *Circa veſtes.*

Nobilibus & plebeiis. vtq́ue ſui & certi quidam cultus

II. Annal. ſint his, qui *ordinibus & dignatione antiſtant.*

Seneca Epiſt. CXV. In leui hæc habes? erras, *Conuiuiorum luxuria & veſtium, ægræ ciuitatis indicia ſunt:* *Momētum in his grande.*

Salluſt. ad Cæſ. Imò morituræ. Nam hæc *iuuentutem, vbi familiares opes defecerunt, ad facinora incendunt.* *Et hinc ferè nouitas:*

Cicero II. in Catil. Res abit, fides perit: *eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet.*

Salluſt. ad Cæſ. Itaque quid aliud quàm *moueant compoſita, & res nouas ſceleribus acquirant?*

Cicero II. in Catil. Scito certò, *hoc in rep. ſeminarium Catilinarum fore.*

Ariſtot. V. Polit. Vidit Prudentiæ oculus. Γίγνονται, inquit, μεταβολαὶ, καὶ ὅταν ἀναλώσωσι τὰ ἴδια ἀσελγῶς ζῶντες. καὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι καινοτομεῖν ζητοῦσι, καὶ ἢ τι τυραννίδι ἐπιτίθενται, ἢ κατασκευάζουσιν ἕτερον: *Fiunt in rep. mutationes, cùm homines ſua conſumunt prodigè viuentes. Hi enim tales, res nouas quærunt: & aut ipſi Tyrannidi imminent, aut ad eam alios vocant.* *Aut immutatio.*

Censoris arma. Hæc sunt, quę effici à Censore cupimus. Quo telo? duplici, Ignominiæ & Mulctæ. Illa quidem propria eius est, & olim sola. *Ignominia:* *Censoris iudicium*, ait Cicero, *nihil ferè affert damnato, nisi ruborem.* Cic. IV. de Rep.

Timoris enim caussam, non vitæ pœnam in illâ potestate esse voluerunt. Idem pro Cluent.

Et Mulcta in perseuerantes. Sed vt nunc mores, alteram ego illam omnino adiungam. Quid enim si quidam *eâ duritiâ oris sint, vt depudére didicerint?* Seneca ad Seren.

Et voluptatum *non illecebris tantùm, sed ipsâ infamiâ gaudeant?* Val. lib. VI. cap. IX.

Sanè eos mulctem: nec *exsanguem illam & ferream frontem nequiquam conuulnerem* notis. Plinius Paneg.

Cottidianum enim *istud, ac sine effectu iurgium sit.* Seneca Nat. Quæ. IV.

Adhortatio ad Censuram reuocandam. HABES vniuersam Censuram. tu institue, aut potiùs restitue eam, ô Bono generis humani nate Princeps. Omnia *iacêre sentis, bellorum impetu perculsa atque prostrata.* Cicero pro Marcel.

Quæ nûc, si vnquam, vtilis. Excita, per deum immortalem. *reuoca fidem, comprime libidines, & quæ dilapsa fluxerunt, seueris legibus vinci.* Ibid.

Inuidiosa ea. Non nego, quin *aspera hæc res in principio futura sit.* Sallust. ad Cæs.

Quia noua, quia contra sensum vulgi. Οἱ γὰρ πολλοὶ τὴν ἡδονὴν, διὸ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν: *Nam multitudo voluptatem, ideoque & vitam amant dissolutam.* Aristot. Ethic. I. cap. V.

Sed spernenda hîc inuidia: At tu *capesse rempub. & omnia aspera peruade.* Sallust. ad Cæs.

Quid trepidas? *multorũ saluti potiùs, quàm libidini consule.* Ibidem.

Aut asperitatis opinio. *Ea verò* apud sapientes *clementia erit, retinuisse ab stultitiâ & falsis voluptatibus.* Ibidem.

Non si flagitiis obsecutus, delicta perpessus, præsens gaudium cum mox futuro malo concesseris. Ibid.

Hæc ipsa qui mitigetur. Et tamen quidquid hîc asperum, facilè mitigabis triplici nostrâ obseruatione. Primùm, si tu sub Censurâ: id est, si vita

vita tua ad illam normam, ad quam alios formas. O mitem & efficacem hac ratione Censuram! *Ad hanc dirigemur, ad hanc conuertemur.*

Plinius Paneg. — *Primùm vita Principis.*

Tacit. III. Annal. Et *præcipuus adstricti moris auctor eris, antiquo ipse cultu victuque.*

Plinius Paneg. Nam *vita* profectò *Principis Censura est, eaq; perpetua.*

Tacit. III. Annal. Secundò, si non omnia simul emendabis: sed paullatim *καὶ ἡσύχῳ ποδὶ ad priscum morem recides.* *Deinde modestiâ emendationis.*

Cic. pro Sullâ. *Neque enim potest quisquam nostrûm subitò fingi, neque cuiusquam repentè vita mutari, aut natura conuerti.*

Seneca I. De Clem. Tempore opus: & *vitia quædam tollit faciliùs Princeps, si patiens eorum est.*

E Tacit. III. Ann. *Quosdam pudor, alios necessitas, nonullos satias in melius mutet.*

Val. VI. cap. IX. Nam *peregrinatur* quorũdam *animus in nequitiâ, nõ habitat.*

Tertiò denique, si Præmia diuides in bonos. Quis censebit nisi virtutis amore te asperum, cùm tam benignum te videant in eos qui habent illam? *Præmio & pœnâ remp. contineri,* Solon olim dixit: *Postremò, præmiorum diuisione:*

Cicero ad Brut. Epist. XVI.

Plin. Panegyr. Verè. Nam, *præmia bonorũ malorumq;, bonos ac malos faciũt.*

Liuius IV. Videbis semper eò *impendi laborem ac periculum, vnde honos atque emolumentum speretur.* *Quæ, validus stimulus ad Virtutem.*

Iamblich. Πᾶν τὸ τιμώμενον αὔξεται, ἐλαττοῦται δὲ τὸ ἀτιμαζόμενον. καὶ τοῦτό ἐστι διαφανέστατον σημεῖον ἀρχῆς εὖ διοικουμένης: *Augetur & crescit, quidquid in honore est: deficit & minuit, quidquid in contemptu. Atque hoc signum clarissimum est imperij benè constituti.*

Plin. Paneg. Tu vsurpa. & vide ne te Principe, *sit benè factis tantùm ex conscientiâ merces.* *Bono Principatu omnino in vsu:*

FINIVI de Odio: hoc addo. adeò altè insitam pestem hanc Regnis, vt nesciam an vlla ars aut astus penitus eam euellat. Nam *libertas iuxtà bonis & malis, strenuis & ignauis optabilis est:* *Conclusio, & monitio, Odiũ omne non vitari.*

Sallust. ad Cæs.

Ideoque per naturam in odio nobis, quisquis eam libat.

Minutum aliquod semper adhaeret: Libat autem omnis Princeps. ergo *quamuis id agas, vt ne-quis meritò te oderit, erunt tamen semper qui oderint.* Seneca De Prouid.

Sed tu sperne.

——— *odia qui nimiùm timet,*
Regnare nescit. Seneca Oedip.

E naturâ vulgi. Odia dico hæc plebeia & leuia. Παντὶ γὰρ δήμῳ τὸ κακόηθες καὶ φιλαίτιον ἔνεστι, πρὸς τοὺς πολιτευομένους: *Omni enim populo inest malignum quiddam & querulum, in imperantes.* Plutarch. Polit.

Et verissimè à rege Magno dictum: *Regium esse audire malè, cùm facias benè.* Idem Apophth.

Id in leui habendum: Solaberis igitur te illo Augustæo: *Satis est, si hoc habemus nequis nobis malè facere possit.* Sueton. Aug. ca. LI.

Dum probent te probi. Et melioribus item sanioribusque iudiciis. quoniam te aliquando *seria carmina, honorque æternus Annalium, non hæc breuis* & plebeia *prædicatio colet.* Plin. Paneg.

Suum cuique decus posteritas rependet. Tac. IV. Annal.

CAPVT XII.

Definitus & vituperatus Contemptus. Ostensa quæ illum gignunt; à rege, si sapiet, fugienda.

Definitio Contemptus. CONTEMPTVS sequitur, quem Vitium alterum fecimus euertendo regno. Is est ad nostram rem, IMPRESSA SVBDITIS SIVE ET EXTERIS, VILIS ABIECTAQVE OPINIO, DE REGE EIVSQVE STATV. *Eius pernicies.* Pestifera omnino res Regnis: quorum anima & vita ipsa est *Anima regni, Auctoritas.* Auctoritas, & eximia quædam opinio de imperante. Quæ enim vis alia est, quæ efficit, vt *tot mortalium millibus vna anima præsideat, nonnumquam senis & inualidi?* Senec. I. De Clem.

Sola illa. omniaque videmus, hac, *quasi mente quâdam, regi atque administrari.* Cicero pro Cluent.

Sen. I. De Clemen.

Vt animæ, pedes, manus, oculi, negotium gerunt: & illius iussu iacemus, aut inquieti discurrimus:

Ibid.

Sic *hæc immẽsa multitudo* Auctoritatis quasi *spiritu regitur.*

Liuius II.

Quis verò aliter regat? *Vires imperij in consensu obedientium sunt:*

Sine eâ vnus tam multis non imperet.

Consensus ille ab Æstimatione: per quam,

Lucan. V.

—— vnum, tam magna iuuentus,
Priuatum factura, timet.

Seneca I. De Clem.

Hanc tolle, tollis regnum. *omnisq; hic imperij contextus in multas partes dissiliet.*

Et regnum omne ruat.

Lucret. V.

—— Subuersa iacebit
Pristina maiestas soliorum, & sceptra superba.

Aristot. Rhet. II. cap. II.

Quid autem clarius eam tollit, quàm Contemptus, & hæc ἐνέργεια δόξης πρὸς τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον: *opinionis actio in id, quod nullius rei pretiique censeas?*

Auctoritati autem Cõtemptus aduersus.

Idem V. Polit. cap. X

Igitur ille, mors & interitus regnorum: imò supra ipsum Odium, aliquo adspectu. Philosophus indicauit: Δύο δὲ οὐσῶν αἰτιῶν, δι' ἃς μάλιστ' ἐπιτίθενται ταῖς τυραννίσι, μίσους καὶ καταφρονήσεως, θάτερον μὲν δεῖ τούτων ὑπάρχειν τοῖς τυράννοις, τὸ μῖσος· ἐκ δὲ τοῦ καταφρονεῖσθαι πολλαὶ γίγνονται τῶν καταλύσεων: *Cùm duæ caussæ sint, ob quas insurgitur in Tyrannos, Odium & Contemptus: alteram earum adesse Tyrannis oportet, Odium. è Contemptu verò plurimæ fiunt euersionum.*

Ergo regni pestis:

Seneca I. De Clem.

O verè Phœbum, longè semper aciem ingenij iaculantem! Ita res est. Caussa prima & motio euertendis regnis, plerumque ab Odio est: sed extrema & efficax maximè à Contemptu. Nam illud tardum, vel, vt cum poëta dicam, inaudax est, nisi armetur ab isto. Metus enim sæpè retinet: quem Tyranni habent pro asylo. Ideoque cum caussâ *exsecrabilis ille versus & qui multos dedit præcipites*, iis placuit:

Etiam in parte, supra Odium.

Oderint dum metuant.

Quamdiu enim hoc frænum; incurrere magis cupiunt, quàm audent. At excutit Contemptus. & efficit vt non velis

Hic enim ad rem statim ducit.

lis solùm, sed audeas & tentes. Itaque certa ab eo pernicies. numquid crebra? haud censeo. *Neque enim ab vllo periculo fortuna Principis longiùs abest, quàm ab Humilitate.*

Nec tamen frequens nimis in Reges: — Plinius Paneg.

An contemnatur, qui imperium, qui fasces habet? nisi qui humilis & sordidus, & qui se priùs ipse contempsit? — Idem VIII. Epist. vlt.

Legitimos quidem.

Non inquam crebra ab eo solo: (nam Odio misceri iam dixi:) prǽsertim siquis verus legitimusque sit Princeps. Tamen quia euenit: quî vites, docebo. sed breuiter. Cur diffundam? nónne in Auctoritate formandâ, satis muniui hanc ipsam viam? Satis: si verum hoc scitum, Τὴν αὐτὴν τῶν ἐναντίων ἐπιστήμην εἶναι: *Eamdem contrariorum scientiam esse.* — Aristot. I. Topic. cap. IIX.

Origo eius.

Fit igitur contemptus in Principem ab his tribus maximè: Formâ imperij, Fortunâ, Moribus. FORMA imperij: si iusto ea lenior & remissior. Quod peccatum peccant ij qui nimiâ *lenitate dulces,* — Cicero ad Attic. v. ep. XIV.

A leni imperio:

Effusè dant se populari auræ, & *omnem infimæ plebis rumorem affectant.* — Tacit. II. Histor.

Quod publicè etiam noxium per licentiam.

Bis noxij, in se & in rempublicam. Qui & plebi reuerentiam omnem excutiunt: & licentiam præbent peccandi. Ἡ γὰρ ἐξουσία τοῦ πράττειν ὅ, τι ἂν ἐθέλῃ τις, οὐ δύναται φυλάττειν τὸ ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων φαῦλον: *Facultas faciendi quod cuilibet visum, non potest comprimere ingenitam singulis hominibus prauitatem.* — Aristot. v. Polit. cap. IV.

Acutè olim Fronto, in Neruam senem & iam eneruem: Κακὸν μὲν εἶναι αὐτοκράτορα ἔχειν, ἐφ᾽ οὗ μηδενὶ μηδὲν ἔξεστι ποιεῖν, χεῖρον δὲ ἐφ᾽ οὗ πᾶσι πάντα: *Malum quidem esse, Principem habere sub quo nihil vlli liceat: peius verò eum, sub quo omnia omnibus.* — Dio in Neruâ.

Nec lenis solùm Forma ad Contemptum facit: sed & Leuis. quę decretis legibusque variat, & de quâ dici possit, Ἀνέμου πεδίον: *Venti campus.* — Adag.

Est & à Leui imperio.

Aut Principe.

Maximè, si ipse Princeps insigni *mobilitate ingenij:* — Tacit.

Quem *subitis offensis, vel intempestiuis blanditiis mutabilem,* meritò *contemnant metuantque.* — II. Histor.

Etiam,

Etiam, si Soluta Forma. nempe cùm rerum omnium incuriosus Princeps, & *leui auditu, quamuis magna, transmittit.* — Ibidem. — *Item à Soluto imperio.*

Ibidem. *Abundè ratus, si præsentibus fruatur, nec in longius consultans.*

Siue cùm Honores effusè diuidit, Magnos, Diuturnos. Quídni illũ spernant, aliis adhæreant, qui *munia transmittit:* — IV. Ann.

III. Hist. Et velut sponte videtur *exire de Imperio?*

Fit secundò Contemptus à Fortvna. nempe si nouerca ea, non mater: & *votis tuis malignum pedem opponit.* — Ex Ouidio de Trist. — *A Fortunâ aduersâ pertinaciter.*

Scito certò. *Prosperis tuis rebus certaturi ad obsequium, Fortunam aduersam omnes ex æquo detractabunt.* — Tacit. II. Histor.

Imò in te incurrent.

Schol. Theocr.

Δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται:

Ruente quercu, ligna quiuis colligit.

Amplius, si eadem *munimenta* tibi non dat aut subtrahit, *quibus insistas.* — Tacit. I. Annal. — *Ab orbitate.*

Successores dico certos, aut liberos. Valdè ab eâ re spernunt, & vertunt se ad speratum aliquem Solem. Alexander Magnus sciuit, & questus est: *Orbitas mea, quòd sine liberis sum, spernitur.* — Curt. IV.

Reuerà enim, vt Tragicus ait, — *Certus tuusque successor te firmat.*

Euripid.

-τύραννοι παῖδες, ἔρυμα δώμασι·

Munimen aulæ, regij sunt liberi.

Et *non legiones, non classes, æquè firma imperij munimenta, quàm numerus liberorum.* — Tacit. V. Histor.

Tertiò & postremò, fit à Moribvs Contemptus: maximè istis. Siquis Libidini deditus, seque *per licita & illicita fœdat.* — XV. Annal. — *Denique à Libidine.*

Nam muliebria hæc flagitia valdè opinionem non regis modò, sed viri detrahunt. Alij *viriliùs peccant,* ait quispiam: — Seneca De Breuit. cap. VI.

Ibidem. *In Venerem ac libidinem proiectorum inhonesta labes est.*

A luxu & temulẽtiâ. In pari caussâ, qui *Luxui & saginæ mancipati, emptique:* Tacit II. Histor.

Medio diei temulenti. Ibidem.

Noui Vitellij siue vituli, qui *vt ignaua animalia, si cibum suggeras, iacent torpentque: & præterita, instantia, futura, pari obliuione dimittunt.* Ibid.

Dux noster ad Prudentiam, benè. Ἀπολαυστικῶς ζῶντες εὐκαταφρόνητοι γίνονται, καὶ πολλοὺς καιροὺς παραδιδόασι τοῖς ἐπιτιθεμένοις: *Solutè viuentes, despicabiles fiunt; & multas opportunitates præbent insidiantibus.* Aristot. V. Polit. cap. X.

Οὔτε γὰρ εὐεπίθετος, οὔτ' εὐκαταφρόνητος ὁ νήφων, ἀλλ' ὁ μεθύων· οὐδ' ὁ ἄγρυπνος, ἀλλ' ὁ καθεύδων: *Nec enim facilis aggressu aut contemptu sobrius, sed ebriosus: nec vigilans & excitatus, sed somnolentus.* Ibidem cap. XI.

Item, in quibus *tarditas ingenij, stupor, debilitas linguæ:* Cicero in Pison.

A rebus externis. Aut alia magis leuicula, vt Facies parùm decora, Ætas grauior, Valetudo imbecillior. quæ sæpè *irrisui & fastidio sunt:* Tacit. I. Histor.

Vt est mos vulgo, fortuita aut externa *ad culpam trahenti:* IV. Annal.

Et *Imperatores formâ ac decôre corporis comparanti.* I. Hist.

Plura talia, ipse manu facili educes & hauries è riuulis, quos ad Auctoritatem reclusi.

CAPVT XIII.

Quæsitum an Prudentia mixta locum apud Principem habeat? id est, ea in quâ fraudes. Dictum, & doctum, aliquem habere.

VIDEOR liberaliter satis & plenâ, quod dicitur, manu, tibi prompsisse è gemino Prudentiæ fonte: & quidem probum ac merum. Fásne est vt leuiter misceam, & iungam aliquid è fraudium fæce? ego puto. quidquid Zenones quidam mihi abnuant, quibus *vnum illud ad laudem, cum virtute directum iter, probatur.* Cic pro M. Cæl.

Astum in regno esse posse. *Etsi rigidi quidam negent.*

Qui

III. De Naturâ deorum. Qui fas non putant *Rationem bono consilio à diis immortalibus datam, in fraudem malitiamque conuerti.*

Quos alibi sanè libens audio: hîc quî possum? Æuum & homines ignorare mihi videntur, & *dicere tamquam in Platonis πολιτείᾳ, non tamquam in Romuli fæce sententiam.* *Ad Att. II. Epist. I.* — *Sed mores hominesq; contrà volunt.*

Inter quos enim viuimus? nempe argutos, malos: & qui *ex fraude, fallaciis, mendaciis, constare toti videntur.* *Pro Rosc. Com.*

Ipsi Principes, cum quibus nobis res, plerique in hac classe: & quidquid leonem præferant,

Astutam vapido seruant sub pectore vulpem. *Persius Sat. V.*

Cicer. III. De Offic. Et hîc mihi clamat quispiam, *nequid insidiosè, nequid simulatè, nequid fallaciter.*

Aristot. V. Polit. Tecum velim, quî potest? *Per fraudem & dolum regna euertuntur,* notat Philosophus:

Tu seruari per eadem, nefas esse vis? nec posse Principem interdum *Cretizandum cum Crete:*

Adag. Ἀλωπεκίζειν πρὸς ἑτέραν ἀλώπεκα?

Cum vulpe iunctum, pariter vulpinarier?

Præsertim si publicus Vsus Salusque suadeat: quę semper cum Principis vsu ac salute coniuncta? Profectò erras. *Idq; ex vsu Principis, & publico.* *Cic. III. de Offic.* *Communis vtilitatis derelictio contra naturam est*, non solùm rationem.

Pro Planc. *Stare omnes debemus, tamquam in orbe aliquo reipublicæ. qui cùm iam versatur, eam deligere partem debemus, ad quam nos illius vtilitas salusque conuerterit.*

Turpe aliquid in eo mixtum videbitur? frustrà. hoc enim aspectu, *quòd plerumque turpe haberi solet, turpe non erit.* *Cicer. III. De Offic.* — *Bono fine, quædã talia bona.*

Ibid. *Semper officio fungitur, vtilitati hominũ consulens & societati.*

Itaq; ne tanto opere, quæso, mirentur aut indignentur; si, nobis arbitris, *non semper superet vera illa & directa ratio:* *Pro M. Cæl.* — *Principem præfractò rectum esse non debere.*

Velimusque Principem, alto quidem splendidoque ingenio: sed tamen *eruditum vtilia honestis miscere.* *Tacit. Agric.* — *Ad vtilia inclinare.*

Non tamen ad scelesta.

Miscere,dico. Nam vt prorsus ab Honesto recedat,nulla vis suadere me adiget. Sperno seriò & exsecror illas voces. *Nihil gloriosum, nisi tutum: & omnia retinendæ dominationis honesta esse.* Sallust. Orat. Lepidi.

Item:

Vbicumque tantùm honesta dominanti licent, Seneca Thyest.
Precariò regnatur.

Ad Orcum hi sensus, vnde nati. De me fateor:

Ego ille sum, qui scelera committi vetem: Auctor Theb.
Ego sum magister iuris ac moris probi.

Circuire, non aberrare.

Et hoc volo tantùm, ius fasque esse interdum in turbido hoc rerum humanarum pelago, *obliquare sinus:* Virgil.

Et si rectà *portum tenere nequeas, idipsum mutatâ velificatione assequi.* Cicero ad Lentulum epist. IX.

Alij quoq; faciunt.

Quis me adeò culpet,aut cur à Virtute abeam? Vinum, vinum esse non desinit si aquâ leuiter temperatum: nec Prudentia, Prudentia, si guttulæ in eâ fraudis. Semper intellego, vt modicè & ad Bonum finem. Nónne matres aut medici quoque, teneræ ætati fucum sæpè faciunt,

Vt puerorum ætas improuida ludificetur Lucret. I.
Labrorum tenus?

——— *deceptaque, non capiatur?* Ibidem.

Cur Princeps non idem in Plebeculam suam, aut vicinum aliquem Dynastam possit? Profectò

Mente opus vbi manus non sufficit.

Cùm contendi nequitum est, clàm tendenda est plaga. Pacuu.

Ex ex Spartani regis monito: Ὅπου ἡ λεοντῆ μὴ ἐφικνεῖται, χρὴ τὴν ἀλωπεκῆν προσράπτειν: *Vbi Leonina pellis non pertingit, oportet Vulpinam assuëre.* Plutarch. Lysandr. & Apophth.

Princeps ex Leone & Vulpe.

Mihi, cum Pindaro, semper laudatus ille vir; qui

——— τόλμᾳ μὲν ἐοικὼς Isth. Od. IV.
Θυμὸν ἐριβρεμετᾶν θηρᾶν λεόντων
Ἐν πόνῳ. μῆτιν δ' ἀλώπηξ.

--*fidu-*

—— fiduciâ referens
Animum grauiter frementium leonum
In discrimine : consilio verò vulpes.

Aristot. 1. Ethic. cap. III. — Tuque, in tempore & loco, esto. securus, quid isti à Scholâ aut Vmbrâ adolescentuli dicent : quos scio τῆς πολιτικῆς οὐκ εἶναι οἰκείους ἀκροατάς: *Ciuilis disciplinæ non esse idoneos auditores:* — *Adolescentuli hoc parum capiunt:*

Ibid. — Multò minùs Arbitros. & virum profectò quærit hoc tribunal, qui οὐκ ἄπειρος τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων : *non ignarus rerum quæ eueniunt in hac vitâ.* — *Benè senes, aut periti.*

Basil. in Prouerb. — Ab illo facilè obtinebimus esse quamdam, vt vir sanctus ait, καλὴν καὶ ἐπαινετὴν πανουργίαν : *honestam atque laudabilem calliditatem.*

CAPVT XIV.

Quomodo & quatenus, Fraudes admittendæ. Triplex earum genus factum; & distinctè aliæ in Regnum receptæ, aliæ exclusæ.

NEc tamen ita hęc differo, vt fręna omnia Fraudi malitiæq; permittam. absit. Distinctionum tibi lumen præferam, &, nequid libero nimis pede vageris, lineis suis limitibusq; includam fallacem hunc campum. Fraus vniuersè mihi hîc est, ARGVTVM CONSILIVM A VIRTVTE AVT LEGIBVS DEVIVM, REGIS REGNIQVE BONO. Ea triplex : Leuis, Media, Magna. Illam appello, QVAE HAVT LONGE A VIRTVTE ABIT, MALITIAE RORE LEVITER ASPERSA. in quo genere mihi est Diffidentia, & Dissimulatio. Mediam, QVAE AB EADEM VIRTVTE FLECTIT LONGIVS, ET AD VITII CONFINIA VENIT. in quâ pono Conciliationem, & Deceptionem. Tertiam, QVAE NON A VIRTVTE SOLVM SED LEGIBVS ETIAM RECEDIT, MALITIAE IAM ROBVSTAE ET PERFECTAE. vti sunt Perfidia & Iniustitia. Illam suadeo, hanc tolero, istam damno. Ordine omnes vide. In Leui, Diffidentiam primò posui. quam ego prorsus Principi insinuo: quia vt in actionibus omnibus tardum lentumque eum esse expedit, sic in fide & assensu. Vt intentus, inquam,

Fraudium communis definitio. *Earumdem diuisio.* *Leuis:* *Media:* *Magna.* *Diffidentia cõmendata regnanti.*

suspensusque ambulet, & pænè dixerim, vt *nihil nisi quod in oculos incurret manifestumque erit, credat.* Seneca II. De Irâ.

Etsi enim *Credulitas error est magis, quàm culpa, & quidem in optimi cuiusque mentem facillimè irrepit:* Cic. Epist. lib. x. epist. XXIII.

Cui turpis credulitas: Tamen à Principe remouenda ea longissimè. apud quem *plurimum mali credulitas facit.* Seneca II. De Irâ.

Et per eam error: Nónne pro omnibus ille excubat? Turpe igitur, & omnibus noxium, illum *Labi, errare, decipi.* Cic. Phil.

Iam faciles isti & incauti, quàm *opportuni iniuriæ!* Sallust. Iugurth.

Vndique patent. & passim apud eos, *minore metu, & maiore præmio, peccatur.* Tacit. I. Histor.

Ac sæpè noxa. Imò & in eos peccatur.

Aditum nocendi perfido præstat fides. Seneca Oedip.

Reducat ergo se Princeps, & tutum hoc scuto reddat; *Nihil credendo, atque omnia cauendo.* Cic. Orat. Post redit. in Senat.

Insida enim vbique omnia. Amici & fidi videntur? circumspice.

O vita fallax, abditos sensus geris! Seneca Hipp.

Et simulata. Nimis *multis simulationum inuolucris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur vniuscuiusque natura. Frons, oculi, vultus, persæpè mentiuntur, oratio verò sæpissimè.* Cic. ad Q. Frat. ep. I.

Quod ille clamabat olim: Ω̃ φίλοι, οὐδεὶς φίλος: *O amici, nemo amicus:* Aristot. apud Laërt.

Præsertim in Aulâ. Tu iure potes. quia profectò *in domo Principum, nomen tantùm Amicitiæ inane irritumque remanet:* Plinius Paneg.

Res ipsa exulat. &

Licet omne tuâ vulgus in aulâ,
Centum pariter limina pulset:
Cùm tot populis stipatus eas,
In tot populis vix vna fides. Seneca Herc. Oet.

Ideò cauendum & diffidendum. Itaque meritò *Pragmatici homines, omnibus historicis præceptis, versibus denique, cauere iubent & vetant credere.* Cicero ad Att. lib. II epist. XX.

Ille

Ille Siculus insusurrat:

Epichar.

Νᾶφε, καὶ μέμνασο ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν:

Vigila, & memor es nequid credas: neru hi sunt Prudẽtię.

Clamat alter à Græciâ:

Euripid.

——— σώφρονος δ' ἀπιστίας
Οὐδ' ἔστιν ἄλλο χρησιμώτερον βροτοῖς:
——— sapiente Diffidentiâ,
Non alia res vtilior est mortalibus.

Quibusdã tamen fidendum:

Seneca Epist. III.

Quid ergo? inquies. nulli credam? Non hoc suadeo: (*Vtrumque* enim *in vitio est, & omnibus credere, & nulli:*)

Sed perpaucis.

Cic. ad Q. Frat. epist. I. lib. I.

Sed vt paucis. nec nisi iis, quorum longo vsu cognita tibi fides. His talibus, quid est *quod non & committi & credi rectissimè putem?*

Ad Lentul. epist. IX.

Reipsâ, inquam, paucis: at in specie, omnibus. id est, *Fronte & vultu, quibus Simulatio facillimè sustinetur.*

Diffidentia celanda.

Seneca Epist. III.

Nam nihil magis hîc cauendum, quàm ne Diffidere videaris. *Multi fallere docuerunt, dum timent falli.*

Liuius XXII.

Vult sibi quisque credi, & habita fides ipsam plerumque obligat fidem.

Dissimulatio adhibenda:

Cicero pro Cn. Planc.

Itaque Dissimulatio adsumenda, quam posui & suasi loco altero: quæ verè Diffidentiæ huius proles. Quid enim eâ opus, si mutua inter nos fides? Hæc est, quæ *frontem aperit, mentem tegit.*

Cuius latè vsus.

Fridericus siue Sigismundus. Nam variant.

Necessaria sanè Principi. adeò, vt veteranus Imperator dixerit: *Nescit regnare, qui nescit dissimulare.*

Tacit. IV Annal.

Et Tiberius ab eâdem mente, *Nullam, vt rebatur, ex virtutibus suis magis, quàm Dissimulationem diligebat.*

Cic. II. De Offic.

Displicebit hoc ingenuæ alicui fronti, & clamabit: *Ex omni vitâ Simulatio, Dissimulatioque tollenda est.*

Et Principi ea planè necessaria.

Pro Milone.

De priuatâ, fateor: de publicâ, valdè nego. Numquam regent, qui non tegent: *nec aliter possunt ij, quibus commissa est tota respublica.*

Vt

Vt ad effectum consiliorum suorum veniant, multa simulent oportet inuiti, & dissimulent cum dolore. Lib. x. Epist. 12.

Apud hostes: Nec id solùm aduersus Exteros aut Hostes. (nam ibi receptum dogma est, Vt *malum sub linguâ, non in linguâ habeas*: quia Gregor. xv. Moral.

Professa perdunt odia vindictæ locum:) Seneca Med.

Apud suos. Sed etiam apud Tuos. Aperti isti & simplices, *sine fuco, sine fallaciâ:* Cic 1 ad Attic. Epist. 1.

Et qui animum, quod dicitur, *in fronte promptum gerunt*: Ennius.

Numquam apti huic theatro. in quo, me iudice, primum locum *Afranij Simulans* habet. Cic pro Sextio.

Sed cũ modo habẽdu. Sic tamen vt aptè eam fabulam agas & decorè. Οἱ γὰρ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ, καὶ περὶ τὰ μὴ λίαν ἐμποδὼν καὶ φανερὰ εἰρωνευόμενοι, χαρίεντες φαίνονται): *Nam qui modicè dissimulatione vtuntur, & in iis quæ haud planè perspicua & ante pedes oculosque sunt, gratiosi apparent.* Aristot. Eth. III. cap. VII.

Contrà, qui immodicè & ineptè, reuerâ fatuelli. Cui enim bono tegmen, si transluces? Quin semel hoc in omni genere fraudium cape:

——— *Doli non sunt Doli, nisi astu colas.* Plaut.

HABES de Leuibus fraudibus. ad MEDIAS venio: in quibus Conciliatio prima, siue vt liberiùs dicam, Corruptio. Ea est, cùm callidè inclinas & allicis ad te eorum animos operasque, qui alieni iuris. O artem nimis hodie Principibus receptam! quæ vna ferè in Aulis *plerasque res* (vt ille de Fortunâ ait) *ex libidine suâ agitat.* Salluſt. ad Cæſ.

Cõciliatio, mihi quid?

Vsitata:

Sed & vtilis. Quam valdè etiam attollit Tullius. & *Proprium hoc esse Prudentiæ statuit Conciliare sibi animos hominum, & ad vsus suos adiungere.* Cicero II De Offic.

Quod duplici viâ fit, Suasionis & Doni. Rarenter illâ: hac alterâ creberrimè, vt hodie *corrupti deprauatique mores sunt admiratione diuitiarum.* Ibidem.

Muneribus plerumque fit.

Quo-

Sallust. Iugurt.

Quotusquisque est, cui non illæ *bono atque honesto potiores sunt?*

Quibus faciles vbique corrumpi.

Ibid.

Itaque scitè & tectè hac machinâ si vtâre; vbique reperies, *quos perniciosa libido teneat alienæ potentiæ decus atque libertatem suam gratificari.*

Ibid.

Qui & Principem suum, & omnia eius, *vænalia habeant.*

Arcana referant.

Tacit. Agric.

Atque adeò (hoc reconde) in *ipsâ hostium acie inuenies tuas manus.*

In bello produnt.

Aristot v. Polit. cap. xi.

Quid? quod in sacrum ac indiuiduum thorum penetrauit ista fraus? Rem turpem! & fæminæ etiam inducuntur siue emuntur, ἵν' ἐξαγγέλλωσι κατὰ τῶν ἀνδρῶν: *vt efferant & enuncient quæ contra maritos.*

Etiam fæmina huc adhibita.

Tacit. iv. Annal.

In Tacito lêgi. *Secreta quoque eius, corruptâ vxore, prodebantur.*

Iam Deceptio est, cùm inducis alium in tua commoda, errore aut mendacio obiecto. Quod licitum probumque in Principe esse, volunt probi auctores. Magnus Plato censuit, συχνῷ τῷ ψεύδει καὶ ἀπάτῃ δεήσειν χρῆσθαι τοὺς ἄρχοντας, ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀρχομένων: *crebro mendacio & fraude vti imperantes debere, ad commodum subditorum.*

Deceptio quid mihi sit.

v. De Rep.

Licita ex sensu veterum.

Lib. viii. Epist.

Et noster Plinius: *Decipere,* inquit, *pro moribus temporum Prudentia est.*

Diphilus.

Quinetiam nescio quis poëta;

Ὑπολαμβάνω τὸ ψεῦδος ἐπὶ σωτηρίᾳ
Λεγόμενον, οὐδὲν περιποιεῖσθαι δυσχερές:
Existimo mendacium, si gratiâ
Salutis effers, nihil habere incommodi.

Val. vii. cap iii.

Et Principes sanè promptè audiunt. qui nescio quomodo *laudem occulto magis tramite, quàm apertâ viâ petunt.*

Crebra apud Principes:

Tacit. xii. Annal.

Vim differunt, potiorem dolum arbitrantur:

Val. vii. cap. iii.

Et sæpè quod rerum aut *temporis angustiæ negant, sagacitate consilij assequuntur.*

Decipiũt verbis, literis, Legatis. atq; adeò ipsos Legatos:

Eosque per quos fallere alium cogitant,
Fallunt. Seneca Thyest.

Qui vsu omnia metiuntur. Et quid diducam? vno verbo, cum Lysandro plerique sentiunt, τὸ ἀληθὲς τοῦ ψεύδους κρεῖττον εἶναι, ἑκατέρου δ᾽ ἐπὶ τῇ χρείᾳ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν τιμὴν ὁρίζεσθαι: *Verum falso esse melius, sed vtriusque dignitatem & præstantiam Vsu discerni.* Plutarch. Apophth.

Tolerat humana ratio: Atque hęc, humanam Prudentiam si consideras, proba. Quidni? ad Bonum enim publicum referuntur: quod insitum in iis malitiæ virus facilè exsugit & absorbet. Vt medicamentis venena laudabiliter miscemus, salutari illo fine: sic videntur ἐν φαρμάκου εἴδει τὰ τοιαῦτα χρήσιμα εἶναι: *Instar pharmaci, hæc talia vtilia esse.* Plato v. De Rep.

Adde receptissimos mores, & quòd hæc *consuetudine iam pro nihilo habentur.* Sallust. Iugurth.

Imò necessitatem etiam. quòd contra tot insidiantes, vix est vt se suosq; aliter tueatur bonus Princeps. Quibus caussis ego quoque prædixi tolerari Medias has fraudes à me, non tolli. *At vix Diuina sanctio.* Quid tamen, rectam illam diuinamque legem si considero? hæreo valdè & sudo. Abnuere illa nobis videtur: & à simplicissimo ac purissimo deo hæc effata manarunt: *Abominatio Domini est omnis illusor.* Prou. III.

Item: *Ne velis vti mendacio vllo. numquam enim prodest frequentatio illius.* Eccl. VII.

Et vt claudã omne effugiũ, ecce palàm de Principibus: *Non decent stultũ verba composita, nec Principẽ labium mentiens.* Prouerb. XVII.

Quid obtendis tu Politice? Publicũ bonũ? Sed enim vir sanctus occurrit: *& Mentiri,* inquit, *nõ licet nec pro Dei laude.* Augustin. Epist. VIII.

Tu pro humanâ aliquâ reculâ aut gloriâ vis? *Vide, vide* (vt inuertam tibi dictum vetus) *ne dum terram defendis, cælum amittas.* Demadis.

Nec efficimus aut effugimus, quin lenia saltem peccata sint. Sanè ægrè vos, aut me, hîc expedio. nisi quod idem ille Antistes suggerit, *Esse genera quædam mendaciorum, in quibus non sit magna culpa, sed tamen non sint sine culpâ.* August. in Psalm. V.

In

In eâ classe Corruptiunculas, Deceptiunculas censeamus; idque tunc saltem, cùm à bono legitimoque rege contra malos vsurpantur, Boni communis caussâ. Si aliter; sæpè non tantùm peccatum, sed grande peccatum sunt, quidquid me rideant veteratores ab Aulâ. *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter.* *Cautio in hac re.* Prou. x.

Sequuntur MAGNAE fraudes, quas ad bina capita reduxi, Perfidiam & Iniustitiam. Eas palàm verbis amplecti aut tueri paucos video, nimis multos factis. Nam de Perfidiâ; quoties per cauillos & argutiolas, fœdera elusa vidimus aut pacta? In animo enim ita sentiunt: Τοὺς μὲν παῖδας ἀστραγάλοις δεῖν ἐξαπατᾶν, τοὺς δὲ ἄνδρας ὅρκοις: *Pueros quidem talis circumueniri oportere, at viros iuramentis.* *Fraus magna.* Plutarch. Apophth.

Itaque iis satis, si quamcumq; rimam effugio reperiant. & statim *liberatos se esse iureiurando interpretantur.* *Fœdera per calumnias eludunt:* Cic. III. De Offic.

Scimus omnes,

Plaut. Aulular.

——— *quo pacto soleant perplexarier:*
Pactum non pactũ est, non pactũ pactum est, cùm illis lubet.

Cic. III. de Offic. O vani! Certè enim *Fraus distringit, non dissoluit periuriũ.*

Liuius IX. Et quid expectent, nisi *iratos omnes deos, quorum eluditur numen?* *At Deum non ludũt.*

Isidor lib. II. de summo Bono. Nam ego illud scitum pro firmo habeo. *Quacumque arte verborum quis iuret, Deus tamen qui conscientiæ testis est, sic illud accipit, sicut ille cui iuratur intellegit.*

Iam altera Fraus, Iniustitia est: cùm scilicet contra iura & leges, se & sua improbè potiùs quàm callidè augent. Ab hoc fonte isti actionum riuuli. *Iniustitiæ actiones.*

Aristot. v. Polit. cap. x. Eminentes illustresque viros, καὶ διαφθείρειν λάθρα καὶ φανερῶς, καὶ φυγαδεύειν, ὡς ἀντιτέχνους καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐμποδίους: *perdere clàm vel palàm, siue in exsilium mittere, tamquam æmulos & dominationi quosdam obiices.* *Obstantes tollit:*

Tacit. II. Annal. Huic rei *struere caussas, vel sponte oblatas arripere.* *Per caussam aliquam,*

Nam illud nimis mite & dilutum putant, *specie legationis*, aut honoris, *seponere*. 1. Histor.

Tollunt potiùs. quoniam ex scito Aulæ veteris, Οἱ τεθνηκότες οὐ δάκνουσι: *Mortui non mordent.* Plutarch. in Pomp.

Aut etiam nullam. Et laudatus ille Cæsar etiam, ὅσους μηδενὶ ἀξιοχρέῳ ἐγκλήματι μετελθεῖν ἐδύνατο, ἐν τρόπῳ δή τινι ἀφανεῖ ὑπεξῄρει: *quoscumque digno & probabili crimine deferre non poterat, occultâ quâdam viâ tollebat.* Dio XLIII.

Iulij Cæsaris fraus immanis. Imò nonnullos, δι' ἑαυτῶν τῶν σφετέρων, ἐξ ἐπιβουλῆς, ἐν αὐταῖς ταῖς μάχαις ἀπόλλυσθαι ἐποίει: *à suis & qui eiusdem partis erant, per insidias, in ipsâ acie tolli curauit.* Ibidem.

Iniustitia item inuadit. In mutatione Principum: Ab eodem capite manat, aliena appetere, & insidiari temporibus. veluti in morte aliquâ Principis. *Opportuni enim magnis conatibus transitus rerum.* Tacit. 1. Histor.

Aut in domesticis dissidiis. Siue in discidiis finitimorum & turbis. Iuxta enim Aristophanem, *anguillis tunc captura:* Plusculi versus in Equit.

Et isti magni *in partem acciti, aduersus omnes valescunt.* Tacit. VI. Annal.

Ius in armis habet: Leges aliquis inclamet? audiet illud: Οὐ παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη, νόμους ἀναγινώσκοντες; *Non cessabitis nobis gladio accinctis, leges prædicare?* Plutarch. Pomp.

Et hoc alterum: Ὁ ταύτης (μαχαίρας) κρατῶν, βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται: *Qui isto* (gladio) *præualet, is optimè de finibus disputat.* Idem Apophth.

Omnia vsu metitur. Hæ voces, & in animo illa decreta: *Quidquid valdè vtile sit, id fieri honestum, etiam si anteà non videretur.* Cicer III. de Offic.

Item: *Sua retinere, priuatæ domus; de alienis certare, regiam laudem esse.* Tacitus XV. Ann.

Si Principes *iustitiam sequi velint, ac suum cuique restituere quod vi & armis occupauerint, ad casas & egestatem reuersuros.* Cicer. III. De Rep.

Habes in parte istorum Scholam. nam vniuersam vt excutiam, nulla res me inducet. Quid autem opus? Ex oraculo scriptum,

Vt

Seneca Thyest.

Vt nemo doceat fraudis & scelerum vias,
Regnum docebit.

Regnum, schola fraudium.

Ego illud potiùs videro, Tolerandáne hęc talia, an damnanda.

Et magnam quidem aliquam apertamque iniustitiam, nec ij palàm probant, qui probant. In exiguâ & palliatâ modò conniuent. & asserunt, ὡς ἀναγκαῖον ἀδικεῖν τὰ μικρὰ, τοὺς βουλομένους τὰ μεγάλα δικαιοπραγεῖν: *necessarium esse in paruis à iustitiâ abire, qui saluam eam velint in magnis.*

Aliquam iniustitiam multi approbant.

Iasoni Thessalo tribuit Plutarch. in Polit.

Quid enim, inquiunt, si vnus altérve regnum meum turbant, nec legibus in eos facilè vindicem sine maiore turbâ; nónne fas clàm tollere? Videtur. & hoc referendum inter *magna* illa *exempla*, quæ *habent aliquid ex iniquo, quod aduersus singulos vtilitate publicâ rependitur.*

Vt, præter leges occidere:

Tacit. XIV. Annal.

Quid etiam, si leges aliquæ aut priuilegia Subditis, non pro meo bono; violare non possim? possim: καὶ οὐ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, πρὸς τὸ συμφέρον: *nec iuxta leges solùm, sed legibus ipsis imperare, vsu sic suadente.*

Priuilegia flectere, aut frangere:

Plut. in Flamin.

Denique tertiò, si vrbs aut prouincia Statui meo peropportuna, quam nisi occupo, alius faciet cum æterno meo metu aut damno: non præueniam? Illi volunt. quibus hæc talia semper licita & proba, si cum successu.

Aliena occupare:

Sen. Hip.

Honesta quædam scelera successus facit.

Dio XLIX

Ἐν γὰρ δὴ τοῖς τοιούτοις τό, τε ἀπολωλὸς πάντες ἀεὶ καταρρέχουσι, καὶ τὸ κρατῆσαν τιμῶσι: *In his enim talibus, semper & victum premunt ac dedecorant, & victorem honore omni afficiunt.*

Sen. Herc. Fur.

——— prosperum ac felix scelus,
Virtus vocatur.

Hæc, taliaque sunt, quæ rectissimas etiam mentes à recto abstrahunt: vt quò Vtilitas vexillum suum prætulit & explicuit, illuc eant.

Idque commodi tantùm aspectu.

Aristot. v. Polit. cap. XI.

Ita Aristoteles paullùm se inclinat, & censet Principem διακεῖσθαι κατὰ τὸ ἦθος, ἤτοι καλῶς πρὸς ἀρετὴν, ἢ ἡμίχρηστον ὄντα, καὶ μὴ πονηρὸν,

Princeps Aristoteli haud purè bonus:

ϵ͂ον, ἀλλ' ἡμιπόνηρον: *moribus talem esse, vt aut planè bonus sit, aut semi-bonus; nec malus omnino, sed semi-malus.*

Democrito etiam iniurius: Et magnus vetusque item Philosophus dixit: Οὐδεμία μηχανὴ, τῷ νῦν καθεστῶτι ῥυθμῷ, μὴ οὐκ ἀδικέειν τοὺς ἄρχοντας, ἢν καὶ πάνυ ἀγαθοὶ ἔωσιν: *Fieri non potest, quin etiam optimi Principes, vt nunc rerum status est, iniquè aliquid agant.* Democritus.

Nobis nũquam, nisi leuiter in vltimâ Necessitate. Nos an mouemur? haud multum. Illud saltem dederim, Principem in rebus valdè afflictis & aduersis, *non speciosa dictu, sed vsu necessaria sequi.* Curtius III.

Tunc, inquam, abire leuiter ab humanis legibus; sed non nisi sui seruandi caussâ, augendi nũquam. *Necessitas* enim *magnũ imbecillitatis humanæ patrocinium, omnem legem frangit.* *Illa excusat quadam:* Seneca Declam. li. IX.

Et, vt poëta ait,

Haud est nocens, quicumque non sponte est nocens. Seneca Herc. Oet.

Apud homines tamen potiùs, quàm Deũ. Hoc ipsum timidè. Deus, deus, nónne palã reclamat? qui igneo illo spiritu omnes istas humanas argutiolas difflat

Quasi ventus folia, aut peniculum tectorium. Plaut. Mil.

Ille edicit: *Dominus auersatur omnem iniustitiam.* Deuter. cap. XXV.

Qui purus, omnia pura vult. Ille minatur: *Regnum à gente in gentem transfertur, propter iniustitiam, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.* Eccles. cap. X.

Caussa (si dicendum homini) turbarum hodie, à Gubernatione obliquâ. Et profectò libero ore effabor, Quòd Europa tot motibus agitatur, quòd reges & regna ardent seditionũ flammâ & bellorum; veram fortasse iustamq; caussam esse, Administrationem apud plerosque parùm veram aut iustam.

——— σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας,
Ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσι, θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες. Homer. Iliad. π.
——— deprauant publica iura,
Iustitiamque fugant, diuûm nil verba verentes.

Ideoque meritò quem deserunt, deserit: &

Τοὔνεκ' ἄρ' ἄλγε' ἔδωκεν ἑκηβόλος, ἠδ' ἔτι δώσει. Ibid. α.
Caussâ horum pœnas misit Deus, & quoque mittet.

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI QVINTI

CAPVT I.

Transitio ad Militarem Prudentiam, cum excusatiunculâ aliquâ mei, quòd de eâ disseram non miles.

SED iam tibi, ô æterna Sapientia,

Plautus Trin. *Lætus, lubens, laudes ago, grates gratiasque habeo:*

quòd te duce euasi ex illis salebris, & loca deuéni per quæ facilior mihi cursus. Diu me tenuit Pacata illa & togâ suâ verè inuoluta Prudentia: tamen me explicui, & ad Militarem istam veni, quæ horrida, sed minimè ardua, sagum suum promptè offert. Ego accipio; & sermonem vnà vestemque mutans, præcepta iam molior rei bellicæ vniuersæ. *Pars altera Prudentiæ, Militaris.*

Virgil. *Arma viri, ferte arma.*

Túne hæc audebis homo vmbraticus? inquiunt. qui seriò *numquam hostem, numquam castra videris, numquam denique partem vllius bellici muneris attigeris?* Cic. II. De Orat. *Nósne tradenda illi aptè?*

Ego verò audebo. nec mei tamen ingenij aut virium fiduciâ, sed eorum à quibus iamdiu mutuor & sumo. Quid enim hîc meum? ordo aliquis & contextus fortasse: at verba sensusq; mihi præeunt illi, quos in hac ipsâ re (fidenter dicam) Annibal aliquis audire nihil abnuat, aut ipse Cæsar. Nam quid sapientes inclutosque illos viros fugit? cur non hîc quoque rectum eorum & purum iudicium? qui partim interfuerunt, imò & præfuerunt, bellis: partim in Senatu *Ita. sed non à nobis.* *Veteres ducunt.* *Qui vsu docti:*

natu & populo illo versati sunt, vbi assidua materies & agitatio harum rerum. Viderunt igitur, audierunt: & quod

Iudicio magni.

caput est, cum iudicio obseruarunt caussas ipsas originesq; rerum, nec προφάσεις solùm euentuum, sed αἴτια ipsa. Alexander ille, in re quidem bellicâ verè Magnus, Homerum sibi militiæ magistrum assumere & asserere nihil verebatur: non meliori iure ego mihi istos?

Historici magistri ad militiam.

Nam vates ille (eximius sanè & supra hominem vates, sed tamen vates:) quid nisi vnum bellum, & idipsum fabellis aspersum decantauit? Nostri isti (Historicos me intellegere palàm est) ab omni pęnè æuo bella, continuatâ serie, & intemeratâ fide scripserunt.

Præcepta clàm & palàm dant.

Nec id tantùm. sed sępè in ipsâ narratione, aut extra eam in concionibus, velut datâ operâ saluberrima monita & consilia miscuerunt ad omnē rem Militarem. Quæ eius pars siue ars est, quam non ij cùm exemplis subiiciant, tum verbis etiam delibent? vt *de Exercitu, de Castris, de Agminibus, de* * *Signorum collationibus, de Opidorum oppugnationibus, de Commeatu, de Insidiis faciendis atque vitandis, de reliquis rebus quę sunt propriæ belli administrandi.* Cic. II. De Orat.

* Id est, pugnis.

Nos in iis multi.

In quibus cùm iam tot annos verser, & curioso isto mentis oculo cottidie vager per latos & lætos illos Historiarum campos: cur non mihi etiam fas intellegere & iudicare aliquid in istis?

Sapere aliquid debemus ex iis.

Non enim vidisti, inquiunt. Certè. ideoque nec vsum aut tractationem armorum mihi vindico; sententiam & iudicium tantùm, eaque ipsa astricta sententiæ alienæ.

Vel vulgus iudicat in bellis:

Ecce *in circulis omnibus, atque etiam, si diis placet, in conuiuiis, sunt qui exercitum ducunt; vbi castra locanda sint, sciunt; quæ loca præsidiis occupanda; quando cum hoste manus conserendæ, quando quiescendum sit:* Liuius XLIIII.

Cur non nos?

Et hos nemo carpit. ego canicula & impudens, si verbum his de rebus faciam ex veterum mente? Iphicrates olim interrogatus, Τίς ὢν μέγα φρονεῖς; πότερον ἱππεὺς, ἢ τοξότης, ἢ πελταστὴς, ἢ πεζός; Οὐδεὶς, ἔφη, τούτων, ἀλλ᾽ ὁ πᾶσι τούτοις ἐπιστάμενος ἐπιτάττειν: *Quis tu es qui tantos spiritus tibi sumis? vtrùm eques, an sagittarius, an veles, an legionarius? Nihil horum, inquit: sed qui his omnibus noui imperare.* Plut. in Apophth.

Æ.nu-

Æmulabor in parte, & dicam; Non ego dux aut miles, sed qui his in tempore consulere aliquid possim & suadere. Itaque pergã audacter nec vacillanti pede, in incepto: & ex veterum Scriptorum velut hortis Sententiarũ flores legam, & intexam in has Capitum corollas. Quod si probè & iudicio à me fiet, nemo damnet: sin aliter, tum ego quoque nihil negem *Quisquilias volantes, & venti spolia*, hæc esse.

Quisi non manu, mēte sumus bellatores.

Cæcil.

Sed vtrum horum sit, iam res docebit: quam ordior, & compono me in præliarem statum, strenuè tibi cum Aristophane,

Ex Aristophan. Nebul.

Γράφων, βουλεύων, καὶ τῇ γλώττῃ πολεμήσων:
Consilio, calamis, & linguá pugnaturus.

CAPVT II.

Prudentiæ hæc pars commendata Principi: quæ necessaria ad tutelam salutemque regni.

MILITAREM autem Prudentiam, ante omnia necessariam ego Principi assero, adeò vt sine eâ vix Princeps. Quomodo enim aliter se tueatur, sua, ac suos? Vis nuda ac mera huic rei parum est, nisi arte quâdam & consilio temperetur: id est, Prudentiâ militandi. Δυοῖν γὰρ ὄντων, δι' ὧν σώζεται πολίτευμα πᾶν, τῆς πρὸς τοὺς πολεμίους ἀνδρείας, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμονοίας: *Cùm enim duo sint, quibus omnis respublica seruatur, in hostes Fortitudo & domi Concordia:*

Principis munus Tueri.

Polyb. VI.

Id non potest sine Fortitudine:

Hanc quidem abundè Togata Prudentia præstiterit: illã, non est vt aliundè petas aut impetres, quàm ab istâ. non certè felicem, & cum successu. Benè ergo scriptum: *Cetera vtcumq; dissimulari, sed boni Ducis Imperatoriam esse virtutem.*

Nec Fortitudo efficax, sine Prudentiâ Militari.

Tacitus Agric.

Et Homerus perfectum suum legitimumque regem ornauit hoc elogio:

Absoluti regis laus.

Homer. Iliad. γ.

Ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής:
Vtrumque, & rector bonus, & bonus Induperator.

Cicero pro Mur.

Ac nimirum dicendum est quod sentio. Virtus militaris, præstat ceteris omnibus.

T Quę

Rerũ quies & firmitas à Militiâ. Quæ enim res vitam aut tranquillum vsum habeat sine istâ? Patria, libertas, ciues, atque adeò ipsi reges *latent in tutelâ ac præsidio bellicæ virtutis.* Ibidem.

Itaque vides, quàm seriò hæc amplectenda sit: & meritò animum atque aures dare te debere ad hanc disciplinam. quæ talis.

CAPVT III.

Materies, & ordo dicendorum. Bellum externum definitum, & remota ab eo suscipiendo Iniustitia.

Duplex bellum. MILITARIS omnis Prudentia circa Bellum est: Bellum autem duplex, Externum & Internum. Illud definio, VIM ET ARMA IN PRINCIPEM AVT POPVLVM ALIENVM. De quo primò dicam, & vniuersa quę eò faciunt præcepta ad tria hæc capita redigam: Quæ in Externo spectanda? Suscipiendi, Gerendi, Finiendi. Horum aliquid si neglegis, aut perperàm administras, vix est vt Bono Euentui vmquam lites. In Suscipiendo bello duo hæc seriò moneo, vt Iniustitia omnis & Temeritas ab eo absint. Illa prior maximè: nec Iura belli seruanda. vmquam arma vlla moueas, nisi quæ mos & ratio admittunt. *Sunt* enim *& belli, sicut pacis, iura: iusteque ea non minùs, quàm fortiter debes gerere.* Liuius v.

Atque adeò *in* omni *republicâ maximè conseruanda iura sunt belli.* Cicer I. De Offic.

Nam *temerè in acie versari, & manu cum hoste confligere, immane quiddam & belluarum simile est.* Ibid.

Aliàs promiscua & perpetua cædes erunt. Quod si admittimus, *quid aliud quàm omnium inter se gentium bella existent?* Tacit. IV. Histor.

Et *barbaro ritu, cædem cæde, & sanguinem sanguine, expiabimus.* Sallust. ad Cæs.

Improba dicta. Absit. nec vmquam animum tuum penetrent illæ voces: *In armis ius ferre. &, omnia fortium virorum esse.* Liuius v.

Item:

Item:

Sen. Herc. Fur. ——— *Quæritur belli exitus*
Non caussa.

Et illud subtilissimæ malitiæ:

Lucan. VII. ——— *hæc acies victum factura nocentem est.*

Non, non, mi homo: erras. nec Acies est quæ innocentiam approbat, sed caussa. etsi plerumque, fateor, *Euentus belli, velut æquus iudex, vnde ius stabat, ei victoriam dedit.* *Iustitia nō ab Exitu, sed à Caussâ asserēda:* Liuius XXI.

Nam caussa, velut Caput Bonæ spei est (liceat huc alludere) quod te ducat ad Triumphales illas terras. *Etsi ab hac bonâ, ille plerumque bonus.*

Lucan. VII. *Caussa iubet superos melior sperare secundos.*

Et occultâ quâdam internaque vi,

Propert. IV. eleg. VI. *Frangit, & attollit, vires in milite caussa:*
Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Imò ausus est Græcus poëta scribere:

Euripid. Erechth. Οὐδεὶς στρατεύσας ἄδικα, σῶς ἦλθεν πάλιν:
Iniqua bellans bella, saluus haud redit.

Nimis rigidè. scimusque interdum aliter esse, arcano & nobis ignoto fine. Sunt autem iniqua illa omnia bella, quibus Ambitio aut Auaritia caussę. Quàm multa ea sunt! Nā, si verum fateri audemus, plerisque regibus *vna & ea vetus caussa bellandi est, profunda cupido Imperij & Diuitiarum.* *Iniqua bella à duplici ferè caussâ:* Sallust. in Fragm.

Idem Catil. *Libidinem dominandi, caussam belli habent, & maximam gloriam in maximo imperio putant.* *Ambitione,*

Cicer. I. De Offic. *Atque id in magnis animis ingeniisque plerumque contingit.*

Plinius Paneg. Quibus pulchrum videtur *ex omni occasione quærere triumphum.*

Iuuenal. Sat. X. *Bellorum exuuiæ, truncis affixa tropæis*
Lorica, & fractâ de casside buccula pendens,
Humanis maiora bonis creduntur.

Sallust. in Fragm. Itaque hi tales *arma in omnes habent, acerrima* tamen *in eos, quibus victis spolia maxima sunt.* *Et auaritiâ.*

Nec vſquam aut vmquam, hoc falſum: Illis *maximum diſcrimen, penes quos aurum & opes, præcipuæ bellorum cauſſæ.* Tacitus IV. Hiſtor.

Benè igitur poëta:

Rupêre fœdus impius lucri furor, Seneca Hipp.
Et ira præceps.

Addi poteſt & Ira. Aptumq́;, quod de Irâ ſubiungit: quę ipſa inter iniuſtas belli cauſſas. Nam illâ, aut odio impulſi, arma ſæpè mouent non mouenda. Damnat hanc aliasq́ue illas pius Antiſtes: *Nocendi cupiditas, vlciſcendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſiqua ſunt ſimilia, hæc ſunt quæ in bellis iure culpantur.* Auguſtin. contra Fauſtum, lib. XXII. cap. LXXIV.

CAPVT IV.

Ordine & partitè poſita, quæ ad iuſtum bellum requiruntur: & maximè, quibus id cauſſis capiendum.

FVGIES igitur iſta Princeps, nec vmquam bello te implicabis niſi Iuſto. Quod, inquies, illud eſt? diſtinctè accipe. quod tria hæc habet iuſta: Auctorem, Cauſſam, Finem. *Principi ſoli ius armorum:* Auctor iuſtus eſt, ipſe Princeps. Nec enim cuilibet ſanè fas aperire Belli iſtas portas: ſed *ordo naturalis mortalium paci accommodatus, hoc poſcit, vt ſuſcipiendi belli auctoritas atq; conſilium penes Principes ſit.* Auguſtin. contra Fauſtum.

Aut ſupremo magiſtratui. Aut certè eos, qui in quâque rep. loco Principum. Ideò Plato lege ſanxit: Ἐάν τις ἰδίᾳ ποιῆται πρός τινας εἰρήνην ἢ πόλεμον, ἄνευ τοῦ κοινοῦ, θάνατος ἔστω ζημία: *Siquis priuatim, ſine publico ſcito, pacem bellúmve fecerit, capital eſto.* Lib. XII. De Legib.

Defendere, ſemper licitum. At Cauſſa iuſta duplex, Defenſio & Inuaſio. In Defenſione quis ambiget? *Illud eſt non modò iuſtum, ſed etiam neceſſarium, cùm vi vis illata defenditur.* Cicero pro Mil.

Hoc & ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripſit, vt omnem ſemper vim, quacumque ope poſſent, à corpore, à capite, à vitâ ſuâ propulſarent. Ibidem.

Non ſe ſolùm: Defenſionem autem dico duplicem, Tuam & Alienam.

Tuam,

Sallust. Catil. Tuam, cùm vim à te tuiſque arces, & *libertatem, patriam, parentesque armis tegis.*

Alienam, iterùm duplicem: cùm à Sociis, aut Oppreſſis. *Sed & alios, vt ſocios:*
III. De Rep. De Sociis intellexit Tullius: *Nullum bellum*, inquit, *à ciuitate optimâ ſuſcipitur, niſi aut pro Fide, aut pro Salute.*

Fides ſanè agitur, & ea te impellit, vt opitulêre iis, quibuſcũ ſocietas tibi & auxilij pacta. Itaque & Princeps Philoſophus decreuit. Aristot. Rhetor. ad Alexand. Δεῖ τοὺς ἀδικουμένους, ὑπὲρ ἑαυτῶν πολεμεῖν, ἢ ὑπὲρ συγγενῶν, ἢ ὑπὲρ εὐεργετῶν, ἢ συμμάχοις ἀδικουμένοις βοηθεῖν: *Oportet iniuriam paſſos pro ſeipſis arma capere, ſiue pro cognatis & beneficis, itemque ſociis iniuriâ affectis auxiliari.*

Nec diſſimilis ratio in Oppreſſis. quos ſi grauior aliqua vis aut extrema Tyrannis vrget, videtur cogere te commune Societatis vinclum vt adiutes. *Aut iniquè oppreſſos.* Cicero I. De Offic. *Qui* enim *non defendit nec obſiſtit, ſi poteſt, iniuriæ, tam eſt in vitio, quàm ſi parentes, aut patriam, aut ſocios deſerat.*

Ambroſ. De offic. Imò & Chriſtianus doctor in eâ parte: *Fortitudo quæ per bella tuetur à Barbaris patriam, vel defendit Infirmos, vel à latronibus ſocios, plena Iuſtitia eſt.*

Atque hæc licita & legitima Defenſio eſt. maneas in eâ tantùm, nec hoc prætextu pedem manumque promoueas, & aliena apprehendas. Quod Romanos feciſſe, ingenuè fatetur Romani eloquij flos: *Defenſionis ſpecie, non longiùs eundum.* Cicer. III. De Rep. *Noſter*, inquit, *populus, ſociis defendendis, terrarum iam omnium potitus eſt.*

Malè: nec tu imitare. Iam Inuaſio quoque licita & iuſta eſt, ſed non omnis. Illa palàm, cùm iniuriam vindicas, & iure gentium res tuas repetis. *Inuadere fas, ob Iniurias:* Idem I. De offic. Nam iuſtitiæ *primum hoc munus eſt, vt ne cui quis noceat, Niſi laceſſitus iniuriâ.*

Exceptionem vides. Itaque ſiquis res tuas aut ius rapuit: cape arma. cum eâ conditione tamen, vt ex formulâ veteri, *Sed priùs tentatâ iuris viâ:* Plin. XXII. Nat. Hiſt. cap. II. priùs mittas *clarigatum, id eſt, res raptas clarè repetitum.*

Cicero I. De offic. Nec enim, etiam læſus, iuſtè ſtatim bellũ inferes: *ſed cùm duo ſint genera decertandi, vnum per Diſceptationem, alterum per* *Quæ potior illâ armorum.*

Vim: cumque illud proprium sit hominis, alterum belluarum: confugiendum est ad posterius, si vti non licet superiore.

Obserua. quoties enim iudicio quispiam se sistit, arma sistēda sunt: καὶ ἐπὶ τὸν δίκας διδόντα, οὐ νόμιμον ὡς ἐπ᾽ ἀδικοῦντα ἰέναι: vt grauissimæ gentis rex censuit: *In eum qui iure agere & satisfacere paratus est, nefas bellum sumere, tamquam in iniurium.* Archidam. apud Thucyd. lib. I.

At si abnuit, & res retinet: *quid est quod contra vim sine vi fieri possit?* Cicero lib. XII. Ep. X.

Hîc illud valeat: *Iustum bellum quibus necessarium, & pia arma, quibus nulla nisi in armis relinquitur spes.* Liu. IX.

Inuadere etiam fas Barbaros & impios, sed violentos. Iam & inuasio quædam legitima videtur, etiam sine iniuriâ. vt in Barbaros, & moribus aut religione prorsum à nobis abhorrentes: maximè si potentes ij, & aliena ipsi inuaserunt aut inuadunt. Caussa enim hîc est, Coërctio, & in malo repressio. Augustinus eleganter: *Cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur.* Epist. V.

Idemque iterùm: *Apud veros dei cultores, etiam illa bella peccata non sunt, quæ non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, vt mali coërceantur, & boni subleuentur.* Libro De Ver. Dom.

Finis bonus requiritur. Sperno caussas alias, & de Fine adiungo: qui etiam in bonâ causâ potest esse malus: Quid si enim Vltio tibi proposita? quid si Gloria, aut Imperium? peccas. nec dirigenda aliò arma sunt (si pura ea esse vis) quàm ad Tranquillitatem & Tutelam. *Ita bellum suscipiatur, vt nihil aliud quàm Pax quæsita videatur.* *Qui, est Pax & quies.* Cicero I. De Offic.

Sapientes Pacis caussâ bellum gerunt, & laborem spe otij sustentant. Sallust. ad Cæs.

CAPVT V.

Temeritas remota à bellorum initiis: & summatim, quæ in susceptione omni cogitanda sint.

SATIS (quod in me quidem est) ab Iniustitiâ te arcui, nunc etiam à Temeritate. Nec enim statim, vel cùm iusta Caussa oblata est, descendere te velim in Martium hunc

hunc campum. Magna res est: deliberationem postulat, eamque lentam. Nam scito *omne bellum sumi facilè, ceterùm ægerrimè desinere, nec in eiusdem potestate initium & finem esse.*

Salluſt. Iugurth. — *Bellis facilè te induas:*

Vti in puteum facilè te demiseris, haud facilè eduxeris: ita in bellum. quod *incipere cuiuis etiam ignauo licet, deponi cùm victores velint.*

Ibid. — *Ægrè explices.*

Itaque si sapis, τοῦ πολέμου τὸ παράλογον, ὅσον ἐστὶ, πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι, προδιάγνωθι: *quidquid præter opinionem euenire in bello potest, priusquam ingrediare, considera.*

Thuc. I. — *Præcogitanda omnia euenta.*

Liuius XXX. *Cùm tuas vires, tum vim fortunæ, Martemque belli communem propone animo.*

Ibid. *Vtrimque ferrum, & corpora humana erunt. Nusquam minùs, quàm in bello euentus respondent.*

Nam Mars ambiguus.

Seneca Theb.

Licet omne tecum Græciæ robur trahas,
Licet arma longè miles ac latè explicet,
Fortuna belli semper ancipiti in loco est.

Et fortuna in bellis dominatur.

Liu. IX. Quæ *per omnia humana, maximè in res bellicas potens.*

Salluſt. Iugurth. Itaque *quantumuis opibus tuis confidas, non debes certa pro incertis mutare.*

Seneca Oedip. *Non expedit concutere felicem statum.*

Suet. Aug. cap XXV. Quid iuuat te *aureo hamo piscari?*

De summâ rerum alea iacitur.

Liu. XXX. *Simul parta, ac sperata decora, vnius horæ fortuna euertere potest.*

Cicero pro Leg. Man. Adde huc mala, quæ necessariò in omni bello. cuius *non aduentus solùm, sed etiam metus affert calamitatem.*

Clades publicæ præcogitandæ.

Virgil. I. Georg.

——— non vllus aratro
Dignus honos, squallent abductis arua colonis.

Vastitas,

Seneca Hipp.

Tum scelera, dempto fine, per cunctas domos
Iêre. nullum caruit exemplo nefas.

Stupra,

Et quod caput est, quæ sanguinis effusio & quæ cædes?

Cædes.

Lucan. *Stat cruor in templis, multaque rubentia cæde.*

Lubri-

Lubrica saxa madent. nulli sua profuit ætas.

——— notum quid cæde calentibus armis Silius I.
Mala priuata præcogitanda. *Quantum iræ liceat, motusque quid audeat ensis.*

Hæc publica sunt. quid si accedunt priuata etiam tua mala? Nam ærarium exhauritur, *conuersâ in vsum militum* Tacit. I. Histor. *omni pecuniâ.*

Princeps tunc odia excipit. Te obiicis periculis, imò & calumniis. *Nihil* enim *tam capax malignitatis sermonumque, quàm bellum.* Quinct. Declam.

Caussa maledicitur. Imò scripsit quispiam: Πολέμου καθεστῶτος ἀεὶ ἀνάγκην εἶναι τοὺς προέχοντας ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν διαβάλλεσθαι: *Bello instituto, necessum esse Principes malè audire & culpari, ob damna.* Thuc. V.

Et sanè *iniquissima bellorum conditio hæc est. prospera omnes sibi vindicant; aduersa vni imputantur.* Tacit. in Agric.

Horum respectu omne bellum fugiendum. Quæ talia penitus si consideras, an non fateare *Bellum etiam iustum detestandum?* Aug. XIX. De Ciuit.

Præsertim pio & Christiano Principi. qui, ex diuinâ lege, *alieno sanguini tamquam suo parcit, & scit homini non esse homine prodigè vtendum.* Sen. epist. LXXXIX.

Ad quod multi excitant: Sperne igitur illas in Aulâ tuâ *furias facesque belli.* Liu. XXI.

Vt Nobiles, Quo in numero interdum *Nobilitas, cui in pace durius seruitium est:* Tacit. XI. Annal.

Turbidi, Sæpiùs feroces aliquot & turbidi: quos dixeris πεφυκέναι ἐπὶ τῷ μήτε αὐτοὺς ἔχειν ἡσυχίαν, μήτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἐᾶν: *in id natos, vt neque ipsi quiescant, neque alios sinant.* Thuc. I.

Exsules. Non raró etiam Peregrini aut Exsules, qui suâ spe aut *metu, cunctantem in arma propellunt.* Tac. III. Histor.

Publico prætextu, sed priuatâ caussâ. Nam, vt poëta canit,

Quemque suæ rapiunt scelerata in prælia caussæ. Lucan. I.

Suæ, inquam, non Tuæ aut Publicæ, ne erres. Sed tu *Non audiendi.* quid credas? In tali re, scito *consilium ab omnibus dari, sed periculum paucos sumere.* Tac. III. Histor.

Vno

1. Hist. Vno aduerso ictu *languebunt omnium studia, qui primò alacres fidem atque animum ostentabant.*

Ne temerè ergo crede: & sententiæ vnius scuto omnes istos suasores repelle. Γλυκὺ πόλεμος ἀπείροισιν. ἐμπείρων δέ τις ταρβεῖ προσιόντα νιν καρδίᾳ περισσῶς: *Suaue bellum non expertis. at qui gustauit, valdè contremiscit animo quoties aduentans illud videt.*

Pindar. apud Stob.

Belli nomen bellum:

Res turpissima.

Felicem & magnum Augustum illum semper cogita: qui *nulli genti sine iustis & necessariis* (vocem nota) *caussis bellum intulit.*

Sueton. August. cap. xx.

Vix nisi necessariò, eò veniendũ.

Atque vtinam hunc affectum tibi imprimam! vt *sine cupiditate, sine impotentiâ, quietus secretusque,*

Tacitus De Morib. Germ.

Nec prouoces bella, nec timeas.

Plinius Paneg.

Id beatius, quàm suas alienasq; fortunas spe metuq; versare:

Tacit. De Morib. Germ.

Et illuc descendere, vt aut *perire necesse sit, aut quod æquè apud bonos miserum est, occidere.*

1. Histor.

Nec molestia capienda,

Aut cædes instituẽda.

Capvt VI.

Ad Gerendum bellum tria requisita. Primò Apparatus triplex, Pecuniæ, Commeatuum, Armorum.

DECRETA mea in Suscipiendo bello habes: transeo ad Gerendum. in quo tria considero vel potiùs desidero; Apparatum, Viros, Consilia. Apparatum dico, RES NECESSARIAS AD VSVM OMNEM BELLI. vti sunt hæc tria: Pecunia, Commeatus, Arma. Nam hæc nisi iam antè & ex præparato habes, frustrà cogites de bello. *Prius est parare bellum, quàm exercere.*

Apparatus belli, quid, & quotuplex?

Ante belli faciendus.

Quinctil. lib. XII. Instit.

Imò

Diu apparandum est bellum, vt vincas celeriùs.

Publ.

Nam in ipso bello, incommodum aut serum. quoniam, vt prudentissimus Atheniensium verè monuit, Αἱ περιουσίαι τοὺς πολέμους μᾶλλον, ἢ αἱ βίαιοι ἐσφοραὶ ἀνέχουσι: *Ex præparato copiæ, bella magis sustinent, quàm violentæ collationes.*

Pericles apud Thuc. lib. I.

Per bellum exactiones odiosæ aut periculosæ.

Igitur prouido Principi *antequam incohetur bellum, de copiis expensisque solicitus debet esse tractatus.* Veget. III. cap. III.

Pecunia, spiritus vitalis belli. Maximè de Pecuniâ. quæ adeò necessaria, vt quemadmodum *medici negant sine neruis homines ambulare posse:* Petron. Satyr.

Ita nec bellum vsquam progredi sine istâ. Hæc motum, hæc animam illi dat: & oraculum est, Τὰ πολλὰ τοῦ πολέμου, γνώμη καὶ χρημάτων περιουσίᾳ κρατεῖσθαι: *Plerasque belli res confici Consilio & vi Pecuniarum.* Thuc II.

Nec arma valida sine illâ. Nam profectò, si consideras, Ἐστὶν ὁ πόλεμος οὐχ ὅπλων τὸ πλέον, ἀλλὰ δαπάνης, δι' ἣν τὰ ὅπλα ὠφελεῖ: *Bellum est non in armis maximè, sed in expensis & sumptibus, per quos efficacia arma & vtilia fiunt.* Idem I.

*Lib. IV. cap IX. *Annona necessitas.* Et plura de Pecuniæ vi* suprà dixi. Nec minùs necessaria etiam Annona: sine quâ non dicam vincere non est, sed nec viuere. Nam *qui frumentum necessariumque commeatum non præparat, vincitur sine ferro.* Veget. III. cap. XXVI.

Et *reliquis casibus potest in tempore subueniri: pabulatio & annona in necessitate non habent remedium, nisi antè condita.* Idem III. cap. III.

Vsus duplex: Paranda igitur ea, & quidem in vsum duplicem: Militum, & Præsidiorum. Illi, dum in agmine & castris sunt, ne egeant: ista, *vt aduersus moras obsidionis annuis copiis firmētur.* Tacitus Agric.

Mirari libet hac in re Romanam dispositionem. quę ad vtrumque hunc vsum in plerisq; opidis, *totius anni, in *aceto, frumento, larido, atque hordeo & * paleis, condita habebat.* Capitol. in Gord.

* Ad poscā militarem. * Ad vsum equorum.

Culpare contrà hodiernam incuriam. cùm ferè *mendicitas ad omnem desperationem vocat armatos.* Lamprid. Alexand.

Miles intractabilis. *Disciplinam non potest seruare ieiunus exercitus.* Casiod. IV Var. cap. XIII.

Et duci nec audiēs cùm egens. Et, vt Imperator ille dicebat, *miles non timet, nisi vestitus, armatus, calceatus, & satur, & habens aliquid in zonulâ.* Lamprid. in Alexan.

Armorum præparatio. TERTIO loco Arma posui. intellego, vt Armamentarium aliquod Princeps habeat, in quo ad certum numerum peditum equitumque tela & arma. itemque tormenta, machinæ,

chinæ, puluis, & quæ talia iuuandis viribus hæc aut prior ætas inuênit. Addo naues, & instrumentum omne nauticum, si regio eius maritima & portuosa. Nam subitò ista ægrè parantur: & semel parata non solùm in bellum valent, sed ne sit bellum. *Nemo prouocare audet aut facere iniuriam ei regno aut populo, quem intellegit expeditum atque promptum ad vindicandum.*

Nauium rerumq; naualium.

Idem III.

Metuẽdum hac Principem faciũt:

Idem II. Et *qui desiderat pacem, præparat bellum.* *Et pacatũ.*

CAPVT VII.

Milites terrestri quidem bello necessarij, duplices: Equites, Peditesque. quæsitum breuiter, vtrorum maior vsus.

AT Viros hîc intellego, ARMATAM MVLTITVDINEM, APTAM IMPVGNARE VEL REPVGNARE. Eam diuido, in Milites & Duces. Milites iterùm duplices, Pedites & Equites. Nam vtrisque sanè opus est. à quibus *omne* bellicis *consiliis robur, & sine quibus quamuis egregia, inualida sunt.*

Quid viri, & eorum diuisio.

Tacitus I. Hist.

Sed vtris magis? dubites. Polybius (peritus hercules in omni re bellicâ & ciuili scriptor) Equites attollere videtur, & vim præcipuam asscribere ad vincendum. Κρεῖττόν ἐστι, inquit, πρὸς τοὺς τῶν πολέμων καιροὺς, ἡμίσεις ἔχειν πεζοὺς, ἱπποκρατεῖν δὲ τοῖς ὅλοις μᾶλλον, ἢ πάντα πάρισα τοῖς πολεμίοις ἔχοντα διακινδυνεύειν: *Melius est ad belli vsus,* * *dimidiam partem peditum habere, & præualere numero equitum, quàm omnia paria hostibus nactum in aciem descendere.*

Equites præstant peditibus.

Lib. III.

* Intellege, respectu hostium.

Nec de Pugnâ, nimis negem: nego de Bello vniuerso; in quo Peditem præpono. Nam ad opida propugnanda aut expugnanda, quis equitum magnus vsus? quis etiam in montanis locis, aut impeditis? *Ex quo intelligitur magis necessarios reip. pedites, qui possunt vbique prodesse.*

Sed dumtaxat in pugnâ:

Veget. II. cap. II.

Toti bello pedites meliores.

Scriptor meus hoc vidit, & vigilanti lectori ingessit, de Cattis: *Omne,* inquit, *in pedite robur.*

Tacit. De Morib. Germ.

Additque: *Alios ad prœlium ire videas, Cattos ad bellum.*

Ibidem.

V 2 Quam-

Imò & in pugnâ bo- ni.

Quamquam & in ipsis prçliis cur Pediti minor vis? Tardiùs ille vincit fortasse, sed certiùs. Nam *equestrium virium proprium, citò parare, citò cedere victoriam.* Ibidem.

Quin ipsum illum impetum & *procellam equestrem* III. Histor.

Iuxtà cum Equitibus, si aptè instructi & positi.

Facilè excipit, si idoneus illi ordo & arma: quod fit per Disciplinam. Summus harum omniumque rerum iudex, ita protulit. Ἄνευ μὲν συντάξεως, ἄχρηστον τὸ ὁπλιτικόν. αἱ δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐμπειρίαι καὶ τάξεις, ἐν τοῖς ἀρχαίοις οὐχ ὑπῆρχον, ὥστ' ἐν τοῖς ἱππεῦσιν εἶναι τὴν ἰσχύν: *Sine ordine, inutilis pedestris armatura. ratio autem & peritia ordinandi ignota antiquis: ideoque in equite apud eos omne robur.* Aristot. IV. Polit. cap. XIII.

Barbari equitatu gaudent.

Disce. vbicumq; bona & composita militia, Peditē præualere: apud rudes aut barbaros, contrà. Nec sanè inutiliter disciplina & ratio illum prouexit: quia parabilior; & simul maior *numerus peditum sumptu & impensâ minore nutritur.* Veget. II. cap. I.

Minor in pedites sumptus.

Ex his concludo, *in vniuersum æstimanti plus penes peditem roboris esse.* Tacit. De Morib. Germ.

CAPVT VIII.

Vtrosque bonos esse debere: alioqui pro nihilo omnis copia. Fieri bonos dupliciter, Dilectu & Disciplinâ. Ea neglegi hodie, & super hac re iusta veraque querela.

Milites boni habendi, Magis quā multi.

HÆC discrimina Militum sunt: quæ frustrà tamen ingero, nisi illi boni. Cui vsui quamuis magna Equitum Peditumq; multitudo, si ignaua, imperita, & tantùm multitudo? Tu scito *non vires eam habere, sed pondus:* Senec. VI. De Benef. cap. XXXI.

Et esse *impedimentum maius, quàm auxilium.* Liu. IX.

Græcus ille scitè monuit: Χειρῶν δεῖ τῷ πολέμῳ, καὶ οὐκ ὀνομάτων πολλῶν: *Manibus opus est bello, non multis nominibus.* Synes. Ep. LXXIX.

Tolle mihi vana, & in oculis vulgi magna. quoniam *in omni conflictu non tam prodest multitudo, quàm virtus.* Veget. I. cap. IIX.

Pauci, qui semper vincunt.

Etiam in multis legionibus, pauci sunt, qui prælia profligant. Tacit. XIV. Annal.

Ad

Ad virtutem ergo veniendum: id est, vt bonos eos habeas fortesque. nec habebis vnquã, nisi hæc duo velut instrumenta adhibeas, Dilectum & Disciplinam: alterum parandis iis, alterum formandis. In quo video futurum vt multa suadeam, quæ ex vsu magis, quàm quæ in vsu. Quid faciam? hodiernam Militiam tristi oculo intueor, pudendam lugendamq; nobis, hosti ridendam aut spernendam. *Militia nostra corruptissima:*

Tacitus I. Annal. Itaque cogor apertis tibiis canere, & *illa militiæ flagitia palàm aspernari:*

Atq; adeò imaginem eius proponere: non vt conuitium æuo faciam, sed vt medicinam. Nam principiò, Dilectus *Sine serio dilectu.*

Ex Galbæ dicto I. Histor. quæ forma apud nos? nulla. *Emunt militem, non legunt.*

Pecuniola proponitur, tympanum strepit: & ecce coëunt *Vilissimi enim asciscuntur aut pessimi.*

Liuius XXI. aliquot *ignoti inter se, ignorantesque.*

Curt. IX. *Purgamenta vrbium suarum:*

Tac. III. Annal. *Quibus ob egestatẽ & flagitia, maxima peccãdi necessitudo est:*

Egesip. IV. cap. IV. *Assueti latrociniis, bellorum insolentes.*

Pseudo-Sallust. in Cicer. Atque vt vno verbo absoluam, *quorum lingua vana, manus rapacissimæ, gula immensa, pedes fugaces, quæ honestè nominari non possunt inhonestissima.* *Vitiis coöperti.*

Plerique enim profectò tales: (nam omnes absit vt culpem.) aut si qui melioris notæ immixti, facilè abripiuntur & velut obducuntur à reliquâ illâ fece. Atque hæc in Dilectu. in Disciplinâ quid? *nec formam saltem eius & extrema tamquam lineamenta seruamus.* *Sine vllâ Disciplinâ.*

Cicer. V. De Rep.

Tac. III. Histor. Atque vt *olim virtutis modestiæque, nunc procacitatis petulantiæque certamen est.* *Certatim lasciuiunt.*

II. Histor. *Omnia indisposita, temulenta, peruigiliis ac Bacchanalibus, quàm Disciplinæ & castris propiora.*

III. Hist. Imò *nec in procinctu & castris habentur. sed per omnia municipia desides, hospitibus tantùm metuendi:* *Paganos vexant.*

Comessantur, *Effundunt se in luxum, & epulas, & nocturnos cœtus.* IV. Histor.

Potant, & tum pugnant: Ibi *circumferri merum largiùs iubent, debellaturi super mensá* ALEXANDRVM. Curt. VII.

Suas vires extollere, hostium paucitatem contemnere. Ibidem.

Apud hostes trepidant, Sed, ô dedecus! ad ipsos cùm ventum est, *neque animo, neque auribus, neque linguá competere.* Salluſt. Fragm.

Et fit illud Homericum,

——— πᾶσιν δὲ παραὶ ποσὶ κάππεσε θυμός. Iliad. O.

——— *inque pedes cunctis mens decidit imos.*

Fugiunt. Verè *galeati lepores,* Cornificij dictum de suis militibus.

Violenti ad prædas, ignaui ad prœlia. *Quibus vt ad populandos finitimorū agros, tectaq; vrenda, & capienda pecora, aliqua vis sit: ita in acie ac signis collatis nulla est.* Liu. XXIIX.

Decoris securi. Nam ita collectis, ita habitis, *nec in victoriá decus est, nec in fugá flagitium.* Tacit. II. Histor.

Ad summam, Militia hæc nostra est. *Exercitus linguá, quàm manu promptior; prædator è sociis, & ipse præda hostium.* Salluſt. Iugurth.

CAPVT IX.

De Dilectu cœptum dici. sed primò quæsitum, Exteri an Domestici præferendi? nos istos censemus, cum causſá.

Hæc immutanda: QVAE omnia fœda, turpia, & perdēdæ militiæ patriæque esse quis nō videt? Tibi emendanda Princeps: cuius est *pro salute reip. & noua excogitare, & antiqua restituere.* Veget. I. cap. XXIIX.

Reuocato Dilectu & Disciplinâ. Restitue ergo illa duo, quæ iam præsignaui, Dilectum & Disciplinam: sola probæ germanæque Militię vel fundamenta, vel firmamenta. *Quid ille sit?* Dilectum appello, EORVM QVI ARMIS IDONEI SVNT CVM IVDICIO ELECTIONEM. IDQVE E TVIS. *An exteri & mercenarij legendi? Ego & ratio negamus.* Disertè addo, è Tuis. Nam Militiam hanc Peregrinam quî approbem? aut quis serio Dilectui in eâ locus? Mos inuexit, fateor: sed non Ratio. quam ego audio, & Domesticum militem longè semper præferam Externo. Caussæ istæ.

Infidi

Tacit. III. Histor. Infidi sæpè exteri: & *maiore ex diuerso mercede, ius fasque exuunt.* *Nam vix fides apud eos.*

Tritum illud, in iis propriè obtinet,

Lucan. *Vænalesque manus. ibi fas, vbi maxima merces.*

Tacit. IV. Hist. Idem Refractarij. amantque *non iuberi, non regi, cunctaque ex libidine agere:* *Vix patientia.*

I. Histor. Idque sæpè *propinquo summæ rei discrimine.* *In pugnâ frigidi.*

III. Hist. Cùm tumultuari eos videbis & *seditiosè agere:*

I. Annal. Aut in ipsâ etiam pugnâ, *sine pudore flagitij, sine curâ ducum, abire, fugere.* *Aut pauidi.*

In Agric. Quid mirum? *non fide, non affectu tenentur,*

Ibidem. Vt seriò velint aut debeant *dominationi alienæ sanguinem commodare.*

Liu. VI. Itaque plerumque *plus ibi minarum, quàm periculi.*

Tacit. II. Hist. Adde, quòd graues incolis. soliti *omnia tamquam externa aut vrbes hostium, vrere, vastare, rapere:* *Ciuibus perniciosi.*

Curt. III. *Populatores terræ, quam à populationibus vindicare debebant.*

Cicer. I. ad Attic. Imò teipsum diripere. veræ *hirudines ærarij:* *Graues ærario.*

Et quorum operâ maximè, hodie

Iuuenal. Sat. IIX. *Ossa vides regum vacuis exsucta medullis.*

Curt. X. At in Domestico & proprio milite, melior mitiorque res est. *qui non fortitudinem magis, quàm fidem colit.* *Magis fidi Interanei.*

Ibid. Cui *obsequium & patientia imperij longè præstantior, quàm exteris.* *Obediẽtes.*

Seneca I. De Clem. Ille idem acer in acie: *in primâ fronte concurrens, & aduersa vulneribus pectora ferens, ne Imperatoris sui signa vertantur.* *Acres in pugnam.*

Ibidem. *Est* enim naturâ plerisque *populis vrbibusque, consensus quidam protegendi amandique reges.* *Reuerentiâ vel amore regum.*

Curt. X. Quod *nomen, gentes quæ sub regibus sunt, pro Deo colunt.*

Deni-

Amantiores patriæ. Denique ille modeſtior, & reueretur ac ſuſpicit *loca ſedesque patrias.* Tacit. II. Hiſtor.

Vt ego omnino præferendos cenſeam *genitos tibi milites, non aſcitos.* Curtius X

Mercenarij tamen interdum vtiles. Nec illos tamen planè ſpernendos. vtique ſi maior vis aut neceſſitas ingruat: per quam mitti ſuadeam ad finitimos, qui *auxilia mercede faciant.* Tacit. VI. Annal.

Sed pauciores. Sed auxilia. vt vires inquam & robur exercitus è tuis ſint, nec corpus exteri faciant, ſed membrum. Nam *id cauendum ſemper* prouidis *ducibus, exemplaque* vetera *pro documentis habenda, ne ita externis credant auxiliis, vt non plus ſui roboris ſuarumque propriè virium in caſtris habeant.* Liu. XXV.

Vbi multi; ſæpè deſtituunt, aut produnt. Alioqui, vide ne ſeriò, ſed ſerò plores: & fiat illud vetus,

Ἐξηπάτησεν ἡ χάραξ τὴν ἄμπελον:
Decepit ipſe vineam palus ſuam. Ariſtoph. in Veſpis.

Capvt X.

Obiecta & reiecta ea, quæ contra Domeſticum militem dicuntur. Hunc regum eſſe, illum Tyrannorum.

Obiectio prior, à robore naturali quarumdam gentium. AT enim, inquiet aliquis: *Gens gentem præcedit in bello, & plaga cæli non tantùm ad robur corporum, ſed etiam animorum facit.* Veget. I. cap. II.

Ergo melius, ſpretis Domeſticis, Mercenarios conduci è pugnaci aliquâ gente. Item: Regi à ſubditis periculum, ſi eos armat. *non in fide, non in officio manebunt.* *Secunda, à metu rebellionis.* Liuius XXVII.

Atque adeò aliquid fortaſſe *aduerſus ſummi imperij maieſtatem audebunt.* Ibidem.

Hæc iactari vulgò & inſeri auribus Principum ſcio: ſed malignè profectò aut falsò. Nam quod ad primũ, verè illud dici non nego: ſed hoc quoque verè. ex quauis Europæ noſtrę parte: (illi ſcribimus) *ſi modò exercitati & prudentes viri Dilectui præponantur, celeriter manũ bellis aptam poſſe aggregari.* *Reſponſio ad illam:* Veget. II. cap. XVIII

Viros

Idem lib. II. cap. XVIII.

Viros enim ea vbique fert: *qui omni armorum disciplinâ vel arte bellandi, veteres illos milites qui orbem terræ subegerunt, facilè coæquabunt.*

Responsio ad istam.

Institutio modò adhibeatur & Disciplina, de quâ mox dicam. Iam quod ad Metum à subditis: ille verò vanus.

Plinius Paneg.

Hæc persuasio illorum fuit, qui hostilia cùm facerent, timebant.

Plato VIII De Legib. — Tyranni exarmant suos.

A Tyrannis, inquam, hæc opinio. Φοβούμενος γὰρ ὁ ἄρχων ἀρχόμενον, οὔτε καλὸν οὔτε πλούσιον, οὔτε ἰσχυρὸν οὔτ' ἀνδρεῖον, οὔτε τὸ παράπαν πολεμικὸν ἑκὼν ἐάσει γίγνεσθαι: *Nam princeps subditos metuens, neque bonos eos, neque opulentos, neque fortes aut animosos, neque in vniuersum bellicosos fieri, volens quidē vmquam patietur.*

Reges fidē habent & inueniunt. — Seneca I. De Clem.

At ea à nostro Principe abest: cui bono, semper illi boni. *Obiicient se mucronibus insidiantium,*

Ibidem.

Et se suáque iactabunt, quocumque desiderauerit imperantis salus.

CAPVT XI.

Qui legendi in milites? Duo genera facienda: Ordinarios & Subsidiarios. atque vtrique seorsim descripti.

ERGO Dilectus è tuis esto. sed, vt addidi, CVM IVDICIO: quod in his duobus pono, Quos & Quomodo legas. De priore ita censeo, duo genera Militum scribenda: Ordinarios, & Subsidiarios. Illos QVI ADSIDVE ET VELVT EX MVNERE ATQVE ARTE MILITENT: Istos, QVI RARENTER, QVIQVE DOMI SINT ALIARVM RERVM. Priores illos non aliud esse volo, quàm legitimos quosdam perfectosque milites, & vt ita dicam, verè Martis pullos. qui lecti in hanc vnam spem, formentur omni *armorum exercitio, disciplinâ castrorum, vsuque militiæ.*

Ordinarius miles: — Subsidiarius. — Prioris laus & vsus. — Veget. I. cap. I.

Tacit. De Morib. Germ.

Qui sint velut inuicta quædam acies: & *ipsâ plerumque famâ bella profligent.*

Ibidem.

Hi tales omnino Principi necessarij, *in pace decus, in bello præsidium:*

Non multi ij scribendi. Sed necessarij haud multi. non solùm quia Sumptus vito (immensi enim faciendi sint in assiduum illum frequentemque militem:) sed quia turbas. *Ob caussam duplicem.* Nam profectò vbi illi multi, facilè *proni ad res nouas:* 1. Histor.

Tum ingenio suo, tum *vbi vires respexère, securitate.* Ibid.

Atque eueniet, vt *contra morem obsequij, contra fas disciplinæ* interdum *vim meditentur.* 1. Annal.

Non item, in pace, vnà habendi. Quibus rebus vna cautio, si nec multi nimis sint: nec semper vnâ. Hoc volo, vt *extra bellum, centurias tantùm suas turmasque nouerint.* 1. Histor.

Nam *longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miscentur.* Ibidem.

Quàm multi, nostro iudicio, legendi. Sed quo numero Ordinarij isti igitur? Ægrè certum aliquem definiam (pendet sæpè à temporibus res, tum à magnitudine cuiusque regni:) tamen communiter καὶ παχυμερῶς sic præscribo. In mediocri aliquo regno, vnam * Legionem satis esse, cum tribus equitum * Alis: in magno, alterum tantũ. Nam Equitum numerum paullò grandiorem, quàm pro modo Peditum, hîc esse volo. quia è Subsidiariis, Pedites facilè expleas, & bonos reperias: at in Equite aliter est. in quo tractu & morâ opus, vt *exerceas & docendum cures equo, armisque.* Liuius XXVII.

*Plenam intellego, sex milliũ.

* Plenis item; equitum quadringentorum.

Equites hîc inprimis curo.

Subsidiariorum descriptio & vsus. Ordinarij isti sunto. At SVBSIDIARIIS etiam opus vt te firmes: quoniam palàm est, exiguam illam manum non esse ad omnẽ vim hostilem. Hos non aliud esse volo, quàm paratas semper Auxiliares aliquas copias, fine duplici: siue vt prioribus illis in acie iungas, siue vt in præsidia distribuas opidorum. *Discrimen ab Ordinariis.* Qui hoc ab Ordinariis differunt, quòd illi quidem toto genere vitę milites sint, *& tantùm in vsum præliorum sepositi, velut tela atque arma, bello reseruentur?* Tacit. De Morib. Germ.

Isti, dũtaxat *iuuentus sueta armis, & more militiæ exercita.* 1. Hist.

In pace, sibi viuunt: Qui extra belli tempus, *in artes vitasq; varias disparati,* Sallust. ad Cæs.

In bello, bellant. Res suas agunt: per bellum euocantur, & eâdem aut similem

milem operam tibi, quã Mercenarij, prę ſtant. Sed hoc meliorẽ: quòd non ſolùm *reuerentiùs & æqualiùs duci parebunt*, *Obnoxij ſunt.*

Tac. II. Hiſtor.

Sed etiã minùs impendioſi tibi erunt. quoniam omnino *viliùs conſtat armis erudire ſuos, quàm alienos mercede cõducere.* *Damnoſi non ſunt.*

Veget. I. c. XXVIII.

Quod exteri illi in itu & reditu conſumunt, hoc ſi in armandis iſtis impendis & exercendis: egregiam habes, & ad manum tibi ſemper militarem manum. Nam illi longinquè accerſendi, & cũ diſpendio ſæpè exſpectandi ſunt: hi in tuâ ſede, vno edicto euocantur & adſunt. Vnde eos parabis? è pagis. Nã opida hîc fugio cauſsâ duplici. primùm, quia omnino melior ad arma ruſtica plebs, vt* mox dicam: deinde, quia ſecuritati etiam Principis conſulo & quieti. Nam ab armis ferociorem & magis exſultantem populum fieri, non eſt negandum. quæ ſi opidanis paſſim adtribuis, vereor ne locis & mœnibus freti *rebellionem* fortaſſe *cæptẽt*, *Paratiores exteris.* *E pagis parandi.* *Cap. ſeq. *Vrbani proni in motus:* *Fiduciâ locorum,*

Tacit. III. Annal.

Vt ſolent homines, *Odio præſentiũ, & cupidine mutationis*: *Et ſuopte ingenio.*

Ibid.

Atque ita *patefieri occaſio etiam aduerſum te poſſit.*

I. Hiſtor.

Qui metus longè à Paganis. tum quia naturâ mitiores; tum quia variè ſparſi & diducti, non temerè conſentiant & coëant in vnum. Nec enim alia in Subſidiariis mea mens; quàm vt per pagos vicoſque ſingulos, quini, deni, viceni (vt frequentia aut infrequentia incolarũ erit) deſcripti inſtructique habeantur: iidemque in centurias & cohortes ſuas tunc denique conueniant, cùm erit bellum. Quos grandi aliquo numero eſſe quidni ſuadeam? Nam reuerâ hoc illud eſt, *Bellum parare ſimul & ærario parcere.* *Non item iſti.* *Numerus eorum, noſtro iudicio.*

Salluſt. Iugurth.

Si triginta aut quadraginta millenarias cohortes (ita diuidam, non in legiones) ex iſtis legas, vtile cenſeam: imò ſi plures. ſed Peditum tantùm. Nam Alas ruſticis non attribuo: & melius, vt in Nobilitatem & in *dites hæc à pauperibus onera inclines.* *Quos pleros que pedites velim.*

Liu. I.

Plura, & tenuiore filo, de vtiliſſimâ re in Notis.

CAPVT XII.

Verè cum Dilectu vtrique capiendi: & Notæ quinque ordine positæ, germanæ in milite virtutis.

Pars præcipua Dilectus, Excerptio & iudicium. QVos eligas, dixi: pars altera Iudicij superest, Quomodo. Nec enim passim profectò aut temerè oblati adsumendi: sed *castra quoque, quos ad laborem & periculum accipiunt, fastidiosè legunt.* Seneca Epist.

Quid mirum? *Vires regni, & Romani nominis* (ait ille) *fundamentum, in primâ Dilectorum examinatione consistunt.* Veget. I. cap. VII.

Quo magis hęc pars tibi cum curâ habenda. & *cùm constet, in omnibus locis, & ignauos & strenuos nasci:* Cap. II.

Illi seriâ inquisitione reiiciendi, hi capiendi sunt; si fortem quidem militiam vis & felicem. *Sunt notæ certæ militaris viri.* Boni autem robustíque militis certa indicia & velut Notæ sunt, ad quas non fallaciter eum legas. Quas facio quinque: Patriam, Ætatem, Corpus, Animum, Vitam.

I. *Patria.* Nomine PATRIAE intellegi palàm est locum, vbi quis natus aut educatus. quem haud temerè in Dilectu consideres: quoniam profectò *locorum asperitas hominum quoque ingenia durat.* Curtius VII.

Vrbicolæ non boni: *Fortior miles è confragoso venit: segnior est, vrbanus & verna.* Sen. epist.

Itaque in vtráuis militiâ hunc sperno. *Nam vernacula illa multitudo, lasciuiæ sueta, laborum intolerans:* Tacit. I. Annal. *Procaces,*

Molles. Mercurio addicta, qui effæminat. semperque homines, *quanto pecuniâ dites & voluptatibus opulenti, tanto magis imbelles.* III. Ann.

Agrestes boni: *Ex agris ergo*, nostro iudicio, *supplendum robur præcipuè videtur exercitus.* Veget. I. cap. III.

Catonis oraculum audio: *Ex agricolis & viri fortissimi, & milites strenuissimi gignuntur.* I. De Re rust. cap I.

Laboriosi, Et vsu constat *aptiorem armis rusticam plebem, quæ sub diuo & in laboribus enutritur.* Veget. I. cap. III.

Quæ

Sallust. Iugurth. Quæ assueuit *hiemem & æstatem iuxtà pati, humi requiescere, eodem tempore inopiam & laborem tolerare.* Duri,

Cæs. I. De bel. Gal. *Minimæque ad eum mercatores sæpè commeant, atque ea quæ ad effæminandos animos pertinent, important.* Sine commerciis.

Sallust. Catil. *Talibus viris, non labor insolitus, non locus vllus asper aut arduus erit, non armatus hostis formidolosus.*

Veget. I. cap. III. *Nescio enim quomodo minus mortem timet, qui minus deliciarum nouit in vitâ.* Sine deliciis.

Tacit. VI. Annal. Itaque ex iis leges. sed hos maximè, qui *saltuosos locos incolentes, duritiæ patientiæque magis insueuere.* Optimi etiam ex istis, siluestres & montani.

De Morib. Germ. Aut siqui Septemtriones & mare versus, *ipso terræ suæ solo & cælo acriùs animantur.* Aut ad mare horridum.

Veget. I. cap. IV. At Nota altera AETATIS est. in quo, *si antiqua consuetudo seruanda est, incipientem pubertatem ad Dilectum cogendam nullus ignorat.* II. Ætas.

Ibid. Quod vult etiam ipsa ratio. *Nec enim tantùm celeriùs, sed etiam perfectiùs imbibuntur, quæ discuntur à pueris.* Iuuenes legendi.

Legi igitur eos suadeam, ex Romanâ regulâ, ab anno XVII. aut paullùm suprà. Nam istos grandes & veteranos si misces; vnà etiam vetera vitia: vt sunt propria *huius sæculi mala, inertia & contumacia, & dedignatio parendi.* Plinius Paneg. Seniores haud apti.

Cicero Philip. Ego sanè in Dilectu *non tam veteranos intuendos nobis arbitror,*

Veget. II. cap. XXIII. Quàm eos qui possint aliquando esse boni veterani. *Neque* enim *longitudo ætatis, aut annorum numerus artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio.*

Idem III. cap. X. *Facilius autem est ad virtutem instruere nouos milites, quàm reuocare præteritos.*

Nota tertia CORPVS. quod grande & prælongum placuisse nonnullis video: vt C. Mario. qui tironem exegit *ita vt senos pedes, vel certè quinos, & denas vncias haberet:* Veget. I. cap. V. III. Corpus.

Grande quidam probant: Vt regi Pyrrho. qui *Dilectori suo fertur dixisse, Tu grandes elige, ego eos fortes reddam.* Frontin. IV. Strateg. cap. I.

Nec temerè à viris magnis abeo: tamen, me iudice, *non tam staturæ rationem habere conuenit, quàm virium.* Veget. I. cap. V.

*Vtilius*que *est fortes milites esse, quàm grandes.* Idem cap. VI.

Nos mediocre. Placeat mihi illa *media militaris statura.* Liuius VII.

Sic tamen *vt ex vultu, ex oculis, ex omni conformatione membrorum eos eligas.* Veget. I. cap. VI.

Quod siccum vegetumq́ potiùs, quàm fluidum. Nempe quibus sunt *dura corpora, stricti artus, minax vultus, maior animi vigor.* Tacit. De Morib. Germ.

Stricta, inquam, *corpora.* nec probem facilè crassulos & *superfluâ carne distentos.* Veget. I. cap. VI.

Velocitas enim est, *quæ percepto exercitio strenuum efficit bellatorem:* Idem I. cap. IV.

A quâ nimirum magna illa & *fluxa corpora* aliena. Tacit. VI. Histor.

IV. *Animus.* Nota quarta ANIMI. Nam *hoc est, in quo totius reip. salus vertitur* (ait militaris scriptor) *vt tirones non tantùm corporibus, sed etiam animis præstantissimi diligantur.* Veget. I. cap. VII.

Animus acer & præsens, & acutus idem atque versutus, inuictos viros efficit. Cicer. II. De orat.

Audaces, probi. Sint igitur eligendi, Audaces, *habeantque confidentiam militarem.* Veget. I. cap. VIII.

Quibus sudor, puluis, & alia talia, epulis iucundiora sint. Sallust. Iugurth.

Fati sui securi.

—— Quos ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus. inde ruendi Lucan. I.
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis.

Gloriæ auidi. Ad summam, qui *nihil metuant nisi turpem famam.* Sallust. Iugurth.

Verecundi. Nam hanc sanè volo timeant. Verè scriptor Græcus: Οἱ δειλότατοι πρὸς τοὺς νόμους, θαῤῥαλεώτατοι πρὸς τοὺς πολεμίους εἰσὶ· καὶ τὸ πα- Plutarch. in Agi & Cleom.

θεῖν

θεῖν ἥκιστα δεδίασιν, οἱ μάλιστα φοβούμενοι τὸ κακῶς ἀκοῦσαι: *Qui legum metuentissimi, iidem in hostes audacissimi; & pati quiduis minimè verentur, qui malè audire maximè verentur.*

Veget. I. cap. VII. *Honestas enim idoneum militem reddit: verecundia, dum prohibet fugere, facit esse victorem.*

Vltima Nota VITAE. id est, quo genere quæstus aut artis sese sustentent. Nam ad mollitiem aut duritiem, ignauiam aut ferociam, haud leuiter hoc facit. Ego *piscatores, aucupes, dulciarios, linteones, omnesq; qui aliquid tractasse videbuntur ad gynecæa pertinens, longè arbitror repellendos à castris.* — V. *Vita.* Ibid. *Mollium artium cultores mali:*

Liu. XIX. Quinetiam *opificum vulgus & sellularij, minimè militiæ idoneum genus.* — *Sedentarij, mali:*

Sed nec serui olim admissi, aut damnati iudiciis: quique genere aut vitâ infames aliter quàm nunc, cùm *tales sociantur armis, quales domini habere fastidiant.* — Veget. I. cap. VII. *Viles aut infames, mali.*

Tac. XV. Annal. Et castra adeò non casta, vt *quidquid vsquam corrumpi & corrumpere queat, in illis visatur.*

Habes omnia de Dilectu: nisi quòd duo hæc etiam moneo. Prius, vt *non leue hoc officium putes, aut passim quibuscumque mandandum:* — Veget. I. cap. VII. *Idonei ad Dilectum admouēdi.*

Ibidem. Sed *à magnis viris, magnâ diligētiâ idoneos eligi* cures *iuniores.*

Alterum, vt idemtidem repetas. Quia enim morbo, fugâ, missione, numerus imminuitur; *nisi annis singulis, imò singulis pænè mensibus, in decedentium locum iuniorum turba succedat, quamuis copiosus exhaurietur exercitus.* — Idem III. cap. III. *Isq; iterandus.*

CAPVT XIII.

De Disciplinâ verâ & seuerâ dictum. Ea laudata. partes eius (idque docendi caussâ) quattuor factæ. Singulæ explicatæ.

Valer. II. cap. VII. SED *venio nunc ad præcipuum decus & stabilimentum imperij*, MILITARIS DISCIPLINAE *tenacissimum vinculum:* — *Disciplinæ vtilitas.*

Ex *cuius sinu omnes triumphi manârunt.* Ibidem.

Ac necessitas. De quâ verissimè Imperator ille ad milites: *Disciplina maiorum remp. tenet. quæ si dilabatur, & nomen Romanum & imperium amittemus.* Alex. Seu. apud Lamprid.

Nam sine eâ quid Dilectus? ille saltem qui possint esse boni milites, inuenit; sed hæc, facit tales & seruat. *Paucos viros fortes natura procreat, bonâ institutione plures reddit industria.* Veget. III. cap. XXVI.

Nimis neglecta hodie. At ea tamen hodie non dicam languet apud nos, sed obiit, neque mala, sed nulla est. Vt omnino, si reducere & insinuare eam volumus; *de historiis vel libris, nobis antiqua consuetudo repetenda sit:* I. cap. IIX.

Repetenda à Romanis. Et maximè Romanorum. Quis enim populus meliùs aut firmiùs eam coluit? Imò *Disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm caritas liberorum.* Ic. l. XIX. De capt.

Qui felicissimè eâ vsi. Magno quidem cum fructu. quoniam, si inspicimus, ea sola *acriter retenta Principatum terrarũ Romano imperio peperit.* Valer. II. cap. IIX.

Quâ ipsâ de caussâ, tu animose Princeps, *omnibus imperij neruis ad reuocandã pristinæ disciplinam militiæ debes conniti:* Ibid.

Me, pro viribus, adiuuante & præeunte. Appello autem *Descriptio Disciplinæ.* Disciplinam, SEVERAM CONFORMATIONEM MILITIS AD ROBVR ET VIRTVTEM.

Eius partes. Partes eius siue munia (vt quæ variè sparsa sunt, in doctrinæ quemdam gyrum redigam) facio quattuor: Exercitium, Ordinem, Coërctionem, Exempla. Priores duæ ad ROBVR spectant maximè; tertia ad VIRTVTEM; quarta ad *Exercitiũ.* vtrumque. Per EXERCITIVM, intellego, vt electũ militem assiduè ad Arma condocefacias & ad Opus. Ipsum nomen ita suadet. nam *Exercitus dicitur, quòd melior fit exercitando.* Varro IV. De L.L.

Quod in omni re valet: Ipsa res & ratio. Cùm enim ad omnes artes perficiendas vsu aliquo & exercitio opus sit: cur id in istâ militari *Etiam hic.* neglegamus, *sine quâ aliæ artes esse non possunt?* Veget. III in Præf.

Cassius

Vulcat. in Auid. Cassio. Cassius solebat dicere: *Miserum esse, cùm exerceantur athletæ, venatores, & gladiatores, non exerceri milites. quibus minor esset futurus labor, si consuetus esset.* Dat vsum armorum.

Veget. I. cap. I. Imo & felicior labor. Nam *in omni prælio, non tã multitudo & virtus indocta, quàm ars & Exercitiũ solẽt pręstare victoriã.* Dat victoriam.

II. cap. XXIII. Ergo tu curabis, vt *siue Legio, siue Auxilia fuerint, exerceantur assiduè.*

I. cap. VIII Quomodo? Primùm *tironibus, per cottidiana exercitia, Armorum est demonstranda doctrina.* Exercendi Armis milites.

Veget. & alij. Idque exemplo veteri, à *Campidoctoribus.*

I. cap. IV. Vt *Missile, & destinato ictu, & magnis viribus iaciant:*

Ibidem. *Vt nôrint tractare scutum, & obliquis ictibus venientia tela deflectere:*

cap. IX. Vt militari gradu *ambulare celeriter & æqualiter discant:* Assuefaciendi ad ordinem:

cap. IV. Sic vt *ne locum deserant, ne ordines turbent.*

cap. I. Denique, vt *quæcumque euenire in acie atq; præliis possunt, omnia in campestri meditatione prænoscant.* Ad imaginẽ omnem præliorum.

Liuius XXVI. Cui rei vtile, eos interdum *inter se, in modum iustæ pugnæ concurrere:* Simulatæ pugnæ bonæ:

Xenoph. in Agesilao. Ac tum præmium etiam aliquod proponi, καὶ ταῖς ἱππικαῖς τάξεσιν, ἥτις κράτιστα ἂν ἱππεύοι· καὶ ταῖς ὁπλιτικαῖς, ἥτις ἄριστα σωμάτων ἔχοι: *& equestribus turmis, quæ equo optimè vtentur; & Legionariis cohortibus quæ corpus decentissimè gerent sub armis.* Cum præmiolo aliquo strenuis.

Veget. I. cap. III. Hoc Armorum exercitium esto: sed addo & Operis. vt condiscat tiro assiduè *Laborare, decurrere, portare pondus, & solem pulueremque ferre.* Exercendi etiam Opere milites.

III cap. XXVI. Indurant hæc militem: & *exercitus labore proficit, otio consenescit.* Quod corpora firmat:

I. cap. XIX. Sed vsum quoque sæpè habent, cùm *in arduis expeditionibus necessitas imminet annonam pariter & arma portandi.* Et varium vsum habet belli.

Præsertim ad castra struenda: Nec ista tantùm, sed *castrorum quoque munitionem debet tiro condiscere.* cap.xxi.

Eoque fine *fossam ducere, & sudes scienter figere.* cap.iv.

Cur pigeat? *Nihil neque tam salutare, neque tam necessarium inuenitur in bello:* cap.xxi.

Siue ad munitiones in hostem. Siue vt te tueare, siue vt hostem premas & circumualles. Sanè *Domitius Corbulo, Dolabrâ, id est operibus, hostem vincendum esse dicebat.* Frontin. iv. Strat. cap.ix.

Hæc olim Romanis solita: Hæc noua, inquiet aliquis. Imò peruetera, nec Romanis tantùm vsitata, de quibus audi Tullium: *Qui labor, & quantus agminis? Ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre siquid ad vsum velint, ferre vallum. Nam scutum, galeam, gladium, nostri milites in onere non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus.* Cicer. ii. Tuscul.

Hæc Germanis; aliisq́;. Sed etiam priscis Germanis. è quibus Catti militẽ suum, *super arma, ferramentis quoque & copiis onerabant.* Tacitus De Morib. Germ.

Nos, heu desides! Aliis etiam gentibus. Atq; hæc vera, hæc pulchra militia: non ista nostra, vbi in agmine plus calonum, imò & scortorum est, quàm militum. Nam fossores & eiusmodi operas, deus bone, quanto labore quærimus, sumptu circũducimus! Sapiamus tandem, & cum Pertinace *Militemus.* Capitol. in Pert.

Emendemus.

Nec *hæc credantur esse difficilia, si vsus accesserit.* Veget. i. cap.xix.

Omne opus difficile videtur, antequam tentes: ii cap. xiv.

At *nihil est, quod non assidua meditatio facillimum reddat.* i. cap.xix.

Et cur *desperes fieri posse, quæ facta sunt?* iii. cap.x.

Ordinis vsus in exercitu. Iam pars altera disciplinæ, ORDO: qui multipliciter in Militiâ seruandus. Primùm in digerendis copiis per legiones, cohortes, centurias, decurias. quod pulchrum. quoniam τεταγμένη ἡ στρατιὰ, κάλλιστον μὲν ἰδεῖν τοῖς φίλοις, δυσχερέστατον δὲ τοῖς πολεμίοις: *ordinatus exercitus, iucundissimus aspici amicis, molestissimus hostibus.* Xenoph. Oecon.

Sed

Liu. IX. Sed & vtile. quia *acies distinctior & ex pluribus partibus constans, facilis partienti quacumque opus sit, facilis iungenti.* *Ad digerendum:*

Tacitus I. Histor. Eademque facilior ad imperia: cùm *miles scilicet centurioni, centurio tribuno obsequitur.* *Ad imperandum:*

Seneca Epist. Atque ita ordine *imperium Ducis simul omnes copiæ sentiũt,*

Ibid. Et *ad nutum regentis, sine tumultu respondent.*

Tacit. I. Histor. Certum enim & clarum est, non omnia omnibus imperanda, sed *ita se ducum auctoritas, sic rigor Disciplinæ habet, vt multa Centuriones Tribunosque tantùm iuberi expediat.*

Veget. I. cap. IX. Iam id quoque videndum, *In Itinere vel in Acie, vt omnes milites incedendi Ordinem seruent.* *Ad incedendum:*

cap. XXVI. *Vt æquali legitimoque spatio miles distet à milite:* *Ad stãdum in acie.*

Ibidem. *Nec vltrà quàm expedit, aut conglobent agmen aut laxent.*

Xenoph. Oecon. Grande in his rebus momentum: & sæpè integri exercitus periere à tali aliquâ confusione. Ἔστιν δ᾽ οὐδὲν οὕτως οὔτ᾽ εὔχρηστον, οὔτε καλὸν ἀνθρώποις, ὡς ἡ τάξις: *Est verò nihil tam vtile aut decôrum hominibus, quàm ordo.* *Denique contra omnẽ turbam.*

Quem in castris etiam mihi serua. vt illa habeant aptâ dimensione vias suas, portas, fora: & sint velut ad formam minutæ vrbis. Ibi *pro gradu, legionibus, auxiliis, equitibus, & peditibus, loca in quibus papiliones tendant, deputentur:* *Ordo in ipsis castris habendus.* *Assignatione certa locorum:*

Veget III. cap. VIII.

II. cap. XIII. Sic vt facile cuique sit & locum suum & commilitones reperire. Nec enim solùm per Centurias velim eos tendere, sed hæ *in contubernia diuisæ sint: vt decem militibus sub vno papilione degentibus vnus præsit Decanus, qui caput contubernij nominetur.* *Diuisione Contuberniorum.*

Et plura talia, quæ alieno isto & pænè arenarum funiculo ægrè necto. tu prompta ea habes apud Polybium maximè, ac scriptores Romanos.

Coërctio & adstrictio moru vsurpanda.

Pars tertia, COERCTIO: quæ mores scilicet militum

 coër-

coërcet ac frænat. Nam etsi, *nescio quo pacto, assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram:* Cassiod. 1. Var. ep. 11.

Maximè circa tria. Tamen custodiendi aliquatenus: aut soluitur militia tua, imò perit. Tria sunt, sine quibus non robur in exercitu, non ordo: Continentia, Modestia, Abstinentia. Seruabis hæc igitur. Continentiam primò, in Cibo & Venere. id est, ne milites tui effusè sint *conuiuiis & ventri dediti, & turpissimæ parti corporis.* Sallust. Iugurth.

Vitandus duplex luxus:

A quo mollities & languor. Vtraque res eneruat: & *degenerat à robore ac virtute miles assuetudine voluptatum.* Tacit. 11. Histor.

Siquid ardoris ac ferociæ habuit, popinis & comessationibus deteritur. Indid.

Haud vanè olim dictum: *Vna Annibalem hiberna soluerunt, & indomitum illum niuibus atque Alpibus, eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus est.* Seneca Epist.

Quæ tu caue. & arce seueriter à castris tuis *luxuriosos apparatus conuiuiorum & instrumenta libidinum.* Tacit. 1. Histor.

Modestia seruanda. MODESTIAM secundò exiges. eamque tripliciter, in Verbis, Vestibus, Factis. In Verbis: ne sint vani, buccâ turgidi, & quod dicitur, Attici milites. qui *in conuiuiis & circulis, cùm de hostibus mentio incidit, vix manibus temperant:* Liuius XXXII.

Iactabundi, odiosi:

Imò & ignaui. Sed iidem vix vultum eorum sustinent. Nam id euentu semper firmum: *Ignauissimus quisque, & in periculo minimum ausurus, nimij verbis, linguæ feroces.* Tacit. 1. Histor.

Vera Virtus, tacita. Videbisque *viros natos militiæ, factis magnos, ad verborum linguæque certamina rudes esse.* Liu. IX.

Egregiè noster: *Fortissimus in ipso discrimine exercitus, qui ante discrimen modestissimus.* Tacitus 1. Histor.

Itemque Philosophus: Οἱ δ᾽ ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς, πρότερον δ᾽ ἡσύχιοι: *Viri fortes, in opere acres, ante id placidi.* Aristot. in Ethic. ad Nicom.

Facit, non dicit. Quibus scilicet *pectus animorum iræque tacitæ plenum, omnem ferociam in discrimen ipsum certaminis differt.* Liu. VII.

Com-

Compesce igitur ventosas linguas, & cum Memnone edicito: *Pugnare te conduxi, non conuiciari,* Plutarch. Apophth.

Homer. Iliad. γ. Ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμου, ἐπέων δ' ἐνὶ βουλῇ: *In curiâ verbis opus, in pugnâ manibus.*

Lingua in consilio valet, in certamine dextra.

In Vestibus modestiam etiam quæro. quia etsi melius, Sallust. Catil. eos *in decôris armis & militaribus equis, quàm in scortis atque conuiuiis libidinem habere:* *Splendor & iactantia in vestitu vitanda.*

Tamen seruari modum valdè approbem, & sperni ex- Liuius IX. ternum omnem luxum. Magni duces sic statuerunt: *Horridum militem esse debere, non cælatum auro argentoque, sed ferro & animis fretum.* *Miles horreat.*

Ibidem. *Quippe illa, prædam veriùs quàm arma esse: nitentia ante rem, deformia inter sanguinem & vulnera.*

Curtius III. Tales prisci illi Macedones, *non auro, neque discolori veste, sed ferro atque ære fulgentes.*

Sueton. Iul. cap. LXVIII. Etsi Cæsar in mente aliâ. qui suos *habuit tam cultos, vt argento & auro politis armis ornaret; simul & ad speciem, & quò tenaciores eorum in prælio essent, metu damni.* *Cæsar hic disciplinæ neglegens:*

Ibidem. Sed nempe Cæsar. qui rigidæ & priscæ Disciplinæ adeò non retinens, vt sit *iactare solitus, Milites suos etiam vnguentatos, benè pugnare posse.* *Fortuna sua confisus.*

Tacit. in Agric. Tu sperne superuacua. *nec* teneat aut *terreat vanus aspectus, & auri fulgor atq; argenti: quod neq; tegit, neq; vulnerat.*

Multo magis hoc vide, vt benè armati tui sint, quàm vt Veget. I. cap. XX. ornati. *Necesse est enim, vt dimicandi acriorem sumat audaciam, qui munito capite & pectore, non timet vulnus.* *Nos maluimus armari pulchrè militem.*

Ibidem. At nunc (pudor!) *grauis pediti lorica videtur & galea.* *Hodie neglegitur, magno malo.*

Ibid. *Ita fit, vt non de pugnâ, sed de fugâ cogitent, qui in acie nudi exponuntur ad vulnera.*

In factis deniq; Modestiam exigo. vt obnoxij nimirum Curt. III. parentesq; sint, *intenti ad ducis non signum modò, sed nutum.* *Patientia decet militem:*

Non inquiſitio, aut retractatio.

Odi curioſos aut refractarios: quique *iuſſa ducum interpretari malunt, quàm exſequi.* Tacit. II. Hiſtor.

Tria eius munera.

Benè Æmilius Paullus: *Militem hæc tria curare debere. Corpus vt quàm validiſſimum & perniciſſimum habeat: Arma apta: Animum paratum ad ſubita imperia.* Liuius XLIV.

Cetera, diis immortalibus & Imperatori curæ eſſe. Ibidem.

Enimuerò *diuiſa inter duces militeſque munia:* Tacit. III. Hiſt.

Imperatori iuſſio relinquenda:

Illis arma & animus ſint: iſtis conſilium & virtutis ſuæ regimen relinquant. I. Hiſtor.

Militi ſola executio.

Parendo potiùs, quàm imperia ducum ſciſcitando res militaris continetur. Ibid.

Breue, ſed pulchrum dogma.

Mihi Braſidę monitum pro pulchro: Νομίζετε, ait ad ſuos, εἶναι τοῦ καλῶς πολεμεῖν, τὸ ἐθέλειν, καὶ τὸ αἰσχύνεσθαι, καὶ τὸ τοῖς ἄρχουσι πείθεσθαι: *Cenſete hæc eſſe bonæ militiæ, Velle, Vereri, Obedire.* Thuc. V.

Violentia arcenda à milite.

Tertiò ABSTINENTIAM ingeſſi. quâ volo milites à vi rapiniſque abeſſe, & habere manus puras. *Non permittes milites eſſe poſſeſſoribus inſolentes.* Caſsiod. VI. Var. ep. ſt. XXIII.

Ne Prouinciales infeſtet.

Viuant cum prouincialibus iure ciuili, nec inſoleſcat animus qui ſe ſentit armatum. quia clypeus ille exercitus tui, quietem debet præſtare paganis. Idem VII. epiſt. IV.

Nec paſſim rapiat.

Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo contingat, vuam nullus auferat, ſegetem nemo deterat, oleum, ſal, lignum nemo exigat, annonâ ſuâ contentus ſit. Vopiſc. in Aur.

Denique ita tranſeant, *vt non modò manus, ſed ne veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur.* Cicero pro Leg. Man.

Veterum hic obſeruantia mira.

An rideor? vt nunc mores ſunt, credo. At apud veteres tam ſtrictè hæc in vſu: vt *memoriæ tradiderit Scaurus, pomiferam arborem, quam in pede caſtrorum fuerat complexa metatio, poſtero die abeunte exercitu, intactis fructibus relictam.* Frontin. IV Stratag. cap. III.

Pars vltima Diſciplinæ, EXEMPLA: quo nomine præmia intellego & pœnas. Nam profectò ad robur & virtutē mili-

militum excitandam vtraque hæc valdè possunt. Præmia *Præmiis miles erigitur.* quidem, si benè meritis ea tribues; & Promotiones, Honores, Opes miles sperabit ab insigni aliquo facto. Necessum est acriùs ille dimicet, *quem ad opes ac dignitates ordo militiæ & Imperatoris iudicium consueuit euehere.* Veget. II. cap. XXIV.

Liu. IV. Notum illud est: *Eò impendi laborem ac periculum, vnde emolumentum ac honos speretur.*

Tacit. XI. Annal. Et, *Nihil à quoquam expeti, nisi cuius fructus antè prouiderit.*

Itaque Romani hîc mirifici. qui non solùm altiores ordines assignabant à virtute: sed etiam publicè laudes cumulabant & honores. donabantque pro concione, hastas, phaleras, coronas.

Iam Pœnis quoque omnino opus, & Seueritas vel efficacissima ad militiam firmandam. Clearchi vox fuit: *A militibus Imperatorem potiùs, quàm hostem metui debere.* Valer. II. cap. VII. *Pœnis idē continetur.*

Cæs. III. Bel. Ciu. Nam *indulgentia & largitio, speciosum reddunt præsentem exercitus amorem, paullatim tamen & occultè militarem disciplinam seueritatemque minuunt.* *Indulgentia perniciosa.*

Tacit. III. Ann. At *delicta militum nullâ veniâ prosequi, vsu salubre & misericordiâ melius semper apparuit.*

Val. II. cap. VII. Astringe igitur. *Aspero & abscisso castigationis genere militaris Disciplina indiget. quia vires armis constant: quæ vbi à recto tenore desciuerunt, oppressura sint nisi opprimantur.* *Armati asperè habendi.*

Gaudet eo ipse miles.

Lucan. V. ——— *tam diri fœderis ictu*
Parta quies, pœnaque redit placata iuuentus. *Hocq; ipsos delectat, etsi non delectat.*

Discrimen tamen aliquod tibi militaris doctor ingerit. *Milites,* inquit, *pœna & timor in sedibus corrigunt; in expeditionibus, spes & præmia faciunt meliores.* Veget. III. cap. vlt. *Temporum tamen inspectio esto.*

Dixi de Disciplinâ, vt potui alienis verbis, distinctè & apertè. Sed iterùm inculco. si plenam legitimamque eam vis, *Disciplinam militarem populi Romani debes inquirere, qui ex* *Ad Romanos iterùm relegatus Princeps.* Idem I. cap. IIX.

paruis-

paruissimis finibus, imperium suum pænè solis regionibus & mundi ipsius fine distendit:

Idque post Deum, hac vnâ duce.

CAPVT XIV.

Transitum ad Duces. Eos necessarios, non solùm vtiles. Duplices esse. Semper in iis Peritiam magis quàm Virtutem spectari. & vnum in vno bello esse debere.

Ducum necessitas. DE militibus, perduxi quò volui: alteri nunc è Viris stilum & manum meam postulant, id est Duces. Quos vtiles bello esse quid dicã? imò necessarios: animam nempe exercitus, & vitam ipsam. adeò vt verè scriptum sit, *Militarem sine duce turbam, esse corpus sine spiritu:* Curtius x.

Et, *vt remiges sine gubernatore, ita milites sine Imperatore, nihil valere:* Quinct. v.

Vt illi, talis miles. *Tanti esse exercitum, quanti Imperatorem,* alibi leges. Flor. II. cap. XIIX.

Benè & peritè iste dirigit? ille bonus. malè? malus. Itaque tu (*quod rarissimum, nec nisi ratione Disciplinæ concessum*) *plus in Duce repones, quàm in exercitu.* Tacitus De Morib. Germ.

Duplici discrimine Duces. Illum ante omnia quæres; talem, qualem describam. Duo enim genera Ducum: Primarij, Secundarij. Illi, QVI SVMMAE REI IMPERANT, SVISQVE AVSPICIIS ET DVCTV REM GERVNT. *Primarij:* *Secundarij.* Isti, QVI IMPERANTIS ALTERIVS NVTV SIVE IVSSV IMPERANT, ET SVO SALTEM DVCTV REM GERVNT. In primâ classe, quiuis Rex aut Princeps, in suo solo: in alterâ, ij qui ab his constituuntur Administri bellorum & Legati. *Supremi Duces an prœliis interesse debeant.* De prioribus illis, cùm bellum est, *interesse eos pugnæ an seponi melius foret, dubitauêre.* Tacit. II. Hist.

Pro affirmante: Nec iniuriâ. Adesse enim ipsi rebus debere videntur. quoniam

—— Vbi summus Imperator non adest ad exercitum, Plautus Amph.
Citiùs quod non facto est vsus, fit, quàm quod facto est opus.

Adde,

Adde, quòd præsentiâ suâ robur & vires inspirant militi. nec malè Antigonus olim trepidanti gubernatori (in nauali prælio contra Ptolemæi duces) & multitudinem hostilium nauium causanti: Ἐμὲ δὲ, ἔφη, αὐτὸν παρόντα πρὸς πόσας ἀντιτάττεις; *Me verò ipsum, inquit, præsentem cum quot comparas?*

Plutarch. Apophth.

Rectè. sed tamen altrinsecus caussa ambigendi etiam: quia tutius videtur, vt ille summus *dubiis præliorum exemptus, summæ rerum & imperij seipsum reseruet.*

Tacit. II. Histor. — Pro negante:

Nam *in milite, vnius sors est; in Imperatore vniuersorum periculum.*

Egesip. V. cap. XXX.

Ego distinctiunculâ rem expedio. Nam *si status imperij, aut salus prouinciarũ in discrimine vertatur, debebit in acie stare.*

Tacit. IV. Hist. — Solutio. Aliquando intersit:

At censeo *minora bella, minoribus ducibus deleganda.*

Ibidem. — Aliquando absit.

Non enim decôrum Principi, si vna alteráve ciuitas turbet, omitti vrbem vnde in omnia regimen.

III. Ann.

Ergo interdum ibit ipse, interdum mittet. Pluresne? nihil impedit: sic tamen vt imperij militaris summa sit penes vnum. Semper enim reperies μέγα βλάψαι καὶ τὸ πλῆθος τῶν στρατηγῶν, καὶ τὴν ἀναρχίαν: *Plurimùm nocere & multitudinem imperantium, & regimen nullum aut incertum.*

Thuc. VI. — Exitiosi tamen plures Duces.

Nec de nihilo inualuit adagio:

Πολλοὶ στρατηγοὶ Καρίαν ἀπώλεσαν:

Multi imperantes perdidere Cariam.

Prouerbialis versus.

Ergo legendus aliquis vnus peritus, prudens. ne *quem tu imperare iusseris, is sibi alium imperatorem quærat.*

Sallust. Iugurth. — Semperque vni bello vnus præficiendus:

Nam peritię potissima hîc ratio. & rectè Aristoteles: Ἐν τῇ στρατηγίᾳ, εἰς τὴν ἐμπειρίαν μᾶλλον δεῖ βλέπειν, τῆς ἀρετῆς: *In bellicâ Præfecturâ maior aspectus habendus Peritiæ, quàm Virtutis aut morum.*

V. Politic. cap. IX. — Miles potiùs, quàm vir bonus.

CAPVT XV.

Boni Ducis τεκμήρια siue Notæ. quinque eas videri: quas ordine explicamus.

SED vt totum hoc magis tibi referem, & clariùs liqueat qui vtiliter capiendi: ego tibi veros germanosq; Duces & eorum partes, paucis nec vanis coloribus depingam. Tu da mihi mētem, & quod in sacris olim acclamari solitum, Hoc age. Ego in legitimo Duce quinque hæc requiro: Scientiam, Virtutem, Prouidentiam, Auctoritatem, Fortunam. SCIENTIAM: nempe vt artis suę gnarus sit, & qui militiam longo vsu combiberit, non auditione solùm aut lectione. *Qui plures*, inquam, *per prouincias stipendia expleuerit:* Tacitus III. Ann.

Quæ spectanda in bono Duce.

I. *Scientia, siue peritia.*

Et *nullum genus belli sit, in quo illum non exercuerit fortuna.* Cicero pro Manil.

Qui norit, *quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendóve bello modus.* Tacit III. Annal.

Qui *secundarum ambiguarumq; rerum sciens, eoq; interritus.* I. Ann.

Quæ ferè à periculo vtriusque fortunæ.

Nam isti assiduè in rebus prolixis & lętis, displicent. *nec temerè aduersa casuum reputat, quem fortuna numquam decepit.* Liu. XXII.

II. *Virtus.*

VIRTVTEM secundò adiungo: & intellego Corporis ingeniique vigorem quemdam, & simul Animi probitatem. Vigorem in his talibus. vt *exerceat legiones etiam sine bello; curâ, prouisu, perinde agat, ac si hostis ingruat.* Tacit. XIII. Annal.

Vt alacer actuosusque sit.

Ipsemet *plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore.* V. Histor.

Qui ausit

—— *primus sumpsisse labores,*
Primus iter carpsisse pedes. Silius I.

Suis præeat, & verè ducat.

Quique adeò de se possit effari: *Facta, non dicta mea, vos milites sequi volo: nec disciplinam modò, sed exemplum etiam à me petere.* Liu. VII.

Ipse manu suâ pila gerens, præcedit anheli Lucan. IX de Catone.

Mili-

Militis ora pedes. monstrat tolerare labores,
Non iubet.

Cicero pro leg. Man. — Denique breuiter; cui adsit *Labor in negotio, Fortitudo in periculo, Industria in agendo, Celeritas in conficiendo.*

Ibidem. — At Animi virtutes adhibendæ etiam quædam sunt. *Non enim solùm bellandi virtus in summo atque perfecto Imperatore quærenda est, sed multæ sunt partes eximiæ, huius administræ comitesque virtutis.* — *Internas etiam virtutes habeat.*

Ibid. — *Quantâ Innocentiâ debent esse Imperatores? quantâ omnibus in rebus Temperantiâ? quantâ Fide? quantâ Facilitate? quantâ Humanitate?*

Ibidem. — Quæ nisi aut omnia, aut pleraque habeat, *non ego possum Imperatorem in aliquo numero putare.*

At tertiò PROVIDENTIAM laudo: id est, cautos cun- III.

Liuius XXII. — ctantesque duces, *nullo loco, nisi quantum necessitas cogat, commissuros se Fortunæ.* — *Prouidentia. Cautus esto:*

Indid. — Sperno equidem istos *ferociter omnia ac præproperè agentes:*

Tacit IV. Hist. — Et *contemnendis, quàm cauendis hostibus, meliores.*

VI. Annal. — Etsi grati sæpè vulgo. quoniam stolidis aut *barbaris cunctatio seruilis; statim exsequi, regium videtur.* — *Etsi calidos amat vulgus.*

Liuius XXII. — *Ac* sanè *si militaris suffragij res sit, haud dubiè Minutium* aliquem *Fabio præferant ducem.*

Sueton. Aug. cap. XXV. — Non tu sic desipies. magisque cum Augusto, *Nihil minùs in perfecto duce, quàm festinationem temeritatemque conuenire, arbitrabere.* — *Sed temeritas alienissima à Duce.*

Plutarch. in Sertor. — Et cum Sertorio, Ὅτι δεῖ τὸν στρατηγὸν, κατόπιν μᾶλλον, ἢ κατὰ πρόσωπον βλέπειν: *Quòd oporteat ducē respicere magis, quàm prospicere:* — *Ianus ille esto.*

Cato apud Veget. I. cap. XIII. — *Præliorum enim delicta emendationem non recipiunt.*

Plutarch. Apophth. — Et vt ille aiebat, Οὐκ ἔστιν ἐν πολέμῳ δὶς ἁμαρτεῖν: *Non licet in bello bis peccare.*

Nam properi, ruunt: Atqui peccat pænè necessariò, qui festinat. *Temeritas, præterquam quòd stulta est, etiam infelix.* Liuius XXII.

Nónne exposita ad omnes laqueos? Polybius pulchrè: Προπέτειά γε μὴν καὶ θρασύτης καὶ θυμὸς ἄλογος, ἔτι δὲ κενοδοξία καὶ τῦφος, Lib. III. εὐχείρωτα μὲν τοῖς ἐχθροῖς, ἐπισφαλέστατα δὲ τοῖς φίλοις. πρὸς γὰρ πᾶσαν ἐπιβουλήν, ἐνέδραν, ἀπάτην ἕτοιμος ὅ γε τοιοῦτος: *Celeritas & Audacia & Impetus præter rationem, & Vanitas ac typhus, hostibus quidem opportuna, noxia verò maximè amicis. Nam ad omnes insidias, fraudes, atque astus obnoxius est hic talis.*

Agunt, non patrant. Quòd si tamen non labitur: quid efficit? parum. & *Temeritas vbi primum impetum effudit, sicut quædam animalia, amisso aculeo, torpet.* Curt. IV.

Lenti, firmiores: Ergo omnino ex Euripidæo scito,

Ἀσφαλὲς μὲν ἐστ᾽ ἀμείνων, ἢ θρασὺς στρατηλάτης: Euripid in Phœniss.
Melior est Dux circumspectus, quàm proiectè audaculus.

Sine timidum, pro cauto; tardum, pro considerato; imbellem pro perito belli vocent: Liuius XXII.

Sine *læti* sint *in vulgus milites, ferociâ ducis.* Indid.

Efficaciores. *Malo te sapiens hostis metuat, quàm stulti ciues laudent.* Indid.

Ista nubes, quæ sedit in montibus, sollicitata procellâ aliquando *imbrem dabit.* Indid.

Non enim ego vt nihil agatur, moneo: sed vt agentem te ratio ducat, non fortuna. Indid.

Quamquam vtinam & ista adsit! Nam quarto loco in
IV. *Felicitas.* Duce desidero FELICITATEM. Ea sanè comes ferè consilij & rationis est, sed tamen paullò benigniùs quibúsdam
Quæ à cælo est. adtributa à Deo. Ille vnus eius auctor: *eamque præstare à seipso nemo potest.* Cicero pro leg. Man.

Θεοῦ δὲ δῶρόν ἐστιν εὐτυχεῖν βροτούς: Prouerbialis versus.
Felicitas est munus à summo Deo.

Etsi igitur Prouidentia potés valdè ad successum: tamen

ego

In Epinom. ego cum Platone censeo, στρατηγικὴν τέχνην εὐτυχίας πλείστης δεομένην: *Militarem artem plurimæ fortunæ egentem.*

Eustat. in II. Iliad. Sunt enim quidam profectò ἐν τετράδι γεννηθέντες: *quartâ lunâ nati.* *Minimè quibusdam attributa:*

Ex Agell. Qui *domi habent equum Seianum.*

Adeò cuicumque rei manum aut mentem admouent, ea se auertit. Contrà alij, *quibus etiam venti tempestatesque obsecundant.* (Cicero pro leg Manil.) *Aliis velut agnata.*

Itaque in Ducibus diligendis, hanc quoque sortem aspiciam. & *existimo* olim *Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & ceteris magnis Imperatoribus, non solùm propter virtutem, sed etiam propter Fortunam, sæpiùs imperia mandata, atque exercitus esse commissos.* (Ibidem.)

Cicero pro leg. Man. Postremum AVCTORITATEM requisiui. *Vehementer enim pertinet ad bella administranda, quid hostes, quid socij, de Imperatoribus existiment.* *V. Auctoritas.*

Ea* proles maximè Felicitatis videtur: tamen apud Tuos etiam paranda ab astrictâ quâdam Imperij formâ. Vegetij monitum prudens: *Dux*, inquit, *Auctoritatem maximam seueritate sumat, omnes culpas militares legibus vindicet, nulli errantium credatur ignoscere.* (III. cap. X.) *Seueritas eam gignit:*

* Dixi lib. IV. cap. IX.

Nam faciles profectò isti & mites, vilescunt. Benè olim Scipio: Τοὺς μὲν αὐστηροὺς καὶ ἐννόμους τῶν στρατηγῶν, τοῖς οἰκείοις· τοὺς δὲ εὐχερεῖς καὶ φιλοδώρους, τοῖς πολεμίοις εἶναι χρησίμους: *Ducum austeros & rigidos, suis; at faciles & largitores, hostibus esse vtiles.* (Appianus Iberic.) *Dux facilis, inutilis:*

Ibid. Quid ita? Τὰ γὰρ στρατόπεδα τοῖς μὲν ἐστὶ κεχαρισμένα τε καὶ καταφρονητικά· τοῖς δὲ σκυθρωπὰ μὲν, εὐπειθῆ δὲ καὶ πᾶσιν ἕτοιμα: *Nam istis quidem* (facilibus) *milites delectari videntur, sed eosdem contemnunt: illos* (austeros) *auersari, sed iisdem obediunt, & per omnia pârent.* *Contemptus suis.*

Tacitus I. Hist. Imò reuerà nec *militibus quidem* isti *ingrati, eamdem virtutem admirantibus cui irascuntur.* *Contrà, Seuerus æstimatur.*

Atque adeò amatur, si in tempore benignus. Præsertim si temperetur interdum aliquâ comitate. *Nam fauorem militum vt largitione & ambitu malè acquiras, ita is per bonas artes haud spernendus.* Indid.

Vti sunt, *Exercitatio corporis inter ipsos, cultus habitusque paulùm à priuato differens.* Curt. III.

Item, *vt quis inops aut saucius, vestem & fomenta dilargiri:* Tacitus I Annal.

Aliisque *vel ingenij dotibus vel animi artibus, vt pariter carus ac venerandus sis, efficere.* Curt. III.

CAPVT XVI.

Consilia necessaria bello esse. Eorum specimen siue gustus; itemque Monita, quæ vsui Ante pugnam, & In pugnâ.

Consiliorũ vtilitas. AC de Viris, vniuersè iam absolui. Consilia superant, vltimum sed necessarium Belli instrumẽtum. Quid sine iis apparatus omnes sint? fumus. quid Viri? funus. Nec verbis ostendi opus: *Periculo atque negotiis compertum est, ingenium in bello plurimum posse.* Salluft. Catil.

Imperatori ea necessaria. Videbisq; magnos Duces *plura consilio, quàm vi perfecisse.* Tacit. II. Annal.

Ideò Cæsar definiit, *Non minus esse Imperatoris consilio superare, quàm gladio.* I. Comm. Bel. Ciu.

Et Carthaginienses, *Duces bella prauo consilio gerentes, etiam si prospera fortuna subsecuta esset, cruci tamen suffigebant. quod benè gesserant, deorum immortalium adiutorio; quod malè commiserant, ipsorum culpæ imputantes.* Val. II. cap. VII.

Euentus plerumque ab illis. Nec sanè immeritò. Nam etsi *multum cùm in omnibus rebus, tum in re militari potest fortuna,* Cæs. Com. VI.

Et quidquid est prosperè gestum, id pænè omne ducit suum: Cicero pro Marcell.

Tamen profectò Consilij quoque magnæ & validę hîc partes sunt: ab eoque bono, illa ferè bona. Quo adspectu dixit Attius, *Fabrum esse suæ quemque fortunæ.* Apud Salluft. ad Cæs.

Et Fabius: *Bono Imperatori haud magni momenti fortunam esse: mentem rationemque dominari.* Liuius XXII.

Con-

Consilia igitur adhibenda. sed quę, aut quomodo? ægrè dixerim. Nam *Consilia magis res dant hominibus, quàm homines rebus.* *Tamen certa præscribere, arduum:*

Ibidem.

Thuc. I.

Iis te aptare debes: præsertim in bello. Ἥκιστα γὰρ πόλεμος ἐπὶ ῥητοῖς χωρεῖ, αὐτὸς δὲ ἀφ᾽ αὑτοῦ τὰ πολλὰ τεχνᾶται πρὸς τὸ παρατυγχάνον: *Minimè omnium enim bellum ex decretis procedit, sed ipsum ex se multa inuenit, & vt res sunt natæ.*

Liuius XXII.

Sed nec decorè satis dixerim. An ego *iam nunc locatus in vrbe sciam, quæ tibi armato gerenda sint?* *Et nonnemo in me carpat.*

Ridear, nec immeritò aliquis me dixerit delirum illum Phormionem. Itaq; numquam hoc mihi sumam, vt tamquàm è sublimi, Sagatis aut Paludatis, in Togâ meâ præcepta dem: sed saltem ex magno Consiliorum aceruo pauca seligam, & velut pugno præferam in exemplum. Quod tamen vt partitè & methodo aliquâ fiat, distinguo Consilia, in Recta & Obliqua. Illa appello, QVAE PLANAM ET MILITAREM VIAM INEVNT: Hæc, QVAE OCCVLTAM ET FRAVDIVM ATQVE ASTVS SEMITA GRASSANTVR. Prioris generis hæc sunt. *Specimen eorum damus.* *Consilia nobis duplicia.*

Polyb. IX.

OCCASIO in bellis obseruanda. Κρατεῖ δὲ ἐπὶ πάντων μὲν τῶν ἀνθρωπείων ὁ καιρὸς, μάλιστα δὲ τῶν πολεμικῶν: *Valet verò in omnibus humanis rebus & pollet occasio, sed maximè in bellicis.* *Occasionis prima ratio.*

Veger. III cap XXVI.

Occasio in bello solet ampliùs iuuare, quàm Virtus.

Liu. XXII.

Itaque *armatus intentusque sis, vt neque tuæ occasioni desis, neque suam hosti des.* *Illa arripienda.*

Idem lib. XXVIII.

Id est viri & ducis, non deesse Fortunæ præbenti se, & oblata casu flectere ad consilium.

Curt. VIII.

FAMAE seruiendum. Nam *Famâ bella constant, & sæpè etiam quod falsò creditum est, veri vicem obtinuit.* *Fama ratio altera:*

Liuius XXVII.

Fama bellum conficit (ait alius,) *& parua momenta in spem metúmve impellunt animos.* *Cuius momentum in bello.*

Tacit. XIII. Ann.

Præsertim sub initia. & *Fama in nouis cœptis validissima est:*

Pri-

Primisque euentibus, metus aut fiducia gignitur. XII. Annal.

Scito igitur *instandum famæ; & prout prima cesserint, fore vniuersa.* In Agric.

Nec tamen semper audienda: Sed FAMAE etiam NON seruiendum: in ipsâ, inquam, ratione gerendi belli. In eâ enim *aduersus famam rumoresq; hominum firmus stabis.* Liuius XXII.

Magis recta ratio. Et *quæ probanda sunt, non quæ vtique probabuntur, sequêris.* Vell. II.

Nec *vmquam consilia Ducis, iudicio exercitus; sed exercitus, Prouidentiâ Ducis regendus est.* Ibidem.

Malè imperatur, cùm regit vulgus Duces. Seneca Octau.

Scito *militibus cupidinem pugnandi conuenire; Duces, prouidendo, consultando, cunctatione sæpiùs quàm temeritate prodesse.* Tacit. III. Histor.

Mala in bellis Securitas: SECVRITAS fugienda. *Nemo celeriùs opprimitur, quàm qui nihil timet.* Vell. II.

Et *frequentissimum initium calamitatis, Securitas.* Indid.

Hostiumq; cõtemptus. *Sæpè & contemptus hostis cruentum certamen edidit, & inclyti populi regesque perleui momento victi sunt.* Liu. XXI.

Nihil tutò in hoste despicitur. quem spreueris, valentiorem neglegentiâ facies. Curt. VI.

Metuens quadam cura sit. Itaque ego *vt nihil timendi, sic nihil contemnendi auctor sim.* Liuius VI.

Sæpè in bello, paruis momentis, magni casus intercedunt. Cæsar I. Bel. Ciu.

Nihil paruum in bello. Et *nihil tam leue est, quod non magnæ interdum rei momentum faciat.* Liu. XXV.

Quò magis præceptum illud in omnium animis esse debet. Nihil in bello oportere contemni. nec sine caußâ dici, Matrem timidi flere non solere. Aemil. Prob. in Thras.

Fiducia semper noxia. Incredibile est, *Nimia fiducia quantæ calamitati soleat esse.* Idem in Pelop.

Exploratio in hostes vtilis. INQVIRENDVM in omnia. *Tuum, & hostium exercitum, locorum situm, naturam regionis nosce.* Liuius XXII.

Pul-

Ibidem. Pulchrum in Annibale elogium: *Omnia ei hostium, haud secùs quàm sua, nota erant.*

Plutar. in Agi & Cleom. Displicet illud Spartanorum: qui interrogare soliti, Οὐχ ὁπόσοι εἰσὶν, ἀλλὰ ποῦ εἰσίν: *non quot essent, sed vbi essent?* *Qui, quales, quanti?*

Veget. III. cap. XXVI. Prætumidum est. Ille *difficilè vincitur, qui de suis & aduersarij copiis verè potest iudicare.*

Polyb. III. Sed in primis Ducis ipsius ingenium nosce. Οὐ γὰρ εἰκὸς ἄλλως εἰπεῖν, ὡς εἴ τις οἴεται κυριώτερόν τι μέρος εἶναι στρατηγίας τοῦ γνῶναι τὴν προαίρεσιν καὶ φύσιν τοῦ τῶν ἐναντίων ἡγεμόνος, ἀγνοεῖ καὶ τετύφωται. *Nec enim aliter ego dixero, quàm siquis censet aliud magis proprium esse boni Ducis officium, quàm hostium Imperatoris ingenium naturamque nosse, errare eum, imò insanire.* *Maximè, cuiusmodi ipse Dux?*

Liu. VII. Inquire & in mores naturamq; hostium. Nam quorumdam *in impetu vis est, qui paruâ iidem morâ languescunt.* *Cuiusmodi etiã hostes?*

Tacit. XII. Ann. Vt plerique Barbari. quorum *impetus acres cunctatione languescunt, aut in perfidiam mutantur.*

Ibidem. Hoc quoque tenta. *necte moras, muta locos, & missis* (nempe occultè) *corruptoribus, exuendam ad fidem hostes emercare.* *Eorum fides tentanda:*

De Morib. Germ. Aut certè dispara eos & diuelle. *Nihil præstare maius Fortuna potest, quàm hostium discordiam.* *Aut turbæ immittendæ:*

Veget. III. cap. IX. Atque *inter eos discordiarum serere caussas, sapientis est Ducis. Nulla enim quamuis minima natio* (ô verbum notabile!) *potest ab aduersariis perdeleri, nisi propriis simultatibus se ipsa consumpserit.* *Oraculum.*

Videndum QVANDO pugnes. Me iudice, numquam temerè. *Tempestiuè pugnandũ:*

Claudian.

——— Ductorque placebit,
Qui non præcipiti rapiet simul omnia casu;
Sed qui maturo vel læta vel aspera rerum
Consilio momenta regens, nec tristibus impar,
Nec pro successu tumidus: spatiumque morandi,
Vincendique modum, mutatis noscet habenis.

Id est, rarò. Paullus Æmilius dixit, *Perrarò nimis, bonum Imperatorem signis collatis decertare, nisi summa necessitudo, aut summa ei Occasio data esset.* Sempron. apud Agel. Noct. lib. XIII. cap. III.

Cæsar Augustus dixit: *Prælium aut bellum numquam suscipiendum, nisi cùm maior emolumenti spes, quàm damni metus ostenderetur.* Suetonius cap. XXV.

Incerta enim illa alea. Ἄδηλα γὰρ τὰ τῶν πολέμων, καὶ ἐξ ὀλίγου τὰ πολλά, καὶ δι' ὀργῆς αἱ ἐπιχειρήσεις γίγνονται. πολλάκις δὲ τὸ ἔλασσον πλῆθος δεδιὸς, ἄμεινον ἠμύνατο τοὺς πλέονας, διὰ τὸ καταφρονοῦντας ἀπαρασκεύους γενέσθαι: *Incertæ enim res bellicæ, & multa ex paruo, & aggressiones ferè per impetum fiunt. Sæpè autem vel minor multitudo maiorem propulsauit ac vicit cum metu incedens, quoniam hæc ob contemptum imparatior est.* Thuc. II.

Incerti exitus pugnarum, & Mars communis: qui sæpè spoliantem iam & exsultantem euertit & perculit ab abiecto. Cicer pro Mil.

Aliâ magis viâ debellandus hostis. Ergo hîc lentè. præsertim *aduersus hostem, quem Tempus deteriorem indies & locus alienus facient:* Liu. VII.

Qui *in hostili est terrâ, inter omnia inimica infestaque:* Idem XXII

Quem *nullæ vrbes accipiunt, nulla mœnia:* Ibidem.

Morâ sæpè frãgendus. Hunc talem *dubitas quin sedendo superaturus sis?* Ibid.

Multa bella impetu valida, per tædia ac moras euanuêre. Tacit. II. Histor.

Tamen interdum & Pugnâ. Nec de pugnâ tamen semper abnuo. Nam *stultitia sit, sedendo ac votis debellari credere posse:* Liuius XXII.

Καὶ ἐν τῷ μέλλειν πολλάκις τοῖς ἄρχουσι καὶ τῆς καλῆς παρασκευῆς ἀλλοιοῦταί τι: *Et in tardando, sæpè Ducibus etiam optimi Apparatus pars aliqua perit:* Xenoph. XII. Pæd.

Idq; pro re & temporibus. Sed consilio & iudicio, *rem mitti in discrimen iubeo.* Tacitus II. Histor.

Puta, si diu subsistere non potes: Nempe si in arcto tuæ res: *non commeatum, non supplementum, non pecuniam habeas.* Liuius XXII.

Cum bonis diis *educ in aciem, copiamque pugnandi facito.* Indid.

In

Idem lib. XXV. *In rebus asperis & tenui spe, fortissima quæque consilia tutissima sunt.*

Et, vt poëta quoque monet,

Seneca Agam. *Capienda rebus in malis præceps via est.*

Aut, si tua pars palàm potior. de quo tamen seriò, & nihil tibi blandiens, cognosce. *Dux vigilans, sobrius, prudens, tamquam de ciuili caussâ inter partes iudicaturus, adhibito consilio, de suis & aduersarij copiis iudicet. Et si multis rebus superior inuenitur, opportunum sibi ne differat conflictum.* — Veget. III cap. IX. — *Aut si merito præsumis victoriam.*

Liu. VII. Aliter, *neutiquam mihi placeat, quando nulla cogat res, committere se Fortunæ.* — *Aliàs, noxia semper pugna.*

Indid. Sanè isti, qui *magis animis quàm viribus freti, ad certamen descendunt,*

Tacit. IV. Hist. *Festinatum temerè prælium pari formidine deserunt.*

Quid si & in Diuina modicè inquiras? modicè dico, & sine superstitione. Haud spernenda omnino videntur *cælo terraque prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præsagia, læta, tristia, ambigua, manifesta.* — I. Hist. — *Prodigiorũ habenda ratio.*

Curt. III. Imò nec somnia. Nam *instantibus curis, agitant sæpè per somnum species imminentium rerum: siue illas ægritudo, siue diuinatio animi præsagientis accersit.* — *Fortasse & Somniorũ.*

Tacit. I. Histor. Sanè ego te nolim *contemptorem talium, vt fortuitorum.*

Amm. XXI Nam *amat Benignitas numinis, seu quòd merentur homines, seu quòd tangitur eorum affectione, his quoque rationibus prodere quæ impendent.*

Veget. III. cap. XXI. Videndum QVOMODO pugnes. Captandà primò Tẽpora. vt *imparatis, cibum capientibus, in itinere lassis, equos suos pascentibus, ac nihil tale suspicantibus superuenias.* — *Pugna ineunda ratio.*

Idem III. cap. II. *Boni enim Duces, non aperto Marte, in quo est commune periculum, sed ex occulto semper attentant.* — *Subitò aut ex insidiis.*

Ibidem. Quo casu, tui audent, illi trepidant. *cauendumq́, ne dubitantem*

tantem aut formidantem exercitum ad pugnam publicam aliquando producas.

Nisi quòd simulare metum, interdum haud malum: & *spe victoriæ inducere, vt vincantur.* Tacitus II. Ann.

Aut cùm opportunitatē dat hostis. Item illud vtile, videre *quando hostis imprudentiâ ruat, & (quod loco sapientiæ est) alienam stultitiam opperiri.* II. Hist.

Ὅστις δὲ τὰς ἁμαρτίας τῶν ἐναντίων, κάλλιστα ἰδὼν, καὶ ἅμα πρὸς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τὴν ἐπιχείρησιν ποιεῖται, μὴ ἀπὸ τοῦ προφανοῦς μᾶλλον καὶ ἀντιπαραταχθέντος, ἢ ἐκ τοῦ πρὸς τὸ παρὸν ξυμφέροντος, πλεῖστ᾽ ἀνορθοῖτο: *Quicumque peccata aduersariorum optimè videt, & simul pro suá copiá eos aggreditur, non tam ex aperto & quasi acie palàm instructá, quàm ex vsu præsenti, plerumque huic res succedat.* Thuc. v.

Ad summam, cùm id potest, Tempora obserua. *quia si in occasionis momento, cuius præteruolat opportunitas, cunctatus paullùm fueris, nequicquam mox omissam querare.* Liuius XXV.

Dixi, cùm potest. Nam certè *Necessitas ante rationem est, maximè in bello. quod rarò permittit tempora legere.* Curt. VII.

Loci habenda ratio. Secundò Locus considerandus: *vtrùm inimicis, an tibi videatur accommodus.* Veget. III. cap. IX.

Hîc quoque enim momentum, & *ampliùs prodest Locus sæpè quàm Virtus.* cap. XXVI.

Exempli caussâ. *Si equitatu audemus, campos debemus optare: si pedite, loca eligere angusta, fossis, paludibus, vel arboribus impedita.* cap. IX.

Sæpè etiam iuuat, si is ita captus, vt tuis sit *necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoriâ.* Tacit. II. Annal.

Sanè *propinqua* munimenta aut mœnia, *quanto plus spei ad effugium, minorem ad resistendum animum dare* solent. III. Hist.

Instructionis habenda ratio. At tertiò, momentum vel maximum in Acie. quæ *si sapienter disponitur, plurimum iuuat: si imperitè, quamuis optimi bellatores malâ dispositione franguntur.* Veget. III. cap. XIV.

Varia

Varia de eâ præcepta : quod melius illo Homerico? *Homericus aciei ordo.*

Iliad. δ. Ἱππῆας μὲν πρῶτα σὺν ἵπποισιν καὶ ὄχεσφι,
Πεζοὺς δ' ἐξόπιθεν στῆσεν πολέας τε καὶ ἐσθλοὺς,
Ἕρκος ἔμεν πολέμοιο· κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν,
Ὄφρα καὶ οὐκ ἐθέλων τις ἀναγκαίῃ πολεμίζῃ.
Atque Equites posuit cum Curribus ordine primo:
At Peditum à tergo, floreḿque & robora, belli
Munimen septuḿque: sed in medio agmine viles
Ignauosq́ue, vti vel nolentes depugnarent.

Veget. III. cap. XVII. Cui accedit Militaris Doctor. *Ad victoriam*, inquit, *plurimum confert, vt lectissimos de peditibus & equitibus habeat Dux post aciem in subsidiis præparatos.* *Subsidia semper habenda.*

Thuc v. Imò quasi in insidiis. Τὸ γὰρ ἐπιὸν ὕστερον, δεινότερον τοῖς πολεμίοις τοῦ παρόντος καὶ μαχομένου: *Nam qui superueniunt, terribiliores sunt hosti, iis qui in manibus sunt & pugnant.*

Veget. III cap. XXVI. Caussa. quia inopinata maximè mouent: &, vt ille ait, *subita conterrent hostes, vsitata vilescunt.* *Inopinata terrent.*

Ita clamor aliquis repentinus, aut imago & aspectus, fu-
Plutarch. in Catone maiore. gâ sæpè exercitum impleuit. καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ ξίφους μᾶλλον καταπλήττεσθαι τοὺς ἐναντίους: *& hæc talia, magis quàm gladius, consternant hostem.*

Tacit. De Morib. Germ. *Primi in omnibus prœliis oculi vincuntur:* *Obseruat.*

Curt. IV. Siue etiam Aures. videbisq́ue militem *vanis & inanibus magis, quàm iustis formidinis caussis moueri.*

Noto amplius. in struendâ Acie plerumque vtile, per gentes eam nationesq́ue disponi: cùm ob alias caussas, tum *Diuidenda per nationes acies.*
Tacit. III. Histor. *vt discretus labor fortes ignauosq́ue distinguat, atque ipsâ contentione décoris accendantur.*

Idq́ue ita, vt exteri aut mercenarij proximi sint discri-
In Agric. mini: tibi scilicet *ingens victoriæ decus, citra domesticum sanguinem bellanti.*

Veget. III. cap. XVIII. *Semper* autem *studere debes, vt prior instruas aciem.* *In tempore instruenda.*

 Cauf-

Caussâ duplici. primùm, *quia ex arbitrio tuo potes facere, quod tibi vtile iudicas, cùm nullus obsistit.* Ibidem.

Deinde, quòd *& tuis auges confidentiam, & aduersariis minuis. quia fortiores videntur, qui prouocare non dubitant.* Ibid.

Plus animi est inferenti periculum, quàm propulsanti. Liuius XXVIII.

Dux sit cõfidens & lætus. Quò valdè idem pertinet, si antè & in pugnâ Dux alacer, *ardorem animi vultu oculisque præferens.* Vel. II.

Quid enim audeant, si te videant *segnem, & velut animi captum, huc illuc clamoribus circumagi?* Tacit. III Hist.

Profectò *necesse est ad fugam parati sint, qui Ducem suum sentiunt desperare.* Veget. II cap. XXII.

Suos hortetur. Excita, & doce: *Quò timoris minus sit, eò minus fermè periculi esse.* Liu. XXII

Effugere mortem, quisquis contempserit; timidissimum quemque eam consequi. Curtius

Semper in prælio his maximum periculum esse, qui maximè timent. Audaciam pro muro haberi. Sallust. Iugurth.

Ne pigros quidem sibi fata disponere, sed vnicum bonum diuturnam vitam existimantes, sæpè acerbâ morte occupari. Curt. IX.

Hæc taliaque (pauca pono in exemplum) opportunè disseres: & *quamquam virtuti confidas, tamen exhortationes & preces miscebis.* Tacit. XIV. Ann.

In re trepidâ, non trepidet. Iam pugnas. Tui inclinant? ne diffide. *Euentus omnium* (aut certè, *plurium*) *præliorum, inter initia contra illos magis fuit, quibus victoria debebatur.* Veget. III cap. XXV.

Hîc animo opus, *vt nullum, in tali trepidatione, constantis Ducis aut fortissimi militis officium omittas.* Tacit. III Hist.

Suos sistat, & incitet. *Occursa pauentibus, retine cedentes; vbi plurimus labor, vnde aliqua spes, consilio, manu, voce, insignis hosti, conspicuus tuis.* Ibid.

Audi poëtam de Cæsare:

Ipse

Lucanus lib. VII.

Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat,
Promouet ipse acies, impellit terga suorum,
Verbere conuersæ cessantes excitat hastæ.

Veget. III cap. XXV. — *Prouidè in Victoriâ agendum.*

At contrà, Tui vincunt? cohibe, nec nimis, diffunde. *Frequenter iam fusa acies, dispersos ac passim sequentes, reparatis viribus interemit.*

Tacit. II. Hist.

Satis citò incipis victoriam, vbi prouisum fuerit ne vincare.

In Agric.

Aliquando etiam victis ira virtusque.

Veget. III. cap. XXV. — *Non pertinaciter instandum.*

Præsertim si nimium instas. *Clausis ex desperatione crescit audacia, & cùm spei nihil est, sumit arma formido.*

Curt. VI.

Reprehensi ex fugâ pugnabunt, quia fugere non possunt.

Veget. III. cap. XXI. — *Via munienda ad fugam.*

Ideò *Scipionis laudata sententia est, Viam hostibus quà fugiant muniendam.*

Frontin. II. cap. VI.

Et *Pyrrhus inter cetera præcepta Imperatoria, memoriæ tradidit, Non esse pertinaciter instandum hosti fugienti. non solùm, ne fortiùs ex necessitate resisteret. sed vt posteà quoque faciliùs acie cederet.*

Tacit. IV. Hist. — *A prædâ arcendi milites, donec planè vicerint.*

Quod postremum, callidum ego scio, & aptum in militiâ totâ. Denique à prædâ etiam arcendus miles. Nimis sępè *obstitit vincentibus prauum inter ipsos certamen, omisso hoste, spolia consectandi.*

CAPVT XVII.

De callidis Consiliis siue Strategematis: An vti iis ius & fas? Nostrâ sententiâ, non vtilia ea solùm, sed gloriosa.

Frontin. I. Præfat. — *Strategemata quid, & quo fine?*

PRIORIS generis Consiliorum specimen vides. venio ad genus alterum, flexuosum magis & occultum: *quorum vis propriè in arte solertiaque posita proficit, tam vbi cauendus, quàm vbi opprimendus est hostis.*

Caussa nominis.

Ea, Græcanicâ voce, Strategemata dicimus: credo, quia aut manāt inueniunturq; à Duce, vel quia bono illo maximè digna. In quo tamen controuersiæ aliquid nobis, cum simpli-

Quidã ea damnant. simplicibus illis candidisq; naturis. quę damnant; & aiunt esse veri militis, imò viri, *non fraude, neque occultis, sed palàm & armatum, hostes suos vlcisci.* Tacit. 11. Annal.

Stare pro iis poëta videtur:

Οὐδεὶς ἀνὴρ εὔψυχος ἀξιοῖ λάθρα
Κτεῖναι τὸν ἐχθρόν:
Vir nemo mentis altæ clanculùm velit
Occidere hostem. Euripides in Rheso.

Et populi nonnulli spreuerunt, Atque etiam populi quidam noui & veteres. vt ab illâ ipsâ fallace Græciâ, Achęi: qui, Polybio narrãte & laudãte, τοσοῦτον ἀπηλλοτριῶντο τοῦ κακομηχανεῖν, ὥστ' οὐδὲ τοὺς πολεμίους ἠξίουν τὸ δι' ἀπάτης νικᾶν: *in tantum abhorrebant à machinationibus istis & struendis dolis, vt nec hostes suos vellent per fraudem vincere.* Lib. XIII.

Quasi parum generosa. Caussam idem addit. Ὑπολαμβάνοντες, inquit, οὔτε λαμπρὸν, οὐδὲ μὴν βέβαιον εἶναι τῶν κατορθωμάτων, ἐὰν μή τις ἐκ προφανοῦς μαχόμενος ἡττήσῃ ταῖς ψυχαῖς τοὺς ἀντιταττομένους: *Censentes, neque splendidam neque firmam vllam victoriam, nisi quis palàm & ex condicto depugnans, animos quoque deiecisset aduersariorum.* Ibidem.

Scilicet

——— *nulla est Victoria maior,*
Quàm quæ confessos animo quoque subiugat hostes. Claud. in VI. Consulat. Honor.

Parum efficacia ad plenam victoriam. Nam reuerâ, qui dolo succubuerunt, facilè iterùm insurgunt. *non virtute, sed occasione & arte Ducis victos se rati.*

Denique scripsit Romanus quispiam: *Eam vir sanctus & sapiens sciet veram esse victoriam, quæ saluâ fide & integrá dignitate parabitur.* Florus I. cap. XII. *Atq; etiam contra bonã fidem.*

Atqui nónne vtraque, inquiunt, hîc periclitantur? & vbi dolus ac supplantatio, vix fides esse potest, certè non dignitas salua. Hæc sunt quæ ab iis dicuntur: ego contrà dissero, & repono. Primùm; hostem esse, in quem ea vsurpamus. id est, quem perdere mos fasque sit: & quid refert quo modo? Tritum illud poëtæ innotuit, *Nos contrà sentimus.*

Hostẽ omni viâ ius lædere. ——— *Dolus an virtus, quis in hoste requirat?* Virg. II.

Cùm

Cùm quo poëta alter:

Pindar. Isthm. Od. IV.

——χρὴ δὲ πᾶν ἔρ-
δοντ' ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν.
——oportet quidlibet
Conantem, frangere aduersarium.

Ecce venator etiam feras quasdam vi & manu interficit, quasdam occultus subsistit & laqueis aut retibus captat: quis reprehendit? A laude propiùs totum hoc genus insidiarum abesse videtur, quàm à culpâ. Certè vir & dux bonus Brasidas, ita effatur: τὰ κλέμματα ταῦτα καλλίστην δόξαν ἔχει, ἃ τὸν πολέμιον μάλιστ' ἄν τις ἀπατήσας, τοὺς φίλους μέγιστ' ἂν ὠφελήσειεν: *Illa belli furta pulcherrimam laudem habent, per quæ hostes maximè decipiuntur, & amici plurimùm iuuantur.* *A simili.* Thuc v. *Ab testibus.*

Ipse Polybius admirator paullo antè Achæorum, palàm ad nos transit. & ait τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων ἐλάττω τὰ προδήλως καὶ μετὰ βίας ἐπιτελούμενα, τῶν μετὰ δόλου καὶ σὺν καιρῷ πραττομένων: *Facinorum militarium ea esse minoris laudis ac momenti, quæ propalàm & per vim patrantur, his quæ ex occasione & per dolum.* Lib. IX.

Quòd si gens etiam genti opponenda: an Spartanos appendere cum Achęis verear in eâdem lance? imò virtute & fortunâ præpõderabunt. Illi igitur, καίπερ ὄντες πολεμικώτατοι, μείζονα καὶ μᾶλλον ἀνθρώπῳ πρέπουσαν ἡγοῦντο τὴν διὰ λόγου καὶ συνέσεως πρᾶξιν, ἢ τὴν μετὰ βίας καὶ ἀνδρείας: *etsi pugnacissimi, tamen digniorem magisque conuenientem homini censebant actionem ratione & mente institutam, quàm illam per vim aut robur.* *Spartanorum de his iudicium.* Plutarch. Marcel.

Ideoque θύει μὲν ἐν Σπάρτῃ τῶν ἀποστρατήγων, ὁ μὲν δι' ἀπάτης ἢ πειθοῦς ὃ βούλεται διαπραξάμενος, βοῦν· ὁ δὲ διὰ μάχης, ἀλεκτρυόνα: *Spartæ, è Ducibus qui se abdicant, ille qui rem dolo aut suasione confecit, bouem immolat: qui prælio, gallum.* Ibidem. *Qui antè posuerunt hæc tecta rectis.*

Maiorem scilicet minoremque victimam, pro re tali. At negat, inquiunt, Euripides esse viri generosi. Errant. non ille de hoste publico aut præliis loquitur: sed sentit de priuatis inimicitiis, in quibus locum (iustè quidem) esse non vult huic fraudi. aliud est in bellis. Nam etiam Romani ve- *Responsio ad rationes aduersas.* *Distinctio inter hostes.*

b teres,

teres, auidi aliâs & tenaces regiæ huius viæ, quemdam *bonum Dolum dicebant, & pro sollertiâ hoc nomen accipiebant: maximè si aduersus hostem latronémve quis machinaretur.* Vlpian. l. 1. De dolo.

Christiana sanctio. Quid verbis opus est? Ipse sacrorum Antistes definiuit, *Cùm iustum bellum suscipitur, vt apertè pugnet quis aut ex insidiis, nihil ad iustitiam interest.* Augustin. in Quæst. super Iosue, qu. x.

Ad Florum responsio. Nam quòd Romanus ille scriptor damnare videtur, ille verò non damnat. Saluam tantùm in iis vult Fidem & dignitatem. Nam contra fœdera aut pacta fraudem quis probet? quis item vilem aliquam & abiectam? vt siquis hostem veneno tollat, aut clàm immisso emptoque percussore. Hęc talia sperne, & cum Agesilao cense: Ἀποπεισάμενον μὲν ἀδίκως, ἀσεβές· τοὺς δὲ πολεμίους παραλογίζεσθαι, οὐ μόνον δίκαιον καὶ ἐπίδοξον, ἀλλὰ καὶ ἡδὺ, καὶ κερδαλέον: *Fœderatum iniustè fallere, impium; at hostes, non solùm iustum, sed etiam suaue & fructuosum est.* *Quæ fraudes bonæ.* Plutarch.

Hos tales, cum Homero,

Adhortatio ad eas. Κτείνῃς ἠὲ δόλῳ, ἢ ἀμφαδὸν ὀξέϊ χαλκῷ: Odyss. λ.

Confice siue dolo, seu stricto cominus ense.

Laudatio. Οὕτως γὰρ οὐδὲν κερδαλεώτερον ἐν πολέμῳ ἀπάτης: *Reipsâ enim nihil vtilius in bello dolis.* Xenoph. Hipparch.

Quorum specimen quid à me hîc exspectes: Frontinum & Polyænum è veteribus habes: & nonnemo etiam hodie percoluit illum campum.

CAPVT XVIII.

Quid post Pugnam faciendum videatur: & in Victoriâ, siue Clade, quomodo Princeps salubriter & decorè se gerat.

AD Pugnam Consiliis meis satis te instruxi: aliquid etiam de iis quæ post Pugnam vsui sunt, dicā, & hoc velut flexu ducam te ad candidam illam metam: id est, Pacem. Post Pugnam, aut Victoria est, aut Clades. In illâ tria præcipio: vt Cautè eam habeas, vt Leniter, vt Modestè. Cautè ideò, *quòd fermè fit vt res secundæ neglegentiam creent:* *Ad Victoria vsum tria præcepta.* Liu. xxx.

Atque

Tacit. Agric. Atque ita *aliquod vulnus per nimiam fiduciam accipiatur.* *Cautela adhibenda:*

IV. Histor. *Crebra* autem, *etsi modica damna, famam partæ victoriæ lacerant.*

Leniter etiam: quia suapte naturâ ea cruda. *Lenit...*

Seneca Troad.

——Regi frænis nequit
Et ira, & ardens hostis, & Victoria,
Gladiusque felix, cuius infecti semel
Vecors libido est.

Regenda tamen; aut valdè hæres in tuo cursu. Nam vbi *Nec spes omnis abcidenda hosti.*
Tacit. III. Histor. extrema omnia in oculis, *desperatione in audaciam accingũtur.*

Curt. V. *Ignauiam quoque Necessitas acuit, & sæpè desperatio spei caussa est.*

Porcius Latro in Declam. *Grauissimi sunt morsus irritatæ Necessitatis.*

Ergo hoc caue, & ad spem semper aliquid relinque. Insta, terre: sed *vbi satis terrueris, parcendo rursus irritamenta pacis ostenta.* *Ad pacem identidem prouocandus.* Tacit. Agric.

Ibid. Hoc mollit & *frangit aspectu pignorum,*

Aspectu Opum: quas ipsas ne planè perde. Archidamus prudenter: Μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίσητε, inquit, τὴν γῆν αὐτῶν (τῶν πολεμίων) ἢ ὅμηρον ἔχειν. καὶ οὐχ ἧσσον, ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασται· ἧς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπὶ πλεῖστον, καὶ μὴ ἐς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς ἀληπτοτέρους ἔχειν: *Nec enim aliud terram hostium censete, quàm velut obsidem, idque eò magis, quò illa cultior. Huic parcendum vt plurimum est, nec hostes in amentiam & desperationem redacti, difficiliores expugnatu reddendi.* *Agris parcendum.* Thuc. I.

Et alioqui speciosa in hoc fiducia, quòd parcas, vt tuis. Nam

Seneca Theb.

Quæ corripi igne, quæ meti gladio iubes,
Aliena credis.

Tacit. III. Histor. Tertiò, Modestè eam habe. Nã non solùm *Felicitas in malo ingenio auaritiam, superbiam, ceteraq́; occulta mala patefacit:* *Superbia segreganda.*

Tacitus II. Hist. Sed *rebus secundis, etiam egregij duces insolescunt,*

Et cum Pindarico illo Tantalo —— μέγαν ὄλβον καταπέψαι οὐ δυνάνται : *magnam felicitatem concoquere non possunt.* Olymp. Od. I.

Nam casus incerti. O stulti! ὅ τε ἐν πολέμῳ εὐτυχίᾳ πλεονάζων, οὐκ ἐντεθύμηται θράσει ἀπίστῳ ἐπαιρόμενος: *Is qui in bello ob res secundas exsultat, non cogitat quàm infidâ fiduciâ se extollat.* Thuc. I.

Fortuna vitrea est, tunc cùm splendet, frangitur. Publius.

Et sæpè victor, victus. *Habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, secunda ex aduersis nascantur.* Plin. Panegyr.

Victor timere quid potest? quod non timet. Seneca Agam.

Clades tuas scire oportet: Iam in CLADE duo moneo: vt Prudenter eam & Fortiter feras. Prudenter, hoc sensu: vt noris eam seriò, & appendas. Nam quidam, *è contrario, læta omnia sibi fingunt:* Tacitus III. Hist.

Aut non mederis. Et *nuntios cladis occultantes, stultâ dissimulatione, remedia potiùs malorum, quàm mala differunt.* Ibidem.

Quod nulla ratio est, vt fiat. Nam primùm,

—— clades scire qui refugit suas,
Grauat timorem. dubia plus torquent mala. Seneca Agam.

Sicut contrà, *Sæpè calamitatis solatium est, nosse sortem suam.* Curt. IV.

Deinde, profectò

Iners malorum remedium, Ignorantia est: Seneca Oedip.

Iis obnitendum. Imò nullum: nec mederi tibi fas cùm nescis. Tu verò agnosce, atq; adeò examina & appende. Si exigua damna, *irâ te magis quàm metu accendant.* Tacit. XV. Annal.

Si grandiora; ne sic quidem *hastam abiice,* Cicer. pro Muræn.

Nec prœlij vnius euentu paueſce. Tacitus II. Hist.

Et meliora speranda. Nónne *Mars communis & victum sæpè erigit, & adfligit victorem?* Liuius XXVII.

Infirmi ingenij est, lapsu aliquo, summæ rei diffidere, cùm exiguis momentis subitò inclinentur omnia quæ in bello geruntur. Egesip. IV. cap. II.

Robur animi induendum. Ergo hîc illud valeat, vt feras Fortiter.

-- *Regium*

Seneca Oedip.

——Regium hoc ipsum reor
Aduersa capere. quoque sit dubius magis
Status, & cadentis imperî moles labat,
Hoc stare certo pressiùs fortem gradu.

Tacit. II. Hist. Didici *fortes & strenuos contra Fortunam insistere spe, timidos & ignauos, ad desperationem formidine properare.* *Cōtra Fortunam insurgēdum.*

Indid. Tu verò erige te, *vires iuxtà & procul sitas circumspice:* *Vires reparanda.*

Veget. III. cap. XXV. *Noui dilectus, noua quærantur auxilia :*

Tacitus Agric. Opida aut *castella, aduersus moras obsidionis, annuis copiis firmentur.*

Florus I. cap. XV. Ad summam (bona modò caussa tua sit) *omnia experire: more anguium, qui obtrito capite, postremùm caudâ minantur.*

Curtius V. *Si iusta ac pia bella dij auersantur, fortibus tamen viris licebit honestè mori.* *Per decus mori melius, quàm per dedecus viuere.*

Sallust. *Quoniam quidem vnum omnibus finem Natura vel ferro septis statuit :*

Tacit. III. Histor. *Id solùm refert, nouissimum spiritum per ludibrium & contumelias effundant, an per virtutem.*

CAPVT XIX.

Ad Pacem ex animo adhortatio. Ac primùm illuc inclinamus eos, qui Victi: sed ad Tutam & Bonam.

SED satis, satis, iam Pugnarum est: Pax salutaris quando nos respicies? Ad te venio, & absterso Martio hoc puluere, quiescam paullùm sub felici arbore Mineruæ. Dixi quomodo Suscipienda bella, & Gerenda: nunc auidè, quomodo Finienda. Nam *Pars tertia huius libri.*

Seneca Herc. Fur. *Mundus non stet per assidua bella.*

Si æterna semper odia mortales gerant,
Nec cœptus vmquam cedat ex animis furor,
Sed arma felix teneat, infelix paret;
Nihil relinquent bella: tum vastis ager
Squallebit aruis, subditâ tectis face
Altus sepultas obruet gentes cinis.

Bellorum finis pax. Quamuis magna, quamuis diuturna bella, Pace finienda sunt: cuius & *nomen dulce est, res verò ipsa cùm iucunda, tum salutaris.* Cic. Philip. XIII.

Laudatiuncula pacis. *Quâ non modò ij quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta atque agri lætari videntur.* Idem de leg. Agrar.

—— Pax optima rerum Silius XI.
Quas homini nouisse datum est. Pax vna triumphis
Innumeris potior.

Vtrique parti expedit: Ergo pariter ad hanc ite, *tam quibus Salus quàm quibus Gloria carissima est:* Tacitus Agric.

Victi dico & Victores, ad hanc ite. Illa *ex æquo vtilis:* XV. Ann.

Et

Victis maximè. *Pacem reduci velle, Victori expedit,* Seneca Herc. Fur.
Victo necesse est.

Sed tu me prior audi, qui VICTVS. Paullò antè ad arma te excitaui: nec nunc excutio. quia hæc directa ad Pacem via. *Si pace frui volumus*, inquit Tullius, *bellum gerendum est; si bellum omittemus, pace numquam fruemur.* Arma tenenda, si eam volumus. Phil. VII.

Ἐκ πολέμου μὲν γὰρ εἰρήνη μᾶλλον βεβαιοῦται: *E bello enim pax magis firmatur.* Thuc I.

Metus faciendus hosti. Quomodo? nempe ne ignauum & vile aliquod animal videare: & sciat *esse tibi adhuc vires, si deliberas, ambiguas; acres, si desperâris.* Tacit. III. Histor.

Ideò *erectum & fidentem animi ostende.* IV. Ann.

Et dic illud Homericum:
Τῷ μοι δούρατά τ' ἔστι καὶ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι, Iliad. γ.
Καὶ κόρυθες, καὶ θώρηκες λαμπρὸν γανόωντες.
Et mihi sunt teretes hastæ, clypeique rotundi,
Tum galeæ, tum thoraces splendore micantes.

Vetus verbum non te fallet; *Sub clypeo meliùs succedere pacis negotium.* Guliel. Neubr. Rer. Angl. lib. II. cap. XII.

Consi-

Considerabis autem in omni pace hæc duo, vt Honesta ea, & vt Simplex sit. Honestam intellego, cùm *aliquá tolerabili conditione finies bellum.* *Duo in pace spectâ.* *Vt Honesta sit.* Liu. xxv.

Ex Cic. Phil. xii. Vt verè *pax ea sit, non pactio seruitutis.*

Ad Attic. vii. Epist. xiv. Nam quamuis *pax vel iniusta, vtilior sit iustissimo bello;*

Tamen profectò viro Principi intolerabilis, quæ labem eiusmodi aut ignominiam adfert. *Cum apertâ seruitute, turpis.*

Seneca Theb. *In seruitutem cadere de regno, graue est.*

Phil. iii. Videaturque *cum dignitate potiùs cadendum, quàm cum ignominiâ seruiendum.* *Mors viro potior.*

Deinde Simplicem eam volui: id est, puram, niueam, & verè Pacem. Nam fictam, fucatam illam, & *pacis nomine inuolutum bellum, reformido.* *Pax sine fuco esto.* Phil. vii.

Sallust. Ep. Mithr. Sæpè *ob* potentium *interna mala, dilata magis prælia, quàm datam pacem intelleges.* *Finiat bellum, non differat.*

Tacit. iv. Hist. Ego autem censeo, *Pace suspectâ tutius bellum.*

Hæc duo sunt quæ semper consideres, nec plenè semper impetres: nisi fortè initio belli. Nam optimum & propè *vnum tempus est de pace agendi, dum sibi vterque confidit, & pares ambo videntur.* *Quando ea optimè coëant?* Cæs. i. Bel. Ciu.

Curt. vii. Et *videntur pares, qui non fecerunt inter se periculum virium.*

Cicero v. Epist. xxi. At rebus inclinatis, magis est vt te inclines: & *quauis tutâ conditione pacem accipere malis, quàm viribus cum valentiore certare.* *Interdum fasces Dignitas submittat.*

Curtius v. *Gubernator, vbi naufragium timet, iacturâ, quidquid sanari potest, redimit.*

Tacit. ii. Hist. *Experti inuicem estis tu ac Fortuna:*

v. Histor. Contra te stetit: quid *proroges vltrà ruinam?*

ii. Hist. Scito *apud victos plus ferè querimoniarum, quàm virium.*

iii. Hist. Et *quãquam atrociter loquantur, minorẽ esse apud eos animum.*

Itaque

Necessitate cogente. Itaque morde frenum, & (quod in re simili quispiam dixit) *Necessitati pare, quam ne dij quidem superant.* Liu. IX.

Ecce *Pacem etiam qui vincere possunt, volunt: quid te oportet?* Idem VII.

Nec inutile sine conditione etiam dare se hosti. *Quin omissâ Irâ ac Spe fallacibus auctoribus, teipsum tuáque omnia cognitæ permitte fidei.* Ibid.

Sæpè hoc profuit, & *supplicès, nihil abnuendo, veniam omnium accepêre.* Tacit. II. Annal.

Si is tamen generosus. Nam victores (qui alto quidem sunt animo) *secundæ res in miserationem ex irâ vertunt.* Sallust. Orat. Lepidi.

CAPVT XX.

Victores ad Pacem prouocati, argumento triplici: quia id Decôrum, Vtile, Tutum. atque adeò ad Pacem mitem: sed cum exclusione fraudis. Pro eâ auctor ipse Pacis inuocatus.

QVos huc quoque iam impellam. Nam ades tu VICTOR: & quamuis vela tibi tumeant secundo vento, capesse hunc portum. Procellâ inuolui potes, & euerti. Nam quamuis ille dixerit, *Pacem & concordiam Victis vtilia, Victoribus tantùm pulchra esse:* III. Hist.

Ne crede. illa verò non Pulchra iis solùm, sed Vtilis plerumque & Tuta. Palàm quidem pulchra: *& in bonis tuis rebus, hostium dubiis, tibi ampla ac speciosa danti pax est.* *Pax vincēti decora.* Liuius XXX.

Quàm decorum Principi, *cùm victoriam propè in manibus habeas, pacem non abnuere! vt sciant omnes, te & Suscipere iustè bella & Finire.* Ibidem.

In occasione accipienda. *Si prætermittis hoc tempus, quo dare magis quàm accipere potes pacem, vereor ne hæc lætitia luxuriet tibi ac vana euadat.* Lib. XXIII.

Et fiat illud: *Gloriæque & prædæ nonnihil partum, si aut gloriam cum modo, aut prædam cum curâ habuisset.* Tacit. XV. Annal.

Sanè vir sanctus inclamat: *Pacem contemnentes, & gloriam appetentes, pacem perdunt & gloriam.* Bernard. in Epist.

Iam

Iam Vtilis quoque eadem. Nam si in bello perseueras, *Vtilis etiã:*
Tacit. XII. Annal. quid nisi *tædium ex morâ, periculum ex properantiâ* te manet? *Vt bello & molestiis defungare.*

In Agric. Nam ferè *plus impetus, maior constantia penes miseros.*

Silius I. *Et fractis rebus violentior vltima virtus.*

Flor. II. cap. XV. *Quàm maximè mortiferi morsus esse solent morientiũ bestiarũ.*

Curt. III. Adde, quòd *Fortuna belli artem victos quoque docet.*

Nec temerè id præuisum pręcautumque Lycurgo: qui *Non diu in eosdem bellandum.*
Plut. in Lycurg. Rhetram siue legem tulit, κωλύουσαν ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς πολεμίους στρατεύειν, ἵνα μὴ πολλάκις ἀμύνεσθαι συνεθιζόμενοι πολεμικοὶ γένωνται: *vetantem eosdem hostes sæpiùs impugnare, ne repugnare assuefacti, ipsi quoque bellicosi euaderent:*

Denique Tuta: quoniam vitas per eam incerta belli.
Liuius XXX. *Melior tutiorque est certa pax, quàm sperata victoria. Illa in tuâ, hæc in deorum manu est.* *Pax tuta.*

Ibidem. *Vim Fortunæ reputa, & omnia quæ agimus, subiecta esse mille casibus.* *Fortuna incerta.*

Seneca Herc. Fur.
——— nemo se tutò diu
Periculis offerre tam crebris potest.

Liu. XXX. *Omnia audacissimè incipientem nusquam fefellit Fortuna?*

Ibid. Eò magis time. & *ne quãto altiùs elatus es, hoc fœdiùs corruas.* *Quæ in extremo sæpè pungit.*

Seneca Hercul. Oet.
Semel profectò premere felices Deus
Cùm cœpit, vrget. hos habent magna exitus.

Curt. III. Itaque *illam ipsam Fortunam, quâ aspirante res tam prosperè gessisti, verearis.* *Non ergo irritanda.*

Ibidem. Fortuna enim est: & *ex his quæ tribuit tibi, quàm mutabilis sit, reputa.*

Homer. Iliad. σ.
Ξυνὸς ἐνυάλιος, καὶ τὸν κτανέοντα κατέκτα:
Mars communis, & interimit quoque iam perimentem.

Liu. XLV. *Ideò in secundis rebus, nihil in quemquam superbè ac violenter consu-*

consulere decet, nec præsenti credere Fortunæ; cùm quid Vesper ferat, incertum sit.

Sapientiam cum eâ misce. Profectò *si in secundis rebus bonam quoque mentem darent dij, non eâ solùm quæ euenissent, sed etiam quæ euenire possent, reputaremus.* Lib. XXX.

Dabis ergo Pacem, *nec ita aliena appetes, vt de tuis dimices.* Ibidem.

Pax tolerabilis esto. Sed qualem? mitem. Nam *bellorum egregij fines, quoties ignoscendo transigitur.* Tacit. XII. Annal.

Imò benigna. Cogita, *Ignoscendo populi Romani magnitudinem auxisse:* Salluſt. Orat. Philip.

Neque victis quidquam, præter iniuriæ licentiam, eripuisse. In Iugurt.

Quídni imiteris? *Quantâ peruicaciâ in hostem, tantâ beneficentiâ aduersus supplices vtendum.* Tacit. XII. Annal.

Vti animosè debes tanto munere deorum, dandi auferendíque vitam potens: Seneca I. De Clem.

Et interdum *contentus esse, nihil ex rege victo, præter gloriam, sumere.* Ibid.

Nam mala, infirma: Ex Famâ tuâ hoc erit, imò etiam ex Vsu. Si enim duram acerbamque das, quis seruabit? *Nec crediderís vllum populum, aut hominem denique, in eâ conditione, cuius eum pœniteat diutiùs quàm necesse sit, mansurum.* Liu. VIII.

Viuet semper in pectoribus eorum, quidquid istuc præsens necessitas iniunxerit. Lib. IX.

Et in tempore clamabunt, *Miseram pacem vel bello benè mutari.* Tac. XIII. Annal.

Liberè & verè olim Priuernas ille in senatu Romano, interrogatus, Qualem ab iis pacem exspectarent? *Si bonam dederitis,* inquit, *& fidam, & perpetuam: si malam, haud diuturnam.* Liuius VIII.

Bona, constantissima.

Veriloquium est: *Ibi pacem esse fidam, vbi voluntarij pacati sint, neque eo loco vbi seruitutem esse velint, fidē sperandam esse.* Ibidem.

Esto

Esto Pax igitur Mitis, sed in eos qui ex animo eam volunt. Nam siqui subdolè aut insidiosè agunt, hos tales adstringe. *Frequentiùs* enim *conuentionum pacisque simulatio credulis, quàm arma nocuerunt.* *Insidiæ tamen cauendæ.*

Vegett. III. cap. XXII.

Lib. IIII. Polybij hîc dogma aureum : Τοὺς ἐπὶ τῶν πραγμάτων ταττομένους, χρὴ τούτων οὐδενὸς μᾶλλον φροντίζειν, ὥστε μὴ λανθάνειν τὰς προαιρέσεις τῶν διαλυομένων τὰς ἔχθρας, ἢ συντιθεμένων τὰς φιλίας, πότε τοῖς καιροῖς εἴκοντες, καὶ πότε ταῖς ψυχαῖς ἡττώμενοι ποιοῦνται τὰς συνθήκας, ἵνα τοὺς μὲν ἐφέδρους νομίζοντας εἶναι τῶν καιρῶν ἀεὶ φυλάττωνται· τοῖς δὲ πιστεύοντες, ὡς ὑπηκόοις ἢ φίλοις ἀληθινοῖς, πᾶν τὸ παραπίπτον ἐξ ἑτοίμου παραγγέλλωσιν: *Oportet eos qui rebus præsunt, nihil magis curare, quàm vt ne eos lateat quo animo sint qui aut bella finiunt, aut amicitias constituunt. quando temporibus cedentes, & quando reuerà animis fracti pacem ineunt. vt illos quidem, tamquam subsessores & insidiatores temporum, obseruent ac caueant. istis fidem habentes, tamquam verè subditis aut amicis, quidquid euenerit, imperent atque præcipiant.* *Animaduerte.*

Hominibus suasi hactenus. nunc ad te, ô æternum Numen, qui *non Deus es dissensionis, sed Pacis:* *Oratio pro pace.*

Paul. II. ad Corinth. cap. XIIV.

Breues, sed calidas preces conuerto. *O mucro Domini, quousque non requiesces? Ingredere in vaginam tuam, refrigerare, & sile.*

Ieremi. cap. XLVIII.

Ex eodem cap. XXIIX. *Cogita super nos cogitationes pacis, & non afflictionis, vt des nobis finem & patientiam, & inuocabimus te, & viuemus.*

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI SEXTI

CAPVT I.

Ad Ciuile bellum ventum. & eius miseriæ breuiter oculis subiectæ.

INEM Externo bello imposui: vtinam Ciuilibus malis! quæ *nostra per tot annos vidit ætas.* Liuius Præfat.

Quid sit Ciuile bellum? Nam huc Ordo me trahit; & definio Ciuile bellum, ARMA SVBDITORVM IN PRINCIPEM MOTA, AVT INTER SESE. Quo nihil miserius, nihil fœdius, & quod meritò mare ipsum dixerim calamitatum. Culmen miseriarũ.

Homerus verè scripsit,

Formidatũ iis qui verè ciues.

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος, Iliad. 9.
Ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ὀκρυόεντος:
Ille nefarius & sine gente tribuque mihi esto,
Qui Ciuile cupit ferum & exsecrabile bellum.

Cuius mentem explicuit & diffudit magis Tullius: *Nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura cara habere potest, quem discordiæ, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat. eumque ex numero hominum eiiciendum, ex finibus humanæ naturæ exterminandum puto.* Philip. XIII. Imò qui homines.

In eo scelera, Et reipsâ quid scelerum ab eo abest? *quæve humana superant, aut diuina impolluta sunt?* Sallust. Orat. Lepidi.

Castra

Seneca II. De Irâ. *Castra ex vnâ parte contraria, & parentum liberorumque sacramenta diuersa.* *Et impietas.*

Lucanus VII.
——— vidêre parentes
Frontibus aduersis, fraternaque cominus arma:

Idem I.
Cognatasque acies.

Salluft. Orat. Lepidi. Quid cladium non ei ineſt? *Proſcriptiones innoxiorum ob diuitias, cruciatus virorum illuſtrium, vaſtæ vrbes fugâ & cædibus, ciuium miſerorum bona, quaſi* hoſtilis *præda, vænum aut dono data.* *In eo clades.*

Tacit. I. Histor. *Occidere palàm, ignoſcere non niſi fallendo licet.* *Promiſcua cædes.*

III. Hist. *Non ætas, non dignitas, quemquam protegit, quo minùs ſtupra cædibus, & cædes ſtupris miſceantur.*

Lucan. I.
Nobilitas cum plebe perit, lateque vagatur
Enſis, & à nullo reuocatum eſt pectore ferrum.

Tacit. II. Hist. Iam minora illa flagitia adde. *Fluxam per diſcordias militum fidem:* *Perfidia.*

I. Hist. Corruptam *Diſciplinam. quam in pace inexorabilem, diſcordiæ ciuium reſoluunt, paratis vtrimque corruptoribus, & perfidiâ impunitâ:* *Nulla Diſciplina,*

II. Hist. Ideoque *Pecuniam inter ciuiles diſcordias ferro validiorem.* *Aut obedientia.*

Ibidem. Cernimus milites *in omne fas nefaſque auidos aut vænales, non ſacro, non profano abſtinentes:*

Ibid. Quippe *obnoxiis ducibus, & prohibere non auſis.*

I. Histor. Sciuntque *per turbas & raptus faciliùs eos ad ciuile bellum impelli.*

II. Hist. Atque vniuersè verum: *Ciuilibus bellis, plus militibus quàm Ducibus licere.*

Lucan. V.
——— Rheni mihi Cæſar in vndis
Dux erat, hic ſocius. facinus quos inquinat, æquat.

Tacit. I. Hist. Quid? quòd nec apud togatos & paganos *vſquam fides aut amor? metu ac neceſſitate huc illuc mutantur:* *Variæ tranſitiones.*

Faciles occupantibus, & meliorum incuriosi. II. Hist.

Victoria aspera: Ad summam, *Omnia sunt in bellis ciuilibus misera, sed nihil miserius quàm ipsa victoria.* Cicero IV. Epist. ad Famil. epistolâ IX.

Quæ etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit: vt etsi naturâ tales non sint, necessitate esse cogantur. Ibidem.

Nec in potestate vincentis. *Duces enim accendendo ciuili bello acres, temperandæ victoriæ impares.* Tacit. III. Hist.

*Bellorum*que *ciuilium hi semper exitus, vt non ea solùm fiant quæ velit victor, verumetiam vt iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus parta est victoria.* Cicer. XII. Epist. ad Fam. epist. XVIII.

Plura sunt in detestationem huius pestis: quę nimis nota nobis, omitto.

CAPVT II.

De caussis ciuilium bellorum. Eæ factæ duplices, Longinquæ & Propinquæ. Priùs de prioribus dictum.

ILLVC transeo, vt de Caussis eius distinctè differam, & de Fine. Quid enim opus de Modo gerendi? par ille aut idem, qui in Externo. Et alioqui, non tam de Gerendo eo cogitandum sapienti Principi, quàm cauendo. Hoc caput, hic pes rei. & initia profectò ac semina Ciuilium motuum restinguenda sunt: aut vbi accensa, nulla Prudentia te habebit indemnem. Necessariò aut interitus consequetur, aut mutatio rerum. Igitur de Caussis ἐπιμελῶς & intentè differam: & in herbâ, si possum, opprimam pestilentem hanc frugem.

Cardo hic rei, cauere bellum.

Caussæ Ciuilis belli duplices: Remotæ, & Propinquæ. Dico illas, QVAE PRIMAE VERAEQVE CAVSSAE SVNT, SED MINVS ADHAERENT EFFECTVI, AVT APPARENT. Istas, QVAE ORTAE AB ILLIS, EVENTVI CONIVNGVNTVR, ET PALAM SE OSTENDVNT. Priores, Sapientes intuentur: Vulgi oculi versi ad istas. Sunt inter Remotas duæ, Fatum & Luxus. Fatum in primis: quia ab

Caussa Remota: *Caussa Propinqua.* *Fatum & ordo rerum gignit ciuiles turbas.*

ab euentibus omnis æui certum, Deum velut sollemniter magna imperia perdere per hanc viam.

Lucan. I. *In se magna ruunt. Lætis hunc numina rebus*
Crescendi posuere modum.

Licet de omni republicâ præsagias, quod Crispus de suâ:
Ad Cæs. *Ego sic existimo, quoniam orta omnia intereunt, quá tempestate vrbi Romanæ fatum excidij aduentârit, ciues cum ciuibus manus conserturos. ita defessos & exsangues regi aut nationi prædæ futuros. Aliter, non orbis terrarum, neque cunctæ gentes conglobatæ, mouere aut contundere queant hoc imperium.* *Europæi notate.*

Flor. III. cap. XII. At Luxus etiam caussa altera. *Quæ enim alia res ciuiles furores peperit, quàm nimia felicitas?* *Luxus paulatim quoque eas gignit.*

Indid. *Opes atque diuitiæ afflixêre sæculi mores, mersámque vitiis suis, quasi sentinâ, rempublicam pessum dedêre.*

Ibidem. *Magnificus apparatus conuiuiorum, & sumptuosa largitio, nónne ab opulentiâ paritura mox Egestatem?*

Tacit. I. Histor. *Cùm* scilicet *rapacissimo cuique ac perditissimo, non agri aut fœnus, sed sola instrumenta vitiorum manebunt.* *Ab illo enim æs alienum:*

Indid. Hi tales, *miscere cuncta, & priuata vulnera, reipublicæ malis operire statuent.* *Ab hoc spes noua.*

Vell. II. *Quippe ita se res habet. vt publicâ ruinâ quisque malit, quàm suâ proteri; & idem passurus, minùs conspici.*

Sunt igitur isti gradus:

Lucan. I. *Non auro tectísve modus, mensásque priores*
Aspernata fames.

Ibidem. *Hinc vsura vorax, auidúmque in tempora fœnus,*
Et concussa fides, & multis vtile bellum.

Atque hæ duæ Remotæ illæ caussę sunt. quod in eas remedium? in alteram nullum. Frustrà cum Fato pugnes, id est diuino decreto. *Ita Fato placuit nullius rei eodem semper loco stare fortunam.* *Remediũ, aut solatiũ potiùs, in Fatum.* Sen. Consol. ad Hel.

Nihil

Nihil mutationis periculo exceptum: non terra, non cælum, non totus hic rerum omnium contextus. Quamuis Deo agente ducatur, non semper tenebit hunc ordinem, sed illum ex hoc cursu dies aliquis deiiciet. Idem Ep.

Certis eunt cuncta temporibus. nasci debent, crescere, extingui. Ibidem.

At in Luxum (si tempore prouides) firmum auxilium habes à nostrâ * Censurâ.

* Suprà, lib. IIII. cap. XI.

CAPVT III.

De caussis Propinquis belli Ciuilis. Eæ tres. Factio prima est: eius pernicies in omni statu. & sintne dissidia vmquam vsui?

HÆC igitur sunt, vt poëta ait,

——— publica belli Lucan. I.

Semina, quæ populos semper mersêre potentes.

venio ad Propinquas caussas: quæ tres occurrunt, Factio, Seditio, Tyrannis. Factionem nomino, PAVCORVM AVT PLVRIVM INTER SE COITIONEM, ET CVM ALIIS DISSENSVM. Cui origo sæpè à priuatis, aut publicis familiarum Odiis: sæpiùs ab Ambitione, dum quisque præire vult, aliumque detrahere: & huic fini conspirant. *Nemo enim eorum qui in rep. versantur, quos vincat; sed à quibus vincatur, aspicit.* Seneca Ep. LXXIV.

Definita Factio. *Fons Factionis,* *Odium:* *Aut Ambitio.*

Habet hoc vitium omnis Ambitio, Non respicit. Indid.

Trudunt igitur se, vt fluctus fluctum. atque inde contentio, odia, bellum. *Factiones fuêre, eruntq; pluribus populis magis exitio, quàm bella externa, quàm fames morbíve, quæque alia in Deûm iras, velut vltima publicorum malorum, vertunt.* Liu. III.

Pestis hæc mera statuum.

Nam quòd quidam hodie malè callidi eas etiam approbant, & negant Principi *quidquam aduersus subditos vtilius, quàm si in commune non consulant:* Tacit. Agric.

Aulici consiliarij probant:

Heu quàm errant! Cùm enim duplex, vt in definitione ostendi, Factio sit, Paucorũ aut Plurium: perniciosa vtraque. & hęc quidem palàm, quæ viribus freta statim ad manus

Improbè. *Factio popularis noxia.*

Liuius xxxiv. nus & arma tendit: & plerumque *pars quæ domestico certamine inferior est, externo potiùs se applicat, quàm ciui cedat.*

Sed nec prior illa minùs exitiabilis, quæ inter paucos & potentes. Nam paullatim, vt Philosophus quoque adnotat, *Factio potentum noxia.* Aristot. v. Polit. cap. iv. Αἱ τῶν γνωρίμων στάσεις συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν: *Nobilium factiones trahunt ad se & in partes vniuersum etiam populum.*

Cicer. De Aruspp. Respons. Imò ægriùs hi placantur. *neque alius solet esse discordiarum exitus inter claros & potentes viros, nisi aut vniuersus interitus, aut victoris dominatus & regnum.*

Quomodo igitur vtiles? nam hæc exemplis herè atque hodie etiam sumus edocti. Illud quidem fateor: haud ab re esse, leuiter inter se dissentire finitima opida aut prouincias: sed leuiter, & hoc vno bono, ne in te conspirent. Cato in familiâ suâ id spectauit: qui ἀεί τινα στάσιν ἔχειν τοὺς δούλους ἐμηχανᾶτο καὶ διαφορὰν πρὸς ἀλλήλους, ὑπονοῶν τὴν ὁμόνοιαν καὶ δεδοικώς: *semper contentiunculas aliquas aut dissensum inter seruos callidè serebat, suspectam habens nimiam concordiam eorum metuensque.* *Gallia loquitur. Tamen aliqua dissidia vsui. Sed exigua,* Plutarch. Caton.

Seneca Ep. xcvii. Nec malè hîc illud applicauerim: *Societas nostra lapidum fornicationi simillima est, quæ casura nisi inuicem obstarent, hoc ipso continetur.*

Tacit. v. Hist. Talem igitur aliquē dissensum, & *solita inter accolas odia,* *Et inter finitimos recepta.*

Fortasse tolerem: at nūquam veras illas, præsertim inter Nobiles, factiones. Imò τὰς τῶν γνωρίμων φιλονεικίας καὶ στάσεις, ait princeps Philosophus, καὶ διὰ τῶν νόμων πειρᾶσθαι δεῖ φυλάττειν: *Nobiliū contentiones & partes, etiā legibus oportet prohibere conari.* Aristot. v. Polit. cap. viii. *Factiones legibus premendæ:*

Neq; insignia vlla, aut discrimina Nominum Vestiumque permittere: saluberrimè olim à Mæcenate monitum, ad Augustum. Κάλλιστον, inquit, τάς τε ἔχθρας καὶ φιλοτιμίας τὰς πρὸς ἀλλήλους παντάπασιν ἐκκόπτειν, καὶ μήτε ἐπωνυμίας τινὰς καινάς, μήτ' ἄλλο τι ἐξ οὗ διενεχθήσονταί τισιν, ἐφιέναι σφίσι ποιεῖσθαι: *Optimum verò inimicitias omnes & ambitiosa certamina prorsus exscindere, atque adeò nec Nomina noua, aut aliud quid, ex quo oriri discidia possint, ipsis permittere.* *Earumq́; insignia.* Dio lii.

Et semina. Atq; hæc talia in semine comprimenda. Καὶ ἀρχομένων δεῖ τὰς τοιαύτας εὐλαβεῖσθαι, καὶ διαλύειν τὰς τῶν ἡγεμόνων καὶ δυναμένων στάσεις: *Incipientia ista cauenda sunt, & dissipandæ magistratuum aut potentium contentiones.* Aristot. v. Polit. cap. IV.

Parua enim *sæpè scintilla neglecta magnum excitauit incendium.* Curt. IV.

Vetandi cœtus. Et semper *ab hoc genere summum periculum est, si cœtus, & concilia, & secretas consultationes, esse sinas.* Liuius XXXIV.

CAPVT IV.

Caussa altera è Propinquis, Seditio. eius Origo, Progressus, Remedia, distinctè explicata.

Definita Seditio. IAM Seditio etiam caussa Ciuilis belli. quam definio, MVLTITVDINIS IN PRINCIPEM AVT MAGISTRATVS, SVBITVM ET VIOLENTVM MOTVM. De cuius Origine, Progressu, Remediis vtiliter & ordine dicam. *Eius origo varia: Vt oppressio,* Origo ei à caussis variis. Sæpè ab oppressione aut metu. cùm *imminentium periculorum remedium, ipsa pericula arbitrati,*

Aut metus, Consternantur ad arma. Aristoteles caussam hanc discretè tetigit: Διὰ δὲ φόβον, inquit, στασιάζουσιν οἵτε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην, καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι: *Ob metum seditiones mouent, tam hi qui fecêre iniuriam, metuentes pœnam; quàm ij, qui in se exspectant, præuenire volentes priusquam ea inferatur.* v. Polit. cap. III.

Laxitas nimia, Ab Indulgentiâ etiam, & rebus laxis. quomodo Appius apud Liuium dixit, *non miseriis, sed licentiâ, tantum concitum turbarum: & lasciuire magis plebem, quàm sæuire.* Liu. II.

Angustia, Sępè etiam ab Inopiâ, & rebus artis. *Semper* enim *in ciuitate quibus opes nullæ sunt, bonis inuident; vetera odêre, noua expetunt; odio suarum rerum mutari omnia student.* Sallust. Iugurth.

Tribunitij spiritus. Denique sæpissimè à Ducibus, cùm Tribuni quidam exagitant & signiferi turbarum. Nam *multitudo omnis, sicut mare, per se immobilis est.* Liuius XXVIII.

Æoli

Ibidem. Æoli isti excitant: & *caussa atque origo omnis furoris penes auctores est, reliqui contagione insaniunt.*

Quos operæ est, vt tibi describam. Sunt in eâ classe primùm, Ambitiosi aliquot homines. qui *priuatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei nisi per discordias habent.* *Quos ambitio impellit:* Tacit. XI. Annal.

Cicero II. in Catil. Quique *honores quos quietâ republicâ desperant, perturbatâ consequi se posse arbitrantur.*

Secundò, Obærati & re familiari perditâ. quibus scilicet *afflicta fides in pace, & rebus turbatis alacres, & per incerta tutissimi.* *Quos æs alienum:* Tacit. I. Histor.

Salust. Orat. Philip. *Quibus quies in seditionibus, in pace turbæ sunt:*

Ibid. Ideoq; auidè *tumultum ex tumultu, bellum ex bello serunt.*

Tacit. II. Hist. Tertiò etiam Vani quidam & ventosi. qui *non tam præmiis periculorum, quàm ipsis periculis læti, pro certis & olim partis, noua, ambigua, ancipitia malunt.* *Quos insita vanitas.*

Hæc Origo est, hæ caussæ & flabella: at Progressus iste. Hi tales variâ arte *imperitos animos impellunt.* *Progressus & augmenta seditionum.* I. Annal.

Ibidem. Primò clàm, & *nocturnis colloquiis, aut flexo in vesperam die, dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregantes.*

I. Hist. Illîc *inserunt querelas, & ambiguos de Principe sermones, quæque alia turbamenta vulgi.*

I. Annal. Mox etiam, *promptis iam & aliis seditionis ministris,*

IV. Histor. Agunt audaciùs: & palàm *libertas ac speciosa nomina prætexuntur:*

XVI. Ann. Sed quàm falsò? Nam *vt imperium euertant, Libertatem præferunt; si euerterint, ipsam aggredientur.* *Libertas & tutela publica prætexi solita.*

IV. Histor. *Nec quisquam alienum seruitium, & dominationem sibi, concupiuit, vt non eadem ista vocabula vsurparet.*

I. Ann. *Adstrepit* tamen *his vulgus.* *Vulgus leue & credulum.*

I. Histor. Primò *leuissimus quisque, & futuri improuidus, spe vanâ tumens:*

Mox, *quod in seditionibus accidit, vnde plures erant, omnes fuêre.* Ibid.

Calidi hîc regnant. Atque hîc regnum obtinent feruidi maximè & procaces: quique *inclementer in Principem inuehi soliti, nihil spei sibi inter aduersa reliquerunt.* III. Hist.

Nam isti *apertè descendisse in caussam videntur:* Ibidem.

Grati semper vulgo. *Eoque* plebi *gratiores, culpæ vel gloriæ socij.* Ibid.

Ad summam, *quanto quis audaciâ promptus, tanto magis fidus, rebusque motis potior habetur.* I. Ann.

Ἐν δὲ διχοστασίῃ καὶ πάγκακος ἔμμορε τιμῆς:
In turbis etiam prauus sortitur honorem. Prouerbialis versus.

Remedia in principio adhibenda. Progressus est iste: sed quę Remedia? iam dabo. Suadeo vt in tempore occurras. Nam sæpè *modicis remediis primi motus consedêre.* Tacit. XIV. Annal.

Omne malum nascens facilè opprimitur: inueteratum, fit plerumque robustius. Cic. Philip. V.

Vide igitur, si *incipiens & nondum adulta seditio melioribus consiliis flectetur.* Tacit. I. Hist.

Per interpretes placandi turbidi: Mitte qui moneant, suadeant: & præsertim eos, quibus *facundia adsit, mulcendique vulgum artes, & auctoritas.* III. Hist.

Non etiam tu ipse eas? haud temerè. & malo vt *integra auctoritas tua maioribus remediis seruetur.* I. Histor.

Interdum per teipsum. Tamen interdum haud abnuam, *præsidium te ab audaciâ mutuari.* I. Ann.

Fecit magnus Cæsar, &
——*stetit aggere fulti* Lucan. V.
Cespitis, intrepidus vultu, meruitque timeri
Nil metuens.

Etiam *Diuus Augustus vultu & aspectu Actiacas legiones exterruit.* Tacitus I. Ann.

Cur

I. Histor. Cur non tu idem in re ancipiti, & *vbi periculosior sit quies, quàm temeritas?*

Aude, illi metuent: & *Forte aliquod factũ eos terret.*

Lucan. V. *Deteget imbelles animos nil fortiter ausa*
Seditio, tantumque fugam meditata iuuentus.

Ex Liuio VII. Nam plebem nosce. *ferocior illa ad rebellandum, quàm ad bellandum.* *Plebs incipit magis, quàm patrat.*

Idem VI. Eique insitum *tentare magis, quàm tueri libertatem.*

Curt. IX. Audi vaticinium: *Omnis multitudo, maximè militaris, mobili impetu fertur. Ita Seditionis non remedia, quàm principia, maiora sunt.* *Leui re sedatur.*

Titinnius. *Coquus magnũ aënum quando feruit, paullã confutat truã.*

Quid tamen si coaluit & iam fortis est Seditio? nempe *Interdum tamen vi comprimenda.*

Tacit. I. Annal. *fortioribus remediis agendum:*

Ibidem. Et *si imperium detrectetur, bello certandum.*

I. Hist. Nec tamen statim. *Da malorum pœnitentiæ, bonorum consensui spacium.* *Sed lentã.*

Liu. II. Cogita *diem forsitan tempusque ipsum leniturum iras, sanitatemque animis allaturum.*

Tacit. I. Annal. Intereà variè *spem offer, metum intende.* *Variis artibus versanda.*

Tacitus IV. Hist. Sed in primis per artes diuelle eos ac disiunge: *quo tutissimo remedio consensus multitudinis extenuatur.* *Disiungenda.*

Liuius II. Quosdam occultis præmiis ad te allice. *neque vmquam deerunt, qui gratiam melioris partis bono publico velint quæsitam.* *Corrumpenda.*

Tacit. II. Hist. Quosdam subdolè ad ipsos mitte: qui eadem *velle simulent, quò plus auctoritatis consiliis insit.* *Fallenda.*

IV. Histor. Hi fallent. Tu quoque da verba: quoniam *verba apud eos plurimùm valent.* *Verbis demulcenda.*

Plutarch. Politic. Τὸν μὲν λύκον οὔ φασι τῶν ὤτων κρατεῖν· δῆμον δὲ καὶ πόλιν ἐκ τῶν ὤτων

ἀγὰν δεῖ μάλιστα: Lupum aiunt auribus non teneri: at populum & ciuitatem auribus maximè oportet ducere.

Ambiguis promissis inducenda. Offer blanda, imò ambiguè promitte. quid refert? Facilè mox *irrita facies, quæ per seditionem expresserint.* Tacitus I. Annal.

Ego bonum hunc dolum toto ostio admitto. Falle, falle potius, quàm cæde. Quòd si quid hîc maculæ; elui id velim clementiâ & lenitate. Ad te redierunt? ne sæui. *Omnium culpa fuit, paucorum sit pœna.* *Sed inducta, clementer habenda.* Ex Tacit. Histor. I.

Capita saltem puniuntor. Abundè satis, si *nefariæ seditionis auctores sanguine luant, quod admiserunt.* Liuius XXVIII.

Imò *si vnus altérve, maximè prompti, subuertantur.* Tacitus II. Hist.

——— *Quidquid multis peccatur inultum est.* Lucanus V.

Vnde orta culpa est, ibi pœna consistat: Liuius XXXIIX.

Et scito *ad multitudinem, castigationem satis esse.* Ibidem.

Inquisitio tollitor. Sed nec in conscios inquire. Bonâ fide securi omnes sint: & Tiberij exemplo, *quamquam multi sustentasse opibus, iuuisse consiliis dicentur, haud quæres.* Tacit. II. Annal.

CAPVT V.

De Tyrannide. quid ea sit, & eius ingenium? mala subiecta oculis: quæsitumque, tollenda ea an toleranda?

Definitio Tyrannidis. TERTIA inter Ciuilis belli caussas, Tyrannis. Quid ea est? VIOLENTVM VNIVS IMPERIVM, PRAETER MORES ET LEGES. Aio violentum. quia in communi omnium odio, necessariò Tyrannus decurrit ad hoc asylum. *Vis ei adhæret:*

Quod ciuibus tenere te inuitis scias,
Strictus tuetur ensis. Seneca Herc. Fur.

Præter alia, hoc inter Regem Tyrannumque discrimen est: *quòd alter arma habet, quibus in munimentum pacis vtitur; alter vt magno timore magna odia compescat.* *Et terror.* Seneca I. De Clem.

Aio

Seneca Herc. Fur. Aio etiam, Prętér mores aut leges. Nam apud Tyrannos *Sine lege est:*
Jus est in armis, opprimit leges timor.

Tacitus Agric. *Auferre, trucidare, rapere, falsis nominibus Imperium; atque vbi solitudinem fecerint, Pacem appellant.*

Specie tamen aliquâ legum, euertunt leges: & habent *Sine bono vllo iure.*
Tacit. IV. Annal. huic rei Delatores. quod *genus hominum publico exitio repertum, nec pœnis vmquam satis coërcitum, per præmia eliciunt.*

Ibidem. Atque *vt quis districtior accusator, apud eos velut sacrosanctus est: leues, ignobiles, pœnis adficiuntur.* *Amat Delatores.*

Sallust. Itaque sub iis *quàm quisq; pessimè fecit, tã maximè tutus est.* *Tuetur malos.*

Idem Catil. Tyrannis enim *boni quàm mali suspectiores sunt, semperq; aliena virtus formidolosa est.*

Tacitus Agric. Inde *sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magnâ famâ, quàm ex malâ.* *Odit formidatq; bonos, aut illustres.*

I. Hist. *Nobilitas, opes, omissi gestique honores, pro crimine: & ob virtutes certissimum exitium.*

In Agric. Imò etiam ob Doctrinam. Nam *pellunt Sapientiæ professores, & omnes bonas artes in exsilium agunt.* *Etiam doctos.*

Ibid. Quid ita? *nequid vsquam honesti oculis occurrat.*

Plinius Paneg. Ipsi enim vitiosissimi, *inimicas vitiis artes, non odio magis, quàm reuerentiâ relegant.*

Tacit. Agric. Quin metu apud posteros infamiæ, sæuiunt in ipsa Scripta: & *monumenta clarissimorum ingeniorum in foro ac comitio vrunt.* *Scriptores & scripta auersatur.*

Ibidem. At non etiam *illo igne abolent vocem populi, & conscientiam generis humani.* *Frustrà abolet.*

IV. Annal. Mihi *secordiam eorum irridere libet, qui præsenti potentiâ freti, credunt exstingui posse etiam sequentis æui memoriam.*

Ibid. *Nam contrà, punitis ingeniis gliscit auctoritas; neque aliud externi reges, aut qui eâdem sæuitiâ vsi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperêre.* *Deus maior & melior seruat.*

Hæc

Odiosa omnibus.

Hæc facta Tyrannorum: qui Fructus? acerbi. Sunt enim in omnium odio: & *malos Principes detestantur, etiam qui malos faciunt.* Plinius Paneg.

Omnes vicissim metuens.

In assiduo Metu: & *ad omnes suspiciones pauidi.* Tacit. II. Hist.

Ideò *adimunt per inquisitiones loquendi audiendique commercium.* In Agric.

Nec linguas solùm, sed *omnium manus obseruant, & eo quoque tempore quo non captantur, peti se iudicant, nullumque momentum immune à metu habent.* Seneca I. De Clem.

—— Sors ista Tyrannis
Conuenit: inuideant claris, fortesque trucident,
Muniti gladiis viuant, septique venenis,
Ancipites habeant arces, trepidique minentur.

Claud. IV. Cons. Honor.

Conscientiâ suâ premitur:

Adde cruciatus & tormenta interna. Nam *si Tyrannorum mentes recludantur; possint aspici laniatus & ictus. quando vt corpora verberibus, ita sæuitiâ, libidine, malis consultis animus dilaceretur.* Tacit. VI. Annal.

Et

Quàm vellent numquam sceptris fulsisse superbis! Silius XIII.

Adeò facinora atque flagitia sua ipsis quoque in supplicium vertunt. Tacitus VI. Annal.

Infortunium inuenit.

Denique quis exitus? deiectio, aut cædes. Nam *reges consenescunt, liberisque ac nepotibus tradunt regna: Tyrannorum exsecrabilis ac breuis potestas est.* Seneca I. De Clem.

Nam raro diuturni tyranni.

Thales interrogatus, Τί δύσκολον εἴη τεθεαμένος; Γέροντα, ἔφη, τύραννον: *Quid difficile vidisset? Tyrannum, inquit, senem.* Laërt. in eius vitâ.

Raro incruenti.

Nec poëta noster vanus:

Ad generum Cereris, sine cæde & vulnere, pauci
Descendunt reges, & siccâ morte tyranni.

Iuuenalis Sat. X.

De Remedio.

Tollere quidã volunt.

Immanem belluam hanc vides. sed quod in eam remediũ? duplex: Auferre, aut Ferre. Illud, erectioris spiritus est; cui videtur *moriendũ potiùs, quàm vultus aspiciendus tyranni.* Cicero I. De Offic.

Nec

Idem pro Milone. Nec ego reprimo, cùm sciam *Græcos homines deorum honores tribuisse iis, qui tyrannos necauerunt.* *Cum applausu multorum.*

Audio etiam illum Tragicum:

Seneca Herc. Fur. ——— *Victima haud vlla amplior,*
Potest, magísve opima mactari Ioui,
Quàm rex iniquus.

Sed tamen hoc alterum magis è Sapientiæ normâ censeo, & sæpiùs è publico vsu. Quisquis es inter Subditos, si me audis *scutum tibi magis quàm gladium* sume: *Sed tolerādi sæpiùs videntur.* Ex Liu. III.

Hoc inquam Tolerantię scutum. Primùm, nónne à Deo reges sunt? ergo anceps, *cæde* se *qualiscūq; Principis cruentare.* *Quia deus immisit.* Tacit. xv. Annal.

Phœbus ille vatum dixit:

Homer. Odyss. π. ——— δεινὸν δὲ γένος βασιλήϊόν ἐστι
Κτείνειν: *Nec temerè sanguis regius violandus.*
——— *res est grauis occidisse*
Regalem stirpem.

Nimis verè. Res grauis, imò plerumq; & infelix: si tamen exemplis credimus omnis æui. Ecce priuatim, vindicta statim sequitur: & facinoris eius *vltor est, quisquis successit.* *Priuatim rarò id benè cessit:* Tacitus I. Histor.

Ibid. *Traditâ* scilicet *Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum vltione.*

Nam vel exempli caussâ,

Seneca Oedip. *Regi tuenda maximè regum est salus.*

Tacit. IV. Histor. At publicè, quid nisi clades? & rarò ea *moles conuelli, sine conuellentium exitio potest.* *Publicè minus.*

Factiones ex eo, discidia, & bella intestina. Atqui ego cum Fauonio assero, χεῖρον εἶναι μοναρχίας παρανόμου πόλεμον ἐμφύλιον: *Peius deteriusque esse tyrannide siue iniusto imperio, bellum Ciuile.* *Semperq́ ea caussa cladium.* Plut. in Bruto.

Quídni ergo laudabilius, nostrum Ferre? *meminisse temporum, quibus nati sumus. & bonos Principes voto expetere, qualescumque tolerare?* *Tolerare melius:* Tacit. IV. Histor.

Vt cælestia omnia mala. A deo enim ista & ab alto. & *quomodo sterilitatem aut nimios imbres, & cetera naturæ mala; sic luxum & auaritiam dominantium tolerare* debemus. Indid.

Nam subditorũ est, parére. *Indigna, digna habenda sunt, rex quæ facit.* Plaut.

Quid calcitras? *Principi summum rerum iudicium dij dederunt, subditis obsequij gloria relicta est.* Tacit. IV. Annal.

Iugũ quatere, nocet. *Nihil tam exasperat feruorem vulneris; quàm ferendi impatientia.* Egesip. lib. II. cap. IX.

In ipsis agrestibus feris, artissima vincula, si se excitent, imprimuntur; si quiescant, relaxantur. Ibid.

Modestia reges mitigat. Sed & in teipso vide, nequa durioris imperij culpa. Nam vt verè magnus ille regum dixit: *Regum ducumque clementia non in ipsorum modò, sed in illorum qui parent, ingeniis sita est.* Alexander apud Curt. lib. IIX.

Obsequio mitigantur imperia. Ibidem.

Interrogatus quispiam, *quid ita Sparta floreret? quiáne reges rectè imperare scirent? Imò, inquit, quia ciues parêre.* Theopompo tribuit Plutarch.

Cõtumacia exasperat. O benè! & tu tibi sume. Nam sæpè retractas, & *contumaciá atque inani iactatione famam fatumque prouocas.* Tacitus Agric.

Et prelatio nimia libertatis. Plenam meramque libertatem spiras. nescius, *quomodo pessimis Principibus sine modo dominationem; ita quamuis optimis modum libertatis placere:* IV. Histor.

Et necessariò *contumaciá inferiorum, lenitatem imperitantis deminui.* XVI. Annal.

Monita subditis: Pone hos animos: & *compesce ardorem, peritus obsequi, eruditusque vtilia honestis miscere.* In Agric.

Ne *contumaciam cum pernicie, quàm obsequium cum securitate malis.* IV. Hist.

Assiduè cogita: *quanto libertate discordi seruientibus sit vtilius, vnum esse cui seruiant.* Plinius Paneg.

Qui pronĩ ad querelas aut calumnias. Mali sæpè Principes, fateor & doleo: sed calumniando

peio-

peiores etiam facimus. Ita ingenium vulgo. audent passim & gaudent

Statius Theb.

— humili læsisse veneno
Summa; nec impositos vmquam ceruice volenti
Ferre duces.

Thuc. I.

Atque, vt ille ait, τὸ παρὸν ἀεὶ βαρὺ τοῖς ὑπηκόοις: *Præsens imperium subditis semper graue.*

Tacit. IV. Hist.

Quid si aliud? idem. Nam *vitia erunt, donec homines: sed nec hæc continua, & interuentu meliorum pensantur.* *Ferãt præsentia, spe meliorum.*

XII. Ann.

Concludo igitur, *Ferenda regum ingenia, neque vsui crebras mutationes.*

CAPVT VI.

Quæstiuncula per occasionem inserta, An misceat se bellis Ciuilibus vir bonus? vtrimque ea agitata: & cum discrimine aliquo personarum definita.

HÆc initia & hæ Caussæ sunt belli Ciuilis. Modus Gerendi sequebatur: sed iustè negaui de eo me dictur ũ. Illud saltem hoc loco lubet quærere, Quî gerat se in bello Ciuili vir bonus? quiescat, an abeat in partes? Quietem Ratio & Exempla suadere videntur. Ratio: quia *arma ciuilia neque parari, neque haberi possunt, per bonas artes.* *Vir bonus an ciuili bello intersit? Non debere videtur.*

Tacitus I. Annal.

Atque etiam finis in iis plerumque improbus: & duces *bonum publicum simulantes, pro suâ quisque potentiâ certant.* *Quia ipsum malũ: Quia finis in eo malus.*

Sallust. Iugurth.

His ciuilibus armis, ait Sallustius, *dicta alia, sed certatum vtrimque de dominatione est.*

Id. Orat. Macri tribun. pleb.

Quid ergo *viro bono & quieto, & bono ciui magis conuenit, quàm abesse à ciuilibus controuersiis?*

Cæs. inter Epist. Ad Att. X. ep. VII.

Adde, quòd sæuitia quædam & feritas annexa his bellis: à quâ sanè immensùm abhorret vir bonus. Cicero hoc adspectu clamat. *Melioris medius fidius ciuis & viri puto, quouis supplicio affici, quàm illi crudelitati non solùm præesse, verum etiam interesse.* *Quia crudeliter geritur.*

Ad Attic. IX. ep. IV.

Et viri magni abhorruerunt. Iam exempla si quæruntur, illustria sunt. *Aiunt gloriari solitum Q. Hortensium, quòd numquam Ciuili bello interfuisset.* Id. ad Famil. II. ep. XVI.

Asinij etiam *Pollionis factum ac dictum memorabile. Nam rogante Cæsare, vt secum ad bellum proficisceretur Actiacum: Ego, inquit, discrimine vestro me subtraham, & ero præda victoris.* Vell. II.

Contrà, Debere videtur. Et plura reperies. Tamen altrinsecus, Ratio pariter & Exempla. Ratio hæc. Vbi dissidium, cur vir bonus seiungat se à suis? imò *vt bos armenta; sic ipse bonos viros, aut eos quicumque dicentur boni, sequatur.* *Est enim boni, bonos sequi.* Cicer. ad Attic. VII. epist. VII.

Et Solon lege ita cauit. Sapiens ille Solon lege etiam Medios istos quietosque submôuit. *In casu*, inquit, *ciuilis discordiæ, qui non alterutrâ parte sese adiunxerit, sed solitarius separatusque à communi malo ciuitatis secesserit; is domo, patriâ, fortunisque omnibus careto, exsul extorrisque esto.* Agellius Noct. Att. lib. II. cap. XII.

Fecerunt item viri magni. Quid Romanus ille *Cato virtutum viua imago,* Seneca I. De Tranq.

Certius sapientis exemplar, quàm Hercules aut Vlixes, II. De Tranq.

Nónne non comitem solùm Ciuilibus armis se præbuit, sed ducem? constat. Ergo & vir bonus idem faciet. & *quemcumque sors tulerit casum, subibit potiùs cum iis qui dicentur esse boni, quàm videatur à bonis dissentire.* Cicer ad Att. IIX. epist. I.

Nos discriminamus. Conflictum sententiarum vides: nos quid volumus? pacem. Vtramque sententiam probam esse dicimus, sed cum discrimine quodam personarum. *Illustres & actuosos interesse volumus:* Clarus quispiam aut illustris est? *versari in republicâ, atque in eâ excellentiùs se gerere studuit?* Idem pro Sextio.

Posterior ei sententia tenenda: & faciendum *quod pecudes, quæ dispulsæ, sui generis sequuntur gregem.* Idem ad Att. VII. epist. VII.

Quis color aut ratio, cùm tranquillis rebus ad clauum sederis, vt deseras abiiciasq; eum, turbatis? non potes. Huic generi hominum, scimus *dignitati esse seruiendum, reipub. consulendum, officij rationem in omni vitâ esse ducendam.* Idem pro Sextio.

Sed modestè. Misce te & iunge: sed cum hac lege, vt appareat *Sapien-*

tem

Idem Ad Fam. IV. Epist. VII. *tem & bonum ciuem initia belli ciuilis inuitum suscipere, extrema non libenter persequi.*

Consilia tua si ad pacem confers, si in ipso æstu belli, iræ ac victoriæ moderaris: ô virum, ô ciuem! At parte alterâ, latet aliquis? & est ex eo genere qui *missos fecerunt honores, nec rempublicam attingunt?* *Minùs claros & quietos, quiescere.*

Idem pro Sextio.

Hic, me iudice, nec ciuile quidem bellum attingat. Cur nunc se det in turbidum illud mare, qui tranquillum non tentauit? Ille verò *neque tutius, neque honestius reperiet quidquam, quàm ab omni contentione abesse.*

Cæs. in iis Ad Att. X. ep. VII.

Eligat censeo aliquod opidum vacuum à bello, dum hæc decernuntur:

Cælius ad Cic. lib. X. ad Attic.

Sed cum eâ item lege, vt *ne propensior ad turpem caussam videatur.* *Affectu tamen à bonis stare.*

Cicero Ad Att. VII. ep. XXV.

Animo saltem quis patriam non iuuet? Cape exemplum ab ipsâ Modestiæ & Prudentiæ prole, Tito Attico. qui *ita in rep. est versatus, vt semper optimatium partium & esset, & existimaretur: neque tamen se Ciuilibus fluctibus committeret. quòd eos non magis in suâ potestate existimabat esse, qui se his dedissent, quàm qui maritimis iactarentur.* *Attici insigne exemplum, nobis imitãdum.*

Nepos in eius vitâ.

Vir optime salue, & probande magno illi Cæsari: qui *denuntiante Pompeio, pro hostibus se habiturum qui reipubl. defuissent: ipse medios & neutrius partis, suorum sibi numero futuros pronunciauit.* *Cæsaris moderatio, Principibus imitanda.*

Suetonius Iul. cap. LXXV.

Hoc nostrum arbitrium est in re litigiosâ. in quo *facilè intellego, pugnandi cupidis hominibus me non satisfacere.*

Cic. in iis ad Att. IIX. Epist. XV.

Sed iidem illi vitam meam cogitent: sciantque *consilia nostra pacis & togæ socia, non belli atque armorum esse.*

Idem pro Marcell.

CAPVT VII.

De Finiendo Ciuili bello. & Operis mei finis.

SED seriò iam exsulto. & vt nautæ
——— *quandoex alto procul* Plaut.Mæ-
Terram conspiciunt, nech.
ex animo lætantur: sic ego, qui terram non aspicio, sed tango. Breue saltem spatium interest, de Ciuili bello Finiendo: quod vnâ nec mutatâ velificatione decurram. Finitur Ciuilis discordia dupliciter, Pactione aut Victoriâ. Illam eligo. & omnino melius *Sapientiâ id potiùs extingui, quàm armis & ferro rem in discrimen adducere.* Cicero Philip.v.

Duplex ratio finiendi ciuilis motus.

Pactio melior.

Mihi omnis pax cum ciuibus bello Ciuili vtilior videtur. Idem Philip.II.

Dies & Tēpus, semper pro regibus.

Etiam temporaria & parum firma. Nónne diuulsi animi intereà coalescunt? Errant, qui exacta hîc omnia volunt & ad liquidum perducta. Acutè simul & verè Curtius: *Nec fallebat Antipatrum dissentire ab animis gratulantium vultus, sed bellum finire cupienti opus erat decipi.* Lib.VI.

Diuturnū bellum iis noxium.

Rex prudens sæpè *moram magis quàm bellum metuet.* Liu. XXI.

Tamen plerisque placere video Finiendi modum alterum: qui *veram volunt & sine exceptione Victoriam.* Florus II. cap.XIIX.

Victoria plena vix hic conducit:

Quæ splendida sæpiùs, quàm salutaris: nisi magnâ quâdam prudentiâ moderaris. Nam *ex victoriâ cùm multa mala, tum certè tyrannis exsistit.* Cicer. ad Attic. VII. epist.V.

Nisi consilio valdè regitur.

Tu caue, & callidum Mucianum hîc audi: *Initia bellorum Ciuilium Fortunæ permittenda, Victoriam consiliis & ratione perfici.* Tacit. III. Histor.

Auctores motuum tollendi.

Illa adhibe, & inprimis semina motuum tolle. Capita specie honoris aut muneris ablega, vt *noua cupientibus auferatur dux & auctor.* XVI. Ann.

Instrumenta remouenda.

Ipsos milites remoue. quos *spargi per prouincias, & Externo bello illigari, pars consilij pacisque sit.* III. Hist.

Sæpè

I. Histor. Sæpè *bellum externum* firmam *concordiam peperit.*

Salluſt. ad Cæſ. Sed ante omnia Clementiæ veſtigiis tu adhære. neque audies *importuniſſima genera hominum*, qui *tot miſerorum ciuium ſanguine ſatiari nequiuerunt.* *Leniter cũ aliis agendum.*

Indid. *Qui te ad crudeles pœnas, aut acerba iudicia inuocant.* *Nõ audienda ſanguinaria hirudines.*

Indid. Scilicet vt ipſi *trahant, rapiant, & tamquam vrbe captâ, libidine ac licentiâ ſuâ pro legibus vtantur.*

Cicero Ad Brut. epiſt. II. Non, non: Brutus tibi doctor melior. cuius ſaluberrimum effatum, *Acriùs prohibenda eſſe bella Ciuilia, quàm in ſuperatos iracundiam exercendam.* *Salutare conſilium.*

Idem pro Marcell. *Judica à pleriſque ignoratione potiùs, & falſo atq; inani metu, quàm cupiditate aut crudelitate ciuile bellum eſſe ſuſceptum.*

Salluſt. ad Cæſ. Ita res tuas augebis, ita famam, & efficies *vt nec inimici quidem queri quidquam audeant, niſi de magnitudine tuâ.*

Seneca I. De Clem. *Nullum ornamentum Principis faſtigio dignius pulchriusque eſt, quàm illa corona* OB CIVES SERVATOS. *Decus regum, clementia.*

Salluſt. ad Cæſ. SED ego hactenus, ô Princeps, *quæ mihi vtiliſſima factu viſa ſunt, quæque tibi vſui fore credidi, quàm pauciſſimis potui, perſcripſi:* CONCLVSIO.

Vell. II. Nunc *voto finiendum volumen eſt.*

Tacit. IV. Annal. *Et ſocios, ciues, ac Deum ipſum precor. hunc, vt tibi ad finem vſque vitæ, quietam &* INTELLEGENTEM HVMANI DIVINIQVE IVRIS MENTEM *duit: illos, vt quandocumque conceſſeris,* CVM LAVDE ET BONIS RECORDATIONIBVS, *facta atque famam nominis tui proſequantur.* *Et pro Principe votum.*

ANNVE O REX REGVM.

JUSTI LIPSII
OPERA

TOM.
IV.

ANTVERPIÆ
160[illegible]